

Ivan Mažuranić

BAN PUČANIN

POKROVITELJ IZLOŽBE
SABOR SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE

IVAN
MAŽURANIĆ
BAN
PUČANIN

IVAN
MAŽURANIĆ
DER BANUS
AUS DEM VOLKE

Zagreb 1990

Organizator i nosilac projekta:
POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE, Zagreb

KATALOG MUZEJSKIH ZBIRKI XXIII. (ZBIRKA MAŽURANIĆ)

Urednik:

Jasna Tomičić, prof.

Autor izložbe:

Jelena Borošak-Marijanović, prof.

Suradnici: mr. Maja Škiljan
Marina Bregovac-Pisk, prof.
dr. Josip Bratulić

Uredništvo kataloga: Jasna Tomičić
Jelena Borošak-Marijanović
mr. Maja Škiljan
Marina Bregovac-Pisk
Zora Gajski

Autori tekstova i kataloških jedinica: Jelena Borošak-Marijanović (pisana i tiskana građa)
mr. Maja Škiljan (umjetnički obrt)
Marina Bregovac-Pisk (likovna umjetnost)
dr. Josip Bratulić
mr. Marija Šercer (oružje)
Vlasta Brajković (pečatnjaci i grbovi)
Đurđica Comisso (čaše Ivane Brlić-Mažuranić)
Zora Gajski (knjige)

Posudioci: Arhiv Hrvatske, Zagreb
Biblioteka i arhiv obitelji Brlić, Slavonski Brod
Gradski muzej Karlovac
Vuk Milčić, Zagreb
Moderna galerija, Zagreb
Muzej grada Zagreba, Zagreb
Muzej i galerija Novi Vinodolski
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb
Viktor Ružić, Rijeka
Alka Škiljan, Zagreb

Restauratori: Alma Orlić, akademski slikar i restaurator Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb
Iva Čukman, preparator za tekstil Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb
Radionica za restauriranje papira Arhiva Hrvatske, Zagreb
Zavod za restauriranje umjetnina, Zagreb

Preparatori: Janko Jeličić, prof. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
Rudolf Šarić, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb

Fotografije: Josip Vranić
Aleksandar Korka, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb

Fotografije na izložbi: Josip Vranić
Heda Crha
Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb
Aleksandar Korka, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb

Zahvaljujemo se akademskom slikaru Vasiliju Jordanu autoru mape »Ispod vremena otisci«, piscu teksta dr Josipu Bratuliću i urednici edicije »Mala« prof. Maji Šovagović što su dozvolili izlaganje spomenute mape na izložbi Povijesnog muzeja Hrvatske »Ivan Mažuranić–ban pučanin«.

Zahvaljujemo na suradnji i kolegijalnoj pomoći svim pojedincima i ustanovama.

Izložba je potpomognuta sredstvima
Republičke samoupravne interesne zajednice
u oblasti kulture SR Hrvatske
i Udružene samoupravne interesne zajednice kulture
grada Zagreba i sponzorima.

SADRŽAJ – INHALT

1. Uvod – Jasna Tomičić	9
Vorwort	9
2. Ivan Mažuranić (1814–1890) – Jelena Borošak-Marijanović	11
Ivan Mažuranić (1814–1890)	25
3. Pjesnik Ivan Mažuranić – Josip Bratulić	41
Der Dichter Ivan Mažuranić	45
4. O zbirkama iz obitelji Mažuranić – Maja Škiljan	51
Zu den Sammlungen aus der Familie Mažuranić	53
5. Likovni život Zagreba sedamdesetih godina 19. stoljeća – Marina Bregovac-Pisk	57
Das Leben der bildenden Künste in Zagreb in den siebziger Jahren des neunzehnten Jahrhun- derts	59
6. Kataloški dio: Pisana i tiskana građa	63
Diplome i povelje Portreti-ulja na platnu Portreti-akvareli, litografije, dagerotipije i fotografije Vedute-grafike, ulja i fotografija Skulpture i reljefi Planovi, nacrti i fotografije Razni motivi i tehnike Predmeti umjetničkog obrta	
7. Popis ilustracija	124
8. Literatura	125
9. Indeks osobnih imena	126
10. Indeks zemljopisnih imena	130

Prošlo je 100 godina od smrti velikog hrvatskog pjesnika, političara i bana-pučanina Ivana Mažuranića. Postavljanjem izložbe uz tu prigodu želimo podsjetiti na njegov bogat životni put, te ujedno obraditi sve kulturne i političke događaje u Hrvatskoj od razdoblja hrvatskog narodnog preporoda do kraja 19. stoljeća, u kojima je i sam Ivan Mažuranić aktivno sudjelovao.

Predstavit ćemo jednu izuzetnu osobu devetnaestog stoljeća Hrvatske u kojoj se stopilo rodoljublje, talent pjesnika, reformatorske ideje u zakonodavstvu i politička mudrost. Iako je kao rijetko koja ličnost tog vremena odigrao toliko značajnu ulogu u životu Hrvatske svoje epohe, najčešće ga svi pamtimo kao autora čuvene pjesni »Smrt Smail-age Čengića«.

Zahvaljujući prije svega velikoj zbirci predmeta iz ostavštine obitelji Mažuranić, koju je naš Muzej otkupio u razdoblju od 1987–1988. g., možemo vrlo vjerno prezentirati ličnost bana Mažuranića, a posudba ostalih predmeta iz arhiva, biblioteka, muzeja, te privatne zbirke prapraunuka ing. Viktora Ružića, samo će to dopuniti. Koristimo priliku da se najtoplije zahvalimo svima, a posebice gospodi Herti Mažuranić, rodenoj von Gagern, i Viktoru Ružiću.

Kako se zgrada našeg Muzeja nalazi u velikoj obnovi, za izlaganje nam je dostupan manji prostor, tako da će se iz zaista velikog obilja dokumenata i predmeta materijalne kulture izdvojiti samo oni najvažniji. Međutim, u samom katalogu, u zasebnom dijelu, obradit će se cjelokupna grada iz zbirke Mažuranić iz posjeda Povijesnog muzeja Hrvatske kako bi ona na taj način bila dostupna svim zainteresiranima.

Izložba »Ivan Mažuranić – ban pučanin« otvara se odmah nakon isto tako interesantne izložbe »Josip Jelačić, legenda i zbilja«. Zanimljivo je napomenuti da je Mažuranić bio vrlo blizak suradnik bana Jelačića i da je upravo on u mnogome kreirao brojne zakonske akte Jelačića, a

Seit dem Tode des grossen kroatischen Dichters, Politikers und Banus aus dem Volke Ivan Mažuranić sind 100 Jahre vergangen. Aus diesem Anlass möchte unsere Ausstellung an sein ausgefülltes Leben erinnern und zugleich alle kulturellen und politischen Ereignisse in Kroatien vom Zeitalter der kroatischen nationalen Wiedergeburtbewegung bis zum ausgehenden 19. Jahrhundert erfassen, an denen Ivan Mažuranić selbst beteiligt war.

Wir wollen eine aussergewöhnliche Persönlichkeit des 19. Jahrhunderts in Kroatien vorstellen, die Vaterlandsliebe, dichterisches Talent, reformerische Ideen in der Gesetzgebung und politische Weisheit in sich vereinte. Obwohl Mažuranić im Leben Kroatiens seiner Zeit eine bedeutende Rolle spielte wie kaum eine andere Persönlichkeit jener Epoche, ist er uns allen meistens als Verfasser der berühmten Dichtung »Čengić-Aga's Tod« gegenwärtig.

Vorrangig ist es der grossen Sammlung an Gegenständen aus dem Nachlass der Familie Mažuranić, die das Museum in den Jahren 1987 und 1988 erwarb, zu verdanken, dass wir die Persönlichkeit des Banus sehr getreu darstellen können; als hilfreiche Ergänzung werden sich die anderen, aus Archiven, Bibliotheken, Museen und der privaten Sammlung seines Ururenkels, des Ingenieurs Viktor Ružić, entliehenen Gegenstände erweisen. Wir möchten die Gelegenheit nicht ungenützt lassen, uns herzlichst bei all diesen zu bedanken, insbesondere bei Frau Herta Mažuranić, geb. von Gagern, und Herrn Viktor Ružić.

Wegen der derzeitigen grossen Renovierungsarbeiten am Museumsgebäude steht uns für die Ausstellung nicht der gesamte Raum zur Verfügung. Daher sind aus der wirklich grossen Vielfalt an Dokumenten und Gegenständen materieller Kultur für unseren Zweck nur die wichtigsten ausgesondert. Ein Sonderteil des Katalogs behandelt jedoch das gesamte Material der Sammlung Mažuranić, die sich im Besitz des Histori-

velik dio ideja začetih u vrijeme banovanja Jelačića kasnije je u drugim političkim uvjetima i ostvario.

Organiziranjem baš takvih izložbi, koje nisu uvijek vezane uz neki povijesni događaj ili razdoblje, već uz pojedinu ličnost, želimo pridonijeti što boljem poznavanju hrvatske povijesti i dati pravi značaj izuzetnim ličnostima koje su našu povijest kreirale.

Zadatak da predstavi Ivana Mažuranića imala je autorica izložbe Jelena Borošak-Marijanović, viši kustos, uz suradnju mr Maje Škiljan, višeg kustosa i Marine Bregovac-Pisk, kustosa. Mažuranića kao književnika predstavio je naš stalni suradnik prof. dr. Josip Bratulić.

Vrlo obiman i odgovoran zadatak povjeren je preparatorima muzeja Janku Jeličiću i Rudolfu Šariću, te vanjskim suradnicima iz Zavoda za restauriranje umjetnina i Almi Orlić, dok je likovni postav, kao i kod mnogih prethodnih izložbi Povijesnog muzeja Hrvatske, povjeren akademskom kiparu Berislavu Brajkoviću.

Izložba predstavlja isječak hrvatske povijesti. Ponosni smo na to da ga reprezentira veliki pjesnik, humanist i političar, koji nas je uvrstio u bogate evropske političke i kulturne tokove 19. stoljeća.

Jasna Tomičić

sehen Museums Kroatiens befindet, um es so allen Interessierten zugänglich zu machen.

Die Ausstellung »Ivan Mažuranić - der Banus aus dem Volke« folgt gleich auf die ebenso interessante Ausstellung »Josip Jelačić, Legende und Wirklichkeit«. Erwähnenswert ist in diesem Zusammenhang, dass Mažuranić ein sehr enger Mitarbeiter des Banus Jelačić war und zahlreiche Gesetzesakten Jelačićs auf ihn zurückgehen; einen grossen Teil der Ideen, die zur Regierungszeit Jelačićs gerade aufkamen, setzte er später, unter anderen politischen Gegebenheiten in die Tat um.

Durch die Organisation eben solcher Ausstellungen, die nicht immer an ein historisches Ereignis oder Zeitalter gebunden sind, sondern an eine einzelne Persönlichkeit, möchten wir unseren Beitrag zu einer besseren Kenntnis der kroatischen Geschichte leisten und den aussergewöhnlichen Persönlichkeiten, die sie schufen, die ihnen angemessene Bedeutung zukommen lassen.

Die Aufgabe, Ivan Mažuranić vorzustellen, fiel der Autorin der Ausstellung, Jelena Borošak-Marijanović (höherer Kustos) zu, unter Mitarbeit von Maja Škiljan, M. A., (höherer Kustos), während unser ständiger Mitarbeiter Prof. Dr. Josip Bratulić Mažuranić als Schriftsteller vorstellte.

Mit einer sehr umfassenden und verantwortungsvollen Aufgabe wurden die Präparatoren des Museums Janko Jeličić und Rudolf Šarić sowie Mitarbeiter aus dem Institut für die Restaurierung von Kunstgegenständen und Alma Orlić betraut, mit der künstlerischen Gestaltung der Ausstellung, wie bei vielen vorhergehenden Ausstellungen des Historischen Museums Kroatiens, der Bildhauer Berislav Brajković.

Die Ausstellung stellt einen Ausschnitt aus der kroatischen Geschichte dar. Wir sind stolz darauf, dass dieser von einem grossen Dichter, Humanisten und Politiker repräsentiert wird, der uns in den Strom der mannigfaltigen politischen und kulturellen Geschehnisse des europäischen 19. Jahrhunderts einzufügen vermochte.

*Ja bih rekao. . . ja sam Hrvat. . .
vjerujem u Kraljevinu Hrvatsku,
u njezinu prošlost,
u njezinu sadašnjost,
ako Bog da,
i u njezinu budućnost.*

(iz posljednjeg govora Ivana Mažuranića održanog u hrvatskom saboru 1886. god.)

IVAN MAŽURANIĆ (1814–1890)

PORIJEKLO I ŠKOLOVANJE

Književnik i političar Ivan Mažuranić rođio se u Novom Vinodolskom 11. VIII. 1814. godine kao potomak stare hrvatske težačke obitelji. Prema rodoslovlju tragovi toj staroj obitelji vode u XIV. stoljeće u Split, odakle se jedna grana preselila u Senj, odnosno kasnije u Novi. Prvi se u dokumentima spominje oko 1550. godine Ivan Mažuranić »konjik« u Krajini »va vrime knezov tržaških Jurja, Miklauša i Krištofora, modruških, krčkih i senjskih. . .«. Njegov je sin, kako kažu isprave, bio nastanjen u Novom u vlastitoj kući koju je podigao izvan gradskih bedema. Iz starih glagoljskih isprava saznajemo da su Mažuranići kao frankopanski knapi-slobodnjaci, koji stupaju pod oružje na poziv gospodara, živjeli na njihovu feudalnom gospodarstvu i bavili se zemljoradnjom. U nekim dokumentima, naročito onima iz XVII. stoljeća, Mažuranići se često nazivaju Jankovićima. Prvi obrazovani Mažuranić živio je u XVIII. stoljeću. Bio je to pop Antun, samouki umjetnik, kipar.

U braku pismenog novljanskog starješine Ivana Mažuranića Petrova i Marije Ivić rođio se Ivan Mažuranić sa još četvoro braće: Josipom (1802–1891) koji se posvetio poslu na imanju, Antunom (1805–1888), Petrom (? 1799– ?) o kojemu se malo zna, i Matijom (1817–1881). Stariji Ivanov brat Antun, pravnik i jezikoslovac i mlađi Matija, kovač i samouki pisac, ostavili su trajan trag u našoj kulturnoj povijesti XIX. stoljeća.

U obitelji Ivana Mažuranića Petrova njegovao se kult narodne pjesme, a Kačićev »Razgovor ugodni naroda slovinskoga« čuvao kao svetinja.

Djeca su odgajana u strogom patrijarhalnom duhu, na vrijednostima pravičnosti, junaštva i ljubavi prema domovini. Te su osobine resile Ivana Mažuranića Petrova; on lično sudjelovao je kao zastavnik u ustanku Vinodolaca protiv Francuza 1813. godine.

U rodnom Novom Mažuranić 1827. godine završava trogodišnju osnovnu školu na njemačkom jeziku, tzv. *trivium*. Želja da nastavi školovanje nije mu se odmah ispunila. Spriječen oskudicom i prvobitnom odlukom oca da se školuje samo Antun, Ivan ostaje u roditeljskoj kući do 13. godine, gdje se uz podršku i nadzor brata Antuna priprema za polaganje privatnog ispita za pohađanje gimnazije. Mažuranić se u jesen 1828. godine, nakon položenog ispita za prvi razred upisuje u drugi razred Gimnazije u Rijeci s latinskim nastavnim jezikom. Svojom upornošću i marljivošću ubrzo je izborio mjesto najboljeg učenika u razredu. Tako je na najbolji mogući način opravdao materijalne žrtve oca Ivana i brata Antuna. S bratom Antunom Ivan će čitav život ostati vezan nježnim ljudskim i rodbinskim osjećajem. Mlađi Mažuranić, obdaren talentom za učenje stranih jezika, već je tada dobar poznavatelj latinskog, njemačkog i talijanskog jezika. Kao riječki gimnazijalac on je 1830. godine ispjevao svoju prvu pjesmu »Pisma od Vinodolca Skolana«, koja je izraz djetinje nostalgije za zavičajem. Tada u riječkoj Gimnaziji počinje učiti i mađarski jezik sa puno uspjeha. Pod utjecajem predavača Ferenc Császára Mažuranić je 1832. godine napisao prigodnicu pod naslovom »Búcsúdal« (Oproštaj) u povodu odlaska riječkog podguver-

nera Ürményia na Požunski sabor. Zahvaljujući toj zgodi Mažuranić je dobio stipendiju za daljnje školovanje u Ugarskoj. Šest razreda riječke Gimnazije Mažuranić je završio s odličnim uspjehom 1833. godine. Nakon završenog ispita na Rijeci prelazi u Zagreb, gdje upisuje filozofiju na Liceju 1833/34. godine. To je vrijeme formiranja kruga preporoditelja oko Ljudevita Gaja, u kojem je istaknuto mjesto pripadalo i Ivanovom bratu Antunu.

Drugu godinu filozofije 1834/35. studira na Liceju u Szombathelyu kao državni stipendista, okružen ljudima s kojima nije imao ništa zajedničko, nostalgican za domovinom i Zagrebom. U čestim trenucima usamljenosti uči, usvaja nova znanja i širi krug svojih interesa. Školovanje u Szombathelyu koje je kao po pravilu proteklo u neimaštini i štednji, završava s odličnim uspjehom. U Szombathelyu je Mažuranić počeo pisati na hrvatskom jeziku, a neposredan poticaj dao mu je Gajev Proglas kojim se obznanjuje pokretanje *Novina* i *Danice*. Mažuranić je jedan od najaktivnijih suradnika prvog godišta *Danice*: već u njezinu drugom broju objavljuje svoju prvu pjesmu na hrvatskom jeziku »Primorac Danici«. Za tako plodnu suradnju bio je novčano nagrađen od Gaja, što se smatra prvim honorarom u povijesti hrvatske književnosti. Godine 1835. Mažu-

DJELOVANJE I. MAŽURANIĆA U PREPORODNOM RAZDOBLJU

Ivan Mažuranić, u želji da popravi svoj materijalni položaj, uz pomoć brata Antuna dobiva mjesto na zagrebačkoj Višoj gimnaziji kao docent pri humanističkoj katedri 1839/40. godine. Nazadovoljan tim zanimanjem, koje mu nije pružilo mogućnost napredovanja, Mažuranić polaže 5. X. 1840. godine odvjjetnički ispit s vrlo dobrim uspjehom. Time su bili ispunjeni uvjeti da otvaranjem odvjjetničke kancelarije stvori sebi trajniju i financijski pogodniju materijalnu egzistenciju. Mažuranić u Karlovcu (gdje živi od svibnja 1840. godine) otvara odvjjetničku kancelariju. Nakon položenog odvjjetničkog ispita i dalje se usavršava u pravnim naukama, a posebno je zainteresiran za probleme mjeničnog prava, pa o tom problemu piše opsežno djelo, koje je na nagovor A. Vraniczanya ostalo u rukopisu. Mažuranić u Pešti u ožujku 1841. godine polaže specijalistički ispit iz mjeničkog prava. Ubrzo potom oženio se Aleksandrom Demeter. Vjenčanje je obavljeno 28. VI. 1841. godine u crkvi sv. Ksavera u Zagrebu, a kumovali su Jakob Užarević i muž Aleksandrine sestre Anton Dumtsa. U skladnom

ranić upisuje studij prava na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu. Po ondašnjim pravilima dvogodišnji studij obuhvaćao je prirodno pravo, ugarsko civilno i državno pravo, krivično pravo, sudbeni postupak, rudarsko pravo, nacionalnu povijest i statistiku. Po završetku studija Mažuranić postaje pravnik *juratus notarius*. Kao advokatski pripravnik 1837. godine stupa na prvu dužnost u privatnu advokatsku kancelariju, najprije kod Tadije Ferića, a potom kod Ferdinanda Žerjavića. Mažuranićev život u ilirskom Zagrebu ispunjen je plodnim književnim radom, čitanjem djela ideologa slavenske uzajamnosti Kollára i Šafařića, kao i romantičara slavenskih književnosti Mickiewicza i Puškina. Aktivan je također u radu zagrebačke čitaonice. U to vrijeme dolazi sve više do izražaja i Mažuranićeva naklonost prema Aleksandri Demeter iz grčke trgovačke obitelji koja se nastanila u Zagrebu na prijelazu stoljeća. Teodor i Afratija Demeter odgajali su svoje šestero djece: Neuma, Dimitrija, Jelisavetu (udatu Nikolić), Mariju (udatu Dumtsa), Aleksandru i Rozu u helenskom duhu. Aleksandru Demeter upoznao je Ivan Mažuranić još kao student prava kada je u kući Demetrovih davao poduke. Njoj je pjesnik Mažuranić ispjevao svoje najljepše ljubavne stihove (»Mojoj«, »Javor«, »Javor i tamjanika«). Tada Mažuranić počinje uživati i sve veći ugled među preporoditeljima.

braku imali su šestero djece: Božidara (1842–1881), konjaničkog oficira, Vladimira (1845–1928), pravnik i pjesnika, Stanka (koji je umro vrlo mlad), Mariju, udatu za Napoleona Špun Strižića, Slavu, udatu Birač, i Olgu, udatu Čučković.

Mažuranić brzo napušta privatnu advokaturu. U jesen 1841. godine (22. XI) postaje službenik karlovačkog gradskog magistrata na dužnosti sirotinjskog kuratora s godišnjom plaćom od 300 forinti. Na toj je dužnosti Mažuranić ostao do 13. III. 1849. godine. U javnom životu preporodnog Karlovca Ivan Mažuranić postaje vodeća ličnost, uz Ambroza i Nikolu Vraniczanya, Antuna Vakanovića, Dragutina Kušlana, Imbru I. Tkalca, Maksimilijana Pricu i druge manje znane ilirce. On kontaktira s poznatim stranim ličnostima koje tih godina posjećuju Karlovac: ruskim slavistima Ismailom Sreznjevskim, F. V. Čizovim, slavenofilom, profesorom moskovskog Univerziteta. Ilirac Mažuranić nesebično je angažiran oko priprema i izvođenja kazališnih predstava na narodnom jeziku. Piše prolog za Kukuljevićevu

dramu »Juran i Sofija ili Turci pod Siskom«, prvu hrvatsku kazališnu predstavu koju su odigrali novosadski glumci 1840. godine u Zagrebu. Sudjeluje u akcijama oko osnivanja Ilirskog narodnog teatra. Uz to je jedan od najplodnijih suradnika Gajevih *Novina* i *Danica*, aktivan član Matice ilirske i sudionik svih značajnijih skupova u Zagrebu.

U Karlovcu je Mažuranić završio rad na nje-mačko-ilirskom rječniku koji je započeo kao profesor na zagrebačkoj gimnaziji. Mažuranićev leksikografski rad na rječniku tekao je u suradnji s Jakovom Užarevićem. Mažuranićev udio bio je presudan za nastanak rječnika, jer je on, kao poliglot i poznavalac filozofije i prava, posjedovao sva predznanja potrebna da se ostvari takvo djelo. Mažuranićev i Užarevićev »Njemačko-ilirski slovar« naš je prvi hrvatski moderni dvojezični rječnik. Tiskan je novim pravopisom 1842. godine u Gajevoj tiskari.

Promjene koje u društveno političkom životu preporodne Hrvatske donosi zabrana ilirskog imena 1843. godine potakle su Ivana Mažuranića da napiše sonet »Izgubitak imena ilirskoga« u kojem je izrazio svoje razočaranje vodom pokreta Ljudevitom Gajem.

Bezuspješan je Mažuranićev pokušaj da napusti Karlovac. 1845. godine nije uspio izboriti mjesto profesora hrvatskog jezika na Akademiji u Zagrebu. Neuspješno su završili i Mažuranićevi pregovori s karlovačkim tiskarom Ivanom N. Prettnerom oko tiskanja lista na hrvatskom jeziku. Ivan Mažuranić započeo je svoju književnu djelatnost kao pjesnik-provincijski suradnik iz Szombathelya, a okrunio ju je za života u Karlovcu autorstvom najznačajnijih djela hrvatske preporodne književnosti: nadopunom Gundulićeva »Osmana« (XIV. i XV. pjevanje) 1844. godine, za koji je uz pomoć brata Antuna napisao i »Rječnik« i spjevom »Smrt Smail-age Čengića« objavljenim 1845. godine. Mažuranićeva djelatnost u »karlovačkom periodu« nema političkih obilježja, izuzev možda članka objavljenog u Ga-

I. MAŽURANIĆ U POKRETU 1848/49. GODINE

Početak revolucionarnih previranja u Monarhiji 1848. znači i početak intenzivnije Mažuranićeve političke aktivnosti. Iako je još uvijek službenik gradskog magistrata u Karlovcu, Mažuranić je sudionik Velike narodne skupštine 25. III. 1848. godine u Zagrebu, kada je u 30 točaka »Narodnih zahtijevanja« iznesen politički program ilirskog pokreta, koji je sebi postavio za cilj ujedinjenje i političko osamostaljenje hrvatskih zemalja i ukidanje feudalnih odnosa.¹ Također je

jevim *Novinama* 1847. godine, u kojem argumentima pravnik pobija mađarske pretenzije na Slavoniju. Ne uspijeva na izborima za predstavnika grada Karlovca u Hrvatski sabor 1847. godine. Tek u listopadu 1847. Mažuranić se odlučnije uključuje u stranačku borbu točnije u politički razvoj Narodne stranke kojoj je kao ilirac pripadao. Mažuranić tada sudjeluje u Kušlanovoj akciji oko izdvajanja »mladeži hrvatsko-slavonske« iz Narodne stranke u stranku »naprēdovaca«. Prema nacrtu proglaša »Naprēdovaca Hrvatsko-Slavonskih«, koji su zajednički izradili prijatelji Ivan Mažuranić i Dragutin Kušlan, stranka bi težila za liberalnom preobrazbom društva – zalagala bi se za »slobodan i ustavni razvitak«, te »narodnu i municipalno-ustavnu samostalnost« Trojednice prema Ugarskoj »pod žezlom sada vladajuće kuće Austrijske«.

Budući da je u Ugarskom saboru 1847. godine prevladavala struja koja je svojom »Osnovom o mađarskom jeziku i narodnosti«, osim mađarizaciji težila i tome da Slavoniju i Hrvatsko primorje učini sastavnim dijelom Ugarske, a u osakaćenoj Hrvatskoj osigura vlast mađarona, jedinstvo Narodne stranke bilo je preduvjet otpora, pa do odvajanja »naprēdovaca« nije došlo.

Mažuranić je po idejnom opredjeljenju građanski liberal, pobornik individualne i nacionalne slobode, i postepenog uklanjanja zastarjelih društvenih oblika. Kao ilirac pristalica je ideje slavenske uzajamnosti, koji individualnu slobodu tijesno veže s nacionalnom. To shvaćanje Mažuranić zastupa u književnom radu do 1848. godine kada ga prenosi na političko polje u obliku austroslavističke koncepcije. Vrlo je vjerojatno da je Mažuranić spoznaje o austroslavizmu usvojio iz tekstova Lava Thuna četrdesetih godina, a koji je prvi definirao austroslavizam kao najpovoljnije rješenje za opstanak Austrije i njenih slavenskih naroda ugroženih s jedne strane od velikonjemačke opasnosti a s druge od autokratske Rusije.

jedan od 400 deputata koji su nosili vladaru u Beč »Želje naroda hrvatskoga«. Po povratku u Karlovac početkom travnja Mažuranić je napisao svoj prvi izrazito politički tekst »Hèrvati Madjarom« i tiskao ga o svom trošku u nakladi od 2000 primjeraka. Ta politička brošura na simbolički način označava početak Mažuranićeve političke karijere, koju u svim njezinim periodima karakterizira misao da se Hrvatskoj izbori i osigura onaj položaj koji ona u realnom odnosu politič-

kih snaga može postići u određenom političkom trenutku. »Hrvati Mađarom« pisani su pod utjecajem Mickiewicza, ali s jakim osobnim obilježjem Mažuranićeve pjesničke ličnosti, i u duhu ideala francuske revolucije. U njoj je Mažuranić opširnije razradio osnovne političke misli »Narodnih zahtijevanja« i ponudio konkretan plan za rješavanje nagomilanih nacionalnih problema u Ugarskoj.

Ličnost Ivana Mažuranića neraskidivo je vezana uz tokove hrvatske politike u doba revolucije 1848. godine, posebno uz djelatnost hrvatskog sabora i njegovih odbora. Stvarnim početkom Mažuranićeve političke djelatnosti smatramo trenutak kad ga je ban Jelačić 27. IV. 1848. pozvao, kao i većinu narodnjaka, u Bansko vijeće nezavisnu, privremenu i od vladara nepotvrđenu hrvatsku vladu. Početkom svibnja Mažuranić je imenovan perovodom Povjerenstva koje je trebalo pripremiti osnovu za saziv sabora. Već 22. V. ban Jelačić imenuje Mažuranića članom komisije koja je imala zadatak da osigura mir i poredak u Primorju od rovarenja mađarona.

Na prvom narodnjačkom saboru Ivan Mažuranić saborski je zastupnik općina Cvetković i Draganić (nedaleko Karlovca). U radu tog sabora, koji je zasjedao od 4. VI. do 9. VII. 1848. godine, postalo je očigledno da Mažuranić nije govornik i da ne voli govoriti. Zbog svoje šutljivosti i neobične suzdržanosti nije mogao postati politički vođa, uvjerljivo djelovati na okolinu i za sobom povući neodlučne. Mažuranić se tada kao perovođa sabora iskazao sposobnošću koja je u tom trenutku bila najpotrebnija, da izrazi ono što drugi u njegovoj blizini osjećaju i neodređeno misle, i da pronade najpogodnije rješenje.

Revolucija 1848. godine značila je uspostavu samostalnosti Ugarske, čija je vlada sve bezobzirnije istupila protiv Hrvatske nastojeći da je politički potčini i teritorijalno razbije.

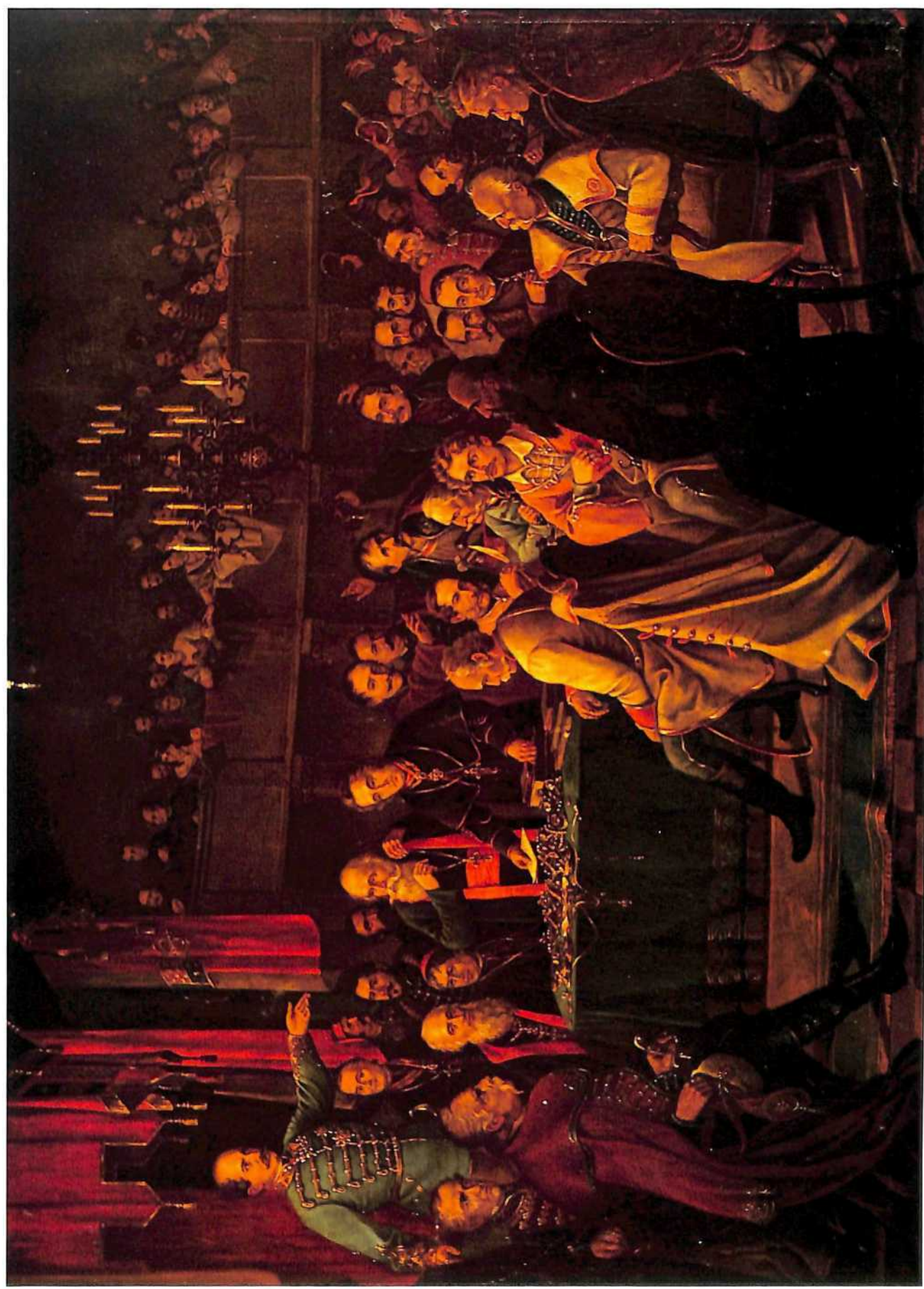
Najvažnije pitanje hrvatskog sabora 1848. bio je državni odnos Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji. Narodnjački hrvatski sabor zalagao se za rješavanje toga pitanja na austroslavističkoj koncepciji po kojoj bi Austrija bila uređena na načelima federalizma. Taj stav Hrvatskog sabora izrazio je Ivan Mažuranić kao autor zakonskog članka XI. »O osnovi odnošenja sroču Ugarske i Austrije«. Prema tom članku Monarhiju bi trebalo preurediti u federaciju na jezičnoetničkom principu, s potpunom ravnopravnošću za sve njezine narode, i središnjim parlamentom i vladom za zajedničke poslove koji bi obuhvaćali vanjsku politiku, vojsku i financije. Na temelju tog prijedloga Hrvatska bi bila zasebna federalna jedinica udružena u jednu federalnu jedinicu sa Ujedinjenom Slovenijom i Srpskom Vojvodinom, s kojima bi bila povezana nekom vrstom poblize neodređena saveza. Taj je zakonski članak sad-

ržavao jedan od najdosljednijih programa za preuređenje Monarhije na osnovama koje bi garantirale nacionalnu ravnopravnost. Međutim, austrijski vladajući krugovi i dinastija bili su skloniji centralizmu ili nagodbi s Ugarskom kao najmoćnijim protivnikom. Hrvatski sabor je nakon usvajanja tog članka povjerio Mažuraniću dužnost da na temelju njega sastavi reprezentaciju koju će svečano poslanstvo predvođeno banom predati vladaru. U »Reprezentaciji kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« Mažuranić je formulirao i obrazložio hrvatsko stajalište koje je Hrvatski sabor prihvatio 12. VI. 1848. godine. U zamršenoj političkoj situaciji Hrvatska je morala promijeniti osnovicu svoje politike. U prvi plan dolazi pomirenje s Ugarskom, pa se rad Sabora usmjerava u tom pravcu. U skladu s tim Ivan Mažuranić dobiva zadatak da sastavi reprezentaciju nadvojvodi Ivanu koji je bio određen od kralja za posrednika u pregovorima između mađarske vlade i bana. I »Reprezentacija na nadvojvodu Ivana« potvrđuje Mažuranićevev izuzetnu sposobnost da u zamršnim političkim situacijama izgovori pravu riječ. U tako naglo promijenjenoj političkoj situaciji Mažuranić je samoinicijativno sastavio i prijedlog rezolucije o pomirenju s Ugarskom, a Sabor mu je pod dojmom tog teksta povjerio zadaću da izradi konačni tekst koji je zatim prihvaćen kao zakonski članak XX. »O pogodbama s Ugarskom«. U tom zakonskom članku Mažuranić izražava stav da u pregovore oko pogodbe s Ugarskom treba s hrvatske strane ući ne »kao hrvatski narod, nego kao kraljevina, hrvatsko-slavonsko-dalmatinska i sjedinjena s njom vojvodina Serbska«. Tom je prilikom (20. VI) Mažuranić održao svoj jedini opširniji politički govor u kojem je izrazio misao o federalizaciji Ugarske na jezičnom principu. Mažuranić je autor točaka pomirenja s Ugarskom koje je Metel Ožegović uz Jelačića zastupao na neuspjelim pregovorima s ugarskim ministrom-predsjednikom Batthanyem krajem srpnja 1848. godine. Hrvatski sabor 1848. ubraja Mažuranića među svoje najuglednije članove, pa ga pod dojmom vijesti o banovu svrgavanju i navodnom utamničenju (21. VI) imenuje u odbor od 15 članova »kome se podpuna vlast i diktatura daje, da svima dëlima kao vèrhovna zemaljska vlada upravlja i za svoja dëlila saboru odgovorna bude«. Slobodno možemo reći da je Mažuranić svojim sudjelovanjem u radu hrvatskog sabora 1848. nosilac i jedan od tvoraca politike narodnjačkog sabora. Svoj rad na formuliranju i usklađivanju osnovnih državnopravnih pitanja važnih za čitavu Monarhiju 1848. godine Mažuranić je završio pisanjem »Manifesta naroda hrvatsko-slavonskoga«. Tim manifestom obratio se hrvatski sabor evropskoj javnosti krajem srpnja, zaključujući svoje zasjedanje. U tom značajnom spisu

Teodor Demeter, kat. br. 118

Dragutin Weingärtner, Hrvatski sabor 1848. g. kat. br. 194

Mažuranić je izložio genezu hrvatsko-madarskog sukoba i argumentima prirodnog i historijskog prava potkrijepio zahtijev svog naroda da bude »slobodnim narodom u slobodnom austrijskom carstvu« osnovanom »na temelju jednakosti« svih naroda Austrijskog carstva. Ideje iz »Manifesta« prihvatila je i grupa iliraca koja se od kolovoza okuplja oko Dragutina Kušlana i njegovih novina *Slavenski jug*. Ta je grupa u prosincu 1848. godine osnovala »Društvo Slavenske lipe na slavenskom jugu«. Ivan Mažuranić je stalni suradnik Kušlanovih novina. Njemu se s velikom sigurnošću može pripisati autorstvo »Političkih iskrica«, zbirke aforizama koji izlaze 1848/49. godine u tim novinama. Mažuranić u »Političkim iskricama« naslućuje skori dolazak oktvoja i postavlja pitanje daljeg opstanka monarhije s obzirom na centralističku politiku tadašnje austrijske vlade.

Poslije odgode hrvatskog sabora 9. VII. 1848. godine Mažuranić je višestruko angažiran na različitim dužnostima: u rujnu banski namjesnik Mirko Lentulaj upućuje mu poziv da izradi osnovu državne vlade. U listopadu je imenovan »nadzirateljem sigurnosti« za grad Karlovac i područje Banije u cilju očuvanja unutrašnje sigurnosti za vrijeme ratnog stanja. Mažuranić kao savjetnik Banskog vijeća i član saborskog Veli-

kog odbora radi, nakon odgode sabora na izradi raznih zakonskih prijedloga za kasnija saborska vijećanja. Mažuranić nije odobravao oktroirani ustav od 4. III. 1849. godine;² položaj Hrvatske u tim uvjetima ocrtao je u svojim pismima najcrnijim bojama. Nedugo prije oktvoja Mažuranić je bio izradio zakonsku osnovu o odnosima Hrvatske prema cjelini Monarhije na temelju zakonskog članka XI. U tom se tekstu Mažuranić zalaže za ujedinjenu Hrvatsku u zajednici s Vojvodinom i slovenskim zemljama, te Banskim vijećem kao isključivim nosiocem izvršne vlasti.

Prvu etapu političke djelatnosti Mažuranić je započeo svojim članstvom u Banskom vijeću, a završio kao član poslanstva koje je 6. V. 1849. godine predalo kralju predstavku odbora hrvatskog sabora, tzv. »molbenicu«. Ivan Mažuranić je autor »molbenice« u njoj se osuđuje oktroj, jer negira hrvatsku autonomiju proglašenu u saboru 1848. godine, i moli vladara da načelno potvrdi hrvatsku autonomiju, priključenje Međimurja i savez s Vojvodinom, te odbori mjere sjedinjenja Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao i priključenje Vojne krajine. U peticiji se traži da narodni jezik bude službeni. Međutim, niti jedan od zahtjeva nije dobio kraljevu sankciju.

DJELATNOST I. MAŽURANIĆA U RAZDOBLJU NEOAPSOLUTIZMA

Od 1849. godine Mažuranić se s obitelji definitivno nastanjuje u Zagrebu, iako će povremeno živjeti u Beču. Na prijedlog bana Jelačića Mažuranić je 25. VII. 1849. godine pozvan zajedno sa još osmoricom javnih radnika iz Hrvatske u »odbor za pretres događaja i za novo uređenje carevine«. Od tada do kraja svibnja 1850. godine Mažuranić je samo vrstan pravnik koji svoje golemo znanje ulaže u reformu sudstva, te ga svojim reformama postavlja na moderne temelje. Uvodi, između ostalog, instituciju državnog odvjetništva i porote. Mažuranić je izradio osnovu za uređenje sudova, preveo je Castellijev »Državni ustav«, kao i austrijski kazneni zakonik. Zajedno s Hermanom Bužanom i Metelom Ožegovićem, Mažuranić je savjetnik ministara pravosuđa. Njemu se pripisuje autorstvo Schmerlingova elaborata o načelima reorganizacije sudova (koji je car odobrio 1. III. 1850).

Na poziv ministra Bacha Mažuranić kratko vrijeme sudjeluje i u radu komisije za izradu rječnika pravno-političke terminologije na slaven-

skim jezicima. U ožujku 1850. Mažuranić je suradnik u Beču tzv. »Književnog dogovora« u kojem su potvrđene »osnovne smjernice za zajednički razvoj književnog jezika i pravopisa i za Srbe i za Hrvate«. ³ Mažuranić je na preporuku bana Jelačića 31. V. 1850. godine imenovan »provizornim namjesnikom (zamjenikom) generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju«. ⁴ Tu je omraženu državno-činovničku funkciju prihvatio u želji i u uvjerenju da u tako ograničenim uvjetima u postojećem sustavu čini nešto korisno za svoj narod. Ovu konstataciju možda najrječitije ilustrira postupak oko zabrane pjesme Ivana Filipovića »Domorodna utjeha« (objavljena u *Nevenu*, u jesen 1852), kada je Mažuranić kao državni nadodvjetnik bio dužan u skladu s postojećim zakonima podići optužnicu protiv Ivana Filipovića i urednika *Nevena* Mirka Bogovića. Bogovića i Filipovića je prvostepeni i drugostepeni sud u Zagrebu oslobodio optužbe, ali ih je trećestepena sudska instanca u Beču osudila na 6 mjeseci zatvora. U prilog prethodnoj tvrdnji ide i Mažu-

ranićeva patriotska pjesma »Hrvat«, objavljena 1858, koja je izraz njegova raspoloženja za vrijeme neoapsolutizma. U razdoblju neoapsolutizma Mažuranić, kao visoki carski činovnik na dužnosti državnog tužioca, političku djelatnost zamjenjuje raznolikom kulturno-prosvjetnom aktivnošću. Aktivan je član Kukuljevićeva »Društva za povjestnicu Jugoslavensku« i suradnik njegova glasila *Arkiv*.⁵⁾ Djeluje u Matici hrvatskoj čijim predsjednikom postaje 1858. godine, a suradnik je i književnog časopisa *Neven*.

Nakon proglašenja Silvestarskog patenta 31. XII. 1851. započinje proces nove upravno – sudske organizacije na temelju načela otvorenog apsolutizma, a vrhovna uprava u Hrvatskoj organizirana je pod imenom Namjesništva.⁶⁾ Moderno sudstvo zahtijevalo je od pravnika primjenu novih normi, a prilagodavanje feudalnih činovnika nije teklo jednostavno, stoga je Mažuranić imao poteškoća prilikom predlaganja kandidata za obavljanje funkcija u sudstvu. Osnovne norme uredjenja pravosuđa i političke uprave bile su proglašene carskim pismom 15. IV. 1852. godine. Mažuranić je 7. III. 1854. imenovan vrhovnim državnim tužiocem u Hrvatskoj i Slavoniji. Na toj funkciji živi u atmosferi podozrenja vlasti i nerazumijevanja vlastitog naroda. Iako postoje mnogobrojni dokumenti koji svjedoče o pokušaju da bude smijenjen, ostao je na toj dužnosti zahvaljujući prvenstveno svojem znanju, poštenju i golemoj radnoj energiji.

Poraz Austrije na talijanskom bojištu 1859. godine i opasnost financijskog bankrota primorali su cara Franju Josipa I da pokrene proces promjena u upravi i zakonodavstvu, te da sazove pojačano Carevinsko vijeće sa zadaćom da izradi prijedlog o konačnom preuređenju države. Na temelju prijedloga o federativnom preuređenju Monarhije, koji je prihvaćen u Carevinskom vijeću, vladar je 20. X. 1860. godine objavio Listopadsku diplomu.⁷⁾ Tom se ispravom za cijelu

državu uvodi zajedničko zakonodavno tijelo, *Reichsrat*, sa točno naznačenim djelokrugom zajedničkih poslova, te zemaljski sabori za autonomne poslove. Primjena tih načela u Hrvatskoj značila je početak priprema za saziv Hrvatskog sabora. Franjo Josip I ovlastio je bana Josipa Šokčevića da sazove Bansku konferenciju koja je trebala da izradi izborni red za sabor i prijedlog za uređenje županija. Tada Mažuranić izbija na čelo hrvatske politike kao uz J. J. Strossmayera jedan od vodećih ličnosti u radu Banske konferencije na njezinim zasjedanjima od 26. XI. 1860. do 17. I. 1861. godine. Ivan Mažuranić je autor Predstavke Banske konferencije kralju od koja se misaono nadovezuje na baštinu hrvatskog sabora iz 1848. godine i najhitnije s pozicije historijskog prava zahtjeva: uvođenje »hrvatsko-slavonskog« jezika kao isključivog i poslovnog, osnivanje hrvatsko-slavonske dvorske kancelarije, imenovanje velikih župana i priključenje Dalmacije s kvarnerskim otocima i istočnom Istrom. Kad je kralj u mnogome udovoljio zahtjevima, Konferencija je povjerala Mažuraniću da sastavi i »zahvalnicu«. Mažuranić je sastavio i osnovu za teritorijalnu organizaciju uprave, Naputak za privremeno uređenje »municipija«. Vladar je u skladu s uredbom imenovao velike župane među njima Strossmayera u Virovitičkoj, I Kukuljevića u Zagrebačkoj, a Ljudevita Vukotinovića u Križevačkoj županiji. Hrvatska je tada unutar državnog ministarstva, dobila Dvorski dikasterij, kao najviši organ izvršne vlasti za poslove političke uprave, pravosuđa, bogoštovja i nastave s sjedištem u Beču. Ivan Mažuranić imenovan je predsjednikom Privremenog dvorskog dikasterija 26. XII. 1860. godine, što je javnost u Hrvatskoj primila s osobitim zadovoljstvom. Ubrzo potom Mažuranić doživljava prvi politički poraz 24. I. 1861. godine vladar donosi odluku da se Međimurje vrati Ugarskoj, a Mažuranić u znak protesta podnosi ostavku koju na mnogostruki pritisak iz domovine povlači.

postala znatno složenija. U to vrijeme dolazi u Hrvatskoj do diferencijacije političkih shvaćanja bez izraženijih stranačkih obilježja; nastavljači tradicije ilirskog pokreta narodnjaci okupljaju se oko lista *Pozor* i svoje najrječitije predstavnike imaju u ličnosti F. Račkog, J. J. Strossmayera i Metela Ožegovića, ideje buduće stranke prava zastupaju u svojim redovima Eugen Kvaternik i Ante Starčević, dok se unionisti zalažu za bezuvjetnu uniju s Ugarskom. Banska konferencija je

odlučila da se izbori za hrvatski sabor provedu na temelju izbornog zakona iz 1848. godine. Osnovu sabora koji se sastao 15. IV. 1861. godine izradio je Ivan Mažuranić. On je jedna od centralnih ličnosti hrvatskog sabora 1861. godine; u njegovu radu sudjeluje kao narodni zastupnik kotara Novi Vinodolski i kao predsjednik dvorskog dikasterija kada tumači odluke dvora. U tom nimalo zahvalnom položaju Mažuranić se odlično snalazio iskazujući sposobnosti vješta diplomata i odlična državnika. S obzirom na to da u saboru nisu bile zastupane sve hrvatske zemlje hrvatski sabor je, razmatrajući pitanje svog sastava, odlučio da se vladaru obrati s predstavkom za povratak cjelokupnosti Trojedne Kraljevine koju je sastavio Ivan Mažuranić. Mažuranić je ujedno autor reskripta kojim je vladar odobrio zastupanje Vojne krajine u saboru.

Hrvatski sabor 1861. godine raspravljao je o mnogim značajnim pitanjima: otvaranju Sveučilišta, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Narodnom kazalištu, a hrvatski jezik proglašen je jedinim službenim jezikom u Hrvatskoj. Međutim, hrvatski sabor 1861. godine imao je zadaću da razmotri pitanje odnosa prema Ugarskoj. Rasprava o tom pitanju trajala je više od mjesec dana (18. VI – 23. VII. 1861) i bila je završena prihvaćanjem prijedloga tzv. »Osrednjeg odbora« i usvajanjem zakonskog članka XLII. »O odnošenju Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prema kruni i kraljevini Ugarskoj«. U konceptu tog članka, koji je izradio Ivan Mažuranić, istaknuto je pravo hrvatskih zemalja na njihovu teritorijalnu cjelovitost i prekid svake pravne veze s Ugarskom 1848. godine, kao i spremnost Trojednice da, »u koliko to bude moguće, prema koristi i potreboći skupnoj, s

kraljevinom Ugarskom stupi u ine tijesnije odnose čim od strane kraljevine gori naznačena sadašnja neodvisnost njihova i goripomenuti realni i virtualni teritorijalni obseg njihov bezuvjetno i u svoj valjanoj pravnoj formi budu priznani«. Osrednji odbor usvojio je ovaj koncept s dodatkom Ivana Perkovca u debati 8. VII. da se one grane uprave koje su tada ulazile u djelokrug dvorske kancelarije isključe iz svakog raspravljanja. Tom je prilikom u debati Mažuranić uzeo riječ i održao jasan i savršeno koncipiran govor o odnosu Hrvatske prema Ugarskoj. Govor je završio mišlju karakterističnom za njegov cjelokupan život i političko djelovanje: »Držimo se, dakle, gospodo, čvrsto onoga što već imamo: jer se inače bojim da u ovoj zemlji, ako ju prodamo, neće kosti naše mirno počivati. Sudit će nam u svoje doba historija«.

O pitanju odnosa Hrvatske prema Austriji Mažuranić nije podnio vlastiti prijedlog već je pristao uz prijedlog manjine koji je sastavio Maksimilijan Prica. Taj prijedlog, iako odbija ulazak u Carevinsko vijeće (koje je bio centralistički koncipirano), priznaje neke zajedničke poslove s Austrijom koje bi trebalo definirati međunarodnom konvencijom. U tom je smislu Mažuranić bio izradio koncept prema kojem Hrvatska ulazi u Carevinsko vijeće na osnovi nagodbe koja joj osigurava teritorijalnu cjelokupnost neodložnim priključenjem Dalmacije i vraćanjem Vojne krajine. Time se Mažuranić u državno-pravnim pitanjima nadovezuje na zakonodavni rad hrvatskog sabora 1848. godine, a pitanje kompetencije središnjeg parlamenta uvjetuje uspostavljanjem jedinstva hrvatskih zemalja. Međutim Hrvatski sabor nakon debate 5. VIII. 1861. godine donosi zaključak da Hrvatska nema nikakvih zajedničkih poslova s Austrijom.

I. MAŽURANIĆ KAO HRVATSKI KANCELAR

Dvorski dikasterij povišen je 20. XI. 1861. godine u Hrvatsku dvorsku kancelariju. Ivan Mažuranić postaje kancelarom i tajnim savjetnikom koji usmjerava vladinu politiku u Hrvatskoj. Kao kancelar, neposredno podložan austrijskom ministru-predsjedniku, nastoji postići ujedinjenje hrvatskih zemalja i konzekventno slijedi političku koncepciju prema kojoj Hrvatska mora ugovoriti nagodbu s Austrijom prije nego što to učini Ugarska. U praksi provodi Schemerlingovu politiku centralizacije, u nadi da će zauzvrat postići bar priključenje Dalmacije Hrvatskoj i trajno osi-

gurati hrvatsku autonomiju. To mu je djelomično uspješno osnivanjem Stola sedmorice – vrhovnog sudišta. Mažuranić je zbog toga sklon da se privremeno pomiri s Februarskim patentom i da borbu za daljnju demokratizaciju prenese u Carevinsko vijeće. 1863. godine čak je izgledalo da će ta politika imati u Habsburškoj Monarhiji uspjeha (jer je broj zastupanih naroda u Carevinskom vijeću povećao ulaskom predstavnika Rumunja i Nijemaca iz Erdelja). U tim se okolnostima 1863. godine u Hrvatskoj iz Narodne stranke izdvojila Samostalna narodna stranka –

vladina stranka koja se zalaže za pristup Hrvatske u Carevinsko vijeće na temelju državno-pravne nagodbe koja bi Hrvatskoj zajamčila teritorijalni integritet i široku autonomiju. Programatsku osnovu stranke predstavlja spis »Uvjetno ili bezuvjetno«, koji je odraz Mažuranićevih shvaćanja državno – pravnih odnosa i u čijem je nastanku imao udjela sam kancelar. U javnom životu Hrvatske između 1863 i 1865. godine dominira žestoka stranačka borba između narodnjaka i samostalaca. Politiku samostalaca usmjerava kancelar Mažuranić, iako nema položaj stranačkog vođe⁸. Neuspjeh Schmerlinga da Carevinsko vijeće pretvori u sveaustrijski parlament i poraz Samostalne narodne stranke na izborima značili su poraz Mažuranićeve političke koncepcije. Mažuranić je na izborima 10. VII. 1865. godine doživio svoj najteži poraz, hrvatski su birači u golemoj većini odbacili njegovu političku koncepciju i on je odmah nakon toga podnio ostavku na čast kancelaru. Mržnja prema Austriji bila je u Hrvatskoj jača od Mažuranićeve dalekosežne politike. Ostale su međutim trajne tekovine njegova kancelarstva koje su došle do izražaja u času sklapanja hrvatsko – ugarske nagodbe 1868. godine. Mažuranićevim zalaganjem hrvatski jezik istisnuo je iz javnog života njemački, a proces modernizacije sudstva završio je osnivanjem Stola sedmorice (1862), čime je hrvatsko sudstvo postale neovisno od ugarskog. Mažuraniću je 31. X. 1865. bila uvažena ostavka na dužnost hrvatsko-slavonskog dvorskog kancelara i bio je pensioniran s minimalnom penzijom od 4200 forinti godišnje uz obrazloženje da njegova karijera niti je bila duga niti uspješna. Prirodna posljedica ostavki Schmerlinga i Mažuranića u Hrvatskoj bio je privremeni opoziv Februarskog patenta i ponovni saziv hrvatskog sabora. Vladarev mani-

HRVATSKA POSLIJE UGARSKO-HRVATSKE NAGODBE

Na položaj hrvatskog bana 1867. godine dolazi unionist Levin Rauch s izričitom zadaćom da provede Nagodbu. Započinju progoni narodnjaka, koji su svoj vrhunac doživjeli prilikom izbora za hrvatski sabor, kad su narodnjaci u potpunosti potisnuti iz političkog života Hrvatske, a njihovo glasilo *Pozor* bilo je zabranjeno. Unionisti zadbivaju prevlast u Saboru. Prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi sklopljenoj 1868. dvije zemlje čine jednu državnu zajednicu. Hrvatska autonomija zasnivala se na zakonskom članku XLII. hrvatskog sabora 1861. koji je sastavio Ivan Mažuranić. Hrvatska je priznata kao »politički narod«, dobila je ograničenu autonomiju, u unutrašnjoj upravi, sudstvu, školstvu i crkvenim poslovima –

fest od 20. IX. 1865. godine značio je povratak na Listopadsku diplomu i njezinu federalističku zamisao. Hrvatskom saboru stavljeno je u zadatak da uredi pitanje odnosa Hrvatske prema Ugarskoj. Hrvatski sabor zasjedao je u uvjetima uznemirene vanjsko-političke situacije, priprema oružanog sukoba Austrije i Pruske oko premoći u Njemačkom Savezu. Kad je Pruska porazila Austriju i ovladala situacijom u Njemačkom Savezu, hrvatski sabor odobrio je krajem 1866. godine tekst adrese u kojoj se ističe misao o sklapanju nagodbe s Austrijom i zaključuje da se ne ulazi u Ugarski sabor. Taj pristanak na Mažuranićevo politiku uslijedio je prekasno, jednako kao i istovremeno sklonost Matije Mrazovića, prvaka narodne stranke, da podrži kandidaturu Mažuranića za kancelara. Jer tada se Ferenc Deák odrekao programa personalne unije i bio je sklon da s Austrijom sklopi nagodbu priznajući joj kao zajedničke poslove one koje je hrvatski sabor 1861. godine odbio. Zahvaljujući vanjskopoličkoj situaciji i političkim odnosima Ugarske i Austrije Narodna stranka postaje jedinstvena. U tim okolnostima Mažuranić postaje vodeća ličnost u radu hrvatskog sabora. Njemu je povjerena stara zadaća da sastavlja adrese sabora. Ivan Mažuranić je sastavio Adresu Sabora Trojedne Kraljevine, 1866. godine u kojoj se traži ujedinjenje i samostalnost Hrvatske, te 1867. nakon austro-ugarske nagodbe u kojoj se odbija poziv vladara na njegovo krunjenje za ugarsko-hrvatskog kralja. Kralj je na posljednju Adresu odgovorio raspuštanjem Sabora. Ove okolnosti dovele su do porasta ugleda Mažuranića, koji je bio prisiljen da se povuče iz Sabora u svibnju 1867. godine, da bi se olakšalo donošenje hrvatsko-ugarske nagodbe.

a hrvatski jezik, priznat je kao službeni, dok će o zajedničkim poslovima odlučivati zajednički sabor, i vlada.

Narodna stranka zauzela je negativan stav prema Nagodbi, a on je odgovarao općenitom raspoloženju javnosti u Hrvatskoj. Uspon Narodne stranke prema najmoćnijoj političkoj snazi u zemlji, koji je započeo u ljeti 1870. postigao je svoj vrhunac na saborskim izborima 1871. godine. Bio je uvjetovan krizom dualizma Monarhije koju ugrožava Njemačko Carstvo. Narodnjaci su na izborima u svibnju 1871. godine dobili golemu većinu, pa unionisti prestaju djelovati kao stranka, a narodnjaci postaju jedina stvarna politička snaga u zemlji. Takav narodnjački sastav hrvat-

skog sabora nije odgovarao vodećim peštanskim krugovima, te je on nekoliko puta odgadan. Uži odbor stranke, pošto je bio obaviješten da se priprema treća odgoda sabora, odlučio je da Ivan Mažuranić sastavi predstavku kralju u kojoj se indirektno osuđuje Nagodba. Više od 30 zastupnika narodne stranke održalo je u stanu Matije Mrazovića sastanak na kojem su zaključili da se obrate proglasom biračima u znak protesta što je sabor treći put odgođen. Proglas poznat kao »Rujanski manifest« objavljen je 20. IX. 1871. U proglasu, u čijem je nastanku Mažuranić imao udjela, ne odriče se pravna valjanost Nagodbi, ali se indirektno osuđuje zakonodavna djelatnost unionističkog sabora i dualizam kao sistem.

Konačno učvršćenje dualizma krajem 1871. godine postavilo je pred Narodnu stranku pitanje njezine dalje političke strategije. Tako vodstvo Narodne stranke, koje kao nekompletan odbor za reviziju Nagodbe boravi u Beču, donosi 1. I. 1872. spomenicu za ugarsku vladu koja znači na-

čelnu prekretnicu u politici Narodne stranke. U spomenici Narodna stranka priznaje državno-pravno zajedništvo Trojednice i Ugarske. Hrvatski sabor, koji se sastao nakon nekoliko odgadanja u siječnju 1872, izabrao je velikom većinom glasova Ivana Mažuranića za predsjednika, da bi ubrzo potom bio ponovno raspušten.

Mažuranić je bio izabran za saborskog predsjednika u situaciji kada Narodna stranka mijenja svoju politiku i počinje priznavati Nagodbu uz uvjet da ona bude revidirana. U tim okolnostima Mažuranić, nakon pobjede narodnjaka na izborima 1872, predvodi stranku na njezinu putu prema reviziji Nagodbe. Ta politička borba okrunjena je dolaskom Ivana Mažuranića i Narodne stranke na vlast.

Ivan Mažuranić je bio član hrvatske regnikolarne deputacije koja je 1872–73. raspravljala o reviziji Nagodbe. Revizija Nagodbe prihvaćena je u hrvatskom saboru 5. IX. 1873. s neznatnim poboljšanjem za Hrvatsku.

PRVI BAN PUČANIN

Ivan Mažuranić imenovan je banom 20. IX. 1873. godine. Nakon dolaska iz Beča u Zagreb, Mažuraniću je 27. IX. bio priredjen veličanstven doček s bakljadom, koji je on smatrao svečanom instalacijom. Zato se sutradan u sabornici pojavio u običnom građanskom odjelu, a ne u bankom ornatu. Početak njegova banovanja pada u vrijeme ekonomske krize, koja se u Hrvatskoj odrazila na prilike u agraru padom cijena žitarica i drugih poljoprivrednih proizvoda, kao i naglim porastom poreskih obaveza. Kao ban Mažuranić se susreće s problemom politike mađarizacije koju je u Hrvatskoj počela provoditi ugarska vlada. Protivno Nagodbi mađarski jezik postaje sve više isključivi jezik u saobraćaju središnjih organa vlasti s autonomnim vlastima. Unatoč svim tim nepogodnostima Mažuranićeva je vlada u prve dvije godine razvila tako bogatu zakonodavnu djelatnost kakvom se više nije mogao pohvaliti niti jedan Sabor do raspada Monarhije. Sve njezine reforme u upravi, sudstvu i školstvu, iako ograničeno Nagodbom, provedene na liberalnim zakonodavnim načelima, omogućile su preuređenje Hrvatske u modernu građansku državnu tvorvinu. Mažuranić je nastojao do kraja iskoristiti sve mogućnosti koje pruža Nagodba da hrvatsku autonomiju postavi na čvrste temelje. Zakonom o ustroju političke uprave od 15. XI. 1874. dokrajčio je administrativnu feudalnu anarhiju. Politička uprava podređena je banu i odjelu za unutrašnje poslove u njegovoj vladi. Sudstvo je odvojeno od uprave i modernizirano većim bro-

jem zakona o sudskom i kaznenom postupku, pri čemu je sucima zajamčena neovisnost. Zakonom od 10. I. 1874. zasnovan je kraljevski sud koji je trebao da sudi banu i odjelnim predstojnicima u slučaju povrede temeljnih zakona ili samostalnosti Hrvatske, premda je on imao značenje. Donijete su zakonske osnove o pravu sastajanja i slobodi tiska. Mažuranić je izradio i zakonski nacrt vezan uz problem ukidanja ostataka feudalnih odnosa na selu, po kojem je uveden obavezan otkup za sve izvanselišne zemlje (vinograde, uživanje pašnjaka i šuma) uz državnu garanciju. Sabor je donio i zakon koji omogućava diobu porodičnih zadruga. Veliki reformni rad bio je obavljen u prosvjeti. Mažuranić je mnogo osobnog napora uložio u donošenje Zakona o pučkom školstvu i preparandijama 14. X. 1874. Tim je zakonom uvedeno obavezno polaženje četverogodišnje osnovne škole oslobođene crkvenog nadzora. 19. X. 1874. godine otvoreno je Sveučilište u Zagrebu s tri fakulteta: filozofskim, teološkim i pravnim, za koje je još 1861. hrvatski sabor izradio osnovu. Poslije 1875. Mažuranićev radni elan, od početka kočen mađaronskim birokratskim aparatom, postepeno se gasi, djelomice i zbog sve češćeg kršenja Nagodbe od strane ugarske vlade. Te okolnosti radale su u hrvatskoj javnosti, posebno među Mažuranićevim stranačkim istomišljenicima, uvjerenje da Mažuranić nema dovoljno otporne snage da se suprotstavi kršenju Nagodbe. Istovremeno izbijaju na površinu javnog života u Hrvatskoj problemi u vezi

s emancipacijom pučkog školstva od nadzora i vlasti svećenstva. Ustrojstvo državne škole izazvalo je ogorčenje katoličkog i pravoslavnog svećenstva te srpskog građanstva. A pjesnik je zbog te napredne školske politike bio napadan teškim riječima i poslije smrti.

Bosansko-hercegovački ustanak 1875. godine snažno je odjeknuo među pučanstvom Trojednice. U početku državna vlast ne sprečava pružanje pomoći ustanicima. Mažuranić, kao i sva hrvatska javnost, stoji uz ustanike. No kao hrvatski ban Mažuranić se strogo pridržava Nagodbe i u skladu s njom zastupa mišljenje da vanjskopolićka pitanja ne spadaju u kompetenciju Hrvat-

skog sabora. Kao državnik i političar bio je svjestan državno-pravnog položaja Hrvatske i kompetencija Sabora i nije bio iznenađen kraljevom odlukom o raspuštanju Sabora 1878. godine, pošto je Hrvatski sabor povodom okupacije Bosne i Hercegovine uputio Adresu vladaru (15. X. 1878) u kojoj izražava želju da se ustroj okupiranih pokrajina Bosne i Hercegovine »malo-pomalo tako udesi da bi se s vremenom pripojili na ustroj Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u njihovom državno-pravnom odnošaju prema Kraljevini Ugarskoj«. Na pitanju pripadnosti Bosne i Hercegovine došlo je do sukoba hrvatske i srpske politike.

I. MAŽURANIĆ POSLIJE 1880. GODINE

Razočaran i ojađen tim unutrašnjim i vanjskim sukobima Mažuranić sve češće pomišlja na povlačenje iz političkog života Trojednice. Ostavku na bansku čast predao je početkom 1880. godine (18. II.) iz protesta protiv otezanja obnovom financijske nagodbe i priključenja Vojne krajine. Nakon napuštanja banske stolice Mažuranić rijetko sudjeluje u javnom političkom životu. U hrvatskom saboru Mažuranić je posljednji put govorio 1886. godine povodom napada Armina Pavića na njegovu djelatnost za vrijeme kancelarstva. Tom prilikom je rekao: »Gospodo Da mi je tko rekao: kaži tvoj simbol političke vjere, koji je? Ja bih rekao: . . . ja sam Hrvat, ja bih rekao: vjerujem u kraljevinu Hrvatsku, u njezinu prošlost, u njezinu sadašnjost, ako bog da, i u njezinu budućnost. . . Ljubav moja spada momu narodu, štovanje moje svim narodom, ne samo jednomu, nego svim, koji su s nama u jednom gnijezdu u ovoj monarhiji.« Od tada Mažuranić više nije sudjelovao u javnom životu, iako je na izborima u Novom Vinodolskom kao kandidat Nezavisne narodne stranke nadmoćno pobijedio mađarskog kandidata Pintarića. Posljednje godine proživio je okružen porodicom u obiteljskoj kući u Jurjevskoj ulici br. 5 u Zagrebu baveći se astronomijom i matematikom. Mažuranić je umro 4. VIII. 1890. godine od posljedica influence.

Ivan Mažuranić je kao čovjek, književnik i političar jedinstvena ličnost. Pjesnik po sklonosti, državnik po pozivu, šutljiv i povučen proživio je cijeli životni vijek skromno i nenametljivo. U javnosti je bio visoki državni činovnik, u privatnom životu brižan suprug i otac. Svojom četrdeset godišnjem političkom djelatnošću usmjeravao je i zakonski formulirao u duhu građanskog liberalizma državno-politički razvitak Hrvatske rukovodeći se pravničkim načelom: *Dura lex, sed lex*.

Premda je uglavnom bio neshvaćen od suvremenika, njegovi su dalekovidni potezi u kreiranju državno-pravne političke Hrvatske bili ispravno vrednovani poslije njegove smrti. Upravo zbog ovih činjenica Ivanu Mažuraniću, iako nije posjedovao sve osobine političkog vođe pripada jedno od vodećih mjesta u plejadi znamenitih ličnosti hrvatske povijesti.

Jelena Borošak-Marijanović

BILJEŠKE

1. Hrvatska u XIX. stoljeću nije jedinstven upravno politički teritorij. Ona obuhvaća Provincijal. Vojnu krajnu, Dalmaciju i Istru. Provincijal-Banska Hrvatska i Slavonija su hrvatske zemlje pod upravom bana. Hrvatsko-slavonska vojna krajna podređena je jedinstvenoj upravi generalne komande u Zagrebu. Dalmacija obuhvaća obalu od Zrmanje do nešto južnije od Budve i sve otoke od Raba do dubrovačkih Elafita, a sjedište pokrajinske zemaljske vlade je u Zadru. Istri pripadaju kvarnerski otoci Krk, Cres i Lošinj.
2. Prema tzv. oktroiranom ustavu Austrijska carevina je nerazdjeljiva i nerazrješiva austrijska nasljedna monarhija. Taj carev patent nije se nikad primjenio osim u oblasti uprave i sudstva.

Ivan Mažuranić

3. Bečki književni dogovor potpisali su 28. III. 1850. godine Ivan Kukuljević, Dimitrije Demeter, Vuk Karadžić, Vinko Pacel, Franje Miklošić, Stjepan Pejaković i Đuro Daničić. Dogovor je izrazio temelje Karadžićevih jezičnih normi koje nisu bile u skladu s ilirskom tradicijom. Mažuranić se nije intimno slagao s tim stavovima. On smatra da nijedno naše pučko narječje nije dostojno samo po sebi da postane književni jezik.
4. Mažuranić kao zamjenik generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju, sastavlja elaborat o uvođenju narodnog jezika kao službenog na sudovima u Rijeci u proljeće 1852. godine. U tom pravno-povijesnom spisu Mažuranić je dokazao svoje veliko poznavanje jezičnih problema, kao i povijesti sudstva te etničkih i društvenih prilika u Primorju.
5. Radovi I. Mažuranića objavljeni i u »Arhivu za povjestnicu Jugoslavensku« potvrđuju svu širinu njegovih interesa posebice za stare pravne dokumente, filozofiju i leksikografiju. U knjizi II Arhiva 1852. objavljuje »Nekoliko manje poznatih reči, štono se nalaze u statutu krčkom«, u knjizi III »Arhiva za povjestnicu jugoslavensku« objavljuje »Statut grada Senja od godine 1388.«, u IV knjizi

1857. prijevod rasprava I. I. Sreznjevskog »O pismenosti glagoljskoj« koji je popratio duhovitim i polemičkim primjedbama.

6. Listopadska diploma-carev proglaš od 20. X. 1860. godine »O uređenju unutarnjih državno-pravnih prilika Monarhije« omogućila je oživljavanje starih upravnih formi i povratak na ustavno stanje prije 1848. godine.
7. Prema Silvestarskom patentu od 31. XII. 1851. godine, Austrijska carevina je organizirana kao jedinstvena apsolutistička monarhija. Centralnu izvršnu vlast predstavlja vlada u Beču koja je odgovorna i neposredno podređena samo caru. Po tom patentu Kraljevine Hrvatska i Slavonija su jedinstveno upravno područje Carskog kraljevskog namjesništva u Zagrebu. Namjesništvo u Zagrebu djelovalo je od 29. V. 1854-4. IV. 1861. g.
8. Narodna stranka koja se okuplja oko J. J. Strossmayera, Franje Račkog i Matije Mrazovića protivi se Schmerlingovoj centralističkoj politici koju zastupa Samostalna narodna stranka. Stranačka borba između dviju stranaka pretvorila se u pravi »novinski rat« kojim su osobno rukovodili Strossmayer i Juraj Haulik. Uz Mažuranića vodstvo stranke čine Juraj Haulik, Ivan Kukuljević Sakećinski i Maksimilijan Prica prisjednik Stola sedmorice.

»Ich hätte gesagt . . .ich bin ein Kroat . . .

*Ich glaube an das Königreich Kroatien,
an seine Vergangenheit,
an, seine gegenwart,
so Gott will, auch an seine Zukunft.«*

(Zitat aus seiner letzten Rede in Kroatischen Landtag im Jahre 1886.)

IVAN MAŽURANIĆ (1814–1890)

HERKUNFT UND SCHULZEIT

Der Schriftsteller und Politiker Ivan Mažuranić wurde am 11. August 1814 als Nachkomme einer alten kroatischen Landarbeiterfamilie in Novi Vinodolski geboren. Die ersten Anfänge des Familienstammbaums führen uns ins 14. Jahrhundert nach Split, von wo ein Zweig der Familie nach Senj beziehungsweise später nach Novi Vinodolski übersiedelte. Als erster wird um 1550 Ivan Mažuranić, der »Reitersmann« in der Vojna Krajina (Militär-grenze) »zu Zeiten der Fürsten von Tržac Juraj, Miklauš und Krištofor, von Modruš, Krk und Senj. . .« nachweislich erwähnt. Wie in den Schriftstücken zu lesen ist, lebte dessen Sohn in Novi Vinodolski in seinem eigenen Haus, das er ausserhalb der Stadtmauern errichtet hatte. Aus glagolitischen Schriftstücken geht weiter hervor, dass die Mažuranićs als Freisassen der Frankopanen, gegebenenfalls von ihren Herren zu den Waffen gerufen, auf deren Gut ansässig waren und Ackerbau betrieben. In einigen Dokumenten, insbesondere jenen aus dem 17. Jahrhundert, werden die Mažuranićs auch Janković genannt. Der erste gebildete Mažuranić lebte im 18. Jahrhundert. Dies war der Geistliche und Laienbildhauer Antun Mažuranić.

Aus der Ehe des schreibkundigen Stadtältesten von Novi Vinodolski Ivan Mažuranić, dem Sohn von Petar Mažuranić, und Marija Ivić gingen Ivan Mažuranić und vier weitere Brüder hervor: Josip (1802–1891), der sich der Arbeit auf dem Gut widmete, Antun (1805–1888), Petar (? 1799– ?), von dem wenig bekannt ist, und Matija (1817–1881). Ivans älterer Bruder Antun, ein Ju-

rist und Sprachgelehrter, sowie der jüngere Bruder Matija, ein Schmied und Laienschriftsteller, hinterliessen in der kroatischen Kulturgeschichte des 19. Jahrhunderts bleibende Spuren.

In der Familie von Ivan Mažuranić (Vater) wurde das Volksliedbrauchtum gepflegt und Kačićs »Angenehmes Gespräch des slavischen Volkes« wie ein Heiligtum gehütet. Die Kinder wurden in einem streng patriarchalischen Geiste erzogen, der von Gerechtigkeitssinn, Heldenmut und Vaterlandsliebe geprägt war. Diese Eigenschaften zeichneten auch Ivan Mažuranić (Vater) aus; er nahm im Jahre 1813 als Fähnrich am Aufstand der Bevölkerung von Vinodol gegen die Franzosen teil.

1827 schloss Mažuranić im Geburtsort Novi Vinodolski das sog. *Trivium*, eine dreijährige Grundschule in deutscher Sprache, ab. Sein Wunsch, die Schulung fortzusetzen, wurde nicht gleich erfüllt. Armut und die im vorhinein getroffene Entscheidung des Vaters, nur Antun schulen zu lassen, bewirkten, dass Ivan Mažuranić bis zu seinem 13. Lebensjahr im Elternhaus blieb, doch bereitete er sich unter den Fittichen des Bruders Antun auf eine private Aufnahmeprüfung für das Gymnasium vor. Nach bestandener Prüfung für die erste Klasse wurde er im Herbst 1828 in die zweite Klasse des Gymnasiums in Rijeka aufgenommen, wo der Unterricht in Latein gehalten wurde. Durch Ausdauer und Fleiss erkämpfte er sich bald den Rang des Klassenbesten. So rechtfertigte er in bestmöglicher Weise die Opfer des Vaters und des Bruders. Mit Antun blieb Ivan Mažuranić zeit seines

Lebens menschlich und familiär engstens verbunden. Schon damals war der sprachbegabte junge Mažuranić ein guter Kenner der lateinischen, deutschen und italienischen Sprache. Als Gymnasiast in Rijeka dichtete er 1830 sein erstes Gedicht »Pisma od Vinodolca Skolana« (»Lied eines Schülers aus Vinodol«), in dem sein kindliches Heimweh zum Ausdruck kommt. Aus der Gymnasialzeit in Rijeka stammen auch seine guten Ungarischkenntnisse. Beeindruckt von seinem Lehrer Ferenc Császár, verfasste Mažuranić 1832 anlässlich des Aufbruchs des Vizegouverneurs von Rijeka Urmény zum Landtag von Bratislava das Gelegenheitsgedicht »Búcsúdál« (»Abschiedslied«). Dieser Tatsache hatte Mažuranić ein Stipendium für die Fortsetzung seiner Ausbildung in Ungarn zu verdanken. 1833 beendete er die sechste Klasse des Gymnasiums zu Rijeka mit ausgezeichnetem Erfolg. Nach der Abschlussprüfung ging er nach Zagreb und immatrikulierte sich 1833/34 am dortigen Lyzeum für Philosophie. Zu derselben Zeit bildete sich um Ljudevit Gaj ein Kreis von Anhängern der Wiedergeburtbewegung, in dem Ivans Bruder Antun einen bedeutenden Platz einnahm.

Das zweite Jahr seines Philosophiestudiums brachte er als staatlicher Stipendist 1834/35 am Lyzeum in Szombathely zu, wo ihn Menschen umgaben, mit denen er nichts gemeinsam hatte, und er sich nach der Heimat und nach Zagreb sehnte. Viele einsame Stunden verbrachte er lernend, neues Wissen erwerbend und seine Interessen mehrend. Die Ausbildungszeit in Szombathely, die, wie man fast erwarten könnte, in Mittellosigkeit und Sparsamkeit verstrich, brachte er mit ausgezeichnetem Erfolg zum Abschluss. In Szombathely begann Mažuranić in Kroatisch zu schreiben, was seinen unmittelbaren Anlass in Gajs »Proglas« (»Bekanntmachung«) über die Gründung der Blätter *Novine (Zeitung) und Danica (Morgenstern)* hatte. Mažuranić gehörte zu den eifrigsten Mitarbeitern des ersten Jahrgangs

der *Danica*; bereits in der zweiten Nummer veröffentlichte er sein erstes Gedicht in kroatischer Sprache »Primorac Danici« (»Küstenbewohner an die Danica«). Für seine überaus fruchtbare Mitarbeit liess ihm Gaj eine finanzielle Belohnung zukommen, was als das erste Honorar in der Geschichte der kroatischen Literatur angesehen wird. 1835 liess sich Mažuranić für das Jura-studium an der Königlichen Akademie der Wissenschaften in Zagreb immatrikulieren. Nach den damaligen Vorschriften umfasste das zweijährige Studium natürliches Recht, ungarisches Zivil – und Saatsrecht, Strafrecht, Gerichtsverfahren, Bergbaurecht, Nationalgeschichte und Statistik. Nach abgeschlossenem Studium wurde Mažuranić Jurist – *juratus notarius*. Als Rechtsanwaltsanwärter trat er 1837 sein erstes Amt in einer privaten Anwaltskanzlei an, zunächst bei Tadija Ferić, danach bei Ferdinand Žerjavić. Sein Leben im illyrischen Zagreb war erfüllt von einer reichhaltigen literarischen Tätigkeit, von der Lektüre der Ideologen der slavischen Wechselseitigkeit Kollár und Safařík sowie der Romantiker der slavischen Literaturen Mickiewicz und Puškin. Er betätigte sich darüberhinaus innerhalb des Zagreber Leserkreises. Immer mehr offenbarte sich zu der Zeit auch seine Zuneigung zu Aleksandra Demeter, die aus einer seit der Jahrhundertwende in Zagreb ansässigen griechischen Kaufmannsfamilie stammte. Teodor und Afratija Demeter erzogen ihre sechs Kinder Naum, Dimitrije, Jelisaveta (verh. Nikolić), Marija (verh. Dumtsa), Aleksandra und Roza im hellenischen Geiste. Ivan Mažuranić lernte Aleksandra noch als Jurastudent kennen, als er im Hause Demeter Privatstunden gab. Für sie schuf der Dichter seine schönsten Liebesgedichte (»Mojoj« – »An die Meinige«, »Javor« – »Der Ahorn«, »Javor i tamjanika« – »Ahorn und Muskateller«). Allmählich wuchs auch Mažuranićs Ansehen unter den Trägern der Wiedergeburtbewegung.

MAŽURANIĆ S WIRKEN IM ZEITALTER DER WIEDERGEBOURT

In der Hoffnung, seine materielle Situation zu verbessern, nahm Ivan Mažuranić 1839/40 eine Dozentenstelle am humanistischen Lehrstuhl des Höheren Gymnasiums in Zagreb an, zu der ihm sein Bruder Antun verholfen hatte. Da ihm dieser Beruf jedoch keine Aufstiegsmöglichkeiten bot, trat er am 5. Oktober 1840 zur Rechtsanwaltsprüfung an und bestand sie mit »sehr gut«. Damit waren alle Voraussetzungen erfüllt, derer

es zur Gründung einer Anwaltskanzlei und somit einer beständigeren, finanziell günstigeren Lage bedurfte. Mažuranić eröffnete seine Anwaltskanzlei in Karlovac, wo er ab Mai 1840 lebte. Nach der Anwaltsprüfung beschäftigte er sich auch weiterhin mit den Rechtswissenschaften, besonders interessierte er sich für Fragen des Wechselrechts, worüber er ein umfassendes Werk verfasste, das auf Anraten A. Vraniczany's

jedoch nicht zur Veröffentlichung kam. Im März 1841 legte Mažuranić in Budapest eine Sonderprüfung in Wechselrecht ab. Bald darauf heiratete er Aleksandra Demeter. Die Trauung wurde am 28. Juni 1841 in der Xaverkirche in Zagreb vollzogen, die Trauzeugen waren Jakob Užarević und Anton Dumtsa, der Gatte von Aleksandras Schwester. Die beiden hatten in ihrer harmonischen Ehe sechs Kinder: Božidar (1842–1881), später Offizier der Kavallerie, Vladimir (1845–1928), Jurist und Dichter, Stanko (jung verstorben), Marija, verheiratet mit Napoleon Špun Stržić, Slava, verh. Birač, und Olga, verh. Čučković.

Mažuranić blieb nicht lange im Anwaltsberuf. Im Herbst 1841, genauer am 22. November, wurde er Beamter des Stadtmagistrats von Karlovac mit einem Jahresgehalt von 300 Forinth. Er war mit der Armenfürsorge betraut und bekleidete sein Amt bis zum 13. März 1849. Im öffentlichen Leben des illyrischen Karlovac wurde Mažuranić zu einer führenden Persönlichkeit wie Ambroz und Nikola Vraniczany, Antun Vakanović, Dragutin Kušlan, Imbro I. Tkalac, Maksimilijan Prica und andere weniger bekannte Illyrier. Er unterhielt Kontakte zu bekannten Persönlichkeiten aus dem Ausland, die in jenen Jahren Karlovac besuchten: dem russischen Slavisten Ismail Sreznjevski und dem Slavenophilen F. V. Čižov, einem Professor der Moskauer Universität. Der Illyrier Mažuranić unterstützte uneigennützig die Vorbereitungen und Aufführungen von Theater-vorstellungen in der Nationalsprache. Er schrieb einen Prolog zum Drama »Juran i Sofija ili Turci kod Siska« (»Juran und Sofija oder Die Türken vor Sisač«), der ersten kroatischen Theatervorstellung, 1840 uraufgeführt von Schauspielern aus Novi Sad. Er nahm an den Bemühungen um die Gründung des »Illyrischen Nationaltheaters« teil. Zudem war er einer der regsten Mitarbeiter in Gajs *Novine* und *Danica*, aktives Mitglied der Matica ilirska und anwesend bei allen wichtigen Versammlungen in Zagreb.

In Karlovac beendete Mažuranić seine Arbeit an einem deutsch-illyrischen Wörterbuch, das er als Gymnasiallehrer in Zagreb begonnen hatte. Seine lexikographische Betätigung verlief in Zusammenarbeit mit Jakov Užarević. Mažuranićs Anteil am Zustandekommen des Wörterbuchs war ausschlaggebend, denn als Polyglott, Philosophie- und Rechtskundiger besass er alle Vorkenntnisse, die zur Verwirklichung eines solchen Werkes erforderlich sind. Mažuranićs und Užarevićs »Njemačko-ilirski slovar« (»Deutsch-illyrisches Wörterbuch«) ist unser erstes modernes zweisprachiges Wörterbuch. Es wurde gemäss der neuen Rechtschreibung 1842 in Gajs Druckerei gedruckt.

Die Veränderungen, die sich 1843 durch das

Verbot des illyrischen Namens im gesellschafts-politischen Leben des Kroatiens der Wiedergeburtzeit ergaben, bewegten Ivan Mažuranić zum Sonett »Izgubitak imena ilirskoga« (»Der Verlust des illyrischen Namens«), worin er seiner Enttäuschung über den Führer der Bewegung Ljudevit Gaj Ausdruck verlieh.

Als Misserfolg erwies sich Mažuranićs Versuch, Karlovac zu verlassen. 1845 misslang es ihm, eine Professur für kroatische Sprache an der Zagreber Akademie zu erlangen. Erfolglos endeten auch seine Verhandlungen mit dem Buchdrucker Ivan N. Prettnar in Karlovac über die Auflage eines Blattes in kroatischer Sprache. Seine literarische Tätigkeit hatte Ivan Mažuranić in Szombathely als Dichter und Mitarbeiter aus der Provinz begonnen, er krönte sie während seiner Zeit in Karlovac mit den bedeutendsten Werken der kroatischen Wiedergeburtsliteratur, der Ergänzung von Gundulićs »Osman« (14. und 15. Gesang) aus dem Jahre 1844, mit Hilfe seines Bruders Antun verfasste er dazu auch ein Glossar (»Rječnik«), und der Dichtung »Smrt Smailage Čengića« (»Čengić-Aga's Tod«), erschienen 1845. Mažuranićs Lebensabschnitt in Karlovac trägt keine politischen Merkmale, abgesehen vielleicht von einem Artikel in Gajs *Novine* (1847), in dem er die ungarischen Ansprüche auf Slavonien mit juristischen Argumenten widerlegte. Seine Kandidatur bei den kroatischen Landtagswahlen 1847 zum Vertreter der Stadt Karlovac schlug fehl. Erst im Oktober 1847 schloss sich Mažuranić entschieden dem Parteikampf an, genauer gesagt der politischen Entwicklung der Nationalpartei (»Narodna stranka«), der er als Illyrier angehörte. Damals beteiligte er sich an Kušlans Vorhaben, die Kroatisch-slavonische Jugend (»Mladež hervatsko-slavonska«) von der Nationalpartei zu trennen und zur Kroatisch-slavonischen Fortschrittspartei (»Napredovci Hervatsko-Slavonski«) umzubilden. Deren Proklamationsentwurf zufolge, den die Freunde Ivan Mažuranić und Dragutin Kušlan gemeinsam aufsetzten, sollte die Partei eine liberale Verwandlung der Gesellschaft anstreben und sich für die »freie und verfassungsmässige Entwicklung der kroatisch-slavonischen Völkerschaft sowie die nationale und municipal-verfassungsrechtliche Selbständigkeit« des Dreieinigem Königsreichs gegenüber Ungarn »unter dem Zepfer des jetzt herrschenden Hauses Österreich« einsetzen.

1847 überzog im Ungarischen Landtag eine Strömung, die in ihren »Grundlagen der ungarischen Sprache und des ungarischen Volkes« ausser nach der Magyarisierung auch danach strebte, Slavonien und das kroatische Küstenland (»Primorje«) zu einem Teil Ungarns zu machen und im verstümmelten Kroatiens den Magyaronen die Macht zu sichern. Daher war die Einheit

der Nationalpartei eine unbedingte Voraussetzung jeglichen Widerstandes, und es kam nicht zur Abtrennung der »Fortschrittlichen«.

Seiner politischen Anschauung nach war Mažuranić ein Bürgerlich-Liberaler, ein Verfechter der Freiheit des Einzelnen und des Volkes und der allmählichen Abschaffung veralteter gesellschaftlicher Formen. Als Illyrier war er ein Anhänger der Idee von der slavischen Wechselseitigkeit, der die Freiheit des Einzelnen eng an die des Volkes band. Bis 1848 vertrat Mažuranić

IVAN MAŽURANIĆ IN DER BEWEGUNG VON 1848/49

Der Beginn der Revolutionswirren in der Monarchie im Jahre 1848 bezeichnet auch den Beginn von Mažuranićs politischer Betätigung. Obwohl noch beim Stadtmagistrat in Karlovac beamtet, nahm er an der Grossen Nationalversammlung am 25. März 1848 in Zagreb teil, wo in 30 Punkten eines »Volksbegehrens« (»Narodna zahtevanja«) das politische Programm der illyrischen Bewegung vorgetragen wurde, das sich die Vereinigung und politische Verselbständigung der kroatischen Länder wie auch die Abschaffung des Feudalbesitzums auf dem Lande zum Ziel machte.¹ Er war ebenfalls einer der 400 Deputierten, die die »Wünsche des kroatischen Volkes« (»Želje naroda hrvatskoga«) dem Herrscher nach Wien überbrachten, die dieser wiederum nicht erfüllte. Nach seiner Rückkehr nach Karlovac Anfang April schrieb Mažuranić seinen ersten ausgesprochen politischen Text »Hervati Magjarom« (»Die Kroaten an die Ungarn«) und liess ihn in einer Auflage von 2000 Exemplaren auf eigene Kosten drucken. Diese politische Broschüre steht symbolisch für den Beginn der politischen Karriere Mažuranićs, die in all ihren Abschnitten den Leitgedanken hatte, dass sich Kroatien jenen Platz erkämpfen und sichern sollte, den es bei einem realen Verhältnis der politischen Kräfte in jedem bestimmten politischen Moment erzielen könne. »Die Kroaten an die Ungarn« ist unter Mickiewicz' Einfluss geschrieben, doch mit starken persönlichen Merkmalen des Dichters und dem Geist der Ideale der Französischen Revolution versehen. Darin legte er ausführlich die politischen Grundgedanken des »Volksbegehrens« dar und bot einen konkreten Plan zur Lösung der angesammelten nationalen Probleme in Ungarn an.

Die Persönlichkeit Ivan Mažuranićs ist untrennbar an die Vorgänge in der kroatischen Politik des Revolutionsjahres 1848 gebunden, vor allem an die Tätigkeit des kroatischen Landtags

diese Auffassung in seiner literarischen Arbeit, dann übertrug er sie in Form einer austro-slavistischen Konzeption auf den politischen Bereich. Es ist sehr wahrscheinlich, dass er die Erkenntnis des Austro-Slavismus Lav Thuns Werken aus den vierziger Jahren entnahm, der diesen erstmals als die geeignetste Möglichkeit für das Weiterbestehen Österreichs und der slavischen Völker in ihm definierte, da sie einerseits von der grossdeutschen Gefahr, andererseits vom autokratischen Russland gefährdet waren.

und seiner Ausschüsse. Als tatsächlichen Beginn seines politischen Wirkens erachten wir die Berufung in den Banalrat, eine unabhängige, vorläufige und vom Herrscher nicht bestätigte kroatische Regierung, in die am 27. April 1848 von Banus Jelačić mehrheitlich Mitglieder der Nationalpartei berufen wurden. Anfang Mai wurde Mažuranić zum Schriftführer einer Kommission ernannt, die die Grundlage für die Einberufung des Landtags vorbereiten sollte. Bereits am 22. Mai ernannte Jelačić ihn zum Mitglied einer Kommission, deren Aufgabe die Wiederherstellung von Ruhe und Ordnung im Küstenland war, wo die Magyaronen Unruhe gestiftet hatten.

Auf dem ersten von der Nationalpartei geprägten Landtag war Ivan Mažuranić Abgeordneter der Gemeinden Cvetković und Draganić unweit von Karlovac. Im Verlauf des Landtags, der vom 4. Juni bis zum 9. Juli 1848 tagte, wurde deutlich, dass Mažuranić kein Redner und dem Reden auch nicht geneigt war. Seine Schweigsamkeit und ungewöhnliche Zurückhaltung machten es ihm unmöglich, zum politischen Führer zu werden, überzeugend auf seine Umgebung einzuwirken und die Unentschlossenen auf seine Seite zu bringen. Doch als Schriftführer des Landtags tat er sich durch eine Fähigkeit hervor, die zu dem Zeitpunkt am dringendsten benötigt wurde, nämlich auszudrücken, was in seiner Nähe empfunden und unbestimmt gedacht wurde, und dafür die beste Lösung zu finden.

Die Achtundvierziger Revolution bedeutete die Konstitution der Selbständigkeit Ungarns, dessen Regierung immer rücksichtsloser gegen Kroatien vorging im Bemühen, es territorial zu zerschlagen.

Die wichtigste Frage des kroatischen Landtags im Jahre 1848 stellte die staatsrechtliche Beziehung Kroatiens zu Ungarn und Österreich dar. Der kroatische Landtag mit nationalparteilicher

Mehrheit trat für die Lösung dieser Frage nach dem austro-slavistischen Gedanken ein, wonach die südslavischen Länder eine föderative Einheit innerhalb Österreichs bilden sollten. Diesen Standpunkt des Kroatischen Landtags formulierte Ivan Mažuranić als Verfasser des Artikels XI »Von den Grundprinzipien des Verhältnisses zu Ungarn und zu Österreich«. Diesem Artikel zufolge sollte die Monarchie in eine Föderation nach sprachlich-ethnischem Grundsatz mit vollständiger Gleichberechtigung für alle ihre Völker und einem zentralen Parlament für gemeinsame Angelegenheiten, Aussenpolitik, Militär und Finanzen, umgewandelt werden. Aufgrund dieses Vorschlags wäre Kroatien mit dem Vereinigten Slovenien und der Serbischen Vojvodina in eine föderative Einheit vereinigt und durch eine Art nicht näher bestimmten Bund verknüpft. Dieser Artikel gehörte zu den fortschrittlichsten Programmen für die Umgestaltung der Monarchie. Leider waren die herrschenden österreichischen Kreise und die Dynastie dem Zentralismus oder dem Ausgleich mit Ungarn als dem mächtigsten Gegner eher zugeneigt. Nach der Verabschiedung dieses Artikels beauftragte der kroatische Landtag Mažuranić, aufgrund dessen eine Repräsentation abzufassen, die von einer feierlichen Gesandtschaft unter der Leitung des Banus dem Herrscher überbracht werden sollte.

In der »Repräsentation der Königreiche Dalmatien, Kroatien und Slavonien« formulierte und begründete Mažuranić den kroatischen Standpunkt, wie er auch am 12. Juni 1848 vom Kroatischen Landtag bestätigt wurde. Wegen der verzwickten politischen Lage musste Kroatien die Grundlagen seiner Politik ändern. An erster Stelle stand nun die Versöhnung mit Ungarn, womit sich der Landtag hauptsächlich beschäftigte. Im Einklang mit dieser Entwicklung erhielt Ivan Mažuranić die Aufgabe, eine Repräsentation an den Erzherzog Johann zu verfassen, der vom König zum Vermittler in den Verhandlungen zwischen der ungarischen Regierung und dem Banus ernannt worden war. Auch die »Repräsentation an den Erzherzog Johann« bestätigt Mažuranićs aussergewöhnliche Fähigkeit, in verwickelten politischen Situationen, die richtigen Worte zu wählen. In der so schlagartig veränderten politischen Sachlage verfasste er aus eigenem Anstoss auch den Vorschlag für eine Resolution über die Befriedung mit Ungarn, der den Landtag so beeindruckte, dass er ihm die Aufgabe anvertraute, eine Endfassung anzufertigen, die dann als Artikel XX »Von den Bedingungen der Pazifikation mit Ungarn« verabschiedet wurde. In diesem Artikel brachte Mažuranić die Einstellung zum Ausdruck, dass man in die Friedensverhandlungen mit Ungarn von kroatischer Seite nicht »als kroatische Nation, sondern als Köni-

greiche oder als kroatisch-slavonisch-serbische Nation« treten müsse. Bei dieser Gelegenheit hielt Mažuranić am 20. Juni seine einzige ausführliche politische Rede und äusserte darin den Gedanken von der Föderalisierung Ungarns auf sprachlicher Grundlage. Er war weiterhin der Autor der Vergleichspunkte im Text der Pazifikation mit Ungarn, die Metel Ožegović allein mit Jelačić bei den misslungenen Verhandlungen mit dem ungarischen Ministerpräsidenten Batthany Ende Juli 1848 vertrat. Der kroatische Landtag von 1848 zählte Mažuranić zu seinen angesehensten Mitgliedern und wählte ihn am 21. Juni auf die Nachricht von der angeblichen Verhaftung des Banus hin in den 15köpfigen Ausschuss, »dem volle Macht und Gewalt eingeräumt wird, alle Angelegenheiten als oberste Landesregierung zu leiten, und der für seine Handlungen dem Nationalen Landtag verantwortlich ist«. Man kann ohne weiteres feststellen, dass Mažuranić durch seine Mitarbeit im kroatischen Landtag 1848 als Träger und Schöpfer der Politik des mehrheitlich nationalparteilichen Landtags bezeichnet werden kann. Seine Bemühungen, für die gesamte Monarchie von 1848 wichtige, grundlegende staatsrechtliche Fragen zu formulieren und miteinander in Einklang zu bringen, beendete er mit dem »Manifest der kroatisch-slavonischen Nation«. Mit diesem Manifest wandte sich der kroatische Landtag Ende Juli an die europäische Öffentlichkeit, nachdem die Mission einer Gesandtschaft des kroatischen Landtags ans österreichische Parlament fehlgeschlagen war. In dieser bedeutenden Schrift setzte Mažuranić die Entstehung des kroatisch-ungarischen Konflikts auseinander und unterstützte mit Argumenten des natürlichen und historischen Rechts die Forderung seines Volkes, »eine freie Nation im freien österreichischen Kaiserstaate zu sein«, begründet »auf der Basis der Gleichheit« all seiner Nationen. Die Ideen aus dem »Manifest« vertrat ab August eine Gruppe von Illyriern, die sich zu Beginn um Dragutin Kušlan und seine Zeitung *Slavenski jug* (*Südslavische Zeitung*) versammelten. Diese Gruppe gründete im Dezember 1848 die Vereinigung »Društvo Slavenske lipe na slavenskom jugu« (»Gesellschaft der Slavischen Linde im slavischen Süden«). Mažuranić war ständiger Mitarbeiter in Kušlans Blatt. Mit grosser Sicherheit kann man ihm die Urheberschaft der »Političke iskric« (»Politische Fünkchen«) zuschreiben, einer Aphorismensammlung, die 1848/49 in der Zeitung erschien. In den »Politischen Fünkchen« erahnte Mažuranić die bevorstehende oktroyierte Verfassung und stellte das Weiterbestehen der Monarchie mit Rücksicht auf die zentralistische Politik des damaligen Ministers für innere Angelegenheiten in Frage.

Nach der Vertagung des kroatischen Landtags am 9. Juli 1848 ging Mažuranić verschiedenen Verpflichtungen nach. Im September weilte er als Jelačićs Emissär und Schriftführer an den Kriegsschauplätzen in Ungarn, vom Stellvertreter des Banus, Mirko Lentulaj, erhielt er die Aufforderung, die Grundlagen einer Landesregierung aufzusetzen. Im Oktober wurde er zum Sicherheitskommissär für die Stadt Karlovac und deren Umgebung (das Gebiet Banija), ernannt zwecks Erhaltung der inneren Sicherheit während des Kriegszustandes. Als Rat im Banalrat und Mitglied des Grossen Landtagsausschusses arbeitete Mažuranić nach dessen Auflösung an verschiedenen Gesetzesvorlagen für spätere Sitzungen des Landtags. Er missbilligte die oktroyierte Verfassung vom 4. März 1849²⁾, in seinen Briefen schilderte er die Lage Kroatiens unter solchen Bedingungen in den schwärzesten Farben. Kurz vor der Oktroyierung hatte er einen Gesetzentwurf über die Beziehungen Kroatiens zur Gesamtmonarchie aufgrund des Artikels XI aufgesetzt. In diesem Text setzte er sich

für ein vereinigt Kroatien in einem Verbands mit der Vojvodina und den slovenischen Ländern sowie für den Banalrat als ausschliesslichen Träger der Exekutivgewalt ein.

Den ersten Abschnitt seiner politischen Tätigkeit begann Mažuranić mit seiner Mitgliedschaft im Banalrat, er beendete ihn als Mitglied einer Deputation, die am 6. Mai 1849 dem König eine Adresse des Landtagsausschusses, die sog. »Bittschrift«, deren Verfasser Mažuranić war, überreichte. Darin wurde die oktroyierte Verfassung verurteilt, weil sie die 1848 im Landtag verkündete Autonomie Kroatiens leugnete, und der Herrscher darum gebeten, grundsätzlich die kroatische Autonomie, die Einverleibung des Medimurje (der Murinsel) und den Verband mit der Vojvodina zu bestätigen sowie die Massnahmen zur Vereinigung Kroatiens, Slavoniens und Dalmatiens und den Anschluss der Militärgrenze zu bewilligen. Als Amtssprache wurde in der Petition die Nationalsprache verlangt. Leider erhielt keine dieser Forderungen die Sanktion des Königs.

MAŽURANICS WIRKEN IN DER ZEIT DES NEOABSOLUTISMUS

Ab 1849 war Mažuranić mit seiner Familie endgültig in Zagreb wohnhaft, obwohl er zeitweise in Wien lebte. Auf den Vorschlag des Banus hin wurde er am 25. Juli 1849 zusammen mit acht weiteren Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens in Kroatien in den »Ausschuss zur Erörterung der Ereignisse und neuen Konstituierung des Kaiserstaates« berufen. Von dem Zeitpunkt an bis Mai 1850 war Mažuranić nur ein hervorragender Jurist, der sein enormes Wissen in die Reform des Gerichtswesens einbrachte und dieses durch seine Neuerungen auf moderne Grundlagen stellte. Unter anderem führte er die Institution der Staatsanwaltschaft und des Geschworenengerichts ein. Er erarbeitete die Grundlage einer Gerichtsordnung, übersetzte Castellis »Staatsverfassung« und das österreichische Strafgesetzbuch. Gemeinsam mit Herman Bužan und Metel Ožegović war er Berater des Justizministers. Man hält ihn auch für den Verfasser von Schmerlings Arbeit über die Prinzipien der Reorganisation der Gerichte, die der Kaiser am 1. März 1850 genehmigte.

Auf Einladung des Ministers Bach wirkte Mažuranić auch kurze Zeit an der Arbeit einer Kommission für die Erstellung eines slavischen Wörterbuches der rechtlich-politischen Terminologie mit. Im März 1850 nahm er in Wien am

sog. »Schriftsprachenabkommen« teil, das die »Haupttrichtlinien für die gemeinsame Entwicklung der Schriftsprache und Rechtschreibung sowohl für die Serben als auch für die Kroaten«³⁾ bekräftigte. Am 31. Mai 1850 wurde Mažuranić auf Empfehlung Banus Jelačićs zum »provisorischen Stellvertreter des Generalprokurators für Kroatien und Slavonien« ernannt.⁴⁾ Diese verhasste staatsbeamtliche Funktion übernahm er in der Hoffnung und Überzeugung, in den derart begrenzten Möglichkeiten des bestehenden Systems etwas seinem Volke Nützliches zu tun. Diese Feststellung verdeutlichen vielleicht am besten die Geschehnisse um das Verbot des Gedichtes »Domorodna utjeha« (»Vaterländischer Trost«) von Ivan Filipović, erschienen in der Zeitschrift *Neven* (*Die Ringelblume*) im Herbst 1852. Mažuranić war in seiner Eigenschaft als Oberstaatsanwalt den bestehenden Gesetzen nach dazu verpflichtet, gegen Ivan Filipović und Mirko Bogović, den Redakteur des *Neven*, Anklage zu erheben. Bogović und Filipović wurden in erster und zweiter Instanz in Zagreb von der Anklage freigesprochen, in der dritten Instanz in Wien aber zu 6 Monaten Gefängnis verurteilt. Diese Behauptung untermauert auch Mažuranićs patriotisches Gedicht »Hrvat« (»Der Kroat«), erschienen 1858, aus dem seine Gesinnung zur

Zeit des Neoabsolutismus hervorgeht. Im Zeitraum des Absolutismus und Mažuranićs hoher kaiserlicher Beamtenwürde als Staatsanwalt nahm eine vielfältige Betätigung im Bereich der Kultur und des Schulwesens den Platz seiner politischen Tätigkeit ein. Er war ein aktives Mitglied in Kukuljevićs »Društvo za povjestnicu Jugoslavensku« (»Gesellschaft für Jugoslavische Geschichte«) und deren Organ *Arkiv* (Archiv)⁵⁾, in der *Matica hrvatska*, deren Vorsitzender er im Jahre 1858 wurde, und wirkte auch in der Literaturzeitschrift *Neven* mit.

Nach der Verkündung des Silvesterpatents am 31. Dezember 1851 begann eine neue verwaltungsrechtliche Ordnung auf der Basis eines offenen Absolutismus zu wirken, und als oberste Verwaltung in Kroatien wurde die sog. Statthaltereie eingerichtet.⁶⁾ Die moderne Gerichtsverfassung verlangte von den Juristen die Anwendung neuer Normen, wobei die Anpassung der Feudalbeamten nicht ohne Hindernisse verlief, weshalb Mažuranić wiederum mit seinen Kandidatenvorschlägen für die Besetzung von Ämtern im Gerichtswesen auf Schwierigkeiten stiess. Die Grundrichtlinien für die Einrichtung der Justiz und politischen Behörden wurden in einem kaiserlichen Handschreiben vom 15. April 1852 kundgegeben. Mažuranić wurde am 7. März 1854 zum Oberstaatsanwalt ernannt. In diesem Amt bekam er die Verachtung der Machthaber und das Unverständnis des eigenen Volkes zu spüren. Obwohl aus zahlreichen Dokumenten zu ersehen ist, dass wiederholt versucht wurde, ihn abzusetzen, blieb er in erster Linie dank seines Wissens, seiner Aufrichtigkeit und seines Leistungsvermögens im Amte.

Die Niederlage Österreichs auf dem italienischen Schlachtfeld 1859 und der drohende Bankrott zwangen Kaiser Franz Joseph I., Neuerungen in der Verwaltung und Gesetzgebung einzuleiten und einen verstärkten Reichsrat einzuberufen mit der Aufgabe, einen Vorschlag zur endgültigen Neukonstituierung des Staates anzufertigen. Aufgrund des Vorschlags zur föderativen Umgestaltung der Monarchie, der vom Reichsrat angenommen wurde, erliess der Herrscher am 20. Oktober 1860 das Oktober-Diplom⁶⁾. In diesem Dokument wurde für den gesamten Staat eine gemeinsame gesetzgebende Körperschaft, der

Reichsrat, mit einem genau abgegrenzten Wirkungsbereich gemeinsamer Angelegenheiten eingeführt. Die Anwendung dieser Grundsätze in Kroatien bedeutete den Beginn der Vorbereitungen für die Einberufung des Kroatischen Landtags. Franz Joseph I. ermächtigte den Banus Josip Šokčević, die Banalkonferenz einzuberufen, die die Landtagswahlordnung und einen Vorschlag zur Organisation der Gespanschaften erarbeiten sollte. Damals stiess Mažuranić an die Spitze der kroatischen Politik, neben Strossmayer als eine der führenden Persönlichkeiten in den Sitzungen der Banalkonferenz vom 26. November 1860 bis zum 17. Januar 1861. Mažuranić verfasste auch die Adresse der Banalkonferenz an den König vom 26. November 1860, die danklich an den Nachlass des kroatischen Landtags aus dem Jahre 1848 anknüpfte und vom Standpunkt des historischen Rechts dringendst verlangte: die Einführung der »kroatisch-slavonischen« Sprache als ausschliessliche Amtssprache, die Gründung einer kroatisch-slavonischen Hofkanzlei, die Ernennung der Obergespans und den Anschluss Dalmatiens mit den Quarnerischen Inseln und Ostistrien. Als der König viele von den Forderungen bewilligt hatte, beauftragte die Konferenz Mažuranić, eine »Dankadresse« zu schreiben. Mažuranić fertigte auch die Grundlage für die territoriale Organisation der Verwaltung, die »Anleitung für eine vorläufige Organisation der Munizipien« an. Entsprechend der Verfügung ernannte der Herrscher Obergespans, darunter Strossmayer in der Gespanschaft von Virivtica, I. Kukuljević in der von Zagreb, Ljudevit Vukotinović in der von Križevci. Als höchstes Organ der Exekutivgewalt erhielt Kroatien damals im Rahmen des Staatsministeriums ein Hofdikasterium für Angelegenheiten der politischen Verwaltung, Justiz, Theologie und des Schulunterrichts mit Sitz in Wien. Am 26. Dezember 1860 wurde Ivan Mažuranić zum Präsidenten des Provisorischen Hofdikasteriums ernannt, was die Öffentlichkeit in Kroatien mit besonderer Genugtuung zur Kenntnis nahm. Bald darauf erlebte Mažuranić seine erste politische Niederlage: Als der Herrscher am 24. Januar 1861 verfügte, dass Ungarn das Medimurje zurückbekommt, reichte Mažuranić aus Protest seinen Abschied ein, den er jedoch wegen massiven Drucks aus der Heimat zurücknehmen musste.

I. MAŽURANIĆ UND DER KROATISCHE LANDTAG IM JAHRE 1861

Die Verfassungsgrundlage, die im Oktober-Diplom für die Monarchie gegeben war, wurde durch das kaiserliche Patent vom 26. Februar 1861, einer Folge der zentralistischen Absichten des Ministers Anton Schmerling, abgeändert. Im Einklang damit wurde am 14. März 1861 als Regierung für Kroatien und Slavonien und als vermittelndes Verwaltungsorgan zwischen den niederen Verwaltungsbehörden und der Hofkanzlei der Königliche Statthaltereirat mit dem Banus an der Spitze gegründet. So ergab sich vor der Einberufung des kroatischen Landtags eine erheblich komplexere Situation. Zu der Zeit kam es in Kroatien zu einem politischen Differenzierungsprozess ohne ausgeprägten Parteicharakter; diejenigen, die die Tradition der illyrischen Bewegung und der Nationalpartei fortführten, versammelten sich um das Blatt *Pozor (Achtung)* und hatten ihre wortgewaltigsten Vertreter in den Persönlichkeiten F. Račkis, J. J. Strossmayers und Metel Ožegovićs, für die Ideen der zukünftigen Partei des Rechts traten in ihren Arbeiten Eugen Kvaternik und Ante Starčević ein, während sich die Unionisten für eine bedingungslose Union mit Ungarn stark machten. Die Banalkonferenz beschloss, dass die Wahlen für den kroatischen Landtag nach dem Wahlgesetz aus dem Jahre 1848 durchgeführt werden sollten. Die Grundlage des Landtags, der am 15. April 1861 zusammentrat, war von Ivan Mažuranić verfasst. Er war die zentrale Persönlichkeit des Landtags von 1861, an dem er als Abgeordneter des Bezirks Novi Vinodolski und als Vorsitzender des Hofdikasterium bzw. kroatischer Ministerpräsident, wenn er die Entscheidungen des Hofes interpretierte, teilnahm. In dieser keineswegs beneidenswerten Stellung fand er sich ausgezeichnet zurecht und legte die Fertigkeiten eines geschickten Diplomaten und hervorragenden Staatsmannes an den Tag. Da im Landtag nicht alle kroatischen Länder vertreten waren, beschloss dieser in der Erörterung seiner Zusammensetzung, sich mit einer von Mažuranić aufgesetzten Adresse an den Herrscher zu wenden, damit die Gesamtheit des Dreieinigigen Königreiches wieder gewährt würde. Mažuranić war auch der Verfasser des Reskriptes, in der die Vertretung der Militärgrenze im Landtag willkommen geheißen wurde.

Der kroatische Landtag von 1861 erörterte viele bedeutende Fragen: die Gründung der Universität, der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste, des Nationaltheaters; die kroatische Sprache wurde zur einzigen Amts-

sprache in Kroatien erklärt. Die Hauptaufgabe des kroatischen Landtags von 1861 war es unterdessen, die Frage des Verhältnisses zu Ungarn zu klären. Die Beschäftigung mit dieser Frage dauerte über einen Monat, vom 18. Juni bis zum 23. Juli 1861, und wurde mit der Gutheissung des Vorschlags des sog. »Zentralausschusses« und der Verabschiedung des Artikels XLII »Über das Verhältnis des dreieinigigen Königreiches Dalmatien, Kroatien und Slavonien zur Krone und zum Königreiche Ungarn« abgeschlossen. Im von Mažuranić angefertigten Konzept dieses Artikels wurde das Recht der kroatischen Länder auf ihre territoriale Ganzheit und die Unterbrechung jeder rechtlichen Beziehung zu Ungarn im Jahre 1848 betont wie auch die Bereitschaft des Dreieinigigen Königreiches, »falls möglich, nach Massgabe der gemeinsamen Interessen und Bedürfnisse, mit dem Königreiche Ungarn in noch engerem Staatsverband zu treten, sobald von der Seite des Königreiches Ungarn die vorgedachte Unabhängigkeit und Selbständigkeit so wie auch der vorbezeichnete reale und virtuelle Territorialumfang des dreieinigigen Königreiches unbedingt und rechtsgültig anerkannt wird«. Der Zentralausschuss bewilligte dieses Konzept mit der Ergänzung von Ivan Perkovac aus der Debatte vom 8. Juli, dass jene Verwaltungsbereiche, die zu dem Zeitpunkt zur Kompetenz der Hofkanzlei gehörten, von der Diskussion auszuschliessen seien. Bei der Gelegenheit ergiff Mažuranić in der Debatte das Wort und hielt eine klare und hervorragend konzipierte Rede über die Beziehung Kroatiens zu Ungarn. Die Rede beendete er mit einem für sein ganzes Leben und politisches Wirken kennzeichnenden Gedanken: »Meine Herren, halten wir also fest an dem, was wir bereits haben: Sonst, befürchte ich, werden unsere Gebeine in dieser Erde, sofern wir sie verkaufen, keine Ruhestätte finden. Uns wird zu ihrer Zeit die Historie richten.«

Zur Frage der Beziehung Kroatiens zu Österreich unterbreitete Mažuranić keinen eigenen Vorschlag, sondern schloss sich dem von Maksimilijan Prica verfassten Minoritätenantrag an. Obwohl dieser Vorschlag die Teilnahme am Reichsrat, dem Träger der zentralistischen Politik, ablehnte, erkannte er einige gemeinsame Angelegenheiten mit Österreich an, die eine internationale Übereinkunft definieren sollte. Mažuranić fertigte in diesem Sinne einen Entwurf an, wonach Kroatien aufgrund eines Ausgleichs, der ihm durch den unverzüglichen Anschluss Dalmatiens und die Rückgabe der Mili-

tärgrenze sein territoriales Ganzes sichern würde, dem Reichsrat beizutreten hätte. Damit knüpfte Mažuranić in staatsrechtlichen Fragen an die gesetzgebende Tätigkeit des kroatischen Landtags aus dem Jahre 1848 an und bedingte die Kompetenzfrage des Zentralparlaments

durch die Gewährleistung der Einheit der kroatischen Länder. Im Anschluss an die Debatte vom 5. August 1861 brachte der kroatische Landtag den Beschluss, dass Kroatien mit Österreich keinerlei gemeinsame Angelegenheiten habe.

I. MAŽURANIĆ ALS KROATISCHER KANZLER

Das Hofdikasterium wurde am 20. November 1861 zur Kroatischen Hofkanzlei erhoben. Ivan Mažuranić wurde zum Kanzler und Geheimrat ernannt, in welcher Eigenschaft er die Regierungspolitik in Kroatien leitete. Als unmittelbar dem Ministerpräsidenten unterstellter Kanzler bemühte er sich um die Vereinigung der kroatischen Länder und verfolgte konsequent eine Politik, derzufolge Kroatien mit Österreich einen Ausgleich schliessen musste, bevor dies Ungarn tat. In der Praxis führte er Schmerlings Zentralisierungspolitik durch, in der Hoffnung, als Gegenleistung wenigstens den Anschluss Dalmatiens an Kroatien zu erzielen und die Autonomie dauerhaft zu sichern. Teilweise gelang ihm das in der Einführung der Septemviraltafel als obersten Gerichtshofes. Deshalb war Mažuranić nicht abgeneigt, vorläufig das Februarpatent hinzunehmen und den Kampf um weitere Demokratisierung in den Reichsrat zu verlegen. Im Jahre 1863 sah es auch ganz danach aus, als sollte diese Politik Erfolg haben, denn die Zahl der im Reichsrat vertretenen Völker war durch den Beitritt der Vertreter der Rumänen und Deutschen aus Siebenbürgen gestiegen. Das waren die Umstände, unter denen sich 1863 die Selbständige Nationalpartei (»Samostalna narodna stranka«) bildete. Diese Regierungspartei trat für die Anwesenheit Kroatiens im Reichsrat aufgrund eines staatsrechtlichen Abkommens ein, das Kroatien territoriale Integrität und umfassende Autonomie gewährleisten sollte. Das grundlegende Parteiprogramm war in der Schrift »Uvjetno ili bezuvjetno« (»Bedingt oder bedingungslos«) enthalten, die als ein Spiegelbild von Mažuranićs Verständnis staatsrechtlicher Beziehungen zu verstehen ist und unter Mitwirkung des Kanzlers selbst zustande kam. Das öffentliche Leben Kroatiens zwischen 1863 und 1865 wurde von einem heftigen Parteikampf zwischen der Nationalpartei und den Selbständigen beherrscht. Die Politik der Selbständigen lenkte der Kanzler Mažuranić, obgleich er nicht die Eigenschaften eines Parteiführers hatte.⁸ Die Nationalparteilichen versammelten sich um das von Ivan Perkovac geleitete Blatt *Pozor (Achtung)*. Schmerlings

Misserfolg, den Reichsrat in ein gesamtösterreichisches Parlament zu verwandeln, und die Wahlniederlage der Selbständigen Nationalpartei bedeuteten gleichzeitig die Niederlage von Mažuranićs politischer Auffassung und Staatsidee. Bei den Wahlen am 10. Juli 1865 erlitt er seine schwerste Niederlage, die überwältigende Mehrheit der kroatischen Wähler verurteilte seine Politik, und er legte gleich darauf sein Amt nieder. Der Hass gegen Österreich war in Kroatien stärker als Mažuranićs weitblickende Politik. Bei der Schliessung des kroatisch-ungarischen Ausgleichs im Jahre 1868 kamen dennoch die bleibenden Errungenschaften seiner Kanzlerschaft zum Tragen. Dank Mažuranićs Einsatz verdrängte die kroatische Sprache die deutsche aus dem öffentlichen Leben, und der Modernisierungsprozess im Gerichtswesen endete mit der Einführung der Septemviraltafel (1862), was das kroatische Gerichtswesen vom ungarischen unabhängig machte. Mažuranić wurde am 31. Oktober 1865 seines Amtes als kroatisch-slavonischer Hofkanzler enthoben und unter der Begründung, seine Amtszeit sei weder lang noch erfolgreich gewesen, mit der Mindestrente von 4200 Forinth jährlich in den Ruhestand versetzt. Eine natürliche Folge der Rücktritte Schmerlings und Mažuranićs in Kroatien war die provisorische Aufhebung des Februarpatents und die erneute Einberufung des kroatischen Landtags. Das Manifest des Herrschers vom 20. September 1865 bedeutete die Rückkehr zum Oktober-Diplom und zu dessen föderalistischem Gedanken. Der kroatische Landtag erhielt die Aufgabe, die Frage der Beziehung Kroatiens zu Ungarn zu klären. Die Sitzungen des Landtags fanden in einer beunruhigenden aussenpolitischen Situation statt, da sich ein bewaffneter Konflikt zwischen Österreich und Preussen um die Übermacht im Deutschen Bund anbahnte. Als sich Preussen im Deutschen Bund durchgesetzt hatte, bewilligte der kroatische Landtag Ende des Jahres 1866 den Text einer Adresse, welche die Idee des Ausgleichs mit Österreich betonte und den Beschluss mitteilte, nicht dem ungarischen Landtag beizutreten. Diese Wiederaufnahme der Politik

Mažuranić erfolgte leider zu spät, ebenso wie die gleichzeitige Bereitschaft des Führungsmannes der Nationalpartei Matija Mrazović, Mažuranićs Kandidatur für die Kanzlerwürde zu unterstützen. Damals gab Ferenc De'ak nämlich die Personalunion als einzige Möglichkeit auf und zeigte sich willens, mit Österreich einen Ausgleich zu treffen und ihm jene als gemeinsame Angelegenheiten zuzuerkennen, die der kroatische Landtag 1861 verweigert hatte. Dank der aussenpolitischen Situation und der politischen Beziehungen zu Ungarn und Österreich wurde die Nationalpartei wieder einheitlich. Unter diesen Verhältnissen wurde Mažuranić zur führen-

KROATIEN NACH DEM UNGARISCH-KROATISCHEN AUSGLEICH

Im Jahre 1867 wurde der Unionist Levin Rauch kroatischer Banus, dessen ausdrückliche Aufgabe die Durchführung des Ausgleichs war. Die Nationalparteilichen sahen sich nun einer politischen Hetze ausgesetzt, die in den kroatischen Landtagswahlen gipfelte, als sie vollkommen aus dem politischen Leben Kroatiens verdrängt und ihr Parteiorgan *Pozor* (*Achtung*) verboten wurden. Die Unionisten erlangten die Oberhand im Landtag. Dem 1868 geschlossenen Kroatisch-ungarischen Ausgleich zufolge traten die beiden Länder in eine engere Staatsgemeinschaft. Die positiven Verfügungen gründeten auf dem XLII. Artikel des Landtags von 1861, den Ivan Mažuranić verfasst hatte. Die Kroaten wurden als politische Nation anerkannt, Kroatien erhielt die Autonomie, die Freiheit der inneren Verwaltung, und die kroatische Sprache wurde als Amtssprache akzeptiert, während die gemeinsamen Angelegenheiten im gemeinsamen Landtag zu erörtern waren.

Die Nationalpartei beurteilte den Ausgleich negativ, was der allgemeinen Stimmung in der Öffentlichkeit Kroatiens entsprach. Der Aufstieg der Nationalpartei zur mächtigsten politischen Kraft im Lande, der im Sommer 1870 begonnen hatte, erreichte seinen Höhepunkt bei den Landtagswahlen im Jahre 1871. Bedingt war er durch die Dualismus-Krise der vom Deutschen Reich gefährdeten Monarchie. Die Nationalparteilichen bekamen bei den Wahlen im Mai 1871 eine so überwältigende Mehrheit, dass die Unionisten aufhörten, als Partei zu wirken, und die Nationalparteilichen zur einzigen wirklichen politischen Macht im Lande wurden. Solch eine nationalparteiliche Zusammensetzung des kroatischen Landtags war den Budapester Führungskreisen nicht recht, und er wurde mehrere Male aufge-

den Persönlichkeit im kroatischen Landtag und einmal mehr mit der Aufgabe betraut, eine Adresse des Landtags abzufassen. Er schrieb die »Adresse des Landtags des dreieinigigen Königreiches«, in der er die alten kroatischen Rechte verlangte und die Einladung des Herrschers zu dessen Krönung zum ungarisch-kroatischen König abschlug. Auf die Adresse antwortete der König mit der Entlassung des Landtags. Diese Begebenheiten steigerten Mažuranićs Ansehen, und im Mai 1867 war er gezwungen, sich aus dem Landtag zurückzuziehen, um die Schliessung des kroatisch-ungarischen Ausgleichs zu erleichtern.

schoben. In Kenntnis des bevorstehenden dritten Aufschubs des Landtags beschloss ein enger Ausschuss der Partei, dass Ivan Mažuranić eine Adresse an den König aufsetzen sollte, in der man den Ausgleich indirekt verurteilen wollte. Mehr als 30 Vertreter der Nationalpartei hielten in Matija Mrazovićs Wohnung eine Versammlung ab, auf der sie sich dazu entschlossen, eine Bekanntmachung an die Wähler zu veröffentlichen als Zeichen des Protests gegen die dritte Vertagung des Landtags. Die Bekanntmachung erschien am 20. September 1871 unter der Bezeichnung »September-Manifest«. Die Bekanntmachung, an deren Entstehung auch Mažuranić mitgewirkt hatte, bestritt nicht die Rechtsgültigkeit des Ausgleichs, verurteilte aber indirekt die gesetzgebende Tätigkeit des unionistischen Landtags und den Dualismus als System.

Die endgültige Festigung des Dualismus Ende 1871 stellte die Nationalpartei vor die Frage ihrer weiteren politischen Strategie. Die Führung der Nationalpartei, die als nicht kompletter Ausschuss zur Revision des Ausgleichs in Wien weilte, stellte am 1. 1. 1872 eine Denkschrift für die ungarische Regierung aus, die einen grundlegenden Umschwung in der Politik der Nationalpartei kennzeichnete. In der Denkschrift erkannte die Nationalpartei den staatsrechtlichen Verband des Dreieinigigen Königreiches und Ungarns an. Der kroatische Landtag, der nach einigen Aufschüben im Januar 1872 zusammenkam, wählte Ivan Mažuranić mit grosser Stimmenmehrheit zu seinem Präsidenten, wurde jedoch bald darauf wieder entlassen.

Mažuranićs Wahl zum Landtagspräsidenten fiel in eine Zeit, als die Nationalpartei ihre Politik änderte und den Ausgleich unter der Bedingung, dass er revidiert werde, anzuerkennen be-

gann. Unter solchen Voraussetzungen und nach dem Wahlsieg der Nationalparteilichen im Jahre 1872 übernahm Mažuranić die Führung der Partei auf ihrem Wege zur Revision des Ausgleichs. Dieser politische Kampf fand ein krönendes Ende, als Ivan Mažuranić und die Nationalpartei an die Macht kamen.

Ivan Mažuranić war ein Mitglied der königlichen Deputation, die 1872/73 die Revision des

DER ERSTE BANUS AUS DEM VOLKE

Ivan Mažuranić wurde am 20. September 1873 zum Banus ernannt. Nach seinem Eintreffen aus Wien wurde ihm am 27. September in Zagreb ein grossartiger Empfang samt Fackelzug bereitet, den er für seine feierliche Amtseinführung hielt. Daher erschien er tags darauf in schlichter bürgerlicher Kleidung anstatt im Banusornat im Landtagssaal. Der Beginn seiner Amtszeit fiel mit einer Wirtschaftskrise zusammen, die sich in Kroatien durch einen Preissturz für Getreide und andere Agrarprodukte auf den Stand der Landwirtschaft auswirkte und zudem in drastischen Steuererhöhungen bemerkbar machte. Als Banus sah sich Mažuranić mit dem Problem der Magyarisierungspolitik konfrontiert, welche die ungarische Regierung in Kroatien durchzuführen begann. Entgegen den Bestimmungen des Ausgleichs wurde in der Arbeit der zentralen Regierungsbehörden mit den autonomen Behörden immer ausschliesslicher die ungarische Sprache verwendet. Trotz all dieser widrigen Umstände entwickelte Mažuranićs Regierung in den ersten zwei Jahren eine so produktive gesetzgebende Tätigkeit, wie sie von keinem Landtag bis zum Zerfall der Monarchie mehr erreicht wurde. All ihre Reformen in der Verwaltung, im Gerichtswesen und im Schulwesen wurden trotz der Einschränkungen, die der Ausgleich auferlegte, auf liberalen legislativen Grundsätzen durchgeführt und ermöglichten die Umwandlung Kroatiens in ein modernes bürgerliches Staatsgebilde. Mažuranić versuchte, alle im Ausgleich gebotenen Möglichkeiten bis zum letzten auszuschöpfen, um der kroatischen Autonomie eine feste Grundlage zu verleihen. Mit dem Gesetz zum politischen Verwaltungssystem vom 15. November 1874 beendete er die feudale Anarchie in der Administration. Die politische Verwaltung war dem Banus und der Abteilung für innere Angelegenheiten in dessen Regierung unterstellt. Das Gerichtswesen wurde von der Verwaltung getrennt und durch eine grössere Anzahl von Ge-

Ausgleichs erörterte. Die Revision, die für Kroatien eine unwesentliche Verbesserung brachte, wurde am 5. September 1873 im kroatischen Landtag angenommen. Im Anschluss daran kandidierte die Nationalpartei Ivan Mažuranić für die Banuswürde.

setzen zur Gerichts- und Strafverfahrensordnung modernisiert, wobei den Richtern Unabhängigkeit zugesichert wurde. Durch das Gesetz vom 10. Januar 1874 wurde ein königliches Gericht eingeführt, das für den Banus und die Abteilungsvorsteher zuständig und von moralischer Bedeutung war. Es wurden die gesetzlichen Grundlagen der Versammlungs- und Pressefreiheit geschaffen. Mažuranić fertigte auch einen Gesetzentwurf an, der die Abschaffung der feudalen Verhältnisse auf dem Lande zum Gegenstand hatte und in dem Zusammenhang den Zwangsabkauf aller aussersessionalen Besitze (Weinberge, Weideland- und Waldbenutzung) unter staatlicher Garantie vorschrieb. Der Landtag verabschiedete desweiteren ein Gesetz, das die Aufteilung der Hausgenossenschaft ermöglichte. Grosse reformerische Leistungen wurden ebenfalls im Schulwesen erbracht. Mažuranić bemühte sich persönlich intensiv um die Verabschiedung des Gesetzes über den Volksschulunterricht und die Lehrerseminare vom 14. Oktober 1874. Dieses Gesetz führte eine vierjährige, von kirchlicher Aufsicht befreite Grundschulpflicht ein. Am 19. Oktober 1874 wurde in Zagreb eine Universität mit drei Fakultäten gegründet: der philosophischen, der theologischen und der juristischen, deren Grundlage der kroatische Landtag noch 1861 erstellt hatte. Nach 1875 begann Mažuranićs Unternehmungsgeist, der von Anfang an vom magyarischen bürokratischen Apparat gehemmt wurde, nachzulassen, teilweise auch wegen der immer häufigeren Vergehen der ungarischen Regierung gegen den Ausgleich. Diese Umstände schufen in der kroatischen Öffentlichkeit, besonders unter Mažuranićs Parteifreunden, die Überzeugung, er habe nicht genügend Kraft, sich den Übergriffen gegen den Ausgleich zu widersetzen. An die Oberfläche des öffentlichen Interesses geriet gleichzeitig das Problem der Emanzipation des Volksschulwesens von der Aufsicht und der Beherrschung durch

die Geistlichkeit. Das Gefüge einer nationalen staatlichen Schule rief die Verbitterung der katholischen und orthodoxen Geistlichkeit hervor. Der Dichter wiederum war wegen dieser fortschrittlichen Schulpolitik auch nach seinem Tode schweren Angriffen ausgesetzt.

Der Bosnisch-herzegovinisches Aufstand im Jahre 1875 löste in der Bevölkerung des Dreieinig Königreiches heftige Reaktionen aus. Zu Beginn verhinderten die staatlichen Behörden nicht, dass den Aufständischen Hilfe geleistet wurde. Mažuranić war wie die gesamte kroatische Bevölkerung auf ihrer Seite. Als kroatischer Banus hielt er sich jedoch strikt an den Ausgleich und vertrat in Einklang damit den Stand-

punkt, dass aussenpolitische Fragen nicht in die Kompetenz des Kroatischen Landtags gehörten. Als Staatsmann und Politiker war er sich der staatsrechtlichen Lage Kroatiens und der Kompetenzen des Landtags bewusst, so dass die Entscheidung des Königs im Jahre 1878 über die Auflösung des Landtags für ihn nicht überraschend kam. Anlässlich der Besetzung Bosniens und der Herzegovina sandte der kroatische Landtag eine Adresse an den Herrscher, in der er den Wunsch ausdrückte, die innere Organisation der besetzten Provinzen Bosnien und Herzegovina möge »allmählich so eingerichtet werden, dass sie mit der Zeit an die innere Organisation Kroatiens, Slavoniens und Dalmatiens in deren staatsrechtlichem Verhältnis zum Königreich Ungarn angeschlossen würden«.

I. MAŽURANIĆ NACH 1880

Durch diese inneren und äusseren Konflikte bekümmert und enttäuscht, dachte Mažuranić immer öfter daran, sich aus dem politischen Leben des Dreieinig Königreiches zurückzuziehen. Sein Entlassungsgesuch aus der Banuswürde reichte er zu Beginn des Jahres 1880, genauer am 18. Februar ein aus Protest gegen die Hinauszögerung der Erneuerung des Finanzausgleichs und des Anschlusses der Militärgrenze. Nach der Aufgabe des Banusamtes nahm Mažuranić nur noch selten am öffentlichen und politischen Leben teil. Im kroatischen Landtag sprach er zum letzten Mal 1886 anlässlich eines Angriffs von Armin Pavić auf seine Kanzlerschaftstätigkeit. Bei der Gelegenheit sagte er: »Meine Herren! Hätte jemand mir gesagt: Sag, das Symbol deines politischen Bekenntnisses, welches ist es? Ich hätte gesagt: . . . ich bin ein Kroat, ich hätte gesagt: Ich glaube an das Königreich Kroatien, an seine Vergangenheit, an seine Gegenwart, so Gott will, auch an seine Zukunft . . . Meine Liebe gehört meinem Volke, meine Achtung allen Völkern, nicht nur einem, sondern allen, die mit uns in einem Nest sind – in dieser Monarchie.« Seitdem beteiligte sich Mažuranić nicht mehr am öffentlichen Leben, obwohl er als Kandidat der Unabhängigen Nationalpartei den magyarischen Kandidaten Pintarić bei den Wahlen in

Novi Vinodolski haushoch besiegte. Die letzten Jahre verlebte er im Kreise seiner Familie in ihrem Haus in der Jurjevska-Strasse 5 in Zagreb, wo er sich mit Astronomie und Mathematik befasste. Mažuranić starb am 4. August 1890 an den Folgen einer Influenza.

Ivan Mažuranić ist als Mensch, Schriftsteller und Politiker eine einzigartige Persönlichkeit. Als Dichter aus Neigung, Staatsmann aus Berufung, schweigsam und zurückgezogen, brachte er sein ganzes Leben bescheiden und unaufdringlich zu. In der Öffentlichkeit war er ein hoher Staatsbeamter, im Privatleben ein fürsorglicher Gatte und Vater. In seiner vierzigjährigen politischen Tätigkeit leitete er die staatsrechtliche Entwicklung Kroatiens im Geiste des bürgerlichen Liberalismus und gab ihr entsprechende gesetzliche Formen, wobei er sich nach dem juristischen Grundsatz richtete: *Dura lex, sed lex*. Obwohl er von seinen Zeitgenossen weitgehend unverstanden blieb, wurden seine weitsichtigen Züge, die zu einem staatsrechtlichen politischen Kroatien hinführten, nach seinem Tode richtig beurteilt. Aufgrund dieser Tatsachen gebührt Ivan Mažuranić einer der führenden Plätze in der glanzvollen Reihe bedeutender Persönlichkeiten der kroatischen Geschichte.

ANMERKUNGEN

1. Kroatien war im 19. Jahrhundert kein einheitliches verwaltungspolitisches Territorium. Es umfasste das Provinziale, die Militärgrenze, Dalmatien und Istrien. Das Provinziale, Banalkroatien und Slavonien, waren kroatische Länder unter der Verwaltung des Banus. Die kroatisch-slavonische Militärgrenze unterstand der einheitlichen Verwaltung des Generalkommandos in Zagreb. Dalmatien umfasste die Küste von der Zrmanja bis etwas südlich von Budva und alle Inseln von Rab bis zu den Dubrovniker Elafiti. Der Sitz der Provinzlandesregierung war in Zadar. Zu Istrien gehörten die Quarnerischen Inseln Krk, Cres und Lošinj.
2. Der sog. oktroyierten Verfassung nach war der österreichische Kaiserstaat eine untrennbare und unauflösbare österreichische Erbmonarchie. Dieses kaiserliche Patent wurde ausser im Bereich der Verwaltung und des Gerichtswesens nie angewandt.
3. Das Wiener Schriftsprachenabkommen unterschrieben am 28. März 1850 Ivan Kukuljević, Dimitrije Demeter, Vuk Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stjepan Pejaković und Đuro Daničić. Das Abkommen enthielt die Grundsätze von Karadžićs sprachlichen Normen, die nicht mit der illyrischen Tradition in Einklang standen. Inperlich war Mažuranić nicht mit den Standpunkten einverstanden. Er meinte, dass keine unserer Volksmundarten an sich würdig sei, zur Schriftsprache zu werden.
4. Als Vertreter des Generalprokurators für Kroatien und Slavonien verfasste Mažuranić im Frühjahr 1852 eine Arbeit über die Einführung der Nationalsprache als Amtssprache der Gerichte in Rijeka. In dieser rechtsgeschichtlichen Schrift stellte Mažuranić seine ausgezeichneten Kenntnisse sprachlicher Probleme, der Geschichte des Gerichtswesens sowie der ethnischen und gesellschaftlichen Verhältnisse im Küstenland unter Beweis.
5. Die Arbeiten I. Mažuranićs, die im Archiv für Jugoslavi-

sche Geschichte erschienen sind, bestätigen die Breite seiner Interessen, besonders für alte Rechtsdokumente, Philosophie und Lexikographie. Im zweiten Buch des Archivs aus dem Jahre 1852 veröffentlichte er »Einige weniger bekannte Worte, die sich im Statut von Krk befinden« (»Nekoliko manje poznatih reči. Štono se nalaze u statutu krčkog«), im dritten Buch des Archivs für Jugoslavische Geschichte veröffentlichte er das »Statut der Stadt Senja aus dem Jahre 1388« (»Statut grada Senja od godine 1388.«), im vierten Buch aus dem Jahre 1857 die Übersetzung der Abhandlung I. I. Sreznjevskis »Vom glagolitischen Schrifttum« (»O pismenosti glagoljskoj«), die er mit geistreichen und polemischen Bemerkungen versah.

6. Das Oktober-Diplom, das kaiserliche Patent vom 20. Oktober 1860 »Über die Einrichtung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse der Monarchie«, ermöglichte die Wiederbelebung alter Verwaltungsnormen und die Rückkehr zum verfassungsmässigen Stand von vor 1848.
7. Dem Silvesterpatent vom 31. Dezember zufolge war das Österreichische Kaiserreich als einheitliche absolutistische Monarchie eingerichtet. Die zentrale Exekutivgewalt stellte die Regierung in Wien dar, die unmittelbar dem Kaiser unterstellt und ihm allein verantwortlich war. Diesem Patent nach unterstanden die Königreiche Kroatien und Slavonien als einheitlicher Verwaltungsbereich der Kaiserlichen und königlichen Statthalterei in Zagreb. Die Statthalterei in Zagreb wirkte vom 29. Mai 1854 bis zum 4. April 1861.
8. Die Nationalpartei, die sich um J. J. Strossmayer, Franjo Rački und Matija Mrazović versammelte, widersetzte sich der zentralistischen Politik Schmerlings, die von der Selbständigen Nationalpartei betrieben wurde. Der Parteikampf zwischen diesen beiden Parteien verwandelte sich in einen regelrechten »Zeitungskrieg« mit J. J. Strossmayer und Juraj Haulik persönlich an der Spitze. Neben Mažuranić bildeten Juraj Haulik, Ivan Kukuljević Sakcinski und Maksimilijan Prica, ein Beisitzer der Septemviraltafel, die Parteiführung.

PJESNIK IVAN MAŽURANIĆ

Do kraja 19. stoljeća uz ime Ivana Mažuranića (1814–1890) vezivao se pojam *ban – pučanin*; govorilo je to o iznimnom položaju čovjeka iz puka u krugu aristokratske, vladajuće klase. U 20. st. uz ime Ivana Mažuranića vezuje se pojam – *pjesnik*; on je tvorac jednoga od najljepših ostvarenja hrvatske književnosti, autor pjesni *Smrt Smail-age Čengića*.

Ivan Mažuranić, političar, dvorski kancelar, ban, reformator političkoga i prosvjetnoga života Hrvatske, današnjem je prosječno obrazovanom čovjeku prvenstveno poznat kao pjesnik. Povijest kao duboko ljudsko sjećanje bila je pravedna prema njemu, trajnim je ostavila najplemenitije i najtoplije njegove snove – misao o slobodi i oslobođenju od tiranije, nadu u pobjedu dobroga nad zlim; zlo je utjelovljeno u Otomanskoj Imperiji koja je tragično prekinula razvojni put južnoslavenskih naroda, držeći ih još sredinom 19. stoljeća u ropstvu i sužanjstvu, na očigled civilizirane Evrope. Uostalom – vatre na grneci s Turskom Carevinom vidjele su se, za lijepih večeri, s Gornjeg grada, a osobito jasno s kule Lotrščak.

Počeci Mažuranićeva književnoga rada sežu u njegovo djetinjstvo, kad ga je mati umirivala čitajući mu Kačića. Još kao dak riječke gimnazije (1830) u kačićevskoj maniri ispjevao je pjesničku poslanicu zavičaju, ali i djetinjstvu koje mu je školskim obvezama i dužnostima oduzeto:

»Vinodolski dolče, da si zdravo,
Novi grade, pozdravljam te lipo!«

Prva tiskana Mažuranićeva pjesma napisana je na mađarskom jeziku – to je *Oproštajna pjesma* Franji Urmenyju pred njegov put na zajednički sabor 1832. Ivan Mažuranić, dak prve generacije koja je u Rijeci slušala mađarski jezik, imao je sreću što je taj jezik predavao mađarski pjesnik Ferencz Császár (Časar), darovit i plemenit profesor, kome će Ivan napisati, na mađarskom, o Novoj godini 1833. oproštajnu pjesmu, punu klasicističkih reminiscencija. Ta je mađarska epizoda dugo ostala obavijena tajnom – otkrivena je u naše dane zahvaljujući Miloradu Živančeviću, neumornom i zauzetom istraživaču i života i djela Ivana Mažuranića.

Prva objavljena Mažuranićeva pjesma na hrvatskom jeziku izašla je u Gajevoj *Danici*, 1835. u drugom broju, pod naslovom *Primorac Danici*. Horacijevski je utjecaj očigledan po teškom slogu, kompliciranoj sintaksi i tematici – koplje treba zamijeniti perom, a paripa Pegazom. Mažuranić se tada nalazio u liceju u Sombathelyu. Boravak mu u toj sredini nikako nije odgovarao. Bratu Antunu je pisao u Zagreb: »već sam ti se na polovinu omagarizirao, pače omagyarizirao«. Možda ga je upravo osama u tuđem kraju nukala te je postao stalnim suradnikom Gajeve *Danice*, a za tu mu je suradnju Gaj poslao i novčanu nagradu – prvi honorar u povijesti novije hrvatske književnosti.

Kad se Ivan Mažuranić nakon školovanja u Mađarskoj pojavio u Zagrebu da na zagrebačkoj pravoslavnoj Akademiji nastavi studij, on je već poznati pjesnik, te ulazi u najuži krug Gajevih prijatelja i pristalica, među kojima je i njegov

brat Antun. 1835. Mažuranić je Gaju ispjevao i jendu odu koja je tiskana kao letak, nakon što su iz nje odstranjeni stihovi koje bi cenzura bila zaplijenila. Mažuranić sudjeluje u književnom, društvenom i političkom životu tadašnjeg Zagreba: prisustvovao je osnivanju Čitaonice, podnosi referat o osnivanju Ilirskog narodnog teatra, nakon što je novosadsko Leteće diletantsko kazalište s golemim uspjehom izvelo prvu hrvatsku modernu dramu, Kukuljevićeva *Jurana i Sofiju*, a za koju je Mažuranić napisao *Prolog*, koji je bio i posebno tiskan i dijeljen gledaocima i uzvanicima. Antunu Kukuljeviću, Ivanovom ocu, ispjevao je na latinskom odu u povodu njegova imenovanja vrhovnim ravnateljem svih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Oda nije tiskana tada. Dok u ranim pjesmama još traži, i s mukom pronalazi način na koji će izreći svoje misli i čuvstva, jer horacijevski je slog našem jeziku težak oklop, on se već 1835. okreće narodnom desetercu, u pjesmi *Nenadović Rade*, odnosno laganim gundulićevskim osmercima u pjesmi *Danica Ilirskom, danku i vladatelju*.

Zenidbom s Aleksandrom Demeter Ivan Mažuranić još je jače povezo s nosiocima ilirskoga gibanja, te će mu društvo šurjaka Dimitrija omogućiti napredovanje na društvenoj ljestvici. Od 1841. on je činovnik gradskog magistrata u Karlovcu, kao »sirotinjski otac« (pupillorum curator), ali i advokat, on se nije u novoj sredini prestao baviti književnošću. U *Danici* objavljuje pjesme i dopise. Kad je zabranjeno ilirsko ime, a cenzura oštro i surovo bdjela nad svakim pisanim retkom, u Mažuranićevu krugu nikla je ideja da se u Beogradu tiska list *Branislav* i potajice širi i rasparčava u Hrvatskoj. Njegov je krug pokrenuo i časopis *Der Pilger* (»Hodočasnik«), s podnaslovom (na njemačkom jeziku): *Organ za domorodne interese, umjetnost i književnost*. Isti će krug 1848. pokrenuti i izdavati *Slavenski Jug*. U Karlovcu se Ivan Mažuranić uključuje i u politički život (iako nije imao političkih prava – nije bio plemić). Sudjeluje u radu *Čitaonice*, a često putuje u Zagreb.

Nakon što je 1842. osnovana Matica ilirska, Ivan Mažuranić 1843. postaje njen »obvezani utemeljitelj«. Upravo je njemu povjereno da priredi izdanje Gundulićeva *Osmana* i da ispjeva 14. i 15. pjevanje. Gundulićev *Osman* izašao je 1844. kao prva knjiga Matice ilirske, a nadopuna Mažuranićeva prihvaćena je kao kongenijalna tvorba, posve sukladna s originalom. Samo izdanje, popraćeno predgovorom Vjekoslava Babukića, sadrži opsežan *Rječnik* (1–137) koji je sastavio Ivan Mažuranić, koji je obavio i sve tekstološke poslove oko izdanja. Bio je to velik uspjeh naše filologije, ali i poezije, jer je Mažuranićeva dopuna epa omogućila te je djelo baroknoga pje-

snika prihvaćeno kao govor njihovu, preporodnomu vremenu.

Da se saživi s Gundulićevim jezikom, dikcijom i bar djelomice sa svjetonazorom, pomoglo je pjesniku dugogdišnje traženje i istraživanje vrela hrvatskome pjesničkom jeziku. Njegov će sin Vladimir o tome zapisati svjedočanstvo koje otkriva pjesnikovu brigu da ništa u jeziku ne propadne ako ima snage za život.

»On je napose tvrdo vjerovao da je prva zadaća književnosti paziti da ne pogine prije dobe ni jedan dragocjeni oblik, dok god nije savkoliki narod na nj posvema zaboravio« (1895). Polemičke nazore o poeziji Dubrovčana, koje je vodio Stanko Vraz, teško su mogli prihvatiti hrvatski stvaraoči koji su, težeći za dubinom vremena, tražili stara vrela i poticaje za duhovnu srodnost s precima i prethodnicima. Uostalom, Ivan Mažuranić je već 1837. pokušao izreći ilirski program jezikom baštine koju tek treba posvojiti (*Danica Ilirskom, danku i vladatelju*). U dopuni *Osmana* Ivan Mažuranić prerekao je strepnji svog pjesničkog prethodnika osjećajnošću svoje, herderovskim idejama zadojene generacije:

»O Slovinska zemljo lijepa,
Što sagriješi nebu gori,
Da te taki udes cijepa
I jadom te vječnijem mori?«

Ni Mažuranić ni njegovi suvremenici, naravno, nisu mogli shvatiti da je vrijeme Gundulićevo davno prošlo a njegova vjerska i ideološka shvaćanja mrtva, te oni, makar odgojeni u klasicizmu, djeca su nacionalnoga romantizma. Ali djelo ostaje, spajajući obale vremena, kao zlatni most riječi. Opozicija nekad – sada, *nekad* rat, krv i nesloga – »sloga sebi *sad* oltare gradi«, izrečena je već u pjesmi *Vjekovi Ilirije* (1838). Pjesnik kojemu je lektira antička književnost i suvremeni evropski pjesnici i Gundulića doživljava po mjeri svoga vremena i svoga stvaralačkog, etičkog i političkog senzibiliteta.

1840. jedna je vijest preletjela svijetom: od osvetničke je ruke zaglavio Ismail-aga Čengiđ, hercegovački paša. U urotu je bila uključena i kneževska obitelj vladike Njegoša. Vijest je pjesniku dala povoda za još jedno razmišljanje o »vjekovima Ilirije«. U isto je vrijeme bio potican od svoga šurjaka Dimitrija Demetra na suradnju u almanahu *Iskra*. Mažuranić je za temu pjesni izabrao upravo taj važan događaj – pogibiju Ismail-age Čengiđ na Mljetičku, slobodno rasporedivši zbivanja i zemljopisne podatke, odredivši tom događaju pjesničku važnost, a ne povijesnu dalekosežnost. Uostalom, odmazda za Ismailinu smrt bila je grozna i krvava. Priča je dobila kona-

čan oblik za pjesnika 1843. (ili 1844) kad je »dospio u Karlovac jedan Crnogorac (...). On je kazivao da je bio u boju na Grahovu i pripovijedao veoma plastično sve zgrade i smrt Čengiđ-age«, kako će o tome autor pisati mnogo godina kasnije.

Pjesan *Smrt Smail-age Čengiđ* napisana je u jednom dahu, s jeseni 1845, a izšla u almanahu *Iskra* u proljeće 1846. Pjesnik je videnje koje je u sebi gradio, tematiku s kojom se nosio u ranijim pjesmama sazeo i sav svoj stvaralački žar ugradio u djelo koje je postalo njegova pjesnička oporuka, posljednje veliko ostvarenje. Pjesan ima pet nejednako opsežnih pjevanja: *Agovanje*, *Noćnik*, *Četa*, *Harač*, *Kob*. Već je Franjo Marković primijetio da se radnja *Smrti Smail-age Čengiđ* »razvija razložitošću, napetošću, gradacijom i cjelovitošću dramatičnom«, tj. kao u klasičnoj drami. Ivan Mažuranić je u spjevu spojio golemu načitanost domaće i strane književnosti, duboku vergilijansku i gundulićevsku tradiciju i neposredan i osoban doživljaj povijesnog zbivanja koje prenosi u umjetnost riječi. Školovan s osjećajem za klasične (i klasicističke) vrednote književnosti, on je te vrednote ugradio i u svoj spjev, od formalnih do bitnih sastojnica. Ipak »Kad pjevaše nije slagao naumice po teoriji, nego slobodno, kako ga je nosio polet prosvijetljenog genija«, pisao je Franjo Marković, te nastavio: »A estetik, pošto je pročitao dojmove pjesnikova umotvora, nalazi ćućenju svomju potvrdu razabiranjem po teoriji poetike i retorike«. Doista – pjesan je, od Franje Markovića dalje, postala rudnik za gotovo sve stilske figure koje su daci morali učiti u školi, a da im djelo zbog toga nije postalo mrsko. Mnoge su ga generacije znale napamet.

Iako je događaj oko smrti Ismail-age imao znatnoga značenja za crnogorsku povijest, ipak je njena pjesnička transpozicija premašila povijesnu efemernost. Ono *nekad* i *sad*, pokrenuto u mnogim njegovim dotadašnjim pjesmama, skladno se ostvaruje ovdje: za stradanja, poniženja i sužanjstvo tiranima je nagrada – smrt i sramota; za hrabre, smjele, krotke – sloboda. Krvna osveta, koja leži u povijesnoj zbilji čina, postaje u spjevu prstom Providnosti koja upravlja svijetom. Zato raspon između *Četa*, sa svećeničkim govorom, i *Harača*, s mukama i poniženjima kršćana, ali i njihovom osvetom, jest ujedno i odgovor na sva etička pitanja o dobru i zlu, mržnji i ljubavi, sreći i tragediji, osamljenosti i zajedništvu.

U Mažuranićevoj pjesmi *Smrt Smail-age* zaživio je jezik književne baštine s jezikom suvremenosti, kao što je afirmiran i specifičan žanr hrvatske književnosti, živo prisutan još od popa Martinca, Marka Marulića, Hanibala Lucića, Antuna Sasina i Ivana Gundulića do Kačića, Reljkovića

i glavnine narodnih deseteračkih pjesama – to je borba i konačna pobjeda nad turskom tiranijom, kao pojavnim oblikom svake ljudske sile i regresije, zla i tame. Iako je naslovni junak Smail-aga krvnik i mučitelj raje, on je i slavohlepan nasilnik koji strepi od povijesnoga sjećanja, od narodne pjesme; iako je u svojim postupcima s rajom okrutan, on je u viteškim nadmetanjima nepobjediv junak, prema kome ni autor nije ostao hladan (»Dobar junak, da je čovjek taki!«). Uostalom, u njegovoj borbi s crnogorcima bore se zapravo Zlo i Dobro, Tama i Svjetlo, Ropstvo i Sloboda. Mažuranićev je spjev, čim je izašao, prepoznat kao djelo iznimne vrijednosti. Prvi kritičari nisu mogli nahvaliti svih osobina djela (Šulek, Vraz), a kasnije je o spjevu napisana cijela biblioteka rasprava, studija, komentara (F. Marković, Đ. Grubor, K. Šegvić, I. Frangeš, D. Kapetanić) kao i zasebnih monografija (A. Barac, M. Živančević). Pjesan je prevedena, po više puta, na mnoge strane jezike, uključujući i latinski. Kasniji oponenti, prvenstveno iz pravaškog tabora, kad su pisali o djelu, ciljali su na osobu političkog protivnika – jednako Ante Starčević, kao i Ante Kovačić (travestija *Smrt babe Čengiđkinje*, 1880). Još dok je Ivan Mažuranić bio banom hrvatskim, javio se Svetislav Vulović te pokrenuo besmisleno raspravu o autorstvu pjesni (1877). Pjesnik se na objede nije javio ni jednom riječi. A kad je, nakon pjesnikove smrti, pronađen autograf spjeva, čitava konstrukcija srpskoga književnoga kritičara pala je kao kula od karata.

Kad su se 1848. odnosi između Mađarske i Hrvatske zaoštrili do ratnih prijetnji, Ivan Mažuranić javio se iz Karlovca kratkim spisom *Hrvati Mađarom, Odgovor na proglase njihove od ožujka mjeseca i travnja 1848*, koji je tiskao na vlastiti trošak, u nakladi od 2000 primjeraka. Preuzevši, u nadahnuću i stilu Mickiewiczev biblijsko-proročanski govor, dao je onovremenoj hrvatskoj inteligenciji jasan i dugoročan politički program, pisan jezgrovito, zanosno i lapidarno. Motto djela je deviza francuske revolucije: *Liberté, égalité, fraternité*, te pjesnik poručujući Mađarima »Jednakost, sloboda i bratstvo za sve pod krunom ugarskom živuće narode i jezike« zalaže se da Ugarska postane zajedničkom domovinom svih njenih naroda, a ne samo Mađara. Djelo je naišlo na snažan odjek među Hrvatima, ali ne i među Mađarima, za koje je izašlo i mađarsko izdanje, tiskano u Zagrebu (1848).

Knjižica *Hrvati Mađarom* uvela je Mažuranića u politiku. 1848. on je banski povjerenik za Hrvatsko primorje, u najužoj je vezi s banom Jelačićem. U znameniti Hrvatski sabor 1848. Mažuranić je izabran kao zastupnik karlovačkih općina Cvetkovića i Draganića. Postaje perovođa Povjerenstva koje je pripremalo novu osnovu Sabora; on je autor gotovo svih saborskih akata, proglaša

i zaključaka. Među najvažnijim dokumentima iz 1848. jest *Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga*. Ni *Manifest*, kao ni kasniji politički spisi (predstavke, okružnice, adrese), nisu književni tekstovi, ali su oni bitno pridonijeli razvoju pravnog jezika i terminologije kod nas. Politika je nakon 1848. posve zaokupila pjesnika i dovela ga na bansku stolicu.

Ivan Mažuranić u svom književnom radu bio je veoma osjetljiv na vrednote jezika. Da bi dopunio *Osman*, on je pročitao sve tekstove Ivana Gundulića, pažljivo bilježeći riječi i izraze. Filologija je bila njegovo omiljeno područje zanimanja, kamo se sklanjao u plodnoj osami, oslušujući riječi, zvukove, značenja. Nije stoga čudno da je veoma zrelo pisao o »građanskoj azbuci«, tj. o zapadnoj, hrvatskoj ćirilici (»bosančici«, *Danica*, 1841), da je izdao u *Arkivu Statut grada Senja* (1854), i priredio rječnik uz *Krčki statut* (1852), a od osobita je značenja njegov prijevod rasprave Izmaela Sreznjevskoga *O pismenosti glagoljskoj* (*Arkiv*, 1857), osobito njegova kratka

Bilješka u kojoj tvrdi da je glagoljica prvo i temeljno slavensko pismo, »da je tvorac glagoljice, sudeć i po slici njegovih slova i njihovoj vrijednosti brojevnoj, bio svakako čovjek većma Slavenin i većma neodvisan, negoli tvorac kirilice, jer onaj i piše i broji na svoj osobit način, dočim ovaj i piše i broji malne isključivo grčki«.

Kao u životu, tako i u pjesništvu, Ivan Mažuranić imao je poseban i osebujan nastup. Kad je ispjevao najljepše pjesniško djelo – zašutio je; kad je napisao najpregnantniju hrvatsku prozu, prestao je pisati takve sastavke. Nije želio manje od nemogućeg, a sebe nije želio oponašati. Kad je u politici postigao što je zacrtao, tj. kad je uređio Hrvatsku i Slavoniju po uzoru na evropske zemlje, reformiravši upravu i školstvo, a ne mogavši ostvariti cjelovitosti političkoga teritorija, on se povukao u svoj *Tuskulum*, duhom uranjajući u filozofiju i astronomiju, kao što je ranije nalazio duhovno utočište u pjesništvu i filologiji.

Josip Bratulić

DER DICHTER IVAN MAŽURANIĆ

Bis zum ausgehenden 19. Jahrhundert verband man den Namen Ivan Mažuranić (1840 – 1890) mit dem Begriff des *Banus aus dem Volke*, was von seiner ausserordentlichen Stellung als Bürgerlichem im Kreise der herrschenden aristokratischen Klasse zeugte. Im 20. Jahrhundert verbindet man den Namen Ivan Mažuranić mit dem Begriff Dichter, ist er doch der Schöpfer eines der schönsten Werke der kroatischen Literatur, der Verfasser des Liedes *Smrt Smail-age Čengića* (*Čengić-Aga's Tod*¹).

Ivan Mažuranić, Politiker, Hofkanzler, Banus, Reformator des politischen Lebens und Bildungswesens in Kroatien, ist dem durchschnittlich gebildeten Menschen von heute in erster Linie als Dichter bekannt. Die Geschichte als tiefe menschliche Erinnerung war gerecht gegen ihn und liess seine edelsten und wärmsten Wünsche bestehen: den Freiheitsgedanken, die Befreiung von der Tyrannei, die Hoffnung auf den Sieg des Guten über das Böse; das Böse ist im Osmanischen Reich verkörpert, das den Entwicklungsgang der südslavischen Völker tragisch unterbrach und sie noch Mitte des 19. Jahrhunderts, vor Augen des zivilisierten Europa, in Sklaverei unterworfen hielt. Schliesslich sah man an schönen Abenden von der Zagreber Oberstadt, besonders klar vom Lotrščak-Turm aus die Grenzfeuer des Türkischen Reiches.

Die Anfangsgründe der literarischen Tätigkeit Mažuranićs liegen in seiner Kindheit, als ihm seine Mutter am Bette Kačić vorlas. Noch als Schüler des Gymnasiums in Rijeka (1830) dichte-

te er in der Kačićschen Manier eine Huldigung an seine Heimat, aber auch an eine Kindheit, derer ihn schulische Pflichten beraubt haben:

»*Vinodolski dolče, da si zdravo,*

Novi grade, pozdravljam te lipo!«

(»*O Tal zu Vinodolski, sei mir gegrüsst,*

Du Neue Stadt, ich grüss dich schön!«²)

Das erste im Druck erschienene Gedicht Mažuranićs ist in Ungarisch verfasst; es ist dies *Oproštajna pjesma* (*Abschiedslied*), geschrieben für Franjo Urmeny vor dessen Abreise zum gemeinsamen Landtag 1832. Als Schüler der ersten Generation, die in Rijeka Ungarischunterricht hatte, genoss Mažuranić den glücklichen Vorzug, vom ungarischen Dichter Ferencz Császár (Casar), einem begabten und grossherzigen Lehrer unterrichtet zu werden, dem er zum neuen Jahr 1833 in Ungarisch ein Abschiedsgedicht voller klassizistischer Reminiszenzen schreibt. Diese ungarische Episode war lange Zeit geheimnisumhüllt, bis sie in unseren Tagen dank Milorad Živančević, einem unermüdlichen und engagierten Erforscher des Lebens und des Werkes Ivan Mažuranićs, aufgeklärt wurde.

Das erste veröffentlichte Gedicht Mažuranićs in kroatischer Sprache erschien in der zweiten Nummer von Lj. Gajs *Danica* (*Morgenstern*), 1835, unter dem Titel *Primorac Danici* (»*Primorjaner an die Danica*«³). Der Horazsche Einfluss offenbart sich im schweren Stil, in der komplizierten Syntax und Thematik, es gilt, das Speer gegen die Feder, den Gaul gegen Pegasus einzutauschen. Mažuranić befand sich damals im Lyzeum in Szombathely. Der Aufenthalt dort war

ihm in keiner Hinsicht recht, denn er schreibt seinem Bruder nach Zagreb: »Ich bin schon zur Hälfte vernarrt, vielmehr verungart.« Vielleicht brachte ihn gerade die Einsamkeit in der Fremde dazu, zum ständigen Mitarbeiter in Gajs *Danica* zu werden; für diese Mitarbeit schickte ihm Gaj auch ein Entgelt – das erste Honorar in der Geschichte der neueren kroatischen Literatur.

Als Ivan Mažuranić nach der Schulzeit in Ungarn in Zagreb erschien, um sein Studium an der Zagreber Rechtsakademie fortzusetzen, war er bereits ein bekannter Dichter und wurde in den Kreis von Gajs engsten Freunden und Anhängern aufgenommen, zu denen auch sein Bruder Antun gehörte. 1835 dichtete Mažuranić für Gaj eine Ode, die als Flugblatt gedruckt wurde, nachdem die zensurfährdeten Verse gestrichen worden waren. Mažuranić nahm teil am literarischen, gesellschaftlichen und politischen Leben des damaligen Zagreb: Er war anwesend bei der Gründung der *Čitaonica* (des »Leserkreises«), hielt ein Referat über die Gründung des Illyrischen Volkstheaters, nachdem das Fliegende Dilettantentheater aus Novi Sad mit riesigem Erfolg das erste moderne kroatische Drama, Ivan Kukuljević *Juran i Sofija* (*Juran und Sofija*) aufgeführt hatte, wofür Mažuranić einen Prolog geschrieben hatte, der auch einzeln gedruckt und den Zuschauern und Ehrengästen verteilt wurde. Für Antun Kukuljević, Ivans Vater dichtete er eine Ode in lateinischer Sprache anlässlich dessen Ernennung zum obersten Vorsteher aller Schulen in Kroatien und Slavonien. Die Ode wurde damals nicht gedruckt. Während er in seinen frühen Gedichten noch suchte und mühsam dahinfand, wie er seine Gedanken und Empfindungen ausdrücken sollte, denn der Horazsche Stil stellt für unsere Sprache einen schweren Panzer dar, so wandte er sich in dem Gedicht *Nenadović Rade* dem volkstümlichen Zehnsilber bzw. in *Danica Ilirom, danku i vladatelju* (*Danica an die Illyren, den Tag und den Herrscher*) dem leichten Achtsilber Gundulićs zu.

Durch die Ehe mit Aleksandra Demeter band sich Ivan Mažuranić noch enger an die Träger der illyristischen Bewegung, und die Gesellschaft des Schwagers ermöglichte ihm den gesellschaftlichen Aufstieg. Von 1841 an war er Beamter im Stadtmagistrat von Karlovac; als »Armenvater« (pupillorum curator), aber auch als Anwalt hörte er in der neuen Umgebung nie auf, sich mit Literatur zu befassen. In der *Danica* veröffentlichte er Gedichte und Schriften. Als der illyrische Name verboten wurde und die Zensur scharf und grob über jeder geschriebenen Zeile wachte, kam in Mažuranićs Kreis die Idee auf, in Belgrad das Blatt *Branislav* zu drucken und es heimlich in Kroatien unters Volk zu bringen. Sein Kreis

rief auch die Zeitschrift *Der Pilger* ins Leben mit dem Untertitel, ebenfalls in deutscher Sprache, *Organ für vaterländische Interessen, Kunst und Literatur*. Derselbe Kreis gründet und gibt 1848 *Slavenski Jug* (*Südslavische Zeitung*) heraus. In Karlovac tritt Ivan Mažuranić auch ins politische Leben (obwohl er keinerlei politische Rechte hatte, er war ja kein Adliger). Er wirkt in der *Čitaonica* (im *Leserkreis*) mit und reist oft nach Zagreb.

Nach der Gründung der Matica ilirska 1842 wurde Ivan Mažuranić 1843 zu einem »verpflichteten Begründer« derselben. Er wurde mit der Aufgabe betraut, eine Ausgabe von Gundulićs *Osman* vorzubereiten und den 14. und 15. Gesang nachzudichten. Gundulićs *Osman* erschien 1844 als erstes Buch der Matica ilirska, und Mažuranićs Ergänzung wurde als kongeniale Schöpfung vollkommen im Einklang mit dem Original anerkannt. Die Ausgabe ist mit einem Vorwort von Vjekoslav Babukić versehen und enthält ein ausführliches, von Ivan Mažuranić verfasstes *Glossar* (*Rječnik* 1–137). Er nahm auch alle textkritischen Arbeiten für die Ausgabe vor. Dies war ein grosser Erfolg unserer Philologie, doch auch unserer Poesie, da es Mažuranićs Nachdichtung ermöglichte, dass das Werk des Barockdichters als zur eigenen, illyristischen Zeit sprechend angenommen wurde.

Bei den Bemühungen, mit Gundulićs Sprache, Stil und wenigstens teilweise mit seiner Weltanschauung vertraut zu werden, half dem Dichter der Umstand, dass er jahrelang die Quellen der kroatischen Dichtersprache erforscht hatte. Sein Sohn Vladimir legte später schriftliches Zeugnis ab von der Sorge des Dichters, dass nichts in der Sprache untergehe, wenn es Kraft zu leben habe. »Er glaubte besonders fest, es sei die erste Aufgabe der Literatur, darauf zu achten, dass vor der Zeit keine einzige wertvolle Form sterben möge, solange nicht das gesamte Volk sie vollkommen vergessen habe« (1895). Die polemischen Ansichten zu der Poesie Gundulićs, die Stanko Vraz äusserte, konnten die kroatischen Denker, die in ihrem Streben nach der Tiefe der Zeit alte Quellen und Hinweise auf geistige Übereinstimmung mit den Vorfahren und Vorgängern geradezu suchten, nur schwer nachvollziehen. Im übrigen versuchte Ivan Mažuranić bereits 1873, das illyristische Programm in einer Sprache auszudrücken, die einem erst anzutretenden Erbe eignete (*Danica Ilirom, danku i vladatelju, Danica an die Illyren, den Tag und den Herrscher*). In der Ergänzung des *Osman* gibt Ivan Mažuranić die Ängste seines literarischen Vorgängers in der Empfindsamkeit seiner von Herderschen Ideen geprägten Generation wieder:

»O Slovinska zemljo lijepa,
(O schönes Slavisches Land,
Što sagriješi nebu gori,
Was hast dem Himmel du verfehlt,
Da te taki udes cijepa
Dass er dir solches Schicksal sandt
i jadom te vječnijem ori?«
Und mit ewgem Jammer dich quält?)

Natürlich konnten weder Mažuranić noch seine Zeitgenossen begreifen, dass Gundulićs Zeit längst vorbei, seine religiösen und ideologischen Vorstellungen tot und sie selbst, obschon im Geist der Klassik erzogen, Kinder einer nationalen Romantik waren. Aber das Werk bleibt und verbindet die Ufer der Zeit wie eine goldene Brücke von Worten. Die Gegenüberstellung einst – jetzt, einst Krieg, Blut und Uneinigkeit – »die Einheit jetzt sich Altäre errichtet«¹ kommt schon im Gedicht *Vjekovi Ilirije* (*Die Jahrhunderte Illyriens*) (1838) zum Ausdruck. Der Dichter, dessen Lektüre die antike Literatur ebenso wie die europäischen Dichter seiner Gegenwart sind, erlebt auch Gundulić nach dem Masse seiner Zeit und seiner kreativen, ethischen und politischen Sensibilität.

1840 lief eine Nachricht um die Welt: Ismail-Aga Čengiđ, der herzegovinische Pascha, fiel der Hand eines Rächers zum Opfer. In die Verschwörung war auch die Familie des Vladikas Njegoš verwickelt. Diese Nachricht veranlasste den Dichter zu weiteren Überlegungen über die »Jahrhunderte Illyriens«. Zur selben Zeit regte ihn sein Schwager Dimitrije Demeter zur Mitarbeit im Almanach *Iskra* (*Der Funke*) an. Als Thema seiner Dichtung wählte Mažuranić gerade dieses wichtige Ereignis – Ismail-Aga Čengiđs gewaltsamen Tod in Mljetić, wobei er die Geschehnisse und geographischen Angaben frei ordnet und dem Ereignis eine poetische Bedeutung, keine Geschichtsträchtigkeit zuweist. Schliesslich war die Vergeltung für Ismails Tod schrecklich und blutig. Eine definitive Form bekam die Geschichte für den Dichter 1843 (oder 1844), als »ein Montenegriner nach Karlovac gelangte (...). Er erzählte, dass er in der Schlacht von Grahovo war und schilderte sehr plastisch alle Begebenheiten und den Tod Čengiđ-Agas«, wie der Autor viele Jahre später schreibt.

Die Dichtung *Smrt Smail-Age Čengiđa* (*Čengiđ-Aga's Tod*) wurde im Herbst 1843 in einem Atemzug niedergeschrieben und im Almanach »Iskra« (»Der Funke«) im Frühjahr 1846 veröffentlicht. Die Vision, die der Dichter in sich aufbaute, und die Thematik, mit der er sich in früheren Gedichten beschäftigte, fasste er hier zusammen, all seine schöpferische Glut legte er in

dieses Werk, das seine literarische Hinterlassenschaft, seine letzte grosse Verwirklichung werden sollte. Das Lied hat fünf Gesänge ungleichen Umfangs: *Agovanje* (*Der Aga*), *Noćnik* (*Der nächtliche Wanderer*), *Četa* (*Die Schar*), *Harač* (*Die Steuernahme*), *Kob* (*Das Schicksal*).¹ Schon Franjo Marković stellte fest, dass die Handlung von *Čengiđ-Aga's Tod* »sich aufgrund von Folgerichtigkeit, Spannung, Steigerung und dramatischer Einheit entwickelt«, d. h. wie im klassischen Drama. Ivan Mažuranić hat in seinem Lied eine ungeheure Belesenheit in der eigenen wie in der ausländischen Literatur, eine tiefe Vergilsche und Gundulićsche Tradition sowie ein unmittelbares, eigentümliches Erlebnis geschichtlichen Geschehens, in die Kunst der Sprache übertragen, miteinander verflochten. Seine Bildung entwickelte in ihm das Gefühl für klassische (und klassizistische) Werte der Literatur, und diese Werte brachte er in seine Dichtung ein, von formalen bis zu wesentlichen Bestandteilen. Dennoch schrieb Marković: »Wenn er dichtete, stellte er nicht absichtlich, der Theorie gemäss etwas zusammen, sondern frei, wie ihn der Schwung des erleuchteten Genies trug«, und setzte fort: »Und nachdem der Ästhetiker die Eindrücke des Geistesprodukts des Dichters wahrgenommen hat, findet er die Bestätigung seiner Wahrnehmung, indem er die Theorie der Poetik und Rhetorik durchstreift«. Tatsächlich ist das Lied seit Franjo Marković zu einer Fundgrube fast aller Stilfiguren geworden, die die Schüler in der Schule lernen mussten, ohne dass ihnen das Werk verhasst geworden wäre. Viele Generationen konnten es auswendig.

Obwohl das Geschehen um den Tod Ismail-Agas für die montenegrinische Geschichte von wesentlicher Bedeutung war, übertraf die literarische Übertragung seine ephemerische Geschichtlichkeit. Das *Einst* und *Jetzt*, das in vielen seiner bis dahin entstandenen Gedichte zur Sprache kommt, wird hier harmonisch verwirklicht: Der Tyrannen Belohnung für all die Leiden, Demütigungen und Unterdrückung ist Tod und Schande, der Tapferen, Wagemutigen, Sanftmütigen die Freiheit. Die Blutrache, die in der historischen Wirklichkeit begründet liegt, wird in der Dichtung zum Finger der Vorsehung, die in der Welt waltet. Daher liegt in der Spannweite zwischen *Četa* (*Die Schar*) mit der Rede des Priesters und *Harač* (*Die Steuernahme*) mit den Qualen und Demütigungen der Christen, aber auch ihrer Rache, zugleich die Antwort auf alle ethischen Fragen nach Gut und Böse, Hass und Liebe, Glück und Tragödie, Einsamkeit und Gemeinschaft.

In Mažuranićs Dichtung *Čengiđ-Aga's Tod* ist die Sprache des literarischen Erbes mit der Sprache der Gegenwart zusammengewachsen, wei-

terhin wurde ein spezifisches Genre der kroatischen Literatur gefestigt, das seit Pop Martinac, Marko Marulić, Hanibal Lucić, Antun Sasin und Ivan Gundulić bis hin zu Kačić, Reljković und dem grössten Teil der Volkslieder in Zehnsilbern lebendig vertreten ist. Es handelt sich um den Kampf gegen und schliesslich den Sieg über die türkische Tyrannei als Erscheinungsform jeglicher menschlicher Machtausübung und Repression, des Bösen und Finsteren. Der Titelheld Smail-Aga, wiewohl Henker und Peiniger der christlichen Bevölkerung, ist gleichzeitig ein ruhmstüchtiger Gewaltmensch, der die historische Erinnerung, das Volkslied, fürchtet; wenn auch grausam in seinen Handlungen der christlichen Bevölkerung gegenüber, ist er in den ritterlichen Wettkämpfen ein unbesiegbarer Held, demgegenüber selbst der Autor nicht kalt blieb. »Dobar junak, da je čovjek taki!« (»Gross als Held – wenn er als Mensch nur wäre!«¹). In seinem Kampf gegen die Montenegriner kämpfen eigentlich Böse und Gut, Finsternis und Licht, Sklaverei und Freiheit gegeneinander. Sobald erschienen, wurde Mažuranićs Dichtung als Werk von ausnehmendem Wert erkannt. Die ersten Kritiker waren voll des Lobes für alle Eigenschaften des Werkes (Šulek, Vraz), später entstand eine ganze Bibliothek von Abhandlungen, Studien, Kommentaren (F. Marković, Đ. Grubor, K. Segvic, I. Frangeš, D. Kapetanić) sowie besonderen Monographien (A. Barac, M. Živančević). Das Lied wurde, auch mehrmals, in viele Sprachen übersetzt, einschliesslich Latein. Die späteren Opponenten, die vorrangig aus dem Lager der Partei des Rechts kamen, hatten es in ihren Schriften zum Werk auf die Person des politischen Gegners abgesehen – dies gilt für Ante Starčević wie für Ante Kovačić (Travestie *Smrt babe Čengićkinje, Mütterchen Čengićs Tod*, 1880). Während Ivan Mažuranić noch Banus von Kroatien war, meldete sich Svetislav Vulović zu Wort und setzte eine unsinnige Diskussion über die Urhebererschaft des Liedes in Gang (1877). Der Dichter erwiderte auf die Anschuldigungen kein einziges Wort. Doch als nach seinem Tode der Autograph des Liedes gefunden wurde, fiel das gesamte Gebilde des serbischen Literaturkritikers wie ein Kartenhaus in sich zusammen.

Als sich 1848 die Beziehungen zwischen Ungarn und Kroatien bis hin zu Kriegsdrohungen verschärften, meldete sich Ivan Mažuranić aus Karlovac mit der kurzen Schrift *Hrvati Madarom, Odgovor na proglašnje njihove od ožujka mjeseca i travnja 1848. (Die Kroaten an die Ungarn, Eine Antwort auf deren Bekanntmachungen aus den Monaten März und April 1848)*, die er auf eigene Kosten in einer Auflage von 2000 Exemplaren drucken liess. Inspiration und Stil

von Mickiewicz's biblisch-prophetischer Rede übernehmend, gab er der kroatischen Intelligenz jener Zeit ein klares und langfristiges Programm, kernig, schwungvoll und bündig. Das Motto des Werkes ist die Devise der Französischen Revolution: *Liberté, égalité, fraternité*. Den Ungarn »Jednakost, sloboda i bratstvo za sve pod krunom ugarskom živuće narode i jezike« (»Gleichheit, Freiheit und Brüderlichkeit für alle unter der ungarischen Krone lebenden Völker und Sprachen«) zurufend, setzt er sich dafür ein, dass Ungarn die gemeinsame Heimt aller ihrer Völker werden solle, nicht nur der Ungarn. Das Werk fand ein starkes Echo unter den Kroaten, nicht jedoch unter den Ungarn, für die auch eine ungarische, in Zagreb gedruckte Ausgabe erschien (1848).

Das Büchlein *Hrvati Madarom (Die Kroaten an die Ungarn)* führte Mažuranić in die Politik ein. 1848 wurde er Kommissär des Banus für das nördliche Küstengebiet Kroatiens (das »Hrvatsko primorje«) und arbeitete auch engstens mit dem Banus Jelačić zusammen. In den denkwürdigen kroatischen Landtag von 1848 wurde Mažuranić als Vertreter zweier Gemeinden von Karlovac, Cvetković und Draganić, gewählt. In der Kommission, die die neuen Grundlagen des Landtages vorbereitete, war er Schriftführer; er ist der Verfasser fast aller Urkunden, Bekanntmachungen und Beschlüsse des Landtages. Zu den wichtigsten Dokumenten des Jahres 1848 gehört das *Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga (Manifest des kroatisch-slavonischen Volkes)*. Weder das *Manifest* noch die späteren politischen Schriften (Anträge, Rundschreiben, Adressen) sind literarische Texte, doch sie haben wesentlich zur Entwicklung der Rechtssprache und Rechtsterminologie beigetragen. Nach 1848 nahm die Politik den Dichter völlig in Anspruch und brachte ihm den Rang des Banus ein.

Ivan Mažuranić war in seiner literarischen Betätigung immer sehr empfindlich, was sprachliche Werte anging. Um den *Osman* zu ergänzen, liess er alle Texte von Ivan Gundulić und verzeichnete dabei sorgfältig Wörter und Ausdrücke. Die Philologie war sein liebster Interessenbereich, wohin er sich in fruchtbarer Einsamkeit, auf Wörter, Laute, Bedeutungen lausend, zurückzog. Es wundert daher keineswegs, dass er sehr fachmännisch von der »bürgerlichen Azbuka⁵, d. h. von der westlichen, kroatischen kyrillischen Schrift (»bosančica«, *Danica*, 1841) schrieb, dass er in Kukuljevićs *Arkiv (Archiv Statut grada Senja (Statut der Stadt Senj, 1854))* herausgab und zum *Krčki statut (Statut von Krk)* ein Wörterbuch verfasste (1852). Von besonderer Bedeutung ist seine Übersetzung der Abhandlung Izmael Sreznjevskis *O pismenosti glagoljskoj (Vom glagolitischen Schrifttum, Arhiv,*

Oton Iveković, Čengić-aga kat. br. 201

Magnatski lanac Ivana Mažuranića, oko 1850. g. kat. br. 245

Putni sat Ivana Mažuranića, 1852-1858. g. kat. br. 290

Paradna sablja Ivana Mažuranića, druga pol. 19. st. kat. br. 243

1857), insbesondere seine *Bilješka (Anmerkung)*, in der er behauptet, dass die glagolitische Schrift die erste und grundlegende slavische Schrift sei, »dass der Schöpfer der glagolitischen Schrift, sowohl ihrem Bilde als auch zahlenmäßigen Werte nach, sicherlich in einem höheren Masse ein Slave und unabhängig war als der Schöpfer der kyrillischen Schrift, weil jener in seiner eigenen Weise schreibt und zählt, wohingegen dieser fast ausschliesslich griechisch schreibt und zählt«.

Im Leben wie in der Dichtkunst hatte Ivan Mažuranić ein besonderes, ihm eigenes Auftreten. Als er seine schönste Dichtung vollendet

hatte, verstummte er; als er die prägnanteste kroatische Prosa zu Papier gebracht hatte, hörte er auf, solche Aufsätze zu schreiben. Er wünschte nichts Geringeres als das Unmögliche, doch nachahmen wollte er sich nicht. Als in der Politik erreicht war, was er sich vorgegeben hatte, d. h. als er Kroatien und Slavonien nach dem Vorbild europäischer Länder eingerichtet, Verwaltung und Schulwesen reformiert hatte, jedoch ausserstande, die Vollständigkeit des politischen Territoriums zu verwirklichen, zog er sich in sein *Tuskulum* zurück und versenkte sich in die Philosophie und Astronomie, so wie er zuvor seinen geistigen Zufluchtsort in der Dichtkunst und Philologie gefunden hatte.

ANMERKUNGEN

1. Die Übersetzung des Titels und anderer Auszüge aus diesem Werk stützt sich auf die Übersetzungen von C. Seeberger (1863/64) und W. Kienberger (1876) (Anm. d. Ü.)
2. Der Ort, dem hier gehuldigt wird, heisst Novi Vinodolski, wobei »Novi« neu bedeutet. (Anm. d. Ü.)
3. Ein »primorac« ist ein Bewohner des nördlichen Küstengebiets Kroatiens, wo Mažuranić auch geboren wurde. (Anm. d. Ü.)
4. »sloga sebi sad oltare gradi«
5. glagolitisches oder kyrillisches Alphabet (Anm. d. Ü.)

O ZBIRKAMA IZ OBITELJI MAŽURANIĆ

U Povijesnom muzeju Hrvatske doista je velika zbirka predmeta koji su pripadali članovima šire obitelji Mažuranić. Najveći njen dio posjedovali su, u svoje vrijeme, lično ban Ivan Mažuranić i njegova supruga Aleksandra Demeter. Gotovo polovica zbirke prispjela je u Muzej 1973. godine kao izvanredni poklon dr Dane i Marte Čučković, banovih unuka, koje su nam, između ostalog, darovale veliki servis za ručak, servis za čaj, nekoliko garnitura čaša i još neke druge vrijedne predmete. Drugi, veći dio zbirke bio je otkupljen zahvaljujući financijskoj pomoći USIZ-a za kulturu grada Zagreba i RSIZ-a za kulturu SR Hrvatske tokom 1987, 1988. i 1989. g. od gospođe Herte Mažuranić, supruge Vladimira Mažuranića, banova praunuka. Ona nam je uz to velikodušno poklonila lične predmete Mažuranića i njegove supruge, kao što su, na primjer, naočale, tintarnica, pečati i pečatnjaci, ljubavna pisma i brojne fotografije. Ovom joj se prilikom još jednom na tome zahvaljujemo.

Ovaj dio zbirke posebno je zanimljiv iz nekoliko razloga: on sadržava namještaj, slike, dokumente i predmete umjetničkog obrta (a oni su bili u posjedu više generacija Mažuranića, kao i drugih znamenitih obitelji u Hrvatskoj, međusobno povezanih najčešće ženidbama). Tako se u Muzeju sada čuvaju sekreteri, salonske garniture i portreti obitelji Demeter koja je već od 1792. g. bila nastanjena u Zagrebu, zatim grofova Sermagea s njihova vinogradskog posjeda u Vrapču, baruna i barunice Kušlan iz dvorca Pešćeno kraj Konjšćine, te karlovačkih trgovaca Jakšića i Türka s imanja Hrašće kod Karlovca i varaždinskih apotekara Bernatha.

Sve donedavno su ti predmeti bili sastavni dio ambijenta kuće u Jurjevskoj 5 na Gornjem gradu u Zagrebu u kojoj je nekad živio i sam ban Mažuranić. To je ono poznato izletište i gostionica »K Paradeislu«, gdje su se u vrijeme narodnog preporoda zabavljali zagrebački »purgeri«, dok je na mjestu današnjeg brončanog kipa sv. Jurja stajao vrtuljak. 1880. g. Ivan Mažuranić je otkupio kuću i napravio neke dogradnje. Ovdje je živio sa svojom ženom i sinom Vladimirom, autorom pravno-povijesnog rječnika i budućim predsjednikom JAZU-a, a tu je primao i svoje unuke, između ostalih Ivanu Brlić-Mažuranić. Ponekad su sobe u kući mijenjale namjenu, pa je tako u vrijeme stanovanja Želimira Mažuranića i Alke Nestoroff, banovih unuka, biblioteka postala kuhinja a salon blagovaonica. Bogati inventar kuće u Jurjevskoj ulici nosi stilske karakteristike klasicizma, neobaroka i rokokoja, te bidermajera i secesije, a vrhunske je zanatske i umjetničke obrade. Slike su isto tako majstorski radovi poznatih umjetnika poput Stroya, Deckera, Ivekovića i drugih. Zahvaljujući Želimiru Mažuraniću, pravniku svjetskog glasa, dopremljen je u dvorište Jurjevske 5 brončani kip sv. Jurja, rad bečkog kipara Winderera, koji se dotad nalazio u perivoju jedne austrijske vile. Poslije Želimirove smrti u kući ostaje njegova sestra Alka udata Nestoroff, a nakon toga sve do danas dom je bio u vlasništvu Vladimira Mažuranića, banova praunuka i vrsnog mačevaoca, te zatim njegove supruge Herte rođene von Gagern, koja je preko svoje šakunbake, Elizabete Demeter (sestre banove žene Aleksandre) još prije udaje ušla na neki način u obitelj Mažuranić.

Jedan dio namještaja iz Mažuranićeve kuće nedavno je prebačen na Rijeku, u obiteljsku vilu Ružićevih na Pećinama. Ing Viktor Ružić, šukunuk Ivana Mažuranića, inače »skrbitelj« Arhiva i knjižnice obitelji Brlić u Slavonskom Brodu, vlasnik je bogate kolekcije umjetničkih portreta, oružja, stilskog namještaja i, napokon, cijele biblioteke i arhiva porodice Mažuranić. U knjižnici je registrirano više od 8000 knjiga, među kojima su brojne one s posvetama znamenitih ljudi Ivanu, Antunu, Vladimiru i Želimiru Mažuraniću. Mnogi su predmeti iz ove zbirke vezani uz neke već spomenute obitelji, kao što su Demeteri, Kušlani, Bernathi, a ostali su pripadali obiteljima Adamić i Kukuljević i – najbrojnijoj među njima – Ružić. Kod Ružića se ističu Đuro Ružić, graditelj Sušaka, i njegov sin dr Viktor Ružić, ban Savske Banovine i direktor Jadranske plovidbe. Od Mažuranićevih predmeta, osim knjižnice o kojoj je već bilo govora, na Rijeci se čuvaju brojni dokumenti o životu i radu ovog pjesnika i književnika, zatim njegovi lični predmeti i uspomene, kao i fotelja u kojoj je, kako pričaju, umro u svojoj kući u Zagrebu. Brojne diplome pokazuju da su Mažuranića često proglašavali počasnim građaninom ili članom pojedinih društava. Tu se nalazi i onaj slavni prsten Smail-age što ga je ban Mažuranić dobio na poklon od crnogorskog vojvode Đordija Cerovića, sina junaka Novjice koji je svojim handžarom ubio silnog agu. Čaše, servisi i ure Ivana, Vladimira i Ivane Brlić-Mažuranić također su brižljivo pohranjeni u ovoj kući.

No sve te uspomene na Pećinama čine nedjeljivu cjelinu sa zbirkom u Slavonskom Brodu. Premda ona u prvom redu sadržava ostavštinu obitelji Brlić, koja je ovdje živjela oko 250 godina, i posebno predmete vezane za književnicu Ivanu Brlić-Mažuranić, ipak su se među njima sačuvale i neke uspomene na djeda Ivana. Priča se da je Ivana bila banova miljenica i da je djeđove karte zvjezdanog neba i durbin »cijelog života kao najveću svetinju čuvala.«

Nekoliko ličnih predmeta Ivana Mažuranića nalazi se i u muzeju u Novom Vinodolskom, njegovu rodnom mjestu. Na žalost roditeljska kuća je u Novom srušena i na tom je mjestu između

dva rata sagrađena škola, a danas je tu dječji dom. Ostala je još samo stara cisterna, tzv. »Glavarova šterna« (Mažuranića su, naime, njegovi sugrađani nazivali »glavarom«) na kojoj piše »Bratja Mažuranić goda 1863«. U muzeju je izloženo nekoliko predmeta, a među njima paradna sablja i telurij, još jedna od Mažuranićevih astronomske sprave, te umjetnički izraden spomen-pokal od srebra, poklon njegovih »štovatelja i hrvatskih domoljuba«.

I u Karlovačkom muzeju postoji nekoliko osobnih predmeta vezanih uz bana pučanina. U tom je gradu, naime, Mažuranić proveo osam godina. Da bi mogao zaprositi Aleksandru Demeter, kćerku bogatog zagrebačkog trgovca (u koju se zaljubio još u Zagrebu dajući joj instrukcije), Mažuranić je nakon položenog odvjetničkog ispita otišao u Karlovac i otvorio advokatsku kancelariju kako bi imao čime uzdržavati obitelj. Već nakon godinu dana, 1841. g. oženio je Mažuranić svoju zaručnicu i poveo je sa sobom u Karlovac, gdje su mu se rodila djeca i gdje ostaje sve do 1848. kad ga je Jelačić pozvao u Zagreb. Kuća u kojoj je živio i radio izgorjela je još 1867. g. no kao uspomene na njegov boravak u Karlovcu sačuvale su se u Gradskom muzeju banove čizme i magnatski lanac od pozlaćenog srebra ukrašen poludraguljima.

Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu posjeduje dokumente Ivana Mažuranića (pisma, imovinske spise, političke i javne spise, lične dokumente i gotovo cjelokupnu književnu ostavštinu, među kojom se ističu dva autografa, epa »Smrt Smail-age Čengića« i dopune Gundulićeva »Osmana«, zatim rječnik »Osmana«, nekoliko rukopisa pjesama i epigrama i drugih književnih i filoloških djela. Tu se čuvaju i ostavštine Antuna i Matije Mažuranića.

U Novom Sadu, u Rukopisnom odeljenju Matice srpske, čuva se obilna korespondencija raznih članova obitelji Mažuranić, u kojoj se nalaze i pisma što ih je primio ili odao sam ban.

Danas još žive mnogobrojni banovi potomci i članovi obitelji Mažuranić, od kojih neki još posjeduju predmete koji su pripadali ovoj značajnoj ličnosti iz hrvatske povijesti ili ljudima koji su se nalazili u njegovoj blizini.

Maja Škiljan

ZU DEN SAMMLUNGEN AUS DER FAMILIE MAŽURANIĆ

I m Historischen Museum Kroatiens besteht eine wahrhaft grosse Sammlung von Gegenständen, die Mitgliedern der weiteren Familie Mažuranić gehörten. Den grössten Teil davon besaßen seinerzeit der Banus Ivan Mažuranić und seine Gemahlin Aleksandra Demeter persönlich. Fast die Hälfte der Sammlung gelangte 1973 als ausserordentliche Gabe der Enkelinnen des Banus, Dr. Dana und Marta Čučković, ins Museum. Sie schenkten uns unter anderem ein grosses Tafelservice, ein Teeservice, mehrere Garnituren von Trinkgläsern und noch einige andere wertvolle Gegenstände. Der zweite, grössere Teil der Sammlung wurde dank der Unterstützung der Kulturämter¹ der Stadt Zagreb und der Soz. Teilrepublik Kroatien im Laufe der Jahre 1987, 1988 und 1989 von Frau Herta Mažuranić, der Gemahlin Vladimir Mažuranićs, eines Urenkels des Banus, erworben. Zudem machte sie uns eine grosszügige Schenkung von persönlichen Gegenständen Mažuranićs und seiner Gemahlin wie zum Beispiel eine Brille, Tintenfass, Siegel und Siegelringe, Liebesbriefe und zahlreiche Photographien. Dafür möchten wir ihr bei dieser Gelegenheit nochmals unseren Dank aussprechen.

Dieser Teil der Sammlung ist aus verschiedenen Gründen besonders interessant: Er enthält Möbelstücke, Gemälde, Dokumente und Gegenstände des Kunsthandwerks, übernommen aus dem Besitz mehrerer Generationen von Mažuranićs sowie anderer bedeutender Familien in Kroatien, die untereinander meistens durch Heirat verbunden waren. So bewahrt das Museum

nun Sekretäre, Salongarnituren und Porträts der Familie Demeter, die bereits seit 1792 in Zagreb ansässig war, weiterhin der Grafen Sermage von ihrem Weingut Vrapče, des Barons und der Baronin Kušlan aus ihrem Schloss Pešćeno bei Konjščina sowie der Kaufleute Jakšić und Türk aus Karlovac vom Anwesen Hrašće bei Karlovac und der Apothekersfamilie Bernath aus Varaždin.

Noch bis vor kurzem waren diese Gegenstände Bestandteile des Hausinterieurs in der Jurjevska-Strasse 5² in der Zagreber Oberstadt, wo einst auch der Banus Mažuranić lebte. Es handelt sich dabei um das bekannte Ausflugsziel und Gasthaus »Zum Paradeis!«, in dem die Zagreber »Purger« (Bürger) zur Zeit des Illyrismus Unterhaltung suchten. Damals stand an der Stelle des heutigen Bronzestandbilds des Hl. Georg ein Ringelspiel. Ivan Mažuranić kaufte das Haus 1880 und liess einige Ausbauten vornehmen. Hier lebte er mit seiner Gemahlin und seinem Sohn Vladimir, dem Verfasser eines rechtsgeschichtlichen Wörterbuchs und dem künftigen Präsidenten der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste (JAZU), hier empfing er auch seine Enkel, unter anderen Ivana Brlić-Mažuranić. Die Zimmer bekamen einige Male eine neue Verwendung, so als Želimir Mažuranić und Alka Nestoroff, Enkel des Banus, dort wohnten und aus der Bibliothek eine Küche, aus dem Salon ein Esszimmer wurde. Das reiche Hausinventar in der Jurjevska-Strasse trägt Stilmerkmale des Klassizismus, Neubarocks, Rokocos, des Biedermeiers und Jugend-

stils, und man kann von einer hervorragenden handwerklichen und künstlerischen Bearbeitung sprechen. Auch die Gemälde sind Meisterwerke bekannter Künstler wie Story, Decker, Iveković und andere. Dank Želimir Mažuranić, einem Juristen von Weltruf, wurde das Bronzestandbild des Hl. Georg, ein Werk des Wiener Bildhauers Winder, das sich bis dahin im Park einer österreichischen Villa befand, in den Hof des Hauses in der Jurjevska-Strasse 5 gebracht. Nach dem Tode Želimirs bleibt seine Schwester vermählte Nestoroff im Hause, die Folgezeit hindurch bis heute ist es im Besitz Vladimir Mažuranićs, eines Urenkels des Banus und ausgezeichneten Fechtmeisters, und später seiner Gemahlin Herta geborene von Gagern, die durch ihre Urgrossmutter, Elizabeta Demeter (die Schwester Aleksandra, der Gemahlin des Banus) noch vor ihrer Vermählung gewissermassen zur Familie Mažuranić gehörte.

Ein Teil der Möbel aus Mažuranićs Haus wurde neulich nach Rijeka gebracht, in die Villa der Familie Ružić in Pećine. Ing. Viktor Ružić, ein Urenkel Ivan Mažuranićs, darüberhinaus der Betreuer des Archivs und der Bibliothek der Familie Brlić in Slavonski Brod, ist der Besitzer einer reichhaltigen Sammlung von Portäts, Waffen, Stilmöbeln und schliesslich der gesamten Bibliothek und des Archivs der Familie Mažuranić. In der Bibliothek sind mehr als 8000 Bücher registriert, viele davon mit Widmungen bedeutender Personen an Ivan, Antun, Vladimir und Želimir Mažuranić. Etliche Gegenstände aus dieser Sammlung sind mit den schon erwähnten Familien verbunden, wie etwa den Demeters, Kušlans, Bernaths, andere gehörten den Familien Adamić, Kukuljević und der zahlreichsten unter ihnen, den Ružićs. Von diesen sind Đuro Ružić, der Erbauer von Sušak³, und sein Sohn Dr. Viktor Ružić, der Banus von Savska Banovina⁴, und Direktor der Reederei »Jadranska plovidba« hervorzuheben. Ausser der oben genannten Bibliothek werden in Rijeka eine Vielzahl von Dokumenten aus dem Leben und Werk des Dichters und Schriftstellers, seine persönlichen Gegenstände und Erinnerungen und der Sessel, in dem er, wie erzählt wird, in seinem Haus in Zagreb starb, aufbewahrt. Zahlreiche Urkunden zeigen, dass Mažuranić häufig zum Ehrenbürger oder Ehrenmitglied einzelner Vereine ernannt wurde. Hier befindet sich auch der berühmte Ring Smail-Agas, der dem Banus vom montenegrinischen Herzog Đordije Cerović, dem Sohn des Helden Novica, der den mächtigen Aga mit seinem Handschar⁵ tötete, zum Geschenk gemacht wurde. In diesem Haus werden darüberhinaus Gläser, Service und Uhren von Ivan, Vladimir und Ivana Brlić-Mažuranić sorgfältig gehütet.

All diese Erinnerungen in Pećine bilden je-

doch eine unzertrennbare Einheit mit der Sammlung in Slavonski Brod. Obwohl diese in erster Linie die Hinterlassenschaft der Familie Brlić, die 250 Jahre lang dort lebte, und insbesondere mit der Schriftstellerin Ivana Brlić-Mažuranić verbundene Gegenstände beinhaltet, sind darunter dennoch auch einige Erinnerungen an den Grossvater Ivan Mažuranić erhalten geblieben. Ivana soll der Liebling des Banus gewesen sein und des Grossvaters Sternkarte und Fernrohr »ihr ganzes Leben lang wie das grösste Heiligtum gehütet« haben.

Einige persönliche Gegenstände Ivan Mažuranićs befinden sich auch im Museum in Novi Vinodolski, seinem Geburtsort. An der Stelle seines Elternhauses in Novi Vinodolski, das leider abgerissen wurde, entstand zwischen den Weltkriegen eine Schule, heute ist dort ein Kinderheim. Übriggeblieben ist nur eine alte Zisterne, die sog. »Oberherrnzisterne« (»Glavarova šterna«), seine Mitbürger nannten ihn nämlich den »Oberherrn«, mit der Inschrift »Brüder Mažuranić anno 1863«. Im Museum sind ein paar Gegenstände ausgestellt, darunter ein Paradesäbel und ein Tellurium, ein weiteres astronomisches Gerät Mažuranićs, sowie ein künstlerisch gearbeiteter Silberpokal, ein Geschenk seiner »Veerehrer und kroatischer Patrioten«.

Desweiteren gibt es im Museum von Karlovac einige persönliche Gegenstände, die im Zusammenhang mit dem Banus aus dem Volke stehen. Mažuranić verbrachte nämlich 8 Jahre in dieser Stadt. Um um die Hand Aleksandra Demeters, der Tochter eines wohlhabenden Zagreber Kaufmanns (in die er sich noch in Zagreb verliebt hatte, als er ihr Privatstunden gab), anhalten zu können, ging Mažuranić nach bestandener Rechtsanwaltsprüfung nach Karlovac und eröffnete dort eine Anwaltskanzlei, mit der er für den Familienunterhalt sorgen wollte. Schon nach einem Jahr, also 1841, heiratete Mažuranić seine Verlobte und führte sie nach Karlovac, wo seine Kinder geboren wurden und wo er bis 1848 blieb, als ihn Jelačić nach Zagreb berief. Das Haus in dem er lebte und arbeitete, ist 1867 niedergebrannt, doch als Erinnerung an seinen Aufenthalt in Karlovac werden im Städtischen Museum die Stiefel des Banus und seine mit Halbedelsteinen besetzte Ornatskette aus vergoldetem Silber aufbewahrt.

Die National- und Universitätsbibliothek in Zagreb besitzt Dokumente von Ivan Mažuranić (Briefe, Vermögensakten, politische und öffentliche Schriften, persönliche Dokumente) und nahezu seine gesamte literarische Hinterlassenschaft, hervorzuheben sind zwei Autographen, das Epos »Smrt Smail-age Čengića« (Čengić-Aga's s Tod«) und die Ergänzung des »Osman«

von Gundulić, weiterhin das Glossar zum »Osman«, einige Handschriften von Gedichten, Epigrammen und anderen literarischen und philologischen Werken. Hier werden auch die Hinterlassenschaften von Antun und Matija Mažuranić bewahrt.

In der Handschriftenabteilung der Matica srpska in Novi Sad wird eine umfangreiche Korrespondenz verschiedener Mitglieder der Familie Mažuranić aufbewahrt, darunter auch Briefe, die der Banus selbst empfing oder sandte.

Heute leben zahlreiche Nachfahren des Banus und Mitglieder der Familie Mažuranić, von denen manche noch Gegenstände besitzen, die dieser bedeutenden Persönlichkeit der kroatischen Geschichte oder aber Menschen aus seiner Umgebung gehörten.

ANMERKUNGEN

1. genaue Bez. Selbstverwaltete Interessengemeinschaft für Kultur (Anm. d. Ü.)
2. Der Strassenname bedeutet Georgstrasse. (Anm. d. Ü.)
3. Stadtteil von Rijeka (Anm. d. Ü.)
4. territoriale Verwaltungseinheit im Königreich Jugoslawien nach 1929 (Anm. d. Ü.)
5. türk. gekrümmte Hiebwaaffe (Anm. d. Ü.)

LIKOVNI ŽIVOT ZAGREBA SEDAMDESE- TIH GODINA 19. STOLJEĆA

Sedamdesete godine 19. stoljeća u likovnom su životu sjeverozapadne Hrvatske obilježene bavljenjem povijesnim temama, popularnim još od vremena neposredno prije Hrvatsko-ugarske nagodbe. Kako je »povijest jedno od glavnih oruđa političke borbe« (Lj. Babić), a umjetnost odražava zbivanja u svijetu koji je stvara, razumljiva je i pojava **Josipa Franje Mückea (1918–1883)**, njemačkog slikara koji je nakon dvadesetogodišnjeg djelovanja u Osijeku (1845–1865) i bavljenja portretnim i genre slikarstvom preselio u Zagreb i iste godine, po naružbi Središnjeg odbora za proslavu tristogodišnjice Zrinskoga, naslikao veliki portret Nikole Zrinskoga. Shvaćajući želje suvremene publike, u godinama koje su slijedile izradio je niz »povijesnih slika« – *Dolazak Hrvata* (1867), *Savez župana s Ljudevitom Posavskim* (1867), *Smaknuće Ljutomišla* (1868), *Smrt Stjepana II* (1868). Istovremeno je izdao i litografije s povijesnim prizorima, koristeći se već postojećim uljenim slikama i namjeravajući prema ostalim litografijama izraditi dodatne slike.

Isidor Kršnjavi u svojim zapisima o hrvatskoj umjetnosti donekle zlobno tvrdi da su Mücke kao idejna rješenja za neke od slika poslužili crteži njegova tadašnjeg učenika **Ferde Quiquereza (1845–1893)** te da je učitelj svojim lošim slikanjem gušio svaku nadu za daljnji napredak i svojeg nadarenijeg učenika. Gotovo istovremeno kada i Mücke, i Quiquerez je naslikao vlastito viđenje *Dolaska Hrvata* (1869), kako navodi Kršnjavi »vrlo naivno i bez ikakove tehnike, ali je slika ipak bila daleko bolja nego Dolazak Hr-

vata njegova učitelja«. Quiquerez napušta Mückeov atelje i odlazi na studij slikarstva u München, gdje su se tada nalazili i mladi slikari Nikola Mašić i Isidor Kršnjavi. Iz Münchena Quiquerez odlazi u Veneciju, Rim (gdje ponovo susreće Kršnjavog) i konačno, 1875. u Crnu Goru, želeći u prostorima u koje je Ivan Mažuranić smjestio svoj ep *Smrt Smail-age Čengića* i susretima sa svjedocima povijesnih zbivanja koja su pjesniku poslužila kao nadahnuće, naći ideje za ilustriranje epa. Boraveći na Cetinju, susreo se s kiparom Ivanom Rendićem, koji je također došao u Crnu Goru privučen patriotizmom i Mažuranićevim djelom. Oba umjetnika portretirala su Novicu Cerovića te izradila niz skica za kasnija djela. Quiquerezov portret Novice Cerovića i Rendićeva portretna bista bili su izloženi na Svjetskoj izložbi u Parizu (1878) zajedno sa slikom Jaroslava Čermaka *Ranjeni Crnogorac*. Djela ove trojice umjetnika, nastala za vrijeme njihova boravka u Crnoj Gori (1875–76) svojevrsna su likovna kronika bojevanja Crnogoraca i Turaka tih godina.

Po povratku u Zagreb Quiquerez će u idućih dvadesetak godina naslikati niz povijesnih prizora – *Krunisanje kralja Zvonimira* (1877–78), *Ženidba cara Dušana*, *Kosovka djevojka* (obje 1879), *Kralj Tomislav* (1888) – da spomenemo samo najpoznatije. Uglavnom će slikati po naružbi trgovca umjetninama E. F. Bothea, koji je po ovim slikama u Beču naručivao izradu oleografija – jeftinih, vjernih reprodukcija originala, dostupnih širim slojevima, a zanimljivijih od lito-

grafija zbog privida originala. Međutim, iako je najpoznatiji kao slikar povijesnih prizora, Quiquerez je također i odličan pejzažist (*Porta Ter-raferma u Zadru*, 1875).

Isidor Kršnjavi (1845–1927) bavio se slikarstvom na početku svoje karijere. Nakon studija u Beču, Münchenu i Veneciji dolazi u Rim, gdje susreće biskupa Strossmayera. Dobrim dijelom zahvaljujući tom prijateljstvu, car Franjo Josip I je imenovao Kršnjavog 1877. izvanrednim profesorom povijesti umjetnosti i klasične umjetničke arheologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Osim nje postojala je u cijeloj Austro-Ugarskoj monarhiji tih godina samo još jedna umjetnička katedra, i to u Beču. Kršnjavi je tada napustio slikanje (ponovo će uzeti kist u ruku tek 1919. godine), a u međuvremenu potakao osnivanje Muzeja za umjetnost i obrt (1880), otvaranje Obrtne škole (1882) i postao kustos Strossmayerove galerije slika (1883). Puni će zamah u svom radu dobiti tek nakon što je imenovan vladinim predstojnikom Odjela za bogoslužje i nastavu (1891). Međutim, u »predrazdoblju«, u sedamdesetim godinama, njegov poduzetni duh i nesmiljena žestina kritike pozitivno su djelovali na razvoj niza likovnih stvaralaca, svrstavajući ih u dvije grupe – »za« i »protiv« historicizma, jer Isino poimanje lijepog bilo je usko vezano uz historicizam koji je još kao mlad slikar prihvatio u Beču i Münchenu.

Prijatelj Kršnjavog još iz studentskih dana bio je osim Quiquereza i **Nikola Mašić (1852–1902)**. Sedamdesetih godina često je putovao u Italiju i Austriju. Kršnjavi je smatrao da je Mašiću po konačnom povratku u Zagreb (1883) ubrzo počeo nedostajati poticaj koji je dobijao iz boravljene u velikim umjetničkim središtima, te da je ovaj slikar vrhunac umjetničke zrelosti bio dosega već krajem sedamdesetih godina, slikanjem pejzaža i mrtvih priroda s bundevama (po ovima posljednjima bio je naročito cijenjen).

I **Ivan Rendić (1849–1932)** također boravi u Zagrebu sedamdesetih godina. Nakon školovanja u Italiji i boravka na Cetinju (1876–77) dolazi u Zagreb, gdje će ostati sve do 1880, kada seli u Trst. U tri godine zagrebačkog života izradio je poprsja značajnih ličnosti hrvatske povijesti za zagrebački trg Zrinjevac (*Andrija Medulić, Julije Klović, Krsto Frankopan, Nikola Jurišić*). Izradio je i nadgrobne spomenike na Mirogoju (npr. *Petru Preradoviću*) i niz portretnih bista poznatih ličnosti iz tadašnjeg kulturnog i političkog života Zagreba – *Ivana Dežmana* (1873), *Frana Kurelca* (1874), *Matije Mrazovića* (1875). Po preseljenju u Trst izradio je niz javnih spomenika – *Petru*

Preradoviću (1894), *Andriji Kačiću Miošiću* (1891) i *Augustu Šenoi* (1893), da spomenemo samo zagrebačke. Umjetnička pojava Rendića kao prvog školovanog kipara u Hrvatskoj u 19. stoljeću neobično je značajna i u neku ruku obilježava javljanje hrvatske Moderne u umjetnosti.

Uz poznate i priznate slikare djeluju i slikari-amateri – **Ljudevit Ožegović (1841–1913)** koji se uglavnom bavio pejzažnim slikarstvom i **Dragutin Weingärtner (1841–1916)**. Ovaj potonji lijep je primjer kako biti brzo prihvaćen i cijenjen, i to ne zbog umjetnički kvalitetnih radova, već zbog dobrog odabira tema. Naime, Weingärtner je 1885. naslikao prizor sa Hrvatskog sabora 1848; prikazao je sjednicu 4. srpnja na kojoj Jelačić od prisutnih traži sredstva za opremanje vojske; gotovo svi ondašnji poznatiji pripadnici ilirskog pokreta predstavljeni su na slici. Nakon oleografiranja djelo je postalo toliko popularno da je slikar (1888–89) naslikao i *Bitku kod Siska i Cetinski sabor 1527*.

U Zagrebu su od sedam tiskara koje rade sredinom sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća najzanimljivije tiskare **Dragutina Albrechta (1824–1887)** i **Julija Hühna (1830–1896)**. Albrecht je iz Njemačke došao u Varaždin i radio kod litografa Platzera (1843–51). 1851. dolazi u Zagreb gdje osniva prvu litografsku radionicu, a nekoliko godina potom (1857) i tiskaru. Odmah na početku rada u Zagrebu (1855) poziva iz Njemačke i Julija Hühna kao pomoćnika za litografiju. Hühn 1858. otvara svoju vlastitu litografsku radionicu. Dva tiskara razlikuju se u likovnoj kvaliteti proizvoda – dok se Albrechtova tiskara najčešće odlikuje kvalitetnim zanatskim proizvodima, Hühnova pokazuje daleko veće umjetničke težnje (za litografiranje se koriste predlošcima vrhunskih autora – Fanny Daubachy-Doljske, Ivana Zaschea) a i sam je Hühn jedan od prvih fotografa u Zagrebu (otvorio je atelje iste godine kada i tiskaru – 1858), pa često upotrebljava panoramske snimke gradova za izradu litografija.

U Zagrebu djeluje i niz fotografa (npr. Franjo Pommer, Ivan Standl) koji se ne bave samo dokumentarnom, već i umjetničkom fotografijom. Zanimljiva je i pojava amatera grofa **Đure Draškovića (1803–1881)**, vjerojatno prvog fotografa u našim krajevima (počeo je snimati već oko 1850.).

Dok su na samom početku 19. stoljeća naši krajevi bili »nešto egzotično, na rubu Evrope«, krajem stoljeća sve tehničke i umjetničke novine vrlo brzo nalaze odjeka i ovdje. Postali smo rubni dio Evrope.

Marina Bregovac Pisk

DAS LEBEN DER BILDENDEN KÜNSTE IN ZAGREB IN DEN SIEBZIGER JAHREN DES NEUNZEHNTEN JAHRHUNDERTS

Im Leben der bildenden Künste Nordwestkroatiens stehen die siebziger Jahre des 19. Jahrhunderts unter dem Zeichen der Beschäftigung mit historischen Themen, deren Beliebtheit aus der Zeit unmittelbar vor dem Kroatisch-Ungarischen Ausgleich stammt. Da »die Geschichte eines der Hauptwerkzeuge des politischen Kampfes« (Lj. Babić) ist und die Kunst das Geschehen in der sie hervorbringenden Welt widerspiegelt, ist die Erscheinung **Josip Franjo Mückes (1819–1883)** leicht verständlich. Es handelt sich um einen deutschen Maler, der nach zwanzigjähriger Tätigkeit im Bereich der Portät- und Genremalerei in Osijek (1845–1865) nach Zagreb zog und im selben Jahr auf Bestellung des »Zentralkomitees für die Dreihundertjahrfeier Zrinskis« ein grosses Porträt Nikola Zrinjskis malte. Er begriff die Wünsche des zeitgenössischen Publikums und schuf in den Folgejahren eine Reihe von »Historienbildern«: Die Ankunft der Kroaten (1867), den Bund der Gespane mit Ljudevit Posavski (1867), die Hinrichtung Ljutomišls (1868), den Tod Stjepans II. (1868). Gleichzeitig veröffentlichte er Lithographien mit geschichtlichen Szenen, wobei er von bereits existierenden Ölbildern Gebrauch machte und die Absicht hatte, die anderen Lithographien als Vorlage für weitere Arbeiten zu benutzen.

In seinen Aufzeichnungen über die kroatische Kunst behauptete Isidor Kršnjavi nicht ohne ein gewisses Mass an Boshaftigkeit, als gedankliche Lösungen für einige Bilder Mückes hätten ihm die Zeichnungen seines damaligen Schülers **Ferdo Quiquerez' (1845–1893)** gedient. Der Lehrer

habe durch seine schlechte Malerei in dem begabteren Schüler jede Hoffnung auf weiteren Fortschritt erstickt. Fast zur gleichen Zeit wie Mücke malte Quiquerez die Ankunft der Kroaten in seiner eigenen Sichtweise (1869). »sehr naiv und ohne jede Technik, und dennoch war das Bild weitaus besser als die Ankunft der Kroaten seines Lehrers«, kommentierte Kršnjavi in der für ihn bezeichnenden Weise. Quiquerez verliess Mückes Atelier, um in München Malerei zu studieren, wo sich zu dem Zeitpunkt auch die jungen Maler Nikola Mašić und Isidor Kršnjavi aufhielten. Aus München ging Quiquerez nach Venedig, Rom (wo er Kršnjavi wiedertraf) und 1875 schliesslich nach Montenegro, wo er sich von der Umgebung, in der Ivan Mažuranić sein Epos »Čengić-Aga's Tod« spielen liess, und Begegnungen mit Zeugen der historischen Ereignisse, die dem Dichter die Inspiration verliehen hatten, Ideen für die Illustrierung der Dichtung erhoffte. Während seines Aufenthalts in Cetinje traf er den Bildhauer Ivan Rendić, den ebenfalls Mažuranićs Werk und Patriotismus nach Montenegro gebracht hatten. Beide Künstler porträtierten Novica Cerović und fertigten eine Reihe von Skizzen für spätere Werke an.

Quiquerez' Porträt von Novica Cerović und Rendićs Porträtbüste waren zusammen mit Jaroslav Čermaks Gemälde »Der verwundete Montenegriner« auf der Weltausstellung in Paris (1878) zu sehen. Die im Laufe des Montenegro-Aufenthalts dieser drei Künstler (1875/76) entstandenen Werke sind eine spezifische Chronik der kriegerischen Auseinandersetzungen zwischen den Montenegrinern und den Türken jener Jahre.

Nach Zagreb zurückgekehrt, stellte Quiquerez in den folgenden zwanzig Jahren viele historische Szenen dar: Die Krönung König Zvonimirs (1877/78), die Vermählung Kaiser Dušans, das Amselfelder Mädchen (beide 1879), König Tomislav (1888), um nur die bekanntesten zu erwähnen. Hauptsächlich malte er auf Bestellung des Kunsthändlers E. F. Bothe, der in Wien nach diesen Bildern Öldrucke herstellen liess, billige, getreue Reproduktionen eines Originals, die weiten Kreisen zugänglich, aber wegen des Scheins der Echtheit interessanter als Lithographien waren. Obwohl Quiquerez in erster Linie als Maler historischer Szenen bekannt ist, war er auch ein ausgezeichneter Landschaftsmaler (Porta Terraferma in Zadar, 1875).

Isidor Kršnjavi (1845–1927) beschäftigte sich zu Beginn seiner Karriere mit der Malerei. Nach dem Studium in Wien, München und Venedig ging er nach Rom, wo er den Bischof Strossmayer kennenlernte. Diese Freundschaft trug sicherlich beträchtlich dazu bei, dass Kaiser Franz Joseph I. Kršnjavi 1877 zum ausserordentlichen Professor für Kunstgeschichte und klassische Archäologie an der Philosophischen Fakultät der Universität in Zagreb ernannte. Ausser diesem Lehrstuhl gab es dafür in der gesamten österreichisch-ungarischen Monarchie jener Zeit nur noch einen anderen, und zwar in Wien. Kršnjavi gab damals die Malerei auf (er griff erst im Jahre 1919 wieder zur Palette), regte in der Zwischenzeit die Gründung des Museums für Kunst und Gewerbe (1880) und der Gewerbeschule (1882) an und wurde Kustos von Strossmayers Gemäldegalerie (1883). Seine maximale Schaffenskraft entfaltete er erst nach der Ernennung zum Vorsteher der Regierungsabteilung für Religionslehre und Unterricht (1891). In den siebziger Jahren unterdessen, in der »Vorepoche« wirkten sich sein Unternehmungsgeist und seine unbarmherzig scharfe Kritik bestimmt positiv auf die Entwicklung einer Reihe von bildenden Künstlern aus, die er in zwei Gruppen teilte: »für« und »gegen« den Historismus, denn bei Kršnjavi war der Begriff des Schönen eng mit dem Historismus verbunden, den er sich noch als junger Maler in Wien und München angeeignet hatte.

Ausser Quiquerez war auch **Nikola Mašić (1852–1902)** ein Freund Kršnjavis aus seiner Studentenzeit. In den siebziger Jahren unternahm er oft Reisen nach Italien und Österreich. Kršnjavi war der Ansicht, dass die Anregungen, die Mašić der Aufenthalt in grossen Kunstzentren verschafft hatte, ihm nach seiner endgültigen Rückkehr nach Zagreb bald zu fehlen begonnen hätten. Er meinte, dieser Maler habe seine volle künstlerische Reife bereits in seiner Landschaftsmalerei und seinen Stilleben mit Kürbissen (der-

entwegen er besonders geschätzt war) Ende der siebziger Jahre erreicht.

Auch **Ivan Rendić (1849–1932)** war in den Siebzigern in Zagreb. Nach seiner Ausbildung in Italien und dem Aufenthalt in Cetinje (1876/77) kam er nach Zagreb, wo er bis zu seinem Umzug nach Trieste im Jahre 1880 blieb. In den drei Zagreber Jahren schuf er für den Zrinjevac-Platz viele Büsten bedeutender Persönlichkeiten der kroatischen Geschichte (Andrija Medulić, Julije Klović, Krsto Frankopan, Nikola Jurišić). Er stellte auch Grabdenkmäler auf dem Friedhof Mirogoj (z. B. für Petar Preradović) und zahlreiche Porträtbüsten bekannter Persönlichkeiten des damaligen kulturellen und politischen Lebens in Zagreb her – Ivan Dežman (1873), Fran Kurelec (1874), Matija Mrazović (1875). Nach seinem Umzug nach Trieste erschuf er viele öffentliche Denkmäler, allein in Zagreb für Petar Preradović (1894), Andrija Kačić Miošić (1891) und August Šenoa (1893). Die künstlerische Erscheinung Ivan Rendićs als ersten ausgebildeten Bildhauers in Kroatien im 19. Jahrhundert ist von ungewöhnlicher Bedeutung und kennzeichnet in gewisser Weise das Aufkommen der kroatischen Moderne in der Kunst.

Neben bekanten und anerkannten Malern betätigten sich auch Amateurmaler, so **Ljudevit Ožegović (1841–1913)**, der sich hauptsächlich mit Landschaftsmalerei beschäftigte, und **Dragutin Weingärtner (1841–1916)**. Letzterer ist ein schönes Beispiel dafür, wie man schnell zu Anerkennung und Achtung gelangen kann, und das nicht wegen künstlerisch wertvoller Arbeiten, sondern aufgrund einer guten Themenwahl. 1885 malte Weingärtner nämlich den Kroatischen Landtag von 1848; er stellte die Szene aus der Sitzung vom 4. Juli dar, in der Jelačić von den Anwesenden Mittel für die Rüstung der Armee forderte. Minutiös stellte er fast alle damals bekannteren Vertreter der illyrischen Bewegung dar. Nach der Anfertigung des Öldrucks erlangte das Werk eine solche Beliebtheit, dass der Maler auch die Schlacht bei Sisak und den Landtag zu Cetin im Jahre 1527 (1888/89) malte.

Unter den sieben Druckereien, die Mitte der siebziger Jahre des neunzehnten Jahrhunderts in Zagreb tätig waren, sind diejenigen von **Dragutin Albrecht (1824–1887)** und **Julius Hühn (1830–1896)** am interessantesten. Albrecht zog aus Deutschland nach Varaždin und arbeitete beim Lithographen Platzer (1843–51). 1851 kam er nach Zagreb, wo er die erste lithographische Werkstatt und einige Jahre danach (1857) auch eine Druckerei gründete. Gleich zu Beginn seiner Tätigkeit in Zagreb (1855) liess er als Assistenten für die Lithographie aus Deutschland Julius Hühn kommen. Hühn eröffnete 1858 eine eigene lithographische Werkstatt. Die beiden

Drucker unterschieden sich in der künstlerischen Qualität ihrer Produkte: Während sich Albrechts Druckerei meist durch hochwertige Handwerkszeugnisse auszeichnete, wollte Hühns weit höhere künstlerische Ansprüche erfüllen. (Er benutzte beim Lithographieren Vorlagen solch grossartiger Künstler wie Fanny Daubachy-Poljska und Ivan Zaslavsky.) Hühn selbst war auch einer der ersten Photographen in Zagreb (sein Atelier eröffnete er im selben Jahr wie die Druckerei, 1858) und machte daher bei der Herstellung von Lithographie bestimmter Städte oft von Panoramaaufnahmen Gebrauch.

In Zagreb war eine ganze Reihe von Photographen tätig, z. B. Franjo Pommer, Ivan Standl, die sich nicht nur mit dokumentarischer, sondern auch mit künstlerischer Photographie befassten. Interessant ist auch die Erscheinung des Amateurphotographen **Graf Đuro Drašković (1803–1881)**, des wahrscheinlich ersten hiesigen Photographen (er begann bereits um 1850 mit dem Photographieren).

Während ganz zu Beginn des 19. Jahrhunderts Nordkroatien »etwas Exotisches, am Rande Europas« war, fanden Ende des Jahrhunderts alle technischen und künstlerischen Neuheiten auch hier schnell Anklang. Wir sind zu einem Randgebiet Europas geworden.

KATALOŠKI DIO

KRATICE: AH – Arhiv Hrvatske, Zagreb
GMK – Gradski muzej, Karlovac
MG – Moderna galerija, Zagreb
MGZ – Muzej grada Zagreba, Zagreb
NSB – Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb
PMH – Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
Zvezdicom su označene kataloške jedinice predmeta koji nisu izloženi.

PISANA I TISKANA GRAĐA

1. KRSNI LIST (NOTA BAPTISMALIS)

Vinodol, 5. VII. 1832. g.
Latinski jezik.

U krsnom listu piše da se Ivan Mažuranić rodio 11. VIII. 1814. od oca Ivana Petrova Mažuranića i majke Marije Ivić.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31873

2. PISANKA – ŠKOLSKA BILJEŽNICA IVANA MAŽURANIĆA

Novi, 5. VIII. 1826. g.
Njemački jezik.

Ivan Mažuranić je pohađao u Novom trogodišnju osnovnu školu. Nastava se odvijala na njemačkom jeziku, a uz vjeronauk učilo se čitanje, pisanje i računanje. Tada se Mažuranić potpisuje kao Johann Mažuranić.

NSB R 5843

3. SVJEDODŽBA (ZEUGNISS) O ZAVRŠENOJ OSNOVNOJ ŠKOLI

Novi Vinodol, 25. VIII. 1827. g.
Njemački jezik.

Ivan Mažuranić je 1827. godine završio osnovnu školu s odličnim uspjehom.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31874

4. IVAN MAŽURANIĆ, PISMA OD VINODOLCZA SKOLANA

Rijeka, 1830. g.
Hrvatski jezik, autograf, folio format.

Pjesnički prvenac Mažuranića pisan u desetercu. U pjesmi Mažuranić na kačićevski način iznosi svoja sjećanja na rodni Novi i nostalgiju za zavičajem.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31875

5. SVJEDODŽBA (TESTIMONIUM SCHOLASTICUM) RIJEČKE GIMNAZIJE

Rijeka, 3. VII. 1832. g.
Latinski jezik.

Gimnaziju na Rijeci, koja je imala šest razreda. Mažuranić je počeo pohađati 1828. godine. Nastavni jezik bio je latinski, a učio se i talijanski. Mažuranić pripada prvoj generaciji koja uči mađarski jezik kao obavezni predmet. Predavač mu je bio Ferencz Császár, a Mažuranić je jedini učenik koji je imao ocjenu odličan.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31876

6. UVJERENJE (CERTIFICATO) ŽUPE VINO-DOL I. MAŽURANIĆU

Novi, 5. VII. 1832. g.
Talijanski jezik.

Ivan Mažuranić u nastojanju da dobije državnu stipendiju pribavio je ovo uvjerenje da je siromašna imovna stanja. U uvjerenju se navodi da je njegov otac Ivan Petrov zaslužan borac u borbi protiv Napoleona 1809. godine.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31877

Rukopis pjesme Ivana Mažuranića »Pisma od Vinodolca Skolana« kat. br. 4

9. IVAN MAŽURANIĆ, BARÁATOMHOZ (PRIJATALJU)

Rijeka. 1833. g.
Mađarski jezik, autograf.
Ovu Mažuranićevu pjesmu M. Živančević smatra dostojnom uvertirom hrvatskoj lirici.
PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31880

10. UVJERENJE O ZAVRŠETKU ŠKOLOVANJA U RIJEČKOJ GIMNAZIJI

Rijeka, 28. VI. 1834. g.
Latinski jezik.
Ivan Mažuranić završio je Riječku gimnaziju kao odličan učenik.
PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31882

11. BILJEŽNICA IVANA MAŽURANIĆA

Szombathely, 1834. g.
Francuski jezik.
Osim komentara djela francuskih enciklopedista bilježnica sadržava i francusko-hrvatski rječnik.
NSB, R 5846/I

12. KLASIFIKACIJA UČENIKA RIJEČKE GIMNAZIJE

Rijeka 1833. g.
Latinski jezik, tisak
Ivan Mažuranić spominje se kao »odličan« (eminent) učenik mađarskog jezika.
PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31881

13. IVAN MAŽURANIĆ, PRIMORAC DANICI

Szombathely, 1834. g.
Hrvatski jezik.
Ova Mažuranićeva pjesma nastala je kao neposredan odjek Gajeva »Oglasza« o pokretanju »Danice«. Pjesma je objavljena u drugom broju »Danice«, 17. prosinca (siječnja 1835). Mažuranić u pjesmi iznosi ideju koja će biti stalno prisutna u njegovu stvaralaštvu: »grozne koplje zamijeniti perom, umjesto bijesna paripa na tihom vojevati Pegazu«.
fotografija

14. IVAN MAŽURANIĆ, DOKTORU GAJU

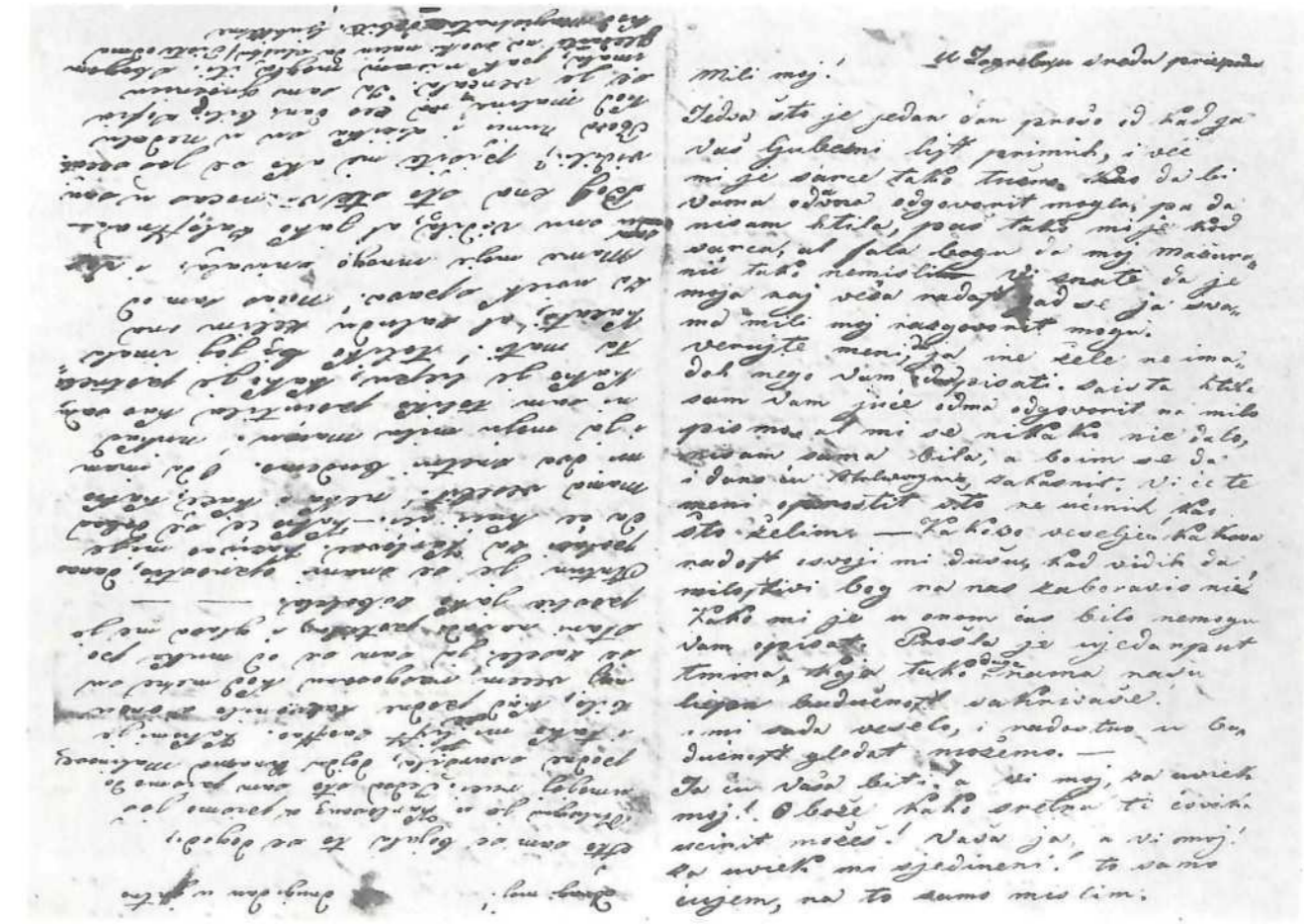
Szombathely, 1835. g.
Hrvatski jezik, autograf.
U toj odi vođa preporodnog pokreta Ljudevit Gaj prikazan je kao simbol prosvjetiteljstva.
NSB, R 6431

15. SVJEDODŽBA

Sabaria (Szombathely), 23. VII. 1835. g.
Latinski jezik.
Svjedodžba Ivana Mažuranića s Liceja u Szombathelyu gdje je kao državni stipendista završio drugu godinu filozofije s odličnim uspjehom. (Mažuranić je prvotno namjeravao studirati u Györu, ali se iz financijskih razloga odlučio za Szombathely). Za vrijeme školovanja u Szombathelyju postaje jedan od najplodnijih suradnika u Gajevoj »Danici«.
NSB, R 5845, 1

16. KLASIFIKACIJA SLUŠAČA (STUDENATA) PRAVA I FILOZOFIJE NA KRALJEVSKOJ AKADEMIJI U ZAGREBU 1836/37.

Zagreb, 1837. g.
Latinski jezik, tisak.
Prema godišnjem izvještaju za školsku godinu 1836/37. Ivan Mažuranić je odličan student druge godine prava.
PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31883

Pismo Aleksandre Demeter Ivanu Mažuraniću kat. br. 24

17. UVJERENJE

Zagreb, 3. XI. 1837. g.
Latinski jezik.
Uvjerenje da je Ivan Mažuranić kao juratus notarius obavljao praktikantsku službu kod Tadije Ferića.
NSB, R 5845 1/3

18. POZIV U ČLANSTVO ZAGREBAČKE ČITAONICE

Zagreb, 17. VI. 1838. – 14. VII. 1838. g.
Hrvatski jezik, tisak.
I. Mažuraniću da postane članom zagrebačke čitaonice. Tiskani poziv sadržava i pravila čitaonice.
NSB, R 5844/b br. 25

19. DIPLOMA

Zagreb, 8. X. 1840. g.
Latinski jezik.
Juraj Haulik zagrebački biskup dodjeljuje Ivanu Mažuraniću diplomu nakon položenog advokatskog ispita, 5. X. 1840. godine.
NSB, R 5845 1/6

7. IVAN MAŽURANIĆ, BUCSÚDAL (OPROŠTAJ)

Rijeka, 1832. g.
Mađarski jezik, tisak Braća Karlecki.
Tisak.
»Bucsúdál« je prva Mažuranićeva tiskana pjesma. Nastala je povodom odlaska viceguvernera F. Úrményija na Požunski sabor, a bila je po ondašnjim običajima tiskana kao letak i dijeljena na prigodnoj svečanosti. Zahvaljujući toj činjenici Mažuranić je dobio državnu stipendiju za nastavak školovanja u Ugarskoj.
PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31878

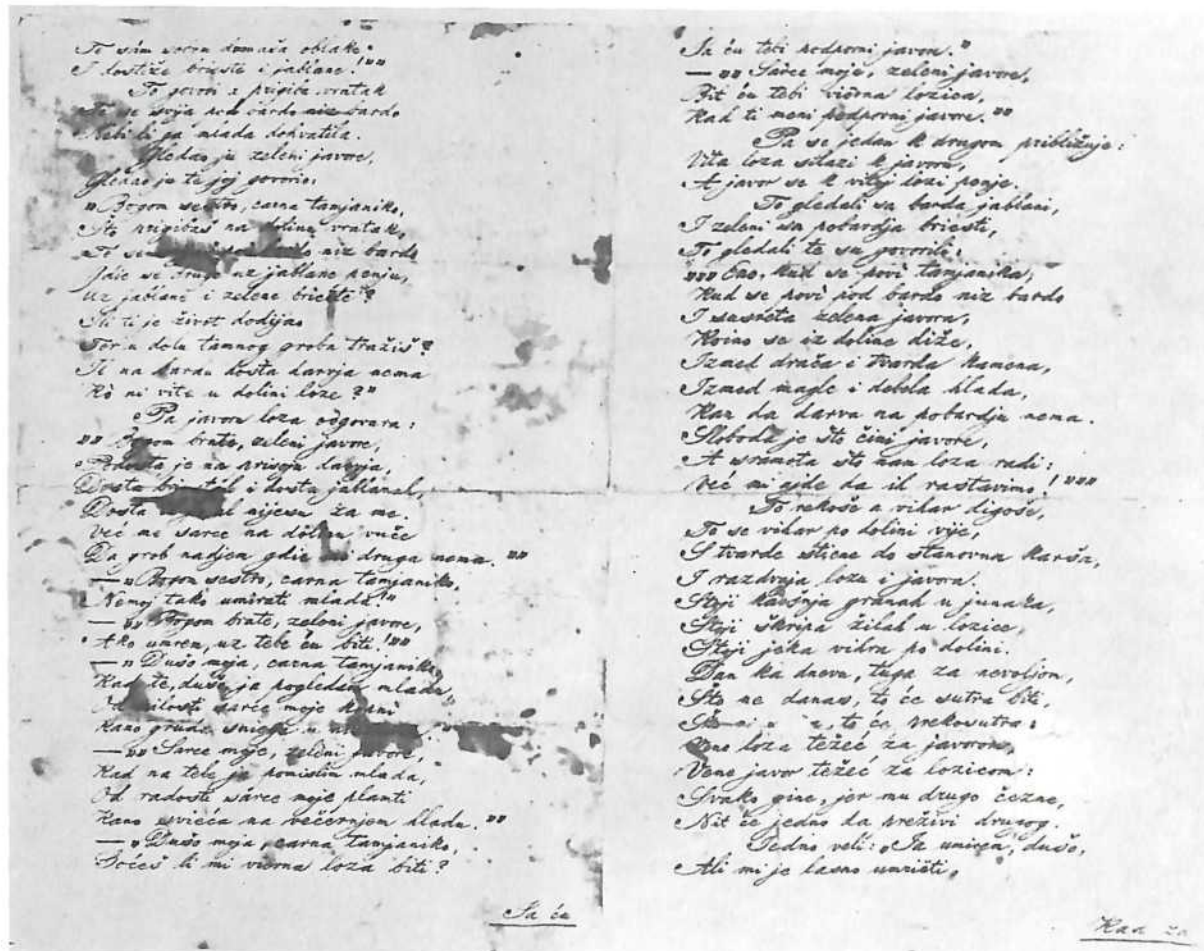
8. IVAN MAŽURANIĆ, CSÁSZÁR URHOZ ÚJESZTENDŐ ALKAMÁVAL 1833 (GOSPODINU CSÁZÁRU O NOVOJ GODINI 1833)

Rijeka, 1833. g.
Mađarski jezik, autograf.
Prigodnica I. Mažuranića F. Császáru dokaz je velikog utjecaja koji je taj mađarski pjesnik i erudit imao na Mažuranićeve mađarsko lirsko pjesništvo. F. Császár u jednom pismu Ivana Mažuranića naziva hrvatsko-talijanskim dječakom.
PMH, Zbirka Mažuranić 31879

Ivan Mažuranić, »Javor i tamjanika«, kat. br. 20

25. CALENDARIUM ZAGRABIENSE PRO ANNO MDCCCXLI

(Zagrebački kalendar za 1841. godinu)
 Latinski jezik.
 Zagrabiae. Typis ac Sumptibus Francisci Suppan.
 U kalendaru je pjesnik vlastoručno obilježio datum »parštenovanja« i vjenčanja s Aleksandrom Demeter.

PMH, Zbirka Mažuranić 31887

26. UVJERENJE

Karlovac, 11. V. 1841. g.
 Latinski jezik.
 Kancelarija slobodnog i kraljevskog grada Karlovca dodjeljuje Ivanu Mažuraniću pravo građanstva.

NSB, R 5845 1/7

27. IVAN MAŽURANIĆ, DAVORIA

1841. g.
 Hrvatski jezik, tisak

Mažuranićeva »Davoria« je bila jedna od najpoznatijih ilirskih budnica koja je 1848. godine ponovo postala aktualna. Naročito je bila popularna kod Slovaka.

NSB, R II C-8⁰-57

28. MAŽURANIĆ IVAN-UŽAREVIĆ JAKOV, DEUTSCH-ILLIRISCHES WÖRTERBUCH VON I. MAŽURANIĆ UND DR. J. UŽAREVIĆ, NEMAČKO-ILIRSKI SLOVAR SASTAVLJEN PO I. MAŽURANIĆU I DR. J. UŽAREVIĆU.

Agram (Zagreb, 1842. Tiskara Ljudevita Gaja, 8⁰, (8)+XVIII+(2)+486 str.

Prvi moderni dvojezični rječnik u 19. stoljeću, tiskan novim pravopisom.

PMH, 1181 biblioteka

29. IVAN MAŽURANIĆ, IZGUBITAK IMENA ILIRSKOGA

1843. g.
 Hrvatski jezik, autograf.

Tehnički savršen Mažuranićev sonet u kojem pod dojmom zabrane upotrebe ilirskog imena kritizira vođu preporodnog pokreta Ljudevita Gaja.

NSB, R 6431 a

30. NAMIRA

Karlovac, 1842. g.
 Tisak.

Potvrda za uplaćenu godišnju članarinu – 16 forinti srebra Dragutinu Kušlanu Karlovačke čitao-nice koju je izdao njezin blagajnik Ivan Mažuranić.

NSB, R 5850/I, 4

31. IVAN MAŽURANIĆ, OSMAN (DOPUNA GUNDULIĆEVA OSMANA, XIV I XV PJEVANJE)

Karlovac, 1844. g.
 Hrvatski jezik, rukopis.

Gundulić je u svom spjevu opjevao povijesni događaj – pobjedu Poljske u borbi protiv Turske kod Hoćima 1621. g. te pobunu janjičara protiv sultana Osmana 1622. godine.

NSB, R 4093

32. IVAN MAŽURANIĆ, RJEČNIK OSMANA

Hrvatski jezik, autograf
 Karlovac ? 1842.

NSB, R 6493

33. IVAN MAŽURANIĆ, SMRT SMAIL AGE ČENGIĆA

Karlovac 1846. g.
 Hrvatski jezik, autograf.

Spjev Ivana Mažuranića jedno je od najvrednijih ostvarenja hrvatske književnosti ilirskog razdoblja. Pjesma se dijeli u pet pjevanja: »Agovanje«, »Noćnik«, »Četa«, »Harač« i »Kob«.

NSB, R 4092

34. ISKRA, ZABAVNI SASTAVCI OD VIŠE DOMORODNIH SPISATELJAH IZDAO IVAN HAVLIČEK

U Zagrebu, tiskom k. p. s. Tiskarnice Ljudevita Gaja, 1846, 8⁰, 272 str.

U ovom almanahu je prvi put objavljen spjev »Smert Čengić-Age«.

NSB, 156 527

35. BOLTEK HRUŠKOVEC, KAK SU ZEMALSKI GOSPODIN SMAIL ČENGIČEVEC POGINULI (PARODIJA ALITI TRAVESTIJA)

Zagreb, april 1894. g.
 Kajkavski, rukopis.

PMH, Dokumentarna zbirka inv. br. 31891

36. IVAN MAŽURANIĆ, PJESME

Sušak, 1924. g., drugo izdanje.

Zbirka pjesama prvi put tiskana u Zagrebu 1895. godine. U njoj se nalaze »Pjesme različne«, dodatak »Osmanu« i spjev »Smrt Smail-age Čengića«.

PMH, Zbirka Mažuranić*

37. ZAPISNIK DOMO I RODOLJUBNOG DRUŠTVA KARLOVAČKOG

Karlovac, 1846–1847. g.
 Hrvatski jezik, rukopis; latinica, ćirilica.

Karlovačko »Domo i rodoljubno društvo« »kome je poglavita svrha i namjera korisna zabava, plemenita nauka i izobraženje«, osnovano je 4. XII. 1846. godine. Ivan Mažuranić izabran je za predsjednika, a Maksimilijan Prica za tajnika Društva.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31888

38. PROGLAS NAPREDOVACA HÈRVATSKO – SLAVONSKIH

X. 1847. g.
 Hrvatski jezik, rukopis.

Ivan Mažuranić i Dragutin Kušlan izradili su nacrt proglašenja za izdvajanje mladeži »Hèrvatsko-Slavonske« iz Narodne stranke u stranku »napredovaca«. U nacrtu se zalažu za liberalnu preobrazbu društva: »Slobodni i ustavni razvitak«, te narodnu i municipalno-ustavnu samostalnost« Trojedinice prema Ugarskoj u okviru Austrijskog Carstva.

NSB, R 5850/I lo

39. ZAHTÈVANJA NARODA HORVATSKOGA

Zagreb, 25. III. 1848. g.
 Hrvatski jezik, tisak.

Narodna zahtjevanja u 30 točaka predstavljaju politički program hrvatskog pokreta na početku revolucionarne 1848. godine. Program je prihvaćen na Narodnoj skupštini Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije koju je organizirala Narodna stranka.

PMH, Dokumentarna zbirka 31855

40. **IVAN MAŽURANIĆ, HÈRVATI-MADJAROM. ODGOVOR NA PROGLASE NJIHOVE OD MJESECA OŽUJKA**

travanj 1848.
Karlovac, 1848. Prettner, 8°, 20 str.

Prvi Mažuranićev izrazito politički spis. Pisan je pod utjecajem Mickiewicza u duhu ideala francuske revolucije. Mažuranić je opširnije razradio osnovne političke misli iz narodnih zahtijevanja. Brošura je bila provedena na mađarski jezik i tiskana u Županovom izdanju.

PMH, Zbirka Mažuranić 31889

41. **POZIV**

Zagreb, 27. IV. 1848. g.
Hrvatski jezik, tisak.

Ban Josip Jelačić poziva Ivana Mažuranića da postane član Banskog vijeća, te da najkasnije do 8. V. dođe u Zagreb.

NSB, R 5845, 11

42. **ZAKONSKI ČLANAK XI. »O OSNOVI ODOŠENJA SPROČU UGARSKE I AUSTRIJE PO ODBORU ČLANKOM VIII. IZASLANOM PODNEŠENOJ**

Zagreb, lipanj 1848. g.
»Novine dalm. hèrv. slavonske« br. 60 od 13. lipnja 1848.

Ivan Mažuranić je autor tog zakonskog članka. U njemu je istakao prijedlog o preuređenju Monarhije u federaciju na jezično-etničkom principu. Na temelju tog prijedloga Hrvatska bi bila zasebna federalna jedinica udružena u jednu federalnu jedinicu s Ujedinjenom Slovenijom i Srpskom Vojvodinom. Sadržava najdosljedniji program za preuređenje Monarhije na osnovama koje bi garantirale nacionalnu ravnopravnost.

43. **REPREZETNACIJA NA NADVOJVODU IVANA**

Zagreb, VI. 1848. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Mažuranić je, budući da je pomirenje s Ugarskom došlo u prvi plan, dobio zadatak da sastavi predstavku nadvojvodi Ivanu, posredniku u pregovorima između mađarske vlade i bana.

AH, Saborski spisi LXXVII, 4-8, 1848.

44. **REPREZENTACIJA KRALJEVINA DALMACIJE HRVATSKE I SLAVONIJE**

Mažuranić je u reprezentaciji obrazložio stajalište koje je Hrvatski sabor prihvatio 12. VI. 1848.

NSB 85114

45. **PRVI POLITIČKI GOVOR IVANA MAŽURANIĆA**

Zagreb, 20. VI. 1848. g.
»Novine dalm. herv. slav.«, XIV/1848. br. 76.

I. Mažuranić je autor zakonskog članka XX »O pogodba s Ugarskom«. Tom je prilikom održao prvi politički govor.

U govoru je Mažuranić izrazio misao o federalizaciji Ugarske na jezičnom principu.

PMH

46. **POZIV**

Zagreb, 25. VII. 1848. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

Ban J. Jelačić poziva I. Mažuranića da u skladu s zakonskim člankom XXXI. Hrvatskog sabora 1848. godine krene u Beč radi pregovora s Madarima.

NSB, R 5850/II, 7

47. **MANIFEST NARODA HRVATSKO-SLAVONSKOGA**

Zagreb, VII. 1848. g.
Hrvatski jezik, tisak.

Ivan Mažuranić sastavio je taj manifest i u njemu izložio genezu hrvatsko-ugarskog sukoba i argumentima prirodnog i historijskog prava potkrijepio zahtjev svog naroda da bude slobodan u »slobodnom austrijskom carstvu«. Spis je sastavljen na temelju zakonskog članka XVII. Hrvatskog sabora 1848. i bio tiskan na više evropskih jezika. Njima se Hrvatski sabor obratio evropskoj javnosti nakon neuspjeha misije poslanstva Hrvatskog sabora austrijskom parlamentu.

PMH, G 1047

48. **PROPUSNICA**

Kaniža, 16. IX. 1848. g.
Hrvatski jezik.

Dozvola bana Josipa Jelačića kojom omogućava nesmetan povratak Ivanu Mažuraniću u Zagreb u vrijeme rata s Madarima.

PMH, Zbirka Mažuranić inv. br. 31890

49. **OBAVIJEST**

Zagreb, 22. IX. 1848. g.
Hrvatski jezik, rukopis

Obavijest Ivanu Mažuraniću da »shodno obavezi primljenoj u državnom vijeću izradi osnovu državne vlade«.

NSB, R 5850/II, 10

50. **OBAVIJEST**

Zagreb, 12. X. 1848. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

Banski namjesnik Mirko Lentulay obavještava Ivana Mažuranića da je imenovan »nadzorateljem sigurnosti u Karlovcu«, zbog ratne situacije s Madarima.

NSB, R 5850/II, 11

51. **UVJERENJE**

Karlovac, 3. III. 1855. g.
Hrvatski jezik.

Gradski magistrat (poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca) donosi Svjedočanstvo, karakteristiku o cjelokupnom Mažuranićevu radu za vrijeme obavljanja dužnosti sirotinjskog kuratora.

NSB, R 5841 1/30

52. **POLITIČKE ISKRICE**

Slavenski jug, Zagreb, I-II, od 10. X. 1848. do 20. I. 1849. g.

Političke iskrice – zbirka aforizama Ivana Mažuranića objavljena pod inicijalima A. Z. kritika su centralističke politike bečkog središta. *Slavenski jug* izlazio je u Zagrebu od 6. VIII. 1848. do 1. VII. 1849. g. Urednici su bili Dragutin Kušlan i Nikola Krestić, a Ivan Mažuranić bio je član redakcije. Taj je list, prema ocjenama suvremenih historičara, »sinteza najpozitivnijeg u Hrvatskoj 1848.« List je u bečkim krugovima važio kao opozicijski.

NSB, R VII – 2° – 5

53. **PISMO**

Zagreb, 27. I. 1849. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Ivan Mažuranić obavještava suprugu Aleksandru u Karlovcu, da je iznajmio stan u Zagrebu i, kao brižan suprug i otac, daje upute za selidbu iz Karlovca u Zagreb.

NSB, R 4900/c

54. **ZAPISNIK**

Zagreb, 26. III. 1849. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Ivan Mažuranić kao »saborski perovoda« vodio je zapisnik sjednice saborskog odbora na kojoj je odlučeno, na temelju zakonskog člana VII. Hrvatskog sabora 1848. godine, da se pošalje poslanstvo vladaru radi dobivanja potvrde saborskih zaključa-

ka, posebice člana XI. i XXVI. U taj odbor su izabrani: Ambroz Vraniczany, Ivan Kukuljević, Franjo Žigrović i Ivan Mažuranić.

NSB, R 5849, 15

55. **MOLBENICA DÈRŽAVNOGA ODBORA ZA POTVRĐENJE NAŠIH SABORSKIH ZAKLJUČAKAH**

Beč, 25. IV. 1849. g.
»Novine dalm. hèrv. slavonske«, XV/1849. br. 53.

Predstavka odbora Hrvatskog sabora, tzv. »molbenica«, osuđuje oktroj i moli vladara da načelne potvrdi hrvatsku autonomiju, priključenje Medimurja i savez s Vojvodinom. Traži sjedinjenje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao i priključenje Vojne krajine. U peticiji se moli da narodni jezik bude službeni. Ivan Mažuranić je autor te molbenice. On je također bio član poslanstva koje je molbenicu predalo vladaru 6. V. 1849. godine.

PMH, Dokumentarna zbirka

56. **POZIV**

Beč, 10. VII. 1849. g.
Njemački jezik.

Ministar unutrašnjih poslova Alexander Bach poziva Ivana Mažuranića da sudjeluje u radu komisije za pravnu i političku terminologiju – u izradi terminološkog rječnika.

NSB, R 5850/II 23

57. **PISMO**

Beč, 1. I. 1850. g.
Hrvatski jezik, autograf

Aleksandra Mažuranić u pismu Antunu opisuje atmosferu u obiteljskom domu u vrijeme Mažuranićeva rada na modernizaciji sudstva; svakodnevne životne brige zamjenjuju mladalački zanos karakterističan za njezina pisma iz ranijih vremena.

NSB, R 5840

58. **POZIV MINISTRA PRAVOSUĐA A. SCHMERLINGA**

2Beč, 11. III. 1850. g.
Njemački jezik.

Ministar Schmerling poziva I. Mažuranića da bude član komisije za ocjenu Petranovićeve prijevoda »Općeg građanskog zakonika«.

NSB, R 5850/II 30

59. **PISMO**

Beč, 7. IV. 1850. g.
Hrvatski jezik.

Ban Josip Jelačić moli Ivana Mažuranića »u ime domovine i dobre stvari« da provede Castelliev »Državni ustav« i »razumu našeg prostog puka prilagodi«.

NSB, R 5844/b

60. DRŽAVNI USTAV NAŠE CAREVINE

1849. g.
Hrvatski jezik, rukopisni svezak.

Mažuranićev prijevod Castellijeva »Državnog ustava«. Bansko vijeće proglasilo je oktroj za Hrvatsku i Slavoniju 6. IX. 1849. Nakon toga svaki otpor prema njemu postaje nezakonit.

NSB, R 5855

61. PROVISORISCHE ORGANISATION FÜR DER POLITISCHEN VERWALTUNGS-BEHORDEN IN DREIENEN KÖNIGREICHE VORGESCHLAGEN VON DEN KROAT-SLAV. VERTRAUENSMÄNNERN

Prijedlog hrvatsko-slavonskih povjerenika za provizorno ustrojstvo službi političkog upravljanja u Trojednoj Kraljevini.

1850. g.
Njemački jezik.

Ujesen 1849. godine počeli su opsežni poslovi na organizaciji modernog sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Ivan Mažuranić imao je najvažniju ulogu u tim pripremama, sudjeluje u svim poslovima uređenja sudstva 1850. godine. A. Schmerling, ministar pravosuđa, predložio je načela za reorganizaciju sudstva – prijelazno razdoblje, provizorij, u kojemu bi se postepeno ukidali patrimonijalni sudovi. Vladar je 1. III. 1850. odobrio ta načela.

NSB, R 5848 9

62. ELABORAT O UREĐENJU SUDOVA

»Preponizni doglas preponiznog ministra pravosuđa dra Antuna Schmerlinga u obziru uvođenja sudova u krunovini Hrvatskoj i Slavoniji«

Beč, 18. IV. 1850. g.
Hrvatski jezik, prijepis, 40 str.

Vjerojatno je elaborat Mažuranićevo djelo. Car je tu predloženu organizaciju sudova odobrio 24. V. 1850. U elaboratu se predlaže preobrazba tradicionalnog pravosuđa na načelu diobe uprave od sudstva. Schmerling je pokušao organizirati raspored sudova prema novim upravnim jedinicama. Ubrzo je počela s radom ustanova državnog odvjetništva, kod Banskog stola postavljen je generalni prokurator, kod zemaljskih sudova državni odvjetnici, a kod kotarskih sudova njihovi predstavnici. 31. V. 1850. I. Mažuranić imenovan je

zamjenikom generalnog prokuratora i vijećnikom Banskog stola. Bečko središte osuđuje tada Mažuranića kao istaknutog liberala i narodnjaka.

NSB, R 5850/II 31

63. ISPRAVA

Beč, 31. V. 1850. g.
Njemački jezik.

Ministar Schmerling imenuje Ivana Mažuranića zamjenikom generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju.

NSB, R 5845, 14

64. PRIZNANJE MINISTRA PRAVOSUĐA A. SCHMERLINGA I. MAŽURANIĆU ZA NJEGOVOG RAD NA REFORMI SUDSTVA I UPRAVE U HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Beč, 7. VII. 1850. g.
Njemački jezik.

NSB, R 5850/II, 36

65. PISMO

Zagreb, 19. XI. 1850. g.
Hrvatski jezik.

Ovo pismo Ivana Mažuranića bratu Antunu potvrda je Ivanove intenzivne djelatnosti na reformi sudstva i uprave.

NSB, R 5844/a

66. DIPLOMA

Zagreb, 25. XI. 1850. g.
Tisak Narodne tiskarnice Lj. Gaja u Zagrebu.

»Društvo za povestnicu i starine jugoslavenske« imenuje Ivana Mažuranića »poslujućim članom« na temelju njegove »veštine spisateljske i revnosti ter nauka u povestnici znanju starinski stvari«. Diplomom su potpisali načelnik Društva Ivan Kukuljević Sakcinski i tajnik Andrija Torkvato Brlić.

NSB, 5845 18

67. AUSTRIJSKI KAZNENI ZAKONIK (PRIJEVOD)

1850. g.
Hrvatski jezik, rukopisni svezak.

Ivan Mažuranić proveo je Kazneni zakonik od 3. IX. 1803. Taj modificirani Kazneni zakonik, proglašen patentom od 27. V. 1852, značio je liberalizaciju kaznenog postupka, ali se ubrzo bio vratio na neke tehnike kaznenog feudalnog procesa.

NSB, R 5848, 5

68. IZVJEŠTAJ

Zagreb, 30. II. 1851. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

Ivan Mažuranić izvještava Maksimilijana Rušnova o izvidima koje je proveo o poslovanju sisačkog suca Josipa Poldrugača. Izvještaj sadržava zanimljive podatke o uvjetima rada sudaca.

NSB, R 5849 23

69. GUTACHTEN ÜBER DIE DEFINITIVE REGELUNG DER AMTSPRACHE BEI DEN K.K. GERICHTEN IN FIUME

Zagreb, 26. IV. 1852. g.
Njemački jezik, litografirani svežanj.

Stručno mišljenje o uređenju službenog jezika na sudovima u Rijeci napisao je Ivan Mažuranić. U to je vrijeme Ivan Mažuranić zamjenik generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju. Pripada najzanimljivijim Mažuranićevim prođuhovljenim pravnopovijesnim i literarnim spisima. Mažuranić je napisao spis u povodu predstave grupe riječkih odvjetnika iz 1851. g. koji su zahtijevali talijanski službeni jezik u sudstvu.

NSB, R 5850/c

70. IVAN FILIPOVIĆ, DOMORODNA UTJEHA

»Neven«, br. 38 Zagreb 1852. g.

Ivan Mažuranić morao je kao državni tužilac podići optužnicu protiv autora Ivana Filipovića i urednika »Nevena« Mirka Bogovića. Njihova osuda izazvala je najdugotrajniju i najtvrdokorniju uspomenu na omraženi »Bachov apsolutizam«. U to vrijeme Mažuranić je i sam suradnik »Nevena«.

NSB, 90 211

71. NAPUTAK ZA PRIVREMENO C.KR. DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO U HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Hrvatski jezik, rukopis.

Mažuranić je izradio tu uputu. Naputak sadržava 38 članova podijeljenih na poglavlja (o položaju i rukovođenju državnog odvjetništva, o načinu vođenja poreza, o obaveznom vođenju urudžbenog zapisnika).

NSB, R 5843, 3

72. ISPRAVA

Beč, 19. III. 1854. g.
Njemački jezik.

O imenovanju generalnog prokuratora Ivana Mažuranića državnim nadodvjetnikom i vijećnikom Banskog stola.

NSB, R 5845, 27

73. POZIV

Zagreb, 29. X. 1860. g.
Hrvatski jezik.

Ban Josip Šokčević poziva Ivana Mažuranića da sudjeluje u radu Banske konferencije.

NSB, R 5850/III, br. 24

74. NJ. POSVETJENOM C.KR. APOSTOLSKOM VELIČANSTVU, GOSPODINU I KRALJU SVOM PREMILOSTIVOM FRAN-JOSIPU I, PREPOKORNA PREDSTAVKA KONFERENCIJE BANSKE

Zagreb, 26. XI. 1860. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Ivan Mažuranić je formulirao Predstavku Banske konferencije u kojoj se zahtijeva od vladara uvođenje hrvatskog jezika u sve javne poslove, pripojenje Dalmacije i dijela Istre Hrvatskoj, osnivanje hrvatsko-slavonske kancelarije, imenovanje hrvatskog kancelara.

NSB, R 5849, 21

75. ZAHVALNICA BANSKE KONFERENCIJE

Zagreb, 5. XIII. 1860. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Kralj je uglavnom udovoljio zahtjevima Banske konferencije, koja je potom ovlastila Ivana Mažuranića da sastavi zahvalnicu vladaru.

NSB, R 5849, 20

76. PISMO

Zagreb, 22. XI. 1861. g.
Hrvatski jezik.

Pismo Dimitrija Demetra Ivanu Mažuraniću u kojem mu čestita na imenovanju za predsjednika Dikasterija i moli ga da se zauzme za kazalište.

NSB, R 5844/b

77. PISMO

Zagreb, 30. I. 1861. g.
Hrvatski jezik.

Eugen Kvaternik čestita Ivanu Mažuraniću na imenovanju za predsjednika Dikasterija i poručuje da bude oprezan u ondašnjoj političkoj situaciji: »Vi svjetli gospodine, pozvani ste biti u sadašnjosti i u povjesti hrvatskog naroda ili 'prvi Hrvat' ili pako 'posljednji' t.j. bez da ćete valjda i opaziti moći izdati ćete rod svoj, s teli lukavimi imadete posla muževi«.

NSB, R 5844 b

78. **KONCEPT GOVORA IVANA MAŽURANIĆA**

1861. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Govor je održao I. Mažuranić u Hrvatskom saboru prilikom stvaranja zakonskog članka XLII. »O odnošaju trojedne kraljevine naprama kruni i kraljevini Ugarskoj«. Sadržava obrazloženje smjernica politike koje su utvrđene zakonskim člankom XLII.

NSB, R 6993

79. **ČLANAK »O ODOŠENJU KRALJEVINAH DALMACIE, HÈRVATSKE I SLAVONIE PREMA KRUNI I KRALJEVINI UGARSKOJ«**

Zagreb, VII. 1861. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Ivan Mažuranić je autor koncepta tog članka koji je prihvatio Hrvatski sabor 1861. g. kao zakonski članak XLII. U članku se traži priznanje nezavisnosti i samostalnosti Hrvatske i pretpostavlja mogućnost stupanja u državopravni savez s Ugarskom iz kojeg se isključuje rasprava o poslovima iz djelovanja hrvatske dvorske kancelarije.

NSB, R 5849, 11

80. **ČLANAK O ODOŠENJU KRALJEVINAH DALMACIE, HÈRVATSKE I SLAVONIE PREMA CARSTVENOME VIEĆU**

Zagreb, 1861. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Koncept Mažuranićeva prijedloga pod kojim uvjetima bi Sabor Trojedne Kraljevine birao predstavnike u Carevinsko vijeće. On predstavlja dopunu prijedloga Maksimilijana Price koji je (za razliku od većine u Hrvatskom saboru) bio sklon priznati neke zajedničke poslove Austrijom.

NSB, R 5849, 10

81. **ADRESA SABORA TROJEDNE KRALJEVINE**

Zagreb, listopad 1861. g.
»Narodne novine« br. 229–235, 1861.

Ivan Mažuranić je autor Adrese u kojoj su izraženi stavovi o svim pitanjima o kojima je Hrvatski sabor 1861. g. raspravljao.

NSB, 85110 *

82. **KRALJEVSKI ODPIS, ČITAN U SJEDNICI HÈRVATSKO-SLAVONSKOGA SABORA OD 12. STUDENOG 1861.**

8. XI. 1861. g.
Narodne novine, XXVII/1861, br. 261.

Mažuranić kao kancelar sastavlja kraljev otpis kojim se raspušta Sabor pošto je donio odluku da ne bira zastupnike u Carevinsko vijeće. Taj reskript je po mišljenju Nehajeva »izvanredno djelo hrvatske diplomatike, po svom obliku spis književni«.

NSB, 85110 *

83. **ISPRAVA**

Beč, 20. XI. 1861. g.
Njemački jezik.

Dokument kojim je Ivan Mažuranić, predsjednik dvorskog Dikasterija, imenovan hrvatsko-slavonskim kancelarom i tajnim savjetnikom.

NSB, R 5845, 40

84. **OKRUŽNICA NA VELIKE ŽUPANE**

1862. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

Okružnice su tipičan Mažuranićev način komuniciranja s podređenima. U njima izražava svoje političke smjernice. Okružnicom daje upute za rad velikom županu.

NSB, R 5850/IV, 9

85. **ALBUM USPOMENICA NA PRVU DALMATINSKO-SLAVONSKU IZLOŽBU PLODINA, TVORINAH I UMJETNINAH U ZAGREBU GOD. 1864.**

Tiskane u litografskom zavodu Dragutina Albrechta.

Album je tiskan povodom održavanja prve »Dalmatinsko-hrvatsko-slavonske« izložbe 1864. godine u Zagrebu. Luksuzno opremljen, sadržava priloge, tekstove o postanku i razvoju ideja o izložbi, imenik članova odbora, popis članova podružnih odbora, popis izlagača i nagrađenih. Komorski tajnik Josip Ferdo Devide najzaslužniji je za njezino organiziranje, a grof Miroslav Kulmer predsjedavao je Izložbenom odboru koji je ostvario izložbu. Izložbu je otvorio ban Josip Šokčević 18. VIII. 1864. godine. Kancelar Ivan Mažuranić održao je prilikom njezina svečana zatvaranja 15. X. 1864. govor u kojem je istakao potrebu održavanja takvih manifestacija.

PMH, 1595

86. **PROGRAMA ZA REŠENJE PERVE PROPOZICIE KRALJEVSKE**

18. XI. 1865. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Mažuranićev koncept za političko djelovanje Samostalne narodne stranke. Sluteći dualizam, Mažuranić se zalaže za državno-pravnu nagodbu s Austrijom i ulazak u Carevinsko vijeće.

NSB, R 5849, 13

87. **GLASILO »POZOR«**

Nakon otvorenja Hrvatskog sabora 1861. godine »Pozor« postaje sve više glasilo Narodne stranke koja se okupljala oko J. J. Strossmayera, Franje Račkog i odvjetnika Matije Mrazovića. Ivan Perkovac je glavni urednik i vlasnik lista od 1. I. 1862. do 11. I. 1864. Nakon zabrane list izlazi ponovo 14. XI. 1865. pod uredništvom Bogoslava Šuleka, a dolaskom na vlast L. Raucha, list je 19. VIII. 1867. ponovo obustavljen. Na inicijativu i financijsku pomoć biskupa Strossmayera list izlazi kao »Novi pozor« u Beču od 1. IX. 1867. do 13. V. 1869. Narodna stranka obnavlja izlaženje »Pozora« pod imenom »Obzor«.

NSB, 85135 *

88. **GLASILO »DOMOBRAN«**

Zagreb, 1864–1866. g.
Tiskara Dragutina Albrechta.

List Samostalne narodne stranke, uređuje ga Đuro Deželić. U svojim političkim stremljenjima list je u odnosu prema Ugarskoj polazio sa stajališta zakonskog članka XLII, a prema Austriji sa stajališta Pricine izjave.

NSB, 85 020

89. **OBAVIJEST HRVATSKE DVORSKE KANCELARIJE**

Beč, 7. X. 1866. g.
Hrvatski jezik.

Hrvatska dvorska kancelarija obavještava I. Mažuranića da je umirovljen. I. Mažuranić je 31. X. 1865. smijenjen s dužnosti kancelara.

NSB, R 5845, 43

90. **ADRESA SABORA TROJEDNE KRALJEVINE**

Zagreb, 18. V. 1867. g.
Saborski dnevnik Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1865–1867.

Ivan Mažuranić kao sastavljač ove adrese kralju odbija poziv na krunjenje za hrvatsko-ugarskog kralja i traži stara hrvatska prava.

PMH, biblioteka *

91. **PISMO**

Zagreb, 17. VIII. 1866. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Ivan Mažuranić u pismu bratu Antunu naslućuje skoriju pojavu dualizma.

NSB, R 5844/a *

92. **PISMO**

Pešta, 10. V. 1873. g.

Ivan Mažuranić u pismu supruzi Aleksandri opisuje prilike u Hrvatskoj.

NSB, R 5844/a

92a. **PISMO**

Zagreb, 11. V. 1873. g.
Hrvatski jezik, autograf.

Pismo Aleksandre Mažuranić Ivanu u kojem ga obavještava o tekućim poslovima na njihovim imanjima (Vrapče, Perjavica, Bukovac) i financijskim problemima.

NSB, R 5844, b

93. **OKRUŽNICA VELIKIM ŽUPANIMA I NAČELNICIMA KR. I SLOB. GRADOVA PRIGODOM NASTUPA BANSKE ČASTI**

Zagreb, X. 1873. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

Mažuranićev tekst okružnice, osim izraza zahvalnosti za priređen svečani doček povodom uvođenja u bansku čast, sadržava upute za rad državnih činovnika. U tekstu između ostalog stoji: »*Veleobsežna, zadaća činovnika političkog jest ukratko: uzdržati sigurnost javni mir i red i starati se za duševno i materijalno dobro pučanstva*«.

NSB, R 5849 4

94. **U SLAVU PREUŽVIŠENOG GOSPODINA IVANA MAŽURANIĆA, C. KR. TAJNOG SAVJETNIKA, PRIGODOM UZVIŠENJA NA BANA TROJEDNE KRALJEVINE I ULASKA U GLAVNI GRAD, HÈRVATSKE DNE 27. RUJNA 1873.**

Zagreb, 1874. g.
Latinski, hrvatski, mađarski jezik, višebojni tisak, uvez.
Tiskara Dragutina Albrechta.

Ode Ivanu Mažuraniću u čast njegovog imenovanja za bana ispjevao je Anton Melnár.
Ing. Viktor Ružič, Rijeka

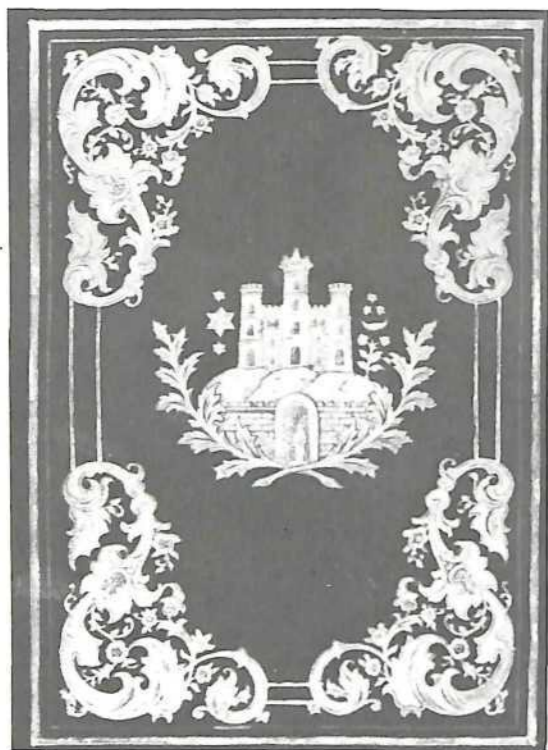
95. **NAREDBE I ZAKONI BANA IVANA MAŽURANIĆA**

Zagreb 1873–1875. g.

Mažuranićeva vlada razvija bogatu zakonodavnu djelatnost. Njezine reforme u upravi, sudstvu i školstvu omogućile su preuređenje Hrvatske u modernu građansku državu.

PMH, biblioteka

Diploma poglavarstva i zastupništva kraljevskog slobodnog grada Zagreba, kat. br. 102 (korice)

Diploma poglavarstva i zastupništva kraljevskog slobodnog grada Zagreba, kat. br. 102 (prva stranica)

Diploma Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva iz Zagreba, kat. br. 107

96. **SPOMENICA NA SVEČANO OTVARANJE KR. SVEUČILIŠTA FRANJE JOSIPA I U ZAGREBU DANA 19. LISTOPADA 1874.**

Zagreb, 1875. g.

AH

97. **PISMO**

Zagreb, 27. IX. 1878.
Hrvatski jezik, prijepis.

Ban Ivan Mažuranić zahvaljuje se Đorđu, sinu Novice Cerovića, crnogorskom vojvodi, za poklonjen sat.

NSB, R 5844/a

98. **PISMO**

Cetinje, 23. XII. 1877. g.
Ćirilica.

Popratno pismo Novice Cerovića Ivanu Mažuraniću povodom darovanja »Sahata Smail age Čengića, što se pri njemu našao, kad je poginuo«.

NSB, R 5844/b

99. **CARSKI DEKRET O UMIROVLJENJU IVANA MAŽURANIĆA**

21. II. 1880. g.
Mađarski jezik.

Dekret o umirovljenju posljedica je Mažuranićeve ostavke koju je podnio nakon što je mađarska vlada izrazila negativan stav prema sjedinjenju Krajine s Hrvatskom.

NSB, R 5849, 49

100. **POGLAVARSTVO GRADA KRIŽEVACA IZRAŽAVA ŽALJENJE ZBOG MAŽURANIĆEVA ODSUPA S BANSKE ČASTI**

Križevci, 28. II. 1880. g.
Hrvatski jezik, rukopis.

NSB, R 5845 15

101. **OSMRTNICA IVANA MAŽURANIĆA**

Zagreb, 4. VIII. 1890. g.
Hrvatski jezik, tisak.

NSB, R 5845.1/30

DIPLOME I POVELJE

102. **DIPLOMA POGlavARSTVA I ZASTUPNIŠTVA KRALJEVSKOG SLOBODNOG GLAVNOG GRADA ZAGREBA**

Dragutin Stipetić, Zagreb, 1860.
Baršun, mesing, papir; 352 x 247 x 15 mm; d.d.
»Dragutin Stipetić scrips.«.

Korice od tamnomodrog baršuna. Na prednjoj strani utisnuti mesingani ukrasi; u kutevima rocaille motivi, u sredini kula i gradska vrata grada Zagreba, sa zvijezdom i polumjesecom. Na poladini isti ukrasni rocaille motivi utisnuti u baršun. Diplomu sačinjavaju četiri lista. Na prvom listu naslov i ukrasni motivi izvedeni tušem i zlatnom i crvenom bojom. U desnom donjem uglu signatura: »Dragutin Stipetić scrips.« U sredini lista gore veduta Zagreba smještena na viticama, ispod nje naslov »POGLAVARSTVO/ i/ ZASTUPNIŠTVO/ kralj. i slobod. glavnog grada/ ZAGREBA/ Presvietlom gospodinu/ Ivanu Mažuraniću/ kraljevskoga hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga/ dvorskoga dikasterija/ Predsjedniku.« U

gornjem dijelu lijevo na ovalnim štitovima hrvatski i slavonski grb, povise njih kruna sv. Stjepana, a desno kula i gradska vrata grada Zagreba; oba motiva uokvirena viticama. U donjem lijevom dijelu žena u stiliziranoj narodnoj nošnji naslonjena na kamenu ploču iz koje izvire voda, pred njom tri stepenice, vrč, i na ogradi stepenica grb Dalmacije. U desnom donjem dijelu sjedeći lik stanovnika dalmatinske Zagore, u pozadini vojnik s puškom na straži pred borovim šumskom. Na slijedeće tri stranice rukom pisan tekst pohvale Ivanu Mažuraniću, kojim se izražava vjera naroda u njega. Datirano na posljednjoj stranici: 31. prosinac 1860. Ispod datuma slijede potpisi gradskih odličnika (Janko Pavlešić, kanonik zagrebački, starešina; Gr. Mikić, starešina; Josip Horvath, starešina; Nic. Niculus (Nikola Nikolić), starešina; Andrija Jam....?, starešina; Anastas Popovich, starešina; ? Thaller, starešina?; Stjepan Bošnjaković, starešina; Mato Csorio...., starešina; Vjekoslav Frigan, gradski starešina; Nikola Urica, gr. pogl. viećnik i sastavitelj). Unutar središnjih listova uvezana bijelo-crvena isprepletana traka na kojoj visi metalna okrugla kutija u kojoj je u crvenom vosku otisnut pečat grada Zagreba.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

103. **DIPLOMA DRUŠTVA GRAĐANSKE STRELJANE U ZAGREBU**

Julije Hühn, Zagreb, nakon 1860.

Kolorirana litografija, zlatotisak, rukom dopisivana; 487 x 618 mm; u sredini dolje »Lit. zavod od Jul. Hühna u Zagrebu«.

Po sredini gore naslov »Ravnateljstvo društva/GRADJANSKE STRELJANE U ZAGREBU« i dalje tekst kojim se posvjedočuje da je Ivan Mažuranić, državni tajni savjetnik i kancelar Hrvatske i Slavonije, primljen za redovnog člana društva. Datirano u Zagrebu: 1. siječanj 1862. godine. Desno dolje potpis nadmeštra i ravnatelja društva (August ...?), ispod njega potpis tajnika (Hinko Ostoić), desno potpisi dvaju streljačkih savjetnika (Mirko Bogović, Pavao Hatz). Po sredini dolje pečat društva u smeđem vosku s natpisom »DRUŽTVO GRADJ: STRELJANE U ZAGREBU«, u sredini streljačka meta, kula Zagreba i dvije zastave. U lijevom donjem dijelu unutar zlatotiskom izvedenih rocaille motiva smješteni grbovi – lijevo grada Zagreba i desno Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s krunom iznad njih. U manjem medaljonu iznad grbova crvena streljačka meta s kulom grada Zagreba iznad nje i dvjema zastavama – lijevo zeleno-bijelom, a desno trobojnicom. Iz spleta rocaillea izdiže se zastava Društva građanske streljane (zeleno-bijela). »Društvo zagrebačkih strielacah«, koje će s vremenom postati Društvo građanske streljane, osnovano je još 1786. godine po uzoru na takva društva u Evropi. U zgradi Streljane na Tuškancu (koja je sagrađena 1837. godine) održavali su se polovinom stoljeća brojni plesovi i zabave.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

Lit.: Ž. Kašnar, Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću, Muzej grada Zagreba, 1986.

104. **DIPLOMA POČASNOG GRAĐANINA KRIŽEVACA**

Julije Hühn, Zagreb, nakon 1860.

Kolorirana litografija, zlatotisak; 500 x 630 mm; sign. d. d. »Lit. zavod Jul. Hühn-a u Zagrebu«.

Gore u sredini grb grada Križevaca (lijevo i desno zvijezda, u sredini trostruki križ, ispod dvije ruke koje se rukuju), lijevo i desno od grba ukrasni motivi i kruna. U sredini tekst kojim se navodi da se kancelara Trojedne Kraljevine Ivana Mažuranića imenuje počasnim građaninom Križevaca. Datirano u Križevcima: 31. ožujak 1864. godine. Lijevo dolje potpis čeonika, a desno velikog bilježnika Križevaca. U ukrasnim letvicama i rocaille motivima umetnuti (slijeva nadesno) grb Slavonije i Dalmacije, žena sa snopom klasja, prikaz destilacije pića, knjige sa sidrom i skeptom sa zmijama, žena s mehaničkim alatima (a u pozadini vjerojatno gospodarska škola u Križevcima) i grb Hrvatske. U sredini dolje pečat slobodnog i kraljevskog grada Križevaca.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

105. **IMENDANSKA ČESTITKA**

Beč ili Zagreb, 1875–6.

Kolorirana litografija, zlatotisak; 476 x 340 mm, bs.

Unutar ukrasnog okvira od cvijeća i vitica u različitim bojama natpis: »ŽIVIO!/ K IMENDANU/ MILI NAM ZASTUPNIK NAŠ/ PREUZVIŠENI GOSPODIN/ IVAN MAŽURANIĆ/ NA PONOS I SLAVU NARODA NAŠEGA./ U BELOVARU, 22. LIPNJA 1873. Ispod natpisa slijedi potpis Đure Cuvaja, gradskog načelnika. Na unutrašnjem listu potpisi Zastupstva grada Bjelovara: Nikola Dobrić, gradski vijećnik; Tomo Hereceg, gradski vijećnik; G. Ružičić, podnačelnik; Mato Kožina?, gradski vijećnik; Joco Dobrić, gradski vijećnik; Martin Kos, gradski vijećnik; Ante Miskiđ, gradski vijećnik; G. Kuković, gradski vijećnik; Stjepan Žunec, gradski zastupnik; Dragutin Koleszar; Petar Božović; Basilius Belies; Jakob ....., gradski vijećnik; J. Grubešić; Nikola Mišnić, gradski vijećnik; Filip Omčikus, gradski vijećnik; M. Wlahovics, gradski zastupnik; Đuro Lazković, gradski vijećnik.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

106. **DIPLOMA HRVATSKOG PJEVAČKOG DRUŠTVA »KOLO«**

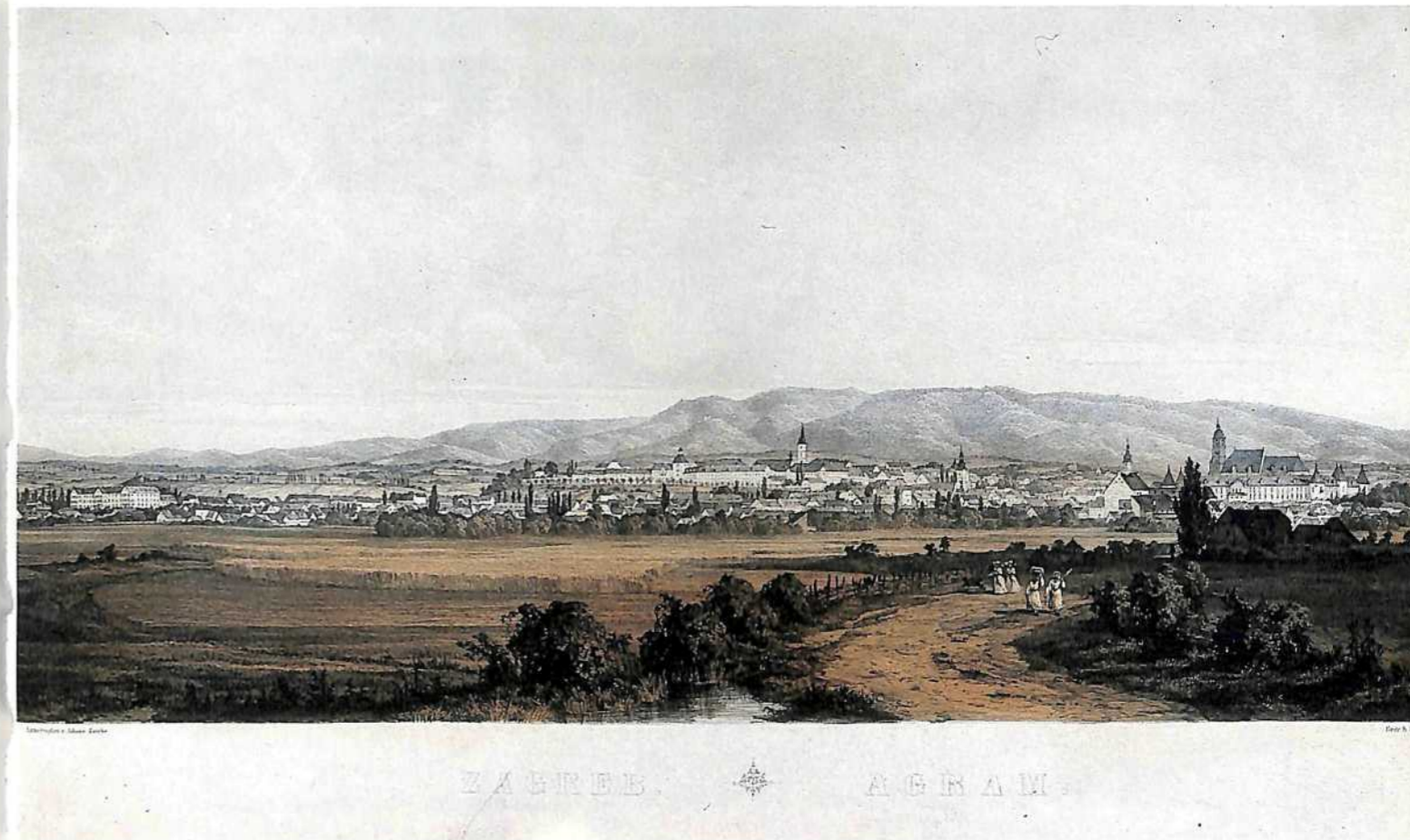
Litografirao Louis Hochbaum, tiskao Dragutin Albrecht, Zagreb, 1875.

Kolorirana litografija; 501 x 670 mm; sign. I. d. »L. Hochbaum lit.«, d. d. »Kamenot, Drag. Albrechta u Zagrebu«.

Na ukasnoj traci u gornjem dijelu diplome naslov »HRVATSKO PJEVAČKO DRUŠTVO 'KOLO'«. U središnjem dijelu u zlatotisku lira, u čijem je okruglom šupljem dijelu tekst kojim se navodi da je zaključkom upravnog odbora ban Ivan Mažuranić proglašen članom utemeljiteljem društva. Datirano: 1. srpanj 1875. godine. S desne strane u ukrasnom neogotičkom okviru od izvijenog drva lik žene koja svira na žičanom instrumentu, ispod nje natpis »MUZIKA«, a u identičnom okviru na desnoj strani lik žene s knjigom u rukama, ispod koje je natpis »POEZIJA«. Prostor između lika i ukrasnih okvira sa ženskim likovima ispunjen zelenim ukrasnim lišćem. U donjem dijelu ukrasna traka na kojoj su s lijeve strane potpisi tajnika (Dr. Đuro Kontak) i predsjednika Društva, potom odštampani tekst »Tko pjeva zlo nemisli.«, te s desne strane ponovo potpisi potpredsjednika i odbornika (Janko Grahor). U desnom donjem dijelu grb Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s krunom. Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« osnovano je 1862. godine, a glavni mu je zadatak bio širenje narodne glazbe.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

Lit.: Ž. Kašnar, Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću, Muzej grada Zagreba, 1986.

Ivan Zaslche, Zagreb s juga, kat. br. 178

Vaza s medaljonima, 1860–1870. g. kat. br. 233; svjetiljka, kat. br. 234

Naočale Aleksandre Demeter, kat. br. 286; lepeza Afratije Demeter, kat. br. 289; tintarnica Aleksandre Demeter, kat. br. 283; niska od jantara Aleksandre Demeter, kat. br. 299

Salonska garnitura Ivana Mažuranića oko 1850–1860. g. kat. br. 208; podnos za voće od egipatskog alabastera iz obitelji Mažuranić, 19. st. kat. br. 238

Salonska garnitura iz obitelji Mažuranić, oko 1830. g. kat. br. 209; posuda za šećer, Francuska, 19. st. kat. br. 242; skica za lunetu, kat. br. 200.

107. **DIPLOMA HRVATSKO-SLAVONSKOG GOSPODARSKOG DRUŠTVA IZ ZAGREBA**

Litografirao Louis Hochbaum, tiskao Dragutin Albrecht, Zagreb, 1876.

Litografija; 500 x 630 mm; sign. l. d. »Risao i urez L. Hochbaum.«, d. d. »Kamenot. kod Drag. Albrechta u Zagrebu.«.

U sredini gore lijevo grb Hrvatske o koji je oslonjena djevojka koja prede, desno grb Slavonije o koji je oslonjena djevojka sa srpom i snopom požnjelog žita. Između ova dva grba nazire se lavlja glava i obris trećeg grba (Dalmacije). Iznad grbova lebdi kruna sv. Stjepana. U sredini dolje natpis »HRVATSKO SLAVONSKO/ GOSPODARSKO DRUŠTVO« i dalje tekst kojim se navodi da se bana Trojedne Kraljevine Ivana Mažuranića prima za člana utemeljitelja. Datirano u Zagrebu; 1. siječanj 1876. Lijevo potpis predsjednika (Grof Jelačić), desno tajnika Društva. U ukrasnom obrubu oko naslova i teksta medaljoni međusobno povezani isprepletenim viticama vinove loze i ukrasnim letvicama (počevši od lijevog gornjeg dijela); košnice, sjetva, pretakanje vina, berba vina, gospodarske zgrade, muženje krave, kobila i ždrijebe, hranjenje živadi, parni stroj. Ispod središnjeg donjeg medaljona (gospodarske zgrade) utisnut ovalni suhi žig Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, u čijem je središnjem dijelu prikaz dvaju grbova (hrvatskog i slavonskog) s krunom poviše njih.

1841. godine osnivanjem Gospodarskog društva počinje sustavna briga i zanimanje za razvoj privrede u našim krajevima. Rad Gospodarskog društva bit će okrunjen osnivanjem Gospodarske škole u Križevcima 1859. godine i Prvom dalmatinsko-hrvatsko-slavonskom gospodarskom izložbom 1864. godine u Zagrebu. Druga gospodarska izložba bit će održana povodom pedesetgodišnjice postojanja Gospodarskog društva, 1891. godine.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb 1985; Ž. Kašnar, Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću, Muzej grada Zagreba, 1986.

108. **DIPLOMA DOBROVOLJNOG VATROGASNOG DRUŠTVA IZ SISKA**

Braća Obpacher, München« oko 1870.

Litografija, kolorirana; 642 x 482 mm; sign. sredina dolje »Lith. Anst. v. Gebrüder Obpacher, München«

Gore na vrhu kruna, ispod nje vijenac od hrastova lišća u čijoj je sredini smješten snop drvaca i sjekirica, preko vijenca ukrasna traka, s tekstom: »Sloga božja pomoć.«. Naokolo ukrasni cvjetni i vitičasti motivi. Ispod ukrasne trake veduta grada (Sisak) po noći i tekst o imenovanju bana Ivana Mažuranića počasnim članom Društva. Datirano u Sisku; 1. listopad 1875. godine. Lijevo, stojeći na ukrasnim drvenim letvicama,

vatrogasac s kacigom i crvenom perjanicom, desno drugi vatrogasac identično odjeven, držeći u rukama crijevo za vodu. U donjem dijelu unutar rocaille ornamenta dva patuljasta lika što simboliziraju plamičke vatre. U sredini dolje crvenim voskom pečat s natpisom: »SLOGA BOŽJA POMOĆ/ POŽARNI SBOR U SISKU«, a u sredini pečata iznad hrastova lišća dvije ruke što se rukuju. Sasvim lijevo dolje potpis tajnika, a desno zapovjednika Društva.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

109. **DIPLOMA PJEVAČKOG DRUŠTVA »DANICA« IZ SISKA**

J. Moses, Beč, 1876.

Kolorirana litografija; 447 x 590 mm; sign. sredina dolje »Lith. atel. v. J. Moses Wien, II. Lilienbrunnng. 6.«

Gore na ukrasnoj vrpici naziv »PJEVAČKO DRUŠTVO 'DANICA' U SISKU«, ispod po sredini tekst u kojem se navodi da se zaključkom upravnog odbora ban Trojedne Kraljevine Ivan Mažuranić prima za člana utemeljitelja. Datirano u Sisku; 19. svibanj 1876. godine. Ispod toga na ukrasnoj traci natpis »U pjesmi nam slava«. S lijeve strane ukrasne trake štiti s grbom grada Siska, a s desne štiti s grbom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. U ukrasnom obrubu lijevo, na malom postamentu s natpisom »POESIA«, lik mlade djevojke, u ukrasnom obrubu desno, na malom postamentu s natpisom »MUZIKA«, lik mladog momka s harfom. U donjem dijelu ukrasnog okvira na traci potpisi (slijeva nadesno) predsjednika, tajnika (M. J. Lovrić), blagajnika (Vilim pl. Tomaj) i odbornika društva.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

110. **DIPLOMA DRUŠTVA »NARODNE ČITAO-NICE« U OTOČCU**

tiskara Dragutina Albrechta?, Zagreb?, 1876.

Litografija, zlatotisak; 485 x 620 mm, b. s.

U sredini gore na ukrasnom svitku grb Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s krunom; lijevo i desno od svitka ukrasni ornament. Po sredini ispod tekst u kojem se navodi da se bana Ivana Mažuranića izabire za počasnog člana Društva. Datirano: 28. lipanj 1876. godine u Otočcu. Lijevo dolje potpis tajnika (E. Tomaj), a desno ravnatelja Društva (Ivan Jurković).

Unutar neogotičkih pozlaćenih ornamentata slijeva nadesno prikaz ženskog lika koji simbolizira znanje, knjige s globusom i sidrom, knjige s tintarnicom i papirima, te ponovo ženski lik koji simbolizira ratarstvo. U sredini dolje pečat od crvenog voska.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

111. **DIPLOMA ARHEOLOŠKOG DRUŠTVA »SISCIA« IZ SISKA**

Zagreb?, 1876.

Kolorirana litografija, zlatotisak; 443 x 618 mm, bs.

U sredini gore u ukrasnom okviru grb Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s krunom, lijevo i desno lovorike, povezane u donjem dijelu ukrasnom trakom. U sredini dolje tekst kojim se bana Ivana Mažuranića imenuje pokroviteljem i redovitim članom Društva. Lijevo dolje potpis predsjednika, desno tajnika (D. Jagić). Datirano u Sisku: 13. kolovoz 1876. godine. U ukrasnom okviru s lijeva na desno u medaljonima prikazi dviju rimskih glava, srednjovjekovnih arheoloških nalaza, ruševne građevine, vedute Siska sa splavarenjem na rijeci (središnji donji medaljon), ostataka vaza, poprsja muškarca u profilu. U drugoj polovini 19. stoljeća osniva se niz društava kojima je osnovni zadatak sakupljanje i zaštita povijesnih ostataka.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

112. **DIPLOMA PRVOG HRVATSKO-SLAVONSKOG VETERANSKOG DRUŠTVA IZ SSKA**

A. Fanto?, Sisak?, 1876.

Litografija, tonirana, zlatotisak; 530 x 684 mm, bs.

Po sredini gore ukrasna traka s natpisom »ZA BOGA KRALJA I DOMOVINU«, ispod dvoglavi orao s krunama, te oko ovalnog medaljona s vedutom Siska simboli ratovanja (vojnički čako, šešir, mač, truba, bubanj, top, vršci bajuneta i dvije zastave). Ispod vedute ukrasna traka s natpisom: »Prvo hrvatsko slavonsko VETERANSKO DRUŠTVO u SISKU«, te u sredini dolje tekst kojim se navodi da se bana Ivana Mažuranića imenuje za počasnog člana. Datirano u Sisku: 2. srpanj 1876. godine. Lijevo dolje potpisi počasnog predsjednika (Milan Theodorović, c. kr. podpukovnik u miru) i tajnika (Julije Jordan), a desno predstojnika (Petar Orlović) i blagajnika (Đuro Berghofer). U ukrasnom geometrijski riješenom okviru nalazi se osam prikaza ratnih scena, te u lijevom gornjem kutu dvoglavi austrijski orao s mačevima, grbom, i austrijskom krunom, u sredini dolje grbovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije s krunom sv. Stjepana poviše njih, te u gornjem desnom kutu ugarski grb s krunom sv. Stjepana.

Prvo hrvatsko slavonsko veteransko društvo utemeljeno je u Sisku 1. ožujka 1874, pod pokroviteljstvom nadvojvode Josipa. Osnovna zadaća Društva bila je podupiranje i potpomaganje bolesnih i iznemoglih članova koji su bili sudionici u dotadašnjim ratovima monarhije, te potpomaganje njihovih obitelji poslije njihove smrti.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

Lit.: Ž. Kašnar, Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1986.

Bilj. Diploma Hrvatsko-slavonskog veteranskog društva koje je osnovano u Zagrebu 1877. godine identičnog je izgleda kao i diploma sisačkog društva. Samo je na ukrasnoj traci promijenjeno ime grada iz »Sisak« u »Zagreb«.

113. **ISKAZNICA PRVOG HRVATSKO-SLAVONSKOG VETERANSKOG DRUŠTVA U SISKU**

A. Fanto, Sisak, 1876.

Litografija; 78 x 135 mm; sign. sredina dolje »Brzotiskom A. Fanto-a u Sisku.«

Navodi se da je 2. srpnja 1876. godine Ivan Mažuranić imenovan počasnim članom.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

114. **PRAVILA I DRUŽTVENI RED PRVOG HRVATSKO-SLAVONSKOG VETERANSKOG DRUŠTVA U SISKU**

A. Fanto, Sisak, 1876.

Knjigotisak; 212 x 138 mm; A. Fanto, 1876.

Modre korice s naslovom PRAVILA/ i / DRUŽTVENI RED/ prvoga hrvat.-slav. veteranskoga društva/ u / SISKU/ pod pokrovit. Nj. visosti/ Nadvojvode Josipa. / (Ciena 20 nov.) / U SISKU/ Brzotiskom A. Fanto-a/ 1876.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

PORTRETI – ULJA NA PLATNU

115. **KOLOMAN BEDEKOVIĆ KOMORSKI (Jalžabet 1818–Hinterbrühl)**

Gyula Udvardy, Zagreb?, oko 1870–72.

Ulje na platnu; 68 x 55 cm; sign. desno uz rame »Udvardy«.

Koloman Bedeković je 1845. saborski zastupnik Zagrebačke županije, i javni protivnik ilirizma. Neposredno nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe imenovan je ministrom za Hrvatsku i Slavoniju, u vrijeme banovanja Levina Raucha. Bedeković je bio po uvjerenju unionist. Nakon Rauchove ostavke zbog tzv. »Aferu Lonjskog polja« 1871. Bedeković postaje ban; raspisuje nove izbore koje su unionisti izgubili. 1872. u Saboru pročitao kraljevski reskript kojim se Sabor raspusti, te potom napustio bansku čast. Banom je imenovan Antun Vakanović, a Bedeković je, uz manji prekid 1883. godine, ostao na položaju ministra sve do svoje smrti.

Na modrikasto-smečkastoj pozadini poprsje starijeg muškarca, tijelo frontalno, glava malo u desno. Sijeda kosa, visoko čelo, modre oči, dug nos, gusti brci i brada četvrtasto šišana. Bijela košulja čiji ovratnik se nazire iznad tamnog jednorednog kaputa ukrašenog filigranskim pucetima s tirkizima, oko vrata crna kravata sa zlatnim ukrasima vezana u mašnu. Preko prsiju modro-žuto-modra široka lenta, odlikovanje. Preko ramena prebačen crni menten s krznenim ovratnikom, zakačen filigranskim nakitom sa tirkizima.

PMH, inv. br. 13363

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 23; J. Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 195–201; HBL, sv. 1, Zagreb, 1983, str. 582.

116. **HEINRICH BERNATH (1810–1854)**

Mihael Stroy, Zagreb, 1839.

Ulje na platnu; 71 x 59 cm; sign. d. d. »Stroy pinx./ 839«.

Ljekarnik u Varaždinu oko 1840. godine (imao kuću i ljekarnu u današnjoj Gundulićevoj ulici br. 9, gdje je i ranije postojala ljekarna). Tast Vladimira Mažuranića.

Poprsje muškarca srednjih godina, sjedeći u naslonjaču. Tamna kosa začešljana u lice, tamne oči, svijetli inkarnat puti. Ovratnik bijele košulje podignut, podvezan crnom maramom, u prsnik utaknuta zlatna igla s okruglom ukrasnom glavicom, te lanac za sat. Kaput preko košulje taman, gotovo crn. Preko ramena prebačena crna pele-

rina s crvenom podstavom. Lijevom rukom drži knjigu. Pozadina tamnozelenosmeđa.

PMH, inv. br. 31689, Zbirka Mažuranić*

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 215.

117. **NOVICA CEROVIĆ (Tušinja 1806–Drobnjak 1895)**

Ferdo Quiquerez, Cetinje, 1875.

Ulje na platnu; 77,5 x 50,5 cm, bs.

Novica Cerović već je sa 27 godina postao knez Tušinja. Oca su mu objesili Turci, pa je ubistvo Smail-age vjerojatno bilo izazvano i vlastitom osvetom. Od 1840. do 1856. senator na Cetinju. Quiquerez 1875. odlazi iz Rima, gdje se usavršavao zajedno s Izidorom Kršnjavim, u Crnu Goru, tražeći likovnu podlogu za ilustriranje Mažuranićeve epa »Smrt Smail-age Čengića«; došavši na crnogorski dvor srdačno je primljen i dobio odmah narudžbu za izradu ilustracija za Njegošev »Gorski vijenac«. Istovremeno na Cetinju boravi i kipar Ivan Rendić, također u potrazi za autentičnim crnogorskim motivima vezanima uz Mažuranićeve ep. I jedan i drugi umjetnik izrađuju sliku, odnosno bistu Novice Cerovića, crnogorskog junaka.

Na zlatnosmeđoj pozadini poprsje starijeg muškarca izražajnog lica, od sunca izboranog i opaljenog. Na glavi crna kapa ispod koje proviruje crna kosa. Preko bijele košulje dugih rukava crveni prsluk ukrašen zlatnim prugama i vezivom. Gornji prsluk crn sa zlatnim i crvenim ukrasima i tri odlikovanja. Za pojas zataknute dvije kubure.

PMH, inv. br. 8631

Lit.: M. Schneider, Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX stoljeća, Zagreb, 1971, str. 22, 92; Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 663–664.

118. **TEODOR DEMETER (1759–1828)**

Hrvatska, 1791.

Ulje na platnu; 83,5 x 67 cm, bs.

Prema podacima iz obitelji prikazan je otac Dimitrija Demetra. Poprsje muškarca srednjih godina, tijelo frontalno, glava četvrt na lijevo. Crna kosa, tamnomodre oči, na glavi trorogi šešir, crni brci. Odjeven u modrikasto bijelu košulju ukrašenu zlato vezom i čipkom i preko nje zagasitocrveni kaput. U lijevoj ruci drži pismo s grčkim natpisom, na kojem prema dešifraciji Dr. D. Škiljana nakon restauriranja u travnju 1990. piše: »Vrlo cijenjenom i blago=/ rodnom Gospodinu Gospodinu Teodoru/ Demetru Gligorovu./ od mene voljenom, s dubokim/ poštovanjem/ 1791. u/ Legradu«

PMH, inv. br. 31699, Zbirka Mažuranić

119. **DANILO JAKŠIĆ**

Karlovac?, oko 1810.
Ulje na platnu; 61 x 51 cm, bs.

Iz karlovačke trgovačke obitelji koja je u okolici Karlovca posjedovala imanja. Mladi muškarac stojeći frontalno za trgovačkim pultom, do pasa. Tamna kosa s razdjeljkom po sredini, bijela košulja s tankim crvenim prugama, podignut ovratnik, tamni, gotovo crni, jednoredni kaput. U desnoj ruci drži pismo. Na pultu ispred njega svežanj pisama. Pozadina tamna.

PMH, inv. br. 31696, Zbirka Mažuranić*

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 227; Hrvatske zemlje i francuska revolucija, Zagreb, 1989, str. 123.

120. **OTAC DANILA JAKŠIĆA**

Hrvatska, oko 1800.
Ulje na platnu; 64 x 42 cm, bs.

Trgovačka obitelj iz Karlovca. Poprsje starijeg muškarca; na tamnoj pozadini frontalno, smeđa kosa s razdjeljkom po sredini, u dva blaga uvojka. Bijela košulja s čipkastom bijelom kravatom, preko nje žarkocrveni jednoredni kaput.

PMH, inv. br. 31698, Zbirka Mažuranić*

121. **JELISAVA JAKŠIĆ (JEŠA)**

Karlovac?, oko 1810.
Ulje na platnu; 61 x 51 cm, bs.

Iz karlovačke obitelji, supruga Danila Jakšića. Mlada žena slikana do ispod pasa, u desnom poluprofilu. Tamna kosa začešljana unatrag i sakupljena na zatiljku. Odjevena u tamnosmeđu empire haljinu ukrašenu sitnim svjetlijim točkicama, kratkih loptastih rukava. Ruke prekrizene ispod prsiju, u desnoj drži zatvorenu lepezu.

PMH, inv. br. 31697, Zbirka Mažuranić*

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 227; Hrvatske zemlje i francuska revolucija, Zagreb, 1989, str. 123.

122. **ANTUN MAŽURANIĆ (Novi Vinodolski 1805–Zagreb 1888)**

Ferdo Quiquerez, Zagreb, oko 1875.
Ulje na platnu; 60 x 50 cm, bs.

Stariji brat Ivana Mažuranića. Materijalno ga pomagao pri školovanju i imao, čini se, velik utjecaj na njegov razvoj. Nakon klasičnog obrazovanja djeluje kao profesor jezika i književnosti na zagrebačkoj gimnaziji. Vladao je latinskim, grčkim, talijanskim, francuskim, njemačkim i ruskim jezikom. U vrijeme preporoda vrlo je aktivan, ali se

nije eksponirao. Započeo je s proučavanjima i izdavanjima starih dokumenata (»Zakon vinodolski od leta 1280«, Zagreb 1843). Zajedno s Ivanom priredio je za izdavanje Gundulićeva »Osmana« (Zagreb 1844). Od 1848. do 1852. je na dužnosti banskog povjerenika za Vinodol. U to vrijeme izdaje zajedno s Veberom i Mesićem »I-lirsku čitanku« (1856–60) i »Slovnice hrvatsku« (1859). U prvom dijelu »Slovnice«, Rječoslovju, obradio je problem naglasaka, razlikujući štokavska i čakavska narječja; ovu tematiku dalje je razradio u djelu »O važnosti accenta hrvatskoga na historiju Slavjanah« (1864). Od 1861. do 1868. je ravnatelj riječke Gimnazije, a potom odlazi u mirovinu i do smrti živi u Zagrebu.

Na tamnoj pozadini koloristički kontrastno slikano poprsje starijeg muškarca. Bijela kosa i gusta brada i brkovi, tamne oči. Blijeda put. Bijela košulja koja proviruje ispod tamne mašne, preko nje tamni jednoredni kaput s malim reverima.

PMH, inv. br. 8635

Lit.: M. Živančević, Ivan Mažuranić, Novi Sad–Zagreb, 1988, str. 14–16

123. **IVAN MAŽURANIĆ (Novi Vinodolski 1814–Zagreb 1890)**

August Alexius Canci, Tommaso da Rin, Francesco Beda, Hrvatska?, 1873.
Ulje na platnu; 143 x 106,5 cm; sign. d. d. »Canzio Darin Beda/ 1873.«

Uz svesrdnu pomoć brata Antuna školuje se prvo na riječkoj Gimnaziji, potom u Szombathelyju (1834), a nakon toga 1835. djeluje kao pravnik u Zagrebu. 1840. odvjetnik u Karlovcu (sirotinjski kurator), ženi se Aleksandrom Demeter (1841). 1848. zastupnik u Hrvatskom saboru. 1860. predsjednik Hrvatskog dvorskog dikasterija, 1861–5. hrvatski kancelar, 1872. predsjednik Sabora, 1873–1880. ban. Umirovljen, posljednji put politički aktivan na saboru 1885. Značajna književna djela; nadopune Gundulićeva »Osmana« i »Smrt Smail-age Čengića«, veliki ep temeljen na povijesnim zbivanjima u Crnoj Gori.

Stariji muškarac, stojeći, do koljena, pred zelenkastom pozadinom, desno antički stup. Visoko čelo, prosjeda kosa, brci, dugi zalisci po uzoru na cara Franju Josipa I, smeđe oči. Odjeven u tamnomodru velikašku galu sa zlatnim gajtanima, filigranskim pucetima ukrašenim tirkizima. Preko ramena tamnomodri menten podstavljen krznom, sa zlatnim gajtanima. Ukrasni lanac za menten također filigranski izrađen, ukrašen tirkizima. Na stoliću desno prekrivenom zagasitocrvenim prekrivačem krzneni kalpak s bijelom perjanicom i ukrasom s grbom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

PMH, inv. br. 31687, Zbirka Mažuranić

Lit.: M. Schneider, Portreti 1800–1870, Zagreb, 1973, str. 16, 17, 33; I. Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana,

1987, str. 145–151; J. Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 197–210.

Bilj.: U zbirci portreta PMH nalazi se portret Ivana Mažuranića (kat. br. 124); signiran jednako kao i ovaj novi otkup iz Zbirke Mažuranić – »Canzio Darin Beda 1873« (PMH, inv. br. 2776). Izgled Mažuranića je identičan na oba djela, samo je drugi portret slikan za ovalnu ramu i manjih je dimenzija. Postoji i treći portret, koji nije signiran, PMH inv. br. 2777 (a pretpostavljam da se radi o kopiji portreta PMH inv. br. 2776), također slikan za ovalnu ramu i gotovo identičnih dimenzija kao i ovalni portret, signiran sa »Canzio Darin Beda 1873«. Po kvaliteti ni taj treći portret ne odudara od dva prije navedena.

124. **IVAN MAŽURANIĆ**

August Alexius Canci, Tommaso da Rin, Francesco Beda, Hrvatska?, 1873.
Ulje na platnu, oval; 78 x 64 cm; sign. d. d. »Canzio Darin Beda 1873.«

U ovalu poprsje starijeg muškarca, pred zelenom pozadinom. Odjeven u tamnomodru velikašku galu, ukrašenu zlatnim gajtanima i filigranskim dugmadi, preko ramena prebačen tamni menten podstavljen krznom, s ukrasnim lancem ukrašenim plavim tirkizima.

PMH, inv. br. 2776

Lit.: M. Schneider, Portreti 1800–1870, Zagreb, 1973, str. 17–18.

Bilj.: Ova slika mogla bi potvrđivati postojanje čitave radionice slikara Cancia, kako to smatra dr. Marijana Schneider u knjizi »Portreti 1800–1870« (Zagreb, 1973, str. 17–18); naime u »Viencu« iz 1873. godine navodi se da je slikar Canzi nedavno bio izložio sliku dičnog bana Ivana Mažuranića. Budući da u PMH sada postoje dvije slike, obje identično signirane i s istim detaljima i načinom slikanja, postavlja se pitanje nije li radionica slikara Cancia slikala i manju verziju portreta istovremeno s velikom.

125. **MARINA MAŽURANIĆ**

George Scott, Bled, 1924.
Ulje na platnu; 61 x 50 cm; sign. g. l. »GEORGES SCOTT/ Bled 1924.«

Druga žena Božidara Mažuranića (1879–1952), Ruskinja, odgajana u Parizu. Na maslinastozelenoj podlozi poprsje mlade žene, glave frontalno, tijela okrenutog u desni poluprofil. Gusta smeđa poluduga kosa sa razdjeljkom po sredini, smeđe krupne oči. Put svijetla,

rumeņa usta. Odjevena u crnosivi ogrtač velikih, visoko podignutih revera.

PMH, inv. br. 31736, Zbirka Mažuranić*

126. **VLADIMIR MAŽURANIĆ (Karlovac 1845–Zagreb 1928)**

Hrvatska?, nakon 1930.
Ulje na platnu; 74 x 60 cm, bs.

Najstariji sin Ivana i Aleksandre. Bavio se poviješću prava. Najpoznatija djela su mu »Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik« (1908–1925) i »Riječnik pravnog nazivlja hrvatskog«. Poprsje muškarca srednjih godina; na glavi smeđi krzneni kalpak. Crne izražajne obrve, crne oči, šiljati prosjedi brci i brada. Preko bijele košulje modra surka sa zlatnim gajtanima. Oko vrata crna kravata sa zlatnim resicama. Preko ramena prebačen krzneni kaput s metalnim lancem.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 184.

127. **VASIL NIKOLIĆ PODRINJSKI (1820–1892)**

Atelier Pietzner, Zagreb, 1894.
Ulje na platnu; 65 x 52 cm; sign. desno po sredini »Atelier Pietzner/94«

Zagrebački veleposjednik, nećak Dimitrija i Aleksandre Demeter. Slikano po fotografiji, dvije godine nakon smrti.

Vrlo živo slikano poprsje starijeg muškarca, do pasa. Tijelo frontalno, glava četvrt na desno. Visoko čelo, sijeda kosa, gusta brada i brci, sivosmeđe oči, izražajan nos. Bijela košulja s malim ovratnikom ispod kojeg je vezana crna mašna, ukrasna zlatna okrugla igla zataknuta po sredini prsnika. Tamen jednoredni kaput. Pozadina smeđomodra.

PMH, inv. br. 31733, Zbirka Mažuranić*

128. **FERDO QUIQUEREZ (Budim 1845–Zagreb 1893) – AUTOPORTRET**

Ferdo Quiquerez, Zagreb, 1875?
Ulje na platnu; 50 x 37 cm, bs.

Započeo likovno školovanje kod Josipa Franje Mückea u Zagrebu. Iso Kršnjavi u svojim zapisima prilično zlobno tvrdi da većina rješenja za Mückeove vrlo popularne povijesne kompozicije potječe od njegova učenika Quiquereza. I ovaj se mladi slikar zarana počeo baviti temama koje su zanimale i njegova učitelja; nakon usavršavanja u Italiji i boravka na Cetinju u potrazi za motivima za izradu ilustracija Mažuranićeva epa »Smrt Smail-age Čengića« i Njegoševa »Gorskog vijenca« dolazi u Zagreb i izrađuje niz povijesnih prizora, uglavnom po narudžbi trgovca umjetnik-nama Bothea, koji slike koristi za izradu oleografija (Krunisanje kralja Zvonimira 1878, Kosovka

djevojka 1879, Posljednji časovi bana Petra Zrinjskog i kneza Franje Krste Frankopana 1884, itd.). Uporedo s povijesnim temama Quiquerez je radio i pejsaže, od kojih neki ulaze u sam vrh naše likovne povijesti (Zadar – Porta Terraferma, 1875).

Na smeđoj pozadini, koja uz sam lik prelazi u svjetlije tonove, poprsje mladog muškarca, tijela četvrt na desno, glave gotovo frontalno. Tamnosmeđa kosa s razdjeljkom, modro-smeđi brkovi i brada, smeđe oči. Ovratnik bijele košulje podignut, crna kravata vezana u mašnu, tamnosmeđi jednoredni kaput.

PMH, inv. br. 8629

Lit.: Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 663–664.

Bilj.: U gore navedenom djelu reproducirana su dva Quiquerezova djela, »Autoportret« i »Zadar – Porta Terraferma«, oba s krivom naznakom mjesta čuvanja. Djela se nalaze u PMH, a ne u Modernoj galeriji u Zagrebu, kao što u tekstu stoji.

129. LEVIN RAUCH (Lužnica 1819–1890)

Hrvatska?, oko 1865–70.
Ulje na platnu; 68 x 55,5 cm, bs.

Iz bogate plemićke obitelji. Nasljednik bana Šokčevića, imenovan banom 1867. Osnovni zadatak koji mu Beč pri imenovanju povjerava provodjenje je Hrvatsko-ugarske nagodbe, viđeno očima ugarske kraljevske deputacije iz 1866. godine. Trebalo je stvoriti sabor u sastavu koji će pristati na nagodbu s Ugarskom. Raspisao je izbore kojima je manipulirao tako da su unionisti dobili većinu. Nakon dugih rasprava potpisuje se 1868. Hrvatsko-ugarska nagodba. Početkom 1870. predstavnici Narodne stranke Vončina i Miškatić optužuju bana za korupciju u tzv. »Aferi Lonjskog polja«. Rauch je proglašen krivim i u siječnju 1871. podnio je ostavku na bansku čast. Njegov nasljednik bio je ministar Koloman Bedeković.

Unutar tamnosmeđih toplih tonova nazire se lijevi profil krupnijeg muškarca srednjih godina, do pasa. Pročelav, tamnih očiju, šiljatog nosa, dugih tamnosmeđih šiljatih brkova i duge brade. Bijeli ovratnik košulje, tamna mašna oko vrata, raskopčan jednoredni kaput. Preko prsa zlatni lanac za sat.

Portret potječe iz Lužnice i sasvim je neobičan po likovnom rješenju. Očito je raden za obitelj, i djelo je vrlo dobrog nepoznatog slikara.

PMH, inv. br. 10291

Lit.: J. Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 189–196.

130. JOSIP JURAJ STROSSMAYER (Osijek 1815–Đakovo 1905)

Josip Franjo Mücke, Zagreb, 1871.

Ulje na platnu; 92 x 74 cm; sign. d. d. »J. F. Mücke 1871«.

1849. imenovan đakovačkim biskupom; politički je djelovao već 1848, u vrijeme Jelačićeva imenovanja. Oko 1860. zagovornik je monarhističke federacije, zalaže se za reviziju Hrvatsko-ugarske nagodbe; kada mu to ne uspijeva, povlači se 1873. iz političkog života. Sakupljao je umjetnine; osnivač je Strossmayerove galerije starih majstora. Često je bio mecenom mladih umjetnika (Karas, Rendić).

Pred sivosmeđom pozadinom muškarac srednjih godina, sjedeći, četvrt na desno. Tamnosmeđa kosa i visoko čelo, izražajan nos, smeđe oči. Ljubičasto-crvena biskupska odjeća (talar i mocet), oko vrata križ na zlatnom lancu. Ruke položene na naslone.

PMH, inv. br. 2774

Lit.: M. Schneider, Portreti 1800–1870, Zagreb, 1973, str. 115.

131. AUGUST ŠENOA (Zagreb 1838–1881)

Vlaho Bukovac, Zagreb, 1907.
Ulje na platnu; 41 x 32 cm; sign. d. d. »V. Bukovac/ 1907«.

Počeo studirati pravo, međutim nije uspio diplomirati, i sve se više okretao književnom radu. Već 1865. uređuje u Beču novine »Glasonoša« i »Slawische Blätter«. Po povratku u Zagreb, 1866. radio je u uredništvu lista »Pozor«, a zatim u kazalištu (1870–73) kao dramaturg. Od 1874. je urednik »Vienca« koji uređuje sa puno brige i pažnje, želeći čitateljima dati što više korisnih podataka. Najpoznatiji je kao pisac povijesnih romana (»Zlatarevo zlato«, 1871; »Seljačka buna«, 1877).

Na zelenkastoj pozadini portretna glava muškarca srednjih godina, svijetlosmeđe kose i nešto svjetlije brade i brkova. Modre oči. Odjeven u smečkasti kaput, ispod kojeg je bijela košulja. Sve prekriveno finom maglicom.

PMH, inv. br. 5842

Lit.: I. Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana, 1987, str. 179–182.

132. FRANJO TÜRK

August Alexius Canci, Tommaso da Rin, Hrvatska?, oko 1875.

Ulje na platnu, oval; 73 x 59 cm; sign. d. d. »Canzio Darin«.

Brat Irene Türk, prve žene Božidara Mažuranića.

U ovalu na zagasitocrvenoj podlozi poprsje mladog muškarca; tamna kosa, izražajne tamne oči, crni brci. Bijela košulja s crnom kravatom vezanom u mašnu, crni jednoredni kaput.

PMH, inv. br. 31735, Zbirka Mažuranić

133. ANTUN VAKANović (Kostajnica 1808–Zagreb 1894)

M. Merćep, Zagreb, oko 1890.

Ulje na platnu; 69 x 50 cm; sign. d. d. »M. MERČEP«.

Polovinom 19. stoljeća vatreni pristaša ilirskog pokreta u Karlovcu. Nakon 1860. pristupa unionistima. 1867. je predsjednik Sabora i zemaljski financijski ravnatelj. Na toj dužnosti uvodi hrvatski jezik kao službeni. 1867. je u Ugarskoj kao predsjednik rekognikolarne deputacije za sklapanje nagodbe. 1872. nakon odlaska Kolomana Bedekovića s banske časti, postaje banom i na toj dužnosti ostaje do 1873. Njegovo kratkotrajno banovanje spada u jedno od najmračnijih razdoblja hrvatske povijesti. Pri obavljanju svojih ban-skih dužnosti otvoreno je primjenjivao silu. Raspisao je izbore na kojima je uprkos svim manipuliranjima pobijedila Narodna stranka. Da bi joj onemogućio preuzimanje vlasti u Saboru, Vakanović u Sabor poziva i gotovo pedesetak virilista (koji su deklarirani unionisti).

Poprsje starijeg muškarca, malo na lijevo. Sijeda kosa i šiljati brkovi, smeđe oči, mesingane ovalne naočale; odjeven u svijetlomodru surku s gajtanima i filigranskom dugmadi ukrašenom tirkizima. Bijeli ovratnik košulje, tamna kravata sa zlatnim resicama. Preko ramena prebačen tamnomodri menten obrubljen krznom i s krznenim ovratnikom. Velikaški filigranski lanac za menten, ukrašen modrim poludragim kamenjem.

PMH, inv. br. 10290

Lit.: M. Schneider, Portreti 1800–1870, Zagreb, 1973, str. 121; J. Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 201–2.

Bilj.: Budući da je Merćep bio fotograf, lako je moguće da se radi o fotografiji na platnu, koja je zatim oslikana. Rad ne pokazuje značajnije umjetničke kvalitete.

134. FRANJICA VESEL (1823–1852)

Gabriel Decker, Beč ili Zagreb, 1840–45.

Ulje na platnu; 118 x 95 cm; bs. (sign. verso »G. Decker«).

Glumica, zaručnica Dimitrija Demetera (šogora Ivana Mažuranića). Slikana u kostimu u kojem je igrala u Kukuljevićevoj drami »Gusar«.

Sjedeći lik mlade žene, do koljena, četvrt na desno. Kestenjastomeđa gusta kosa u uvojcima pada na ramena. Desnom rukom oslonjenom o stolić poduprla je bradu, lijeva ruka opuštena u krilu; na njoj široka jednostavna zlatna narukvica. Odjevena u bijelu široku košulju, preko koje je crveni prsluk opšiven zlatnom bordurom, širokih proreza za ruke. Bogato nabrana suknja žućkastosmeđe boje. Oko struka bijeli šal sa šarenim vezom. U krilu buket sitnog cvijeća.

PMH, inv. br. 31688, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 253.

135. LJUDEVIT FARKAŠ VUKOTINOVIĆ (Zagreb 1813–1823)

Josip Franjo Mücke, Zagreb, 1866.

Ulje na platnu; 94,5 x 79 cm; sign. d. d. »J. F. Mücke 1866«.

Plemić, pravnik, istaknuti ilirac. Jedan je od osnivača Narodnog muzeja u Zagrebu. U vrijeme Bachova apsolutizma član je Sabora; neko je vrijeme bio predsjednik zemaljskog suda u Križevcima, a potom i veliki župan križevački. Najznačajniji su mu radovi s područja botanike (»Bilinar«). Više je godina bio urednik »Gospodarskog lista« i na svom se imanju Lovrečini bavio unapređivanjem gospodarstva.

Na smeđe-sivoj pozadini stariji muškarac sjedeći, do ispod koljena. Tijelo frontalno, glava četvrt na lijevo. Svijetlosmeđa kosa, sive oči, dugi viseći brkovi i zalisci plavi. Bijela košulja s crnom kravatom vezanom u mašnu, crn jednostavan prsluk s lancem za sat, tamnosivi kaput, hlače svjetlije sive. Ruke na naslonjaču za ruke, opušteno.

PMH, inv. br. 19721

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 265.

136. STUDIJA ŽENSKJE GLAVE

Isidor Kršnjavi, 1873–4.

Ulje na platnu kaširano na ljeperku; 46,8 x 36,9 cm, bs.

Isidor Kršnjavi (Našice 1845–Zagreb 1927) prvu slikarsku poduku dobija od odličnog pejsažiste Huga Conrada Hötendorfa u Osijeku. 1866–69. studira povijest i povijest umjetnosti u Beču, potom do 1872. slikarstvo u Münchenu, susrećući se sa Mašićem. U Italiji je u isto vrijeme kada i Quiquerez. 1877. postaje profesor povijesti umjetnosti i arheologije na novootvorenom Sveučilištu u Zagrebu. Od tog doba počinje njegovo djelovanje u oblikovanju kulturnog života Hrvatske. Osniva 1878. Društvo za učenost, 1882. potiče otvaranje Obrtne škole u Zagrebu. Poznat je kao oštar kritičar suvremene umjetnosti (»Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba«, 1905). Može se reći da su Hermann Bollé, arhitekt mnogih Isinih građevinskih podviga (obnova Katedrale u Zagrebu, gradnja Obrtne škole, itd.) i Iso Kršnjavi dali još i danas prepoznatljiv ton likovnom životu i stvaralaštvu posljednja dva decenija devetnaestog i početku dvadesetog stoljeća.

Na tamnim tonovima podloge poprsje mlade djevojke u desnom profilu. Zlatnosmeđa kosa, tamne oči, rumene usne, naka bijelog ovratnika.

MG, inv. br. 120

Lit.: O. Maruševski, Iso Kršnjavi kao graditelj, Zagreb, 1986; Moderna galerija, Zagreb, 1987, str. 16

**PORTRETI – AKVARELI,
LITOGRAFIJE,
DAGEROTIPIJE I
FOTOGRAFIJE**

137. ALOJZIJA BERNATH, rođena DANISCH

Kraj 19. stoljeća.
Fotografija; 150 x 112 mm.

Snimak prikazuje uljeni portret koji je po obiteljskoj tradiciji bio naslikao Mihael Stroy i koji je po mjerama bio pandan portretu Henrika Bernatha, varaždinskog apotekara. Alojzija Bernath bila je njegova majka.

PMH, inv. br. 31778, Zbirka Mažuranić*

138. HENRIK BERNATH (1810–1854)

Kraj 19. stoljeća.
Fotografija; 150 x 110 mm.

Snimak prikazuje uljeni portret Henrika Bernatha koji je naslikao Mihael Stroy, a danas se čuva u PMH, inv. br. 31689. Za opširnije podatke o Henriku Bernathu vidjeti kat. br. 116.

PMH, inv. br. 31777, Zbirka Mažuranić*

Ivana Brlić-Mažuranić, kat. br. 139

Dimitrije Demeter kat. br. 140

139. IVANA BRLIĆ MAŽURANIĆ (Ogulin 1874–Zagreb 1938)

Božidar Mažuranić, Zagreb, 1926?
Sivoplavi papir, pastel; sign. d. d.
»B. Mažuranić/ Zagreb 1926«.

Ivana Brlić Mažuranić kći je Vladimira Mažuranića, povjesničara prava, unuka Ivana Mažuranića, hrvatskog bana. Udaje se 1892. za dr. Vatroslava Brlića (1862–1923) i počinje se intenzivnije baviti književnim radom. Poznate su njezine »čudnovate zgone šegrta Hlapića«, dječji roman, (1913) »Priče iz davnine«, zbirka bajki (1916), i »Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata« povijesni roman za mlade (1937).

Poprsje starije žene. Tamna valovita kosa s razdjeljkom po sredini, sakupljena na zatiljku. Izražajne obrve, krupne tamne oči, dug markantan nos, rumene usnice. Nagovještaji bijelog ovratnika i haljine četvrtastog izreza. Portret je djelo Božidara Mažuranića (1879–1952), mladeg Ivanina brata.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod
Lit.: I. Brlić-Mažuranić. Autobiografija, Hrvatska revija, Zagreb, 1930, br. 5; I. Frangeš. Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana, 1987, str. 281–283; HBL, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 342–344.

140. DIMITRIJE DEMETER (Zagreb 1811–1872)

August Selb, Venecija, 1836.

Litografija; 310 x 250 mm sign. l. d. »Selb, A. 1836«, d. d. »Pr. Lit. Veneta«, dolje rukopisom: »G. Benčiću u znak prijateljstva/ Dr. Demeter«.

Iz bogate grčke trgovačke obitelji koja je početkom 19. stoljeća doselila u Zagreb. 1836. završio studij medicine u Beču, ali već 1841. napušta liječničku praksu da bi se potpuno posvetio književnom radu. Vatretni ilirac. Najveći dio svoje djelatnosti posvetio kazalištu. Pisao mnoge pjesme, od kojih su neke bile vrlo popularne i često su se pjevale (»Prosto zrakom ptica leti«, 1836). Napisao libreto za operu »Ljubav i zloba« (1846), a 1847. za »Porina«; obje opere uglazbio je Vatroslav Lisinski. U književnom radu dosta je uticao na Ivana Mažuranića. Bio je zaručen sa Franjicom Vesel (vidi kat. br. 134), a njegova sestra Aleksandra udala se za Ivana Mažuranića. Mlađi muškarac do pasa, skoro frontalno. Tamna valovita kosa začešljana unatrag, bradica po vratu; bijela košulja, velika crna kravata vezana u mašnu po modi tridesetih godina, tamni prsluk i tamni jednoredni redingot.

PMH, inv. br. 31761, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 273–4; I. Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana, 1987, str. 154–156.

141. ALEKSANDAR FODROCZY (1826–1890)

Prof. Koller & Borsos, Budimpešta, 1870.
Fotografija; 93 x 59 mm.

U vrijeme Mažuranićeva banovanja veliki župan. Muškarac srednjih godina, do pasa. Visoko čelo, gusta brada i brci, male naočale. Odjeven u magnetsku odoru.

MGZ, fototeka, inv. br. 972

142. FRANJO JOSIP I HABSBUROG LOTRINGEN (Beč 1830–1916)

Crtao Anton Einsle, litografirao Adolf Dauthage, Beč, oko 1850.
Litografija; 357 x 288 mm; sign. d. l. »Nach A. Einsle lith. v. A. Dauthage«, d. s. »Verlag u. Eigenthum von F. Paterno in Wien«, d. d. »Mit Vorbehalt aller Rechte der Vervielfältigung«; ispod u sredini naslov: »FRANZ JOSEF I./ Kaiser von Oesterreich etc. etc. etc./ Druck von Jos. Stoufs«.

Dolazi na prijestolje 1848. i vlada sve do svoje smrti 1916.
Pred prozorom koji se otvara u duboki pejzaž u pozadini mladić stojeći, do pasa. Tijelo u desnom poluprofilu, glava skoro frontalno. Tamna kosa s razdjeljkom, šiljati brci. Preko bijele generalske odore s odlikovanjima prebačen na rame tamni plašt. Lijevom rukom pridržava sablju.

PMH, inv. br. G.243

143. JURAJ HAULIK DE VARALLYA (Trnava/ Slovačka 1788–Zagreb 1869)

Crtao i litografirao Adolf Dauthage, tiskano kod Josepha Stoufsa u Beču, nakon 1850.
Kolorirana litografija; 432 x 347 mm; sign. d. l. »Nach der Natur gez. u. lith. v. Dauthage.«, d. d. »Ged. bei Jos. Stoufs in Wien.«.

Zagrebački biskup 1837, 1853. prvi nadbiskup zagrebački, kardinal 1856. Politički aktivan, imenovan banskim namjesnikom 1840–42. i 1845–48. Golemim svotama potpomagao je humanitarne i kulturne institucije (»Matica ilirska«, »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti«). Također nastavio uređivanjem Maksimira (sagrađio kapelicu sv. Jurja i kupio Fernkornov kip sv. Jurja i zmaja – danas na Trgu m. Tita). Stariji muškarac, stojeći, do koljena. Na glavi crvena kapica, ispod koje proviruje plavosijeda kosa. Modre oči, krupni nos, rumene tanke usnice. Preko crvenog talara bijela čipkasta roketa, oko ramena crveni plašt, te mocet od hermelina. Ispod moceta vire krajevi manipula. Oko vrata na zlatnom lancu veliki križ ukrašen smaragdima; na mocetu okačen Veliki križ Ordена Leopolda (zvijezda i ordenski znak na širokoj lenti oko vrata). Na maloj vrpici oko vrata Komanderski križ Ordена Sv. Stjepana. Lijevom se rukom oslanja o stolicu, u desnoj drži knjigu. Pozadina desno zelena draperija, lijevo polica s knjigama, svicima papira i bistom mladog cara Franje Jospia I. U pozadini lijevo otvor i veduta zagrebačke katedrale i nadbiskupskog dvora.

PMH, inv. br. 15116

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb; 1985, str. 225.

144. FRANJO KULMER (Zagreb 1806–Beč 1853)

Litografirao Joseph Kriehuber, tiskao Johann Höfelich, Beč, 1845.
Litografija; 327 x 249 mm; lijepljeno na papir 490 x 3367 mm; sign. l. d. »Kriehuber/ 845«, d. d. »Gedr. bei Joh. Höfelich«.

1830. završio studij prava u Beču i Pešti. Od 1835. pri banskome stolu u Zagrebu. Oko 1840. pridružuje se ilircima; njegovim zagovorom kod Ferdinanda V Josip Jelačić imenovan je banom. Franjo Josip I ga odmah po dolasku na prijestolje imenuje hrvatskim ministrom bez portfelja. 1852. zbog Bachova apsolutizma istupa iz ministarstva. Lik muškarca srednjih godina, stojeći, do koljena. Tamna kosa s uvojcima začešljana unatrag, tamna brada i brci. Odjeven u tamnu surku ukrašenu gajtanima i kopčama, preko nje menten bogato opšiven krznom. Oko pasa filigranski pojas. U desnoj ruci opuštenoj uz tijelo drži rukavice, lijevom pridržava sablju.

PMH, inv. br. 22138

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 277.

145. **DRAGOJLO KUŠLAN (Krapina 1817–Zagreb 1867)**

Beč, oko 1842.
Dagerotipija; 100 x 80 mm.

Po završetku školovanja i položenom odvjjetničkom ispitu otvara odvjjetničku praksu u Karlovcu i ulazi u društvo onovremenih karlovačkih iliraca (Mažuranića, Tkalčića i drugih). 1848. godine djeluje u Zagrebu; 1857. gubi odvjjetništvo u Karlovcu, povlači se iz političkog života; 1860. s padom apsolutizma ponovo na političkoj sceni.

U kutiji od smeđe prešane kože smještena dagerotipija unutar okvira od crvenog baršuna u koji su uprešani ukrasi. Na unutrašnjoj strani poklopca kutije zlatnim slovima ime dagerotipiste: »Dag . . . (nečitko) / Blühdornische Haus No. 213/ Götter . . . (nečitko)«.

Muškarac srednjih godina sjedi, oslonjen desnim laktom o stolić baroknih oblika. Tamna kosa s razdjeljkom po strani, visoko čelo, tamne oči, mali uski brci. Odjeven u bijelu košulju podignutog ovratnika, ispod kojeg je vezana crna mašna, preko nje tamni prsluk, te raskopčan kaput širokih revera. Lijeva ruka zatakuta u prsluk. Svijetle hlače.

PMH, inv. br. 31775, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 284.

Dragojlo Kušlan, kat. br. 146

kaputić zatvoren do ispod vrata, preko kojeg je na ramenima prebačena pelerina, te široku suknju; sve od istog materijala. Ruke položene u krilo, ukrašene nakitom. Na svakoj ruci po jedna debela zlatna narukvica s privjeskom u obliku dukata, te na desnoj ruci dva prstena.

PMH, inv. br. 31866, Zbirka Mažuranić

Bilj. Vjerojatno je postojala i akvarelirana fotografija – par portretu Dragojla Kušlana (kat. br. 139), po kojoj je Vladimir Mažuranić izradio ovaj akvarel.

146. **DRAGOJLO KUŠLAN (Krapina 1817–Zagreb 1867)**

Joseph Winezky, Beč, 1857.
Kolorirana fotografija, oval; 125 x 100 mm; sign. d. d. »Jos. Winezky 857/ Wien«.

Na neutralnoj sivo-smeđoj pozadini lik muškarca srednjih godina, sjedeći na naslonjaču, lijevom rukom oslonjen na naslon stolice. Glava en face, gornji dio tijela četvrt, a donji pola na lijevo. Svijetlosmeđa kosa, brci i brada; preko bijele košulje tamna mašna, bijeli prsluk, kratak jednoredni kaput s većim reverima. Pozadina neutralna sivkastosmeđa.

PMH, inv. br. 31865, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 284.

147. **IVANA KUŠLAN, rođena KAMENJAK**

Vladimir Mažuranić, Zagreb, nakon 1935.
Akvarel; 147 x 106 mm, bs.

Supruga Dragojla Kušlana. Žena srednjih godina, sjedeći na ljubičasto-crvenom tapciranoj stolici, do ispod koljena. Tijelo četvrt udesno, glava skoro frontalno. Na glavi tamno-ljubičasta toka s resicama i trakom kojom je vezana velikom mašnom ispod vrata. Rida kosa, modre oči. Odjevena u tamnosmeđi jednoredni

148. **MIRKO KRŠNJAVI**

Ignatz Schrecker, Pešta, oko 1875.
Fotografija; 92 x 67 mm.

Veliki župan u vrijeme Mažuranićeva banovanja. Poprsje punijeg muškarca srednjih godina. Vidljiv retuš kose. Bijela košulja, tamna mašna, jednoredni kaput širokih revera.

MGZ, fototeka

149. **ANTUN MAŽURANIĆ (Novi Vinodolski 1805–Zagreb 1888)**

Le Pescheur, Beč, 27. kolovoz 1852.
Dagerotipija; 76 x 65 mm; kutevi rezani.

U tankom okviru od mesinga lik muškarca srednjih godina, do pasa, malo u desno. Tamna kosa s razdjeljkom po strani, bijela košulja, tamna kravata vezana u mašnu. Svjetliji kaput malih revera. Desnom rukom nalakćen na stolić. Donji dio dagerotipije jako oštećen (vjerojatno kao posljedica čišćenja okvira prije no što je došla u posjed PMH).

Na poledini tekst: »Daguerreotype/ par/ Monsieur Le Pescheur/ de Lyon. Wien am Graben Nr. 1144./ So wie aquarelle und Miniatur-Gemälde dürfen/ die Daguerreotyp-Bilder in Farben der Sonne/ nicht ausgesetzt werden; und Diejenige welche/ sie immer im Schatten halten, werden das Ver-/ gnügen haben. selbe durch eine beträchtliche/ reihe von Jahren in ihrer ursprünglichen Frische/ zu erhalten.« Dolje dodano rukom: »U Beču, 27. Kolov. 1852.«.

Za podatke o prikazanoj osobi vidi kat. br. 122.

PMH, inv. br. 31776, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 284

150. **BOŽIDAR MAŽURANIĆ (1842–1881)**

Lieder, Beč, 1888.

Akvarel i olovka, oval; 268 x 230 mm; sign. uz desni rub po sredini »Lieder/ 1888«; verso natpis »Božidar/ Mažuranić/ Rod. 1853./ ulanski satnik« (sic!).

Najstariji sin Ivana i Aleksandre Mažuranić. Konjički oficir, završio život u ludnici. Oženjen Terezijom Nyari, s kojom ima kćer Slavu.

Poprsje mladeg muškarca, tijela frontalno, glave četvrt na desno. Tamna kosa začešljana unatrag, smeđe oči, šiljati duži smeđi brci; tamnomodra odora konjičkog oficira, ukrašena zlatnim gajtanima. Prema dataciji po signaturi autora akvarel je očito raden prema fotografiji, nakon Božidareve smrti.

PMH, inv. br. 31774, Zbirka Mažuranić*

151. **IVAN MAŽURANIĆ (Novi Vinodolski 1814–Zagreb 1890)**

Crtao Joseph Bauer, litografirano kod Reiffensteina i Röscha, Beč, nakon 1850.

Litografija; 553 x 345 mm; sign. l. d. »Po naravi, na kamenu slikao J. Bauer«, s. d. »Svojina i naklada/ Abela Lukšića u Karlovcu«, d. d. »Kamenopis Reiffersteina i Reša u Beču«.

Muškarac srednjih godina, do koljena, malo ulijevo. Visoko čelo, tamne oči, brci i zalisci. Odjeven u surku ukrašenu gajtanima, hlače od istog materijala.

PMH, inv. br. 15108

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 278.

152. **IVAN MAŽURANIĆ**

Zagreb?, nakon 1873.

Fotografija, akvarelirana, 350 x 290

Fotografija nastala očito u vrijeme banovanja (1873–1880); stariji muškarac do koljena, frontalno, glave malo na desno. Visoko čelo, kratka si-

Ivan Mažuranić, kat. br. 151

jeda kosa, izrazito dugi sijedi brci i zalisci (po uzoru na cara Franju Josipa I). Crna kravata sa zlatnim resicama, modra surka sa zlatnim gajtanima i vezenim ukrasima. Preko ramena prebačen smeđi menten, podstavljen i obrubljen krznom, također sa zlatnim gajtanima. Svijetlosmeđe hlače. Na stoliću desno kalpak s perjanicom.

PMH, inv. br. 31727, Zbirka Mažuranić*

153. **IVAN MAŽURANIĆ**

M. Merćep, Zagreb, oko 1890.
Fotografija; 540 x 420 mm; sign. d. d. »M. MERČEP«.

Poprsje starijeg muškarca, sijede kose i brade.

Privatno vlasništvo, Zagreb

154. **JOSIP MIŠKATOVIĆ (Cernik 1836–Zagreb 1890)**

Elinger, Budimpešta, 1876–77.

Fotografija, 93 x 54 mm.

Miškatović je po završetku studija filozofskih i bogoslovnih nauka u Zagrebu i Đakovu imenovan učiteljem u Osijeku, a potom u Zagrebu;

IVAN MAŽURANIĆ
BAN TROJEDNE KRALJEVINE

Ivan Mažuranić, litografirao G. Marastoni, 1874.g.

protivnik Schmerlingove politike. 1861. narodni zastupnik, zbog političkih istupa 1863. gubi posao. 1865. ponovo narodni zastupnik, kao predstavnik »Narodne stranke«, čiji je vođa uz Mrazovića i Vončinu. Bavio se novinarskim radom (uređivao je »Pozor«, »Novi Pozor«, »Zatočnik«) i prevođenjem.

Poprsje muškarca srednjih godina, u tamnom odijelu, s bijelom košuljom i tamnom kravatom vezanom u mašnu.

MGZ, fototeka, inv. br. 9946-II-4088

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 193.

155. **MATIJA MRAZOVIĆ (Visoko/Kalnik 1824–Zagreb 1896)**

Ivan Standl, Zagreb, oko 1865.
Fotografija; 92 x 57 mm; dolje uz rub potpis »Mrazović«.

Matija Mrazović postaje 1850. godine odvjetnik u Zagrebu. 1860. jedan od pokretača lista »Pozor«. 1868. se zajedno s Ivanom Vončinom (kat. br. 163) i Josipom Miškatićem (kat. br. 154) buni protiv nagodbe. Krajem 1869. potiče objavljivanje afere oko isušivanja Lonjskog polja zbog

koje ban Rauch odlazi s dužnosti. Vođa »Narodne stranke« sve do 1880. kada je napušta i osniva »Neovisnu narodnu stranku«. Gradonačelnik Zagreba 1879–1881. Poprsje muškarca srednjih godina. Tamna brada i šiljati brci, odjeven u surku.

MGZ, fototeka, inv. br. III-773

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 195

156. **DR. PAVAO MUHIĆ (Zagreb 1811–1898)**

Ivan Standl, Zagreb, 1866.
Fotografija; 92 x 58 mm.

U vrijeme banovanja Ivana Mažuranića odjelni predstojnik za bogoslovlje i nastavu. 1874. godine otvorio je Sveučilište u Zagrebu, koje je u to vrijeme imalo tri fakulteta: bogoslovni, pravni i filozofski. Nekoliko puta bio je biran za saborskog zastupnika.

Poprsje muškarca četrdesetih godina; sijeda kosa, gusti brci, male metalne naočale. Odjeven u bijelu košulju s tamnom mašnom oko vrata, preko nje tamni jednoredni prsluk i tamna surka ukrašena gajtanima.

MGZ, fototeka, inv. br. (2515)-IV-161

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 195.

157. **VLADIMIR NIKOLIĆ PODRINJSKI**

Gjuro i Ivan Varga, Zagreb, 1895.
Fotografija; 192 x 139 mm; uz lijevi rub po sredini tintom potpis »Vl. Nikolić«, verso »Zagreb 30. Novembra 1895.«.

Krajem 19. stoljeća veliki župan Modruško-riječke županije i podban Hrvatske.

Muškarac srednjih godina, stojeći, u velikaškoj gali; krzneni kalpak s perjanicom i dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim grbom, surka od svijetlog brokata, s filigranskom dugmadi, preko nje tamni menten opšiven krznom i ukrašen filigranskom dugmadi. Tamne hlače, visoke crne kožne čizme. U desnoj ruci drži magnatsku sablju (u koricama). Lijevo visoki stolić, desno klupčica.

PMH, inv. br. 31747, Zbirka Mažuranić*

Lit.: N. Grčević, Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb, 1981, str. 237.

158. **METELL OŽEGOVIĆ BARLABAŠEVEČKI (Zagreb 1814–Hietzing 1890)**

Crtao Joseph Kriehuber, litografirao i tiskao Leopold Müller, Beč, 1849.

Litografija; 466 x 345 mm; sign. I. d. »Kriehuber 849«, d. d. »GEDR. BEL. LEOP. MÜLLER IN WIEN«, dolje po sredini faksimil potpisa, a desno dolje natpis »Od njegovih štovateljah.«. Barun, političar, ilirac. Od 1848. član banskog vijeća, savjetnik u ministarstvu unutrašnjih po-

slova u Beču, 1851. član državnog savjeta u Beču. Nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe povlači se iz političkog života.

Polufigura mlađeg muškarca tijela četvrt na desno, glave frontalno. Tamna kosa s razdjeljkom, tamne oči, šiljati brci, mala šiljata bradica. Odjeven u tamnu surku ukrašenu gajtanima i filigranskom dugmadi, preko ramena prebačen bijeli ogrtač ukrašen narodnim vezom uz rubove. Lijevom se rukom oslonio o sablju, a desnu zatakao za pojas.

PMH, inv. br. 3433-G.332

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 279.

159. **IVAN PERKOVAC (Harmica 1826–Samobor 1871)**

Ferenc Kollarž, Zagreb?, 1871?.
Cinkografija; 213 x 169 mm.

Književnik, studirao pravo. 1860. počinje njegovo političko djelovanje, uglavnom kao novinara (uređivao »Pozor«, pomagao pri osnivanju »Novog Pozora« 1866). Nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. prestaje se baviti politikom. 1869. pokreće književni časopis »Vijenac«, u kojem izlazi i niz njegovih novela.

Poprsje muškarca srednjih godina, tričetvrt na desno. Velika tamna brada, tamne oči, tamni jednoredni kaput.

PMH, inv. br. 15346

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 211.

160. **DRAGUTIN POGLEDIĆ**

Ferdo Kelemen, Zagreb, 1869–70.
Fotografija, 81 x 52 mm.

U vrijeme banovanja Levina Raucha (prvo banski namjesnik 1867, instaliran za bana 7. 9. 1869) 10. 5. 1869. imenovan odjelnim predstojnikom za bogoštovlje i nastavu.

Poprsje muškarca srednjih godina, tamne kose s razdjeljkom po strani, bijela košulja s tamnom mašnom oko vrata, tamni jednoredni kaput malih revera.

MGZ, fototeka

Lit.: F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb, 1962.

161. **FRANJO RAČKI (Fužine 1828–Zagreb 1894)**

Crtao i litografirao Josip Bauer, Beč, 1856.
Litografija; 502 x 354 mm; sign. d. l. »Po naravi na kamenu slikao J. Bauer.«, d. s. »Svojina i naklad Abela Lukšića u Karlovcu.«, d. d. »Kamenopis Reiffensteina & Röscha u Beču.«.

Doktorirao bogosloviju u Beču 1855. imenovan kanonikom Ilirskog kaptola sv. Jeronima u Rimu

1857–60. Vraća se u Hrvatsku i postaje bliski suradnik biskupa Strossmayera, sudjelujući u radu Sabora. Bio je prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1866), niz godina rukovodio je književnim radom »Matice hrvatske«. Bavio se, uz znanstveni i politički rad, i književnošću. Izdavao je staru pisanu spomeničku građu.

Mlađi muškarac stojeći, do koljena, okrenut četvrt na lijevo. Visoko čelo, tamne oči, obrijan. Odjeven u svećenički talar, u lijevoj ruci drži knjigu, desnom je naslonjen na stol s knjigama.

PMH, inv. br. G.1509

Lit.: I. Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana, 1897, str. 512.

162. **JOSIP ŠOKČEVIĆ (Vinkovci 1811–Beč 1896)**

Litografirao Vincenz Katzler, Beč, 1862.

Litografija; 552 x 352 mm; sign. l. d. »V. Katzler/ 1862«, ispod »Portrait nach einer Photogr. lith.v.V.Katzler«, d. d. »Ged. bei Jos. Stoufs Wien.«; ispod naslov i tekst; »JOSEF FREIHERR v. ŠOKČEVIĆ/ k. k. Feldmarschall-Lieutenant/ Inhaber des k. k. Linien Infanterie Regiments No 78./ u. der Banat-Grenz-Regiment No 10, u. 11.«.

Od 1830. u vojnoj službi. 1858. banski namjesnik, 1859. podmaršal, na prijedlog biskupa Strossmayera 1860. imenovan vrhovnim zapovjednikom i banom Hrvatske i Slavonije. Odmah po imenovanju i dolasku u Zagreb izjavio da ga je car Franjo Josip ovlastio da u urede uvede hrvatski jezik. Od tog vremena ponovo oživljava politički život u Hrvatskoj. Iste godine i Ivan Mažuranić postaje predsjednik Hrvatskog dvorskog dikasterija u Beču. Šokčević je 1867. riješen banske časti i umirovljen iduće godine.

Stariji muškarac stojeći, do koljena. Visoko čelo, šiljati brci, kosa tamna i začesljana unatrag. Odjeven u oficirsku uniformu. Desno štafaža, lijevo kamena ograda na kojoj je kalpak. Na rukama rukavice, o lijevom boku sablja.

PMH, inv. br. G.391

163. **IVAN VONČINA (Novi Vinodolski 1827–Zagreb 1885)**

Ivan Standl, Zagreb, 1865.

Fotografija; 91 x 53 mm.

Ivan Vončina završio je studij prava u Zagrebu. 1848. godine dodijeljen je u kancelariju Antuna Mažuranića koji je u ono vrijeme bio povjerenik za vinodolski kotar. 1850. napreduje u službi da bi 1856. radio u ministarstvu u Beču; 1859. postaje karlovački načelnik, a 1861. riječki podžupan. Sudjeluje u radu Sabora 1865. i 1867. Zbog političkih stavova svrgnut s časti podžupana i posve se okreće politici i novinarstvu, te izdaje opozicijski list »Svijet«, a sudjeluje u izdavanju »No-

vog Pozora« i »Zatočnika«, potom »Branika« i »Südslawische Zeitung«. 1875–78. saborski zastupnik Zagreba, a potom i gradonačelnik. 1882–85. predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu. Poprsje mladog muškarca, svjetlije smeđe kose, odjevenog u tamnu zakopčanu surku ispod koje se oko vrata nazire bijeli ovratnik.

MGZ, fototeka, inv. br. III-819

Bilj.: U fototeci MGZ nalazi se još jedna fotografija Ivana Vončine, iz 1885. godine (MGZ, fototeka, dar Turković 1974).

164. **AMBROZ VRANICZANY (Stari Grad 1801–Rogatec 1870)**

Karlovac?, prije 1870.

Fotografija; 90 x 58 mm.

Ambroz Vraniczany pripadnik je trgovačke obitelji koja se početkom 19. stoljeća, bježeći pred Francuzima, seli s Hvara na kopno, naseljavajući se u Senju, Rijeci i Karlovcu. Ambroz sudjeluje u preporodnim aktivnostima u Karlovcu polovinom stoljeća. 1844. je osnovao Parobrodarsko dioničarsko društvo za plovidbu Savom, za koje je nabavio i prvi parobrod. 1848. ga ban Jelačić imenuje načelnikom financijskog odjela; na ovom će položaju ostati do 1850. godine. 1860. zajedno s biskupom Strossmayerom i Franom Borelliem iz Zadra putuje u Beč na carev poziv na raspravu Pojačanog državnog vijeća oko obnove ustavnog života monarhije. Jedan je od osnivača Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i jedan od organizatora Prve gospodarske izložbe u Zagrebu 1864. godine. 1862. dobija od cara Franje Josipa I barunat.

Sjedeći lik starijeg muškarca, pola na desno. Sjeda kosa, karakteristični šiljati brci, preko bijele košulje tamni prsluk i jednoredni kaput. Bijele hlače.

MGZ, fototeka

Lit.: AZH, Zagreb, 1925, str. 280–281; Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 255.

165. **IGNJAT BRLIĆ (Slavonski Brod 1834–1892), JULIJE JANKOVIĆ DARUVARSKI, DR. JOVAN ŽIVKOVIĆ (Sremski Karlovci 1826–Zagreb 1902)**

Zagreb?, 1867–68.

Fotografija; 90 x 54 mm.

Brlić, Janković, i Živković bili su članovi kraljevske deputacije od 12 članova koja je 1867. nakon pobjede unionista na izborima putovala u Peštu da bi utanačila i redigirala tekst Hrvatsko-ugarske nagodbe. Unutar same deputacije stvaraju ova trojica opoziciju koja traži za Hrvatsku u okviru Nagodbe financijsku samostalnost, te da bana imenuje kralj po prijedlogu hrvatskog Sabora, a ne, kako su Mađari tražili, po prijedlogu

ugarskog ministra-predsjednika. Julije Janković Daruvarski bio je sedamdesetih godina vođa unionista. Ignjat Brlić počeo se aktivno baviti politikom 1867, kada ulazi u Sabor kao predstavnik Narodne ustavne stranke (unionista). Zajedno s Jankovićem i Lazarom Hellenbachom bio je za prijedlog Jovana Živkovića o državnoj zajednici, unutar koje bi Hrvatska imala široku samostalnost. Dr. Živković bio je u vrijeme Mažuranićeva banovanja podoban.

Za okruglim stolicem sjedi slijeva Ignjat Brlić, Julije Janković Daruvarski stoji iza stola, a Jovan Živković sjedi s desne strane.

MGZ, fototeka, inv. br. 421

Lit.: HBL, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 339; F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb, 1962; J. Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 190–193.

ULJA I FOTOGRAFIJE VEDUTE – GRAFIKE,

166. **BEČ, Karlova crkva i Politehnički institut**

Crtao Rudolf von Alt, litografirao Leopold Rottmann i Eberle, Beč, oko 1850.

Kolorirana litografija; 267 x 353 mm; sign. d.l. »N.d. Natur gez. v. Rud. Alt«, d.d. »Lith. v. L. Rottmann Eberle«, gore sredina »Plätze von Wien.«, d.s. »DIE KARLSKIRCHE und das POLYTECHNISCHE INSTITUT./ Verlag und Eigenthum von L.T. Neumann in Wien.«.

U pozadini crkva sv. Karla, desno velika zgrada Instituta, naprijed zelene površine i mnogo šetača.

PMH, inv. br. 5607–G.2526

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 34–35.

167. **DOBROTA, crkva**

Crtao Johan Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha u Beču, 1841–47.

Litografija, žuto tonirana; 238 x 316 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, d.d. »Lith. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN.«, dolje br. 22., i ispod »DIE KIRCHE VON DOBROTA«.

Na mirnoj vodi po sredini čamac, desno jedrilica. U drugom planu po sredini na obali velika crkva sa zvonikom, u pozadini desno kuće i visoko brdo.

Tabla 22. iz VI. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien, Allen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31740, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21.

168. **DRNIŠ**

Crtao Johann Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha, Beč, 1841–47.

Litografija, žuto tonirana; 235 x 315 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller.«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, d.d. »Lithog. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN.«, dolje broj 8., i »DER-NIS«.

U brdovitom krajoliku dvije žene u narodnim nošnjama, u drugom planu lijevo na brdu ruševine starog utvrđenja, desno niže dolje naselje.

Tabla 8. iz VII. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien«, Allen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31743, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21.

169. GRAB

Crtao Johann Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha, Beč, 1841-47.

Litografija, žuto tonirana; 235 x 315 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller.«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, l.d. »Lith. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN.«, dolje broj 11., i ispod »GRAB«.

U brdovitom krajoliku grupica od tri muškarca u istočnjačkim nošnjama, pokraj njih desno konj, u pozadini ograđeno naselje i ljudi ispred zidova, lijevo dolje riječna dolina, u pozadini desno visoke planine.

Tabla 11. iz VII. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien, Allen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31744, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21.

170. IMOTSKI

Crtao Johann Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha, Beč, 1841-47.

Litografija, žuto tonirana; 238 x 316 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller.«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, l.d. »Lithog. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN.«, dolje broj 15., ispod »IMOCSKY«.

Lijevo naselje prema kojem vodi široka cesta, desno dolje polja. Kuće do same ceste na kojoj je nekoliko likova u nošnjama.

Tabla 15. iz VII. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien, Aleen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31745, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21.

171. NOVI VINODOLSKI

Giovanni Battista Bronzini, Rijeka, 1896.

Fotografija iz tri dijela; 280 x 930 mm.

Panorama mjesta snimljena s mora.

PMH, inv. br. 31554

172. OMIŠ

Crtao Johann Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha, Beč, 1841-47.

Litografija, žuto tonirana; 235 x 315 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller.«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, d.d. »Lith. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN.«, dolje broj 18., i »ALMIS-SA«.

U širokoj nizini rijeke lijevo čovjek na konju, desno u drugom planu naselje na obali rijeke, iza kojeg se u pozadini izdižu visoka i strma brda.

Tabla 18. iz V. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien, Allen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31742, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21.

173. RIJEKA

Annibale Manzoni, Rijeka, 1838.

Crtež olovkom, lavirano smeđe i sivo; 530 x 930 mm; sign. d.l. »L. Manzoni Fecit«.

Veduta grada s povišenog mjesta (Trsat). Dolje u dnu more i brodovi. Manzoni crtao po naredžbi grofa Lavala Nugenta.

PMH, inv. br. 3674-G.587

Lit.: M. Schneider, Gradovi i krajevi na slikama i crtežima od 1800. do 1940, Zagreb, 1977, str. 100; Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 295.

174. SV. STEFAN I BUDVANSKI ZALJEV

Crtao Johann Högel Müller, litografirao Franz Joseph Sandmann, tiskano kod Josepha Rauha, Beč, 1841-47.

Litografija, žuto tonirana; 238 x 315 mm; sign. l.d. »Gez. v. J. Högel Müller.«, s.d. »Gedr. b. J. Rauh.«, l.d. »Lith. v. Sandmann.«; gore naslov »DALMATIEN« (dosta izbljedjelo), dolje broj 24., i ispod »DIE BUCHT ZWISCHEN BUDA UND ST. STEFANO«.

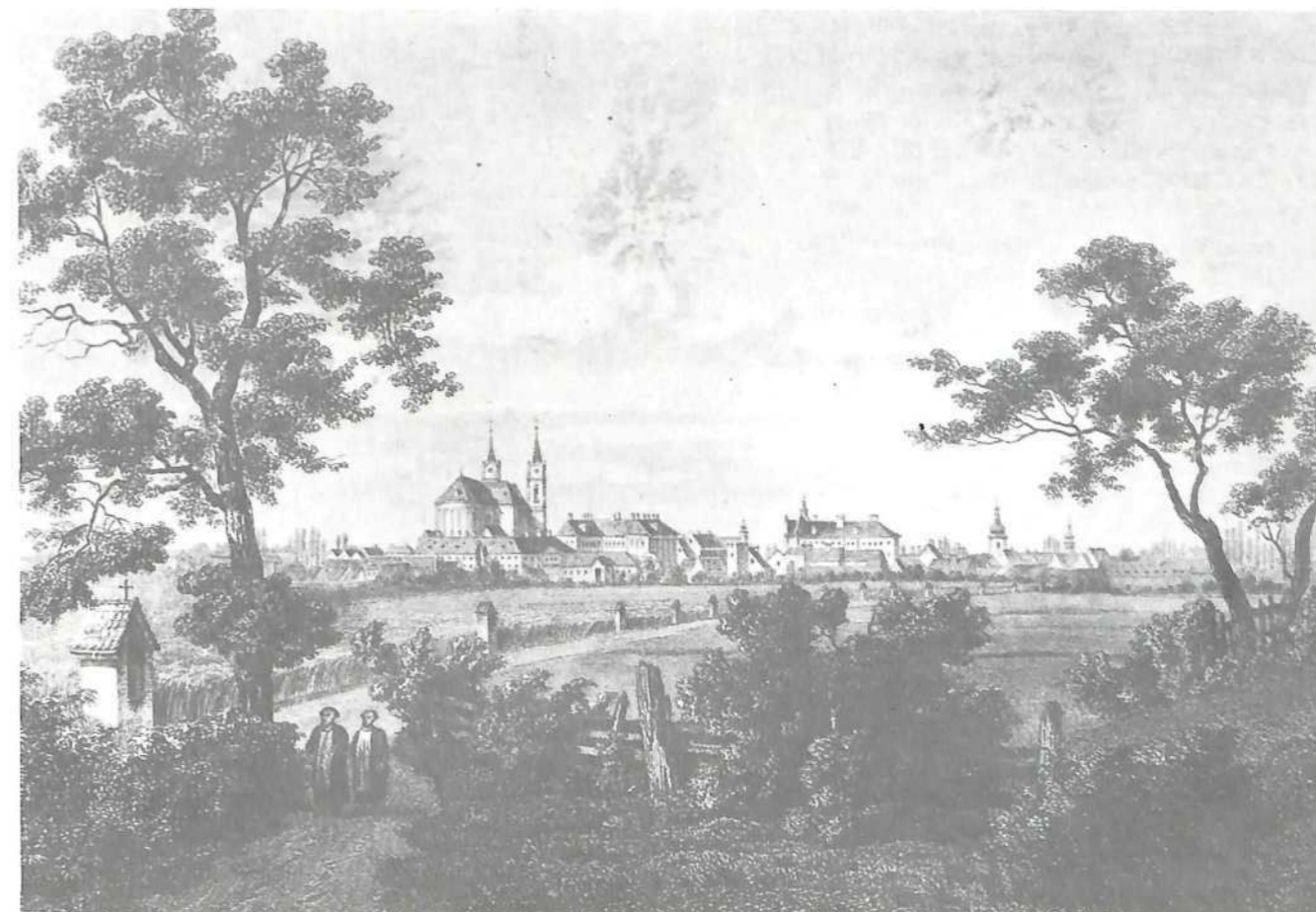
U prvom planu dva lika u narodnim nošnjama, u pozadini pejzaž koji se spušta do mora; lijevo Sv. Stefan, desno dugačak rt.

Tabla 24. iz VI. sveska albuma »Erinnerung an Dalmatien, Allen k.k. oesterr. Militairs und Kunst-Freunden hochachtungsvoll gewidmet von Johann Högel Müller«.

PMH, inv. br. 31741, Zbirka Mažuranić*

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 21, 141.

Bilj. U Grafičkoj zbirci PMH nalazi se identična litografija, ali papir je nešto veći, jer nije obrezivan za uokvirivanje (PMH 4777-G.1687).

Szombathely, kat. br. 175

175. SZOMBATHELY, Madarska

Crtao Ludwig Rohnbock, nadorezac Joseph Hablitschek, Darmstadt, 1857-64.

Nadorez; 190 x 270 mm; sign. d.d. »L. Rohnbock delt.«, d.d. »J. Hablitschek sculpt.«, ispod naslov »SZOMBATHELY. STEINAMANGER.«.

Ivan Mažuranić studirao je drugu godinu filozofije u Szombathelyju (1834).

Tabla 125. iz albuma »Magyarország és Erdély«, izdanog u Darmstadtu tiskom i nakladom G.G. Langea od 1857 do 1864.

PMH, inv. br. 5708-G.2627/125

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 142.

176. ZADAR, PORTA TERRAFERMA

Ferdo Quiquerez, Zadar, 1875.

Ulje na kartonu; 30,8 x 38,5 cm, bs.

U sredini dolje prilaz mostu i gradskim vratima. Lijevo se naziru jarboli brodova, a u dnu krovovi i visoki toranj. Smeđi i oker tonovi s naznakama zelenog i sivog.

PMH, inv. br. 8616

Lit.: D. Schneider, Ferdo Quiquerez – izložba iz fundusa, Moderna galerija, Zagreb, 1977; M. Schneider, Gradovi i krajevi na slikama i crtežima od 1800. do 1940, Zagreb, 1977, str. 116.

177. ZAGREB, s juga

Crtao Anton Bogner, tiskano u Beču, 1844. Bakropis; 260 x 464 mm; sign. d.l. »A Bogner sc.«, d.d. »Wernigt. impt. Vienna«, po sredini dolje »AGRAM«.

Pogled na Zagreb s juga (od današnje Vlačke do Frankopanske ulice). U prvom planu tri skupine drveća. Vjerojatno iz »Luna Beiblatt zur Agramer politischen Zeitung«.

PMH, inv. br. 3727–G. 640

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 159–160; Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 301.

178. ZAGREB, s juga

Ivan Zsche, tisak Reiffenstein i Rösch, Beč, 1861?

Kolorirana litografija; 607 x 866 mm; sign. d.l. »Lithographirt v. Johann Zsche.« d.d. »Gedr. b. Reiffenstein & Rösch in Wien.« Ispod po sredini »ZAGREB.AGRAM/ Eigenthum des Johann Zsche.«.

Panorama grada u daljini. Na lijevoj strani zgrada rektorata Sveučilišta, u sredini Gornji grad, Kaptol s katedralom i biskupskim dvorom desno. U sredini u prvom planu cesta i potok sa štafažom.

PMH, inv. br. 3738–G.651

Lit.: M. Schneider, Vedute XIX stoljeća u grafici, Zagreb, 1968, str. 166–7.

179. ZAGREB, Markov trg

Vera Nikolić, Zagreb, 1927. Ulje na kartonu; 35,5 x 65,5 cm; sign. d.d. »Po Strohberger/ Ba. V. Nikolić 1927«.

Markov trg gledan s istoka. Desno crkva sv. Marka prije obnove, sa starim jednostavnim kro-

vom, na kojem je naslikana godina 1842, s ilirskom zvijezdom, te portalom, iznad kojeg je desno gore sunčani sat. U sredini trga spomenik Bogorodici, a u pozadini Banski dvori i Freudenreichova ulica. Lijevo dvije kuće i ugao Čirilometodske ulice.

Kopija Vere Nikolić po slici Josepha Strohbergera, koja se po posljednjim podacima nalazi u posjedu Marcela Kiepacha. Postoji još jedna kopija Strohbergerove slike koju je izradila Mira Marochino-Mayr, a danas se čuva u Muzeju grada Zagreba (MGZ, inv. br. 1532).

PMH, inv. br. 31728, Zbirka Mažuranić

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 287.

SKULPTURE I RELJEFI

180. NOVICA CEROVIĆ (Tušinja 1806–Drobnjak 1895)

Ivan Rendić, Firenca, 1877.

Prvi bakreni odljev (gipsani model napravljen na Cetinju 1876).

Bakar (šuplji), vis. 66 cm.

Ivan Rendić (Imotski 1849–Split 1932) školovao se u Italiji (Venecija i Firenza). U vrijeme kada i Quiquereza zanima Crna Gora (1876), i Rendić boravi na Cetinju i uz poprsje Novice Cerovića, izrađuje i poprsja Marka Miljanova i Save Martinovića. Tijekom svog dugog umjetničkog života izradio je niz poprsja poznatih ličnosti kulturnog života Hrvatske (Matija Mesić, Fran Kurelac, Ljudevit Gaj, Ivan Gundulić, Nikola Tommaseo) i nadgrobnih spomenika (Matija Antun Reljković, Petar Preradović, Ante Starčević).

Ova bista prvi je bakreni odljev gipsanog modela napravljenog na Cetinju 1876. godine. Odlivena je u Firenzi 1877; drugi odljev napravljen je također u Firenzi 1884. i čuva se u Cetinjskom muzeju. Bista je bila izlagana na Međunarodnoj izložbi u Parizu 1878, zajedno sa Quiquerezovim portretom Cerovića (kat. br. 117) i Čermakovim »Ranjenim Crnogorcem«.

Stariji muškarac upečatljiva lica, dosta realistički raden. Na glavi okrugla kapa, visoko čelo, brci, minuciozno izvedeni ukrasi na nošnji.

PMH, inv. br. 703

Lit.: D. Kečkemet, Ivan Rendić – život i djelo, Brački zbornik br. 8, Supetar, 1969, str. 290–291, 309–310.

Bilj.: za podatke o prikazanom vidi kat. br. 117.

181. IVAN MAŽURANIĆ (Novi Vinodolski 1814–Zagreb 1890)

Ivan Rendić, Zagreb, nakon 1890?

Reljefni tondo, gips; promjer 30 cm.

Vjerojatno je ovaj tondo izrađen nakon Mažuranićeve smrti, kao medaljon za grobnicu. U srednjem reljefu poprsje muškarca srednjih godina.

PMH, inv. br. 30867

182. IVAN MAŽURANIĆ

Ivan Rendić, Trst, oko 1888.

Sadra; visina 94 cm.

Poprsje starijeg muškarca s velikom račvastom bradom.

PMH, inv. br. 30856

Lit.: D. Kečkemet, Ivan Rendić – život i djelo, Brački zbornik br. 8, Supetar, 1969, str. 342.

Bilj.: U inventaru PMH ovo djelo zavedeno je kao »Poprsje Ivana Mažuranića«, dok bi podaci u navedenom djelu D. Kečkemeta odgovarali gipsanom modelu poprsja za nadgrobnni spomenik Fentomaja Pantosa u Trstu.

183. PETAR PRERADOVIĆ (Grabrovnica 1818–Fahrafeld/Austrija 1872)

Ivan Rendić, Zagreb, 1878.

Reljefni tondo, gips; promjer 30 cm.

Preradović već u vrijeme vojnog školovanja piše prve književne tekstove, na njemačkom jeziku. Tek 1840. prijateljujući s Ivanom Kukuljevićem Sakićkim počinje se baviti književnim tekstovima na hrvatskom jeziku (prevodi s hrvatskog na njemački prvo pjevanje Gundulićeva »Osmana), da bi u godinama procvata ilirskog pokreta postao jedan od najvećih pjesnika preporodnog razdoblja (poznata budnica »Zora puca, bit će dana«, objavljena u prvom broju časopisa »Zora dalmatinska«). Gotovo do kraja života ostao je u vojnoj službi, od 1866. general.

U okruglom tondu glava pjesnika, u srednje dubokom reljefu.

Jedna od skica za medaljon na Preradovićevu spomeniku u arkadama zagrebačkog groblja Mi-rogoj.

PMH, inv. br. 30868

Lit.: D. Kečkemet, Ivan Rendić – život i djelo, Brački zbornik br. 8, Supetar, 1969, str. 312–313; I. Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb–Ljubljana 1987, str. 151–154, 510.

Novica Cerović, kat. br. 180

PLANOVI, NACRTI I FOTOGRAFIJE

184. »ZEMLJOVID HRVATSKE I SLAVONIJE«

Julije Hühn, Zagreb, 1887.

Tisak; 103 x 62 cm; u gornjem desnom kutu karte naslov »ZEMLJOVID/ HRVATSKE I SLAVONIJE«; mjerilo 1 : 500 000.

Na karti je prikazano područje Hrvatske i Slavonije. Označene su granice kotara, županija i općina, izgrađene i planirane ceste, te željezničke pruge.

AH, inv. br. Zbirka karata D I 20

Lit.: A. Pandžić, Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske. Zagreb, 1988, str. 137–138.

185. ZAGREB, nacrt

Tiskara Dragutina Albrechta, Zagreb, 1878.
Litografija; 870 x 598 mm; sastavljeno iz četiri dijela.

1878. godine izdana je knjižica pod naslovom »Nova numeracija kuća slobodnog kraljevskog grada Zagreba« u sklopu koje se nalazio i plan Zagreba. Tiskana je u Albrechtovoj tiskari; u njoj su navedeni novi nazivi pojedinih ulica Zagreba, od kojih su se neki zadržali do današnjih dana (npr. Puževa ulica postala je Jurišićeva, Klesarska Dalmatinska, Svilarška Preradovićeva, itd.); ujedno su se kuće počele označavati brojkama od 1 nadalje u pojedinoj ulici, za razliku od dotadašnjeg označavanja kuća u cijelom gradu tekućim brojevima redosljedom građenja.

Gore desno naslov »NACRT/ GRADA ZAGREBA./ 1878.«, a desno dolje »Sastavio gradski građevni ured.«. Donji desni ugao oštećen na mjestu nakon je oznaka mjerila i tiskare.

Na planu je prikazano područje od Gračana na sjeveru do Zapruda na jugu i Lašćine na istoku do Vrapča na zapadu. Na ovom planu još je vidljiv tok potoka Medveščaka kroz sam centar grada.

MGZ, inv. br. 2953 a

Lit.: Vienac, god. X, sv. 42, od 19. 10. 1878, str. 680; L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, Zagreb, 1959; L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 197–8.

186. KUĆA PONGRATZ, Mesnička 23, Zagreb

Graditelj Janko Jambrišak, vlasnik Guido Pongratz, građeno 1865.

Jednokatnica smještena na strmini Mesničke ulice, prema kojoj ima pet prozorskih osi, a prema velikom vrtu na južnoj strani četiri. Na središnjem dijelu vrtne fasade balkon na prvom katu.

a) Nacrt prizemlja
Papir, tuš i akvarel; 355 x 240 mm; sign. d.d. »G. Pongratz/ J. Jambrišak/ graditelj«.

b) Ulična fasada
Papir, tuš; 358 x 240 mm; sign. d.d. »Pongratz/ Jambrišak/ graditelj«.

c) Presjek i vrtna fasada
Papir, tuš; 358 x 240 mm; sign. d.d. »G. Pongratz/ Jambrišak/ graditelj«.

Janko Jambrišak (Karlovac 1834–Zagreb 1892) najvjerojatnije je graditeljski zanat izučio u Karlovcu i Grazu; najveći dio njegove graditeljske aktivnosti pada u razdoblje od 1859. do smrti. 1864. kao graditelj izlaže nacrt na Prvoj dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu (izlagač pod brojem 3583). Sagradio je čitav niz zgrada u centru grada, kao i nekoliko ljetnikovaca na ondašnjem zagrebačkom ladanju (vila Okrugljak iznad Mihaljevca, građena za Edmunda Kovačića 1875. godine; ljetnikovac Milosrdne braće na Jelenovcu, itd.) i građanskih kuća na ondašnjoj gradskoj periferiji (Radnički dol, Vrhovac, Ilica, itd). Također sudjeluje pri gradnji jednog od najznačajnijih objekata građenih u Zagrebu u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića – Sudbene palače na Zrinjskom trgu 5. Ova velika zgrada dovršena je 1878. godine, a gradili su je tadašnji vodeći zagrebački graditelji J. Jambrišak, J. Grahor st., F. Klein i I. Plochberger st. Na jednom iz serija nacrtu rješenja fasade potpisan je »Janko Jambrišak, graditelj«, a naveden je i datum, »7. septembra 1878.«.

MGZ, inv. br. 2783, 2785, 2786

Lit.: L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 5–38; Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, Zagreb, 1984, str. 675.

187. SUDBENA PALAČA, Zrinjski trg 5, Zagreb

Graditelj Janko Jambrišak, Janko Grahor stariji, Franjo Klein i Ivan Plochberger stariji; dovršeno 1878. godine

a) Profil srednjeg rizalita
Papir, tuš, olovka u boji; 325 x 682 mm; gore naslov »Profil/ durch dem mittel Risalit Gerichts Gebäude/ in Agram/ Bauverwaltung nach dem Auftrage des/ C. Mett gezeichnet/ 12/12 877/ A. Jurriczekk«, niže dolje potpis »Jacomini«.

b) Kutni rizaliti i dio oko ulaznih vrata
Papir, tuš, akvarel; 937 x 665 mm; gore naslov »Partie an den Eckrisaliten. Thorpartie in Mitteltrakte.«, gore desno »k. Justizgebäude/ in Agram«, dolje desno oznaka »2«.

c) Središnji dio fasade
Papir, tuš; 937 x 710 mm; gore naslovi »Partie von Mittelbau«, »Seitenansicht d. Mittelbaues«, »Obelisk« i »Wappenaufsatz«.
MGZ, inv. br. 2837, 2840, 2838*

Lit.: L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 29, 37, 57.

188. ZGRADA GOSPODARSKOG DRUŠTVA, Mesnička 1, Zagreb

Graditelj Franjo Klein; dovršeno 1867.
Papir, tuš, 653 x 450

Dvokatnica s visokim polukatom; polukružnog tlocrta fasadnog dijela od Ilice prema Mesničkoj; dekorativni elementi neorenesansni.

Franjo Klein (Beč 1828–Zagreb 1889) došao je u Zagreb 1850. Do 1857. godine ostaje u vojnoj službi kao graditelj. Već 1864. sudjeluje svojim nacrtima na Prvoj dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1864. (u katalogu izložbe, XXX podrazred, kat. br. 3587). Kao samostalan graditelj gradi u Praškoj 7 sinagogu (prije 1867. srušena u II. svj. ratu). Po ukidanju zagrebačkog građevinskog ceha 1872. Klein počinje djelovati zajedno s Jankom Grahrom starijim. Zajedno su sagradili niz objekata, od kojih su najznačajniji zgrada Glazbenog zavoda u Gundulićevoj 6 (1875) i zgrada i paviljoni Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva na trgu M. Tita 2 i 3 (1876).

MGZ, inv. br. 2733,

Lit.: L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 61, 63, 66, 67.

189. KUĆA KUKOVIĆ, Preradovićeva 29, Braće Kavurića 9, Gajeva 28, Kukovićeva 2 i 4, Zagreb

Graditelj Ivan Plochberger stariji; građeno 1872–74.

Dvokatnica koja zauzima prostor između četiriju ulica; najveća građevina u Zagrebu u drugoj polovini 19. stoljeća. Građena je po uzoru na bečke kuće sa stanovima za iznajmljivanje i prva je (i ujedno najveća) zgrada te namjene u Zagrebu osamdesetih godina. Ivan Plochberger stariji (Schwarzau/Austrija 1812–Zagreb 1888) nakon učenja zanata u Grazu dolazi u Ljubljanu, a potom 1853. u Zagreb. U prvo vrijeme gradi skromne građanske kuće. 1864. i on izlaže svoje nacrt na Prvoj dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj izložbi (kat. br. 3626). 1872. godine započinje

gradnju Kukovićeva kuće. Značajniji mu je rad i nova fasada Živkovićeva kuće na današnjem Trgu Republike 12.

MGZ, fototeka, inv. br. 1341, neg. III–282

Lit.: L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 49–58.

190. ZGRADA HRVATSKO-SLAVONSKOG GOSPODARSKOG DRUŠTVA, Trg m. Tita 2 i 3, Zagreb

Graditelji Franjo Klein i Ivan Grahor stariji, 1876.

Prvobitno dvokatnica, fasade rustičnim ukrasom podijeljene na tri vertikalna dijela sa po tri prozorske osi, u središnjem dijelu na balustradi prvog kata četiri ženska lika odjevena u antičke draperije (motiv koji je Klein koristio već na zgradi u Mesničkoj 1). Lijevo i desno od zgrade po jedan izložbeni paviljon.

Današnji Trg m. Tita počeo se oblikovati, kao jedan od malobrojnih gradskih trgova početkom druge polovine 19. stoljeća, gradnjom zgrade za bolnicu, koja se naslanja na samostan Sestara milosrdnica u Frankopanskoj ulici. Ta zgrada, sagrađena između 1855. i 1856. godine, služila je nakon izgradnje kao izložbeni prostor u vrijeme Prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske gospodarske izložbe (1864), potom kao tvornica duhana (1868–82), da bi konačno postala zgrada Pravnog fakulteta zagrebačkog Sveučilišta. Prazan trg pred ovom zgradom služio je sve do 1891. godine kao sajmište. Na ovoj pustoj leđini dovršena je 1878. gradnja zgrade Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, zajedno s izložbenim paviljonom. 1883. je započeta gradnja zgrade »Kola« (pjevačkog društva) na južnoj strani trga, a 1887. se počinje graditi Obrtna škola na zapadnom dijelu trga. 1891. je završena zgrada Učiteljskog doma na jugoistočnoj strani trga, a te iste godine, na još uvijek praznom trgu održana je posljednja velika priredba – Jubilarna šumarsko-gospodarska izložba povodom pedesetogodišnjice postojanja Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva. Te je godine započela i gradnja palače »Narodnih novina« na sjeverozapadnom uglu; svoj današnji oblik trg će dobiti gradnjom kazališta 1894–95.

MGZ, fototeka, inv. br. 5789, neg. br. VI–112

Lit.: L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983, str. 72, 75, 76, 232–238.

191. BOLNICA ZA DUŠEVNE BOLESTI, STE-NJEVEC (Vrapče)

Graditelj Kuno Waidmann, 1877–79, 1895, 1900.

U velikom kompleksu vrta bilo je smješteno devet zgrada; glavna jednokatna zgrada s istaknutim i povišenim središnjim dijelom, i osam pavi-

ljona od kojih je šest bilo jednokatnih, a ostala dva su građena kao prizemnice (gospodarska zgrada i kuhinja). Jedan od paviljona je kapela/mrtvačnica, srušena u drugom svjetskom ratu bombardiranjem, zajedno sa još jednim paviljonom. Bolnica je građena u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića: na ulazu u glavnu zgradu stoji ploča s natpisom: »Za banovanja Ivana Mažuranića bude ovaj hram čovječnosti po zaključku Hrvatskog sabora podignut god. 1878. i 79.«.

Kuno Waidmann (Tiegerfeld/Njemačka 1845–Graz 1921) počinje djelovati u Hrvatskoj kao priznati graditelj (bolnica u Klagenfurtu/Celovcu) 1877. i ostaje u Zagrebu sve do 1906. godine, kada seli u Graz. Glavni dio njegova rada pada između 1880. i 1906. U značajne ranije radove ubrajaju se Bolnica za duševne bolesti i ljetnikovac podbana Živkovića u Jurjevskoj 27. Waidmann će kasnije sagraditi čitav niz zgrada koje će centru Zagreba dati posebno obilježje: zgradu na uglu Palmotičeve i Đorđićeve ulice (za Gustava Wellera, 1885–7), zgradu Gavella na Trgu Republike 6 (1889), palaču »Narodnih novina« na uglu Frankopanske i Prilaza JNA (1891), ljetnikovac Stjepana Miletića u Jurjevskoj 29 (1892),

Tvornicu cikoriije »Franck« u Vodovodnoj 20 (1892–3). Waidmann je projektirao i bolnice u Dubrovniku, Ljubljani, Gorici i Šibeniku, te u Austriji, Italiji i Češkoj.

MGZ, fototeka, inv. br. 13.886, neg. II-8930

Lit.: Đ. Cvitanović, Arhitekt Kuno Waidmann, Zagreb, 1969.

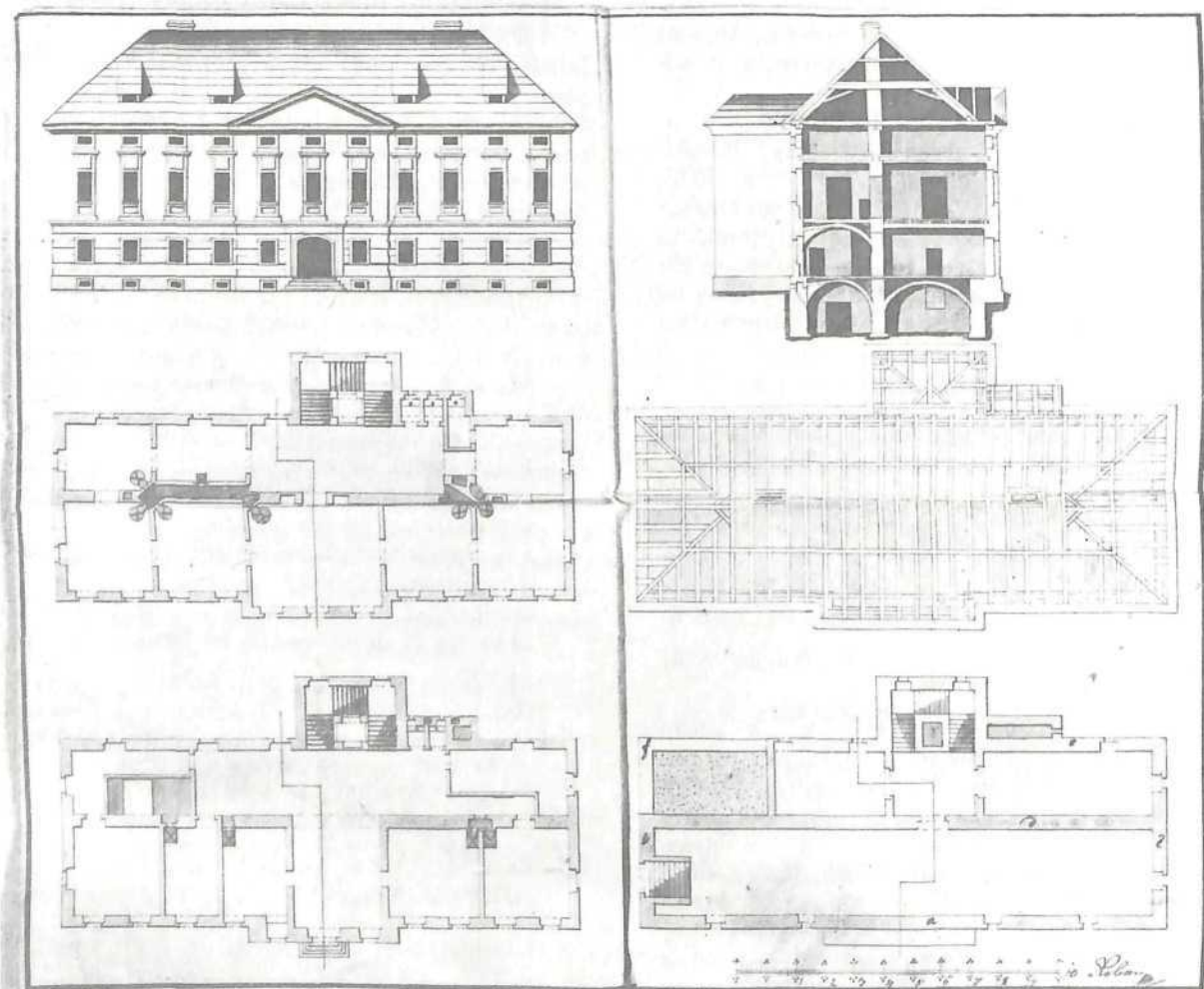
192. PEŠĆENO

Hrvatska; početak 19. stoljeća.

Tuš i akvarel; 338 x 405 mm; sign. d.d. »Robau«; verso olovkom: »Imanje u Zagorju/ bar. Kušlan/ (kuća)/ Pešćeno/ kasnije iza smrti udovice/ vlasništvo Adrovskoga«.

Posjed obitelji Kušlan u Zagorju, blizu Breznice, na kojem je, po obiteljskim podacima često boravila i obitelj Mažuranić. S lijeva na desno u tri reda: nacrt pročelja, presjek od podruma do krova, tlocrt prizemlja, nacrt krovšta, tlocrt prvog kata, tlocrt podruma.

Privatno vlasništvo, Zagreb

Pešćeno, kat. br. 192

RAZNI MOTIVI I TEHNIKE

193. ULAZAK BANA JOSIPA JELAČIĆA U ZAGREB, 4. lipnja 1848.

Crtao Johann Rau, litografirao i tiskao Anastas Jovanović, Zagreb, 1848.

Litografija; 415 x 493 mm; sign. d. d. »Peraš J. Rau«, s. d. »Litog. i izdao A. Jovanović 1848.«; lijevo tekst »Ulazak njegove Ekselencije Gospodina/ JOSIPA BARONA JELAČIĆA/ Bana Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije etc. etc./ u Zagrebu 4. lipnja 1848.«, desno isti tekst na njemačkom.

Jelačić na konju u prvom planu lijevo; desnom rukom pridržava uzde, lijevom podigao kalpak na pozdrav. Na sedlu zvijezda i polumjesec. Iza njega desno Ferdinand Kulmer na konju. Desno stoje i razgovaraju Ljudevit Gaj i dva nepoznata ilirca.

PMH, inv. br. 24.515

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 308.

194. HRVATSKI SABOR 1848.

Dragutin Weingärtner, Velika Mlaka, 1885.

Ulje na platnu; 67,5 x 95,5 cm; sign. d. d. »K. Weingärtner/ Velika Mlaka 1885.«

Prikazana je saborska sjednica 4. srpnja 1848. na kojoj ban Jelačić od saborskih zastupnika traži sredstva za obranu domovine, a prisutni na dugi stol prilažu nakit i novac. Scena se odvija u redutoj dvorani starog kazališta u Čirilometodskoj ulici (nova saborska zgrada bit će sagrađena tek potkraj 19. stoljeća). Po dužini prostorije frontalno postavljen je dugi stol prekriven tamnozelenom čohom, oko kojeg sjede i stoje poznate ličnosti preporodnog vremena. U pozadini gore balkon na kojem su gospođe koje prate zbivanja u dvorani ispod njih. Slijeva nadesno stoje: Metell Ožegović, ban Josip Jelačić, kanonik Mato Vuković, Jelačićev pratilac seržan Joka, Franjo Kulmer, Mirko Bogović, arhimandrit gomirski Sebastijan Ilić, biskup Josip Schrott, Janko Drašković, Herman Bužan, Sava Maravić, Ljudevit Gaj, Matija Smodek, Ivan Mažuranić, Aleksandar Zdenčaj, Ljudevit Vukotinović, u pozadini pognut Dragojlo Kušlan, desno od njega Dragutin Klobučarić. Sjede dva nepoznata, na čelu stola srpski patrijarh Josif Rajačić, senjski biskup

Mirko Ožegović, saborski bilježnik Franjo Žigrović Pretočki, ponovo nepoznati. Ispred stola sjede Mojsije Baltić (?), Ivan Kukuljević Sakcinski, Ambroz Vraniczany, Antun Kukuljević Sakcinski. Na galeriji franjevac Grga Martić, Josip Juraj Strossmayer, dvanaest nepoznatih, do luster desno Petar Preradović.

PMH, inv. br. 7400

Lit.: M. Schneider, Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj, Zagreb, 1969, str. 90–91; K. Kamenov, Olegrafija u Hrvatskoj 1864–1918, Osijek, 1988, str. 55; M. Škiljan, Josip Jelačić – legenda i zbilja, vodič po izložbi PMH, Zagreb, 1989.

195. SPOMENICA POSJETE FRANJE JOSIPA I ELIZABETE ZAGREBU

Naklada knjižare Leopolda Hartmanna, tisak Reiffenstein i Rösch, Beč, 1869.

Litografija, žuto tonirana; 560 x 705 mm; sign. l. d. »Verlag von Leopold Hartman's Buchhandlung in Agram«, d. d. »k:k: Hof-Kunstdruckerei v. Reiffenstein&Rösch in Wien«, sredina dolje »Vervielfältigung vorbehalten«; gore naslov »SPOMENICA / za svečani doček/ Njihovih Veličanstva/ Cara i Kralja/ FRANJE JOSIPA I/ te Carice i Kraljice/ JELISAVE/ 8. ožujka 1869. u/ Zagrebu.«

U sredini gore dvoglavi orao s carskom krunom, ispod po sredini medaljon s poprsjem Franje Josipa I u uniformi, ispod njega dva medaljona, u lijevom ponovo Franjo Josip a u desnom carica Elizabeta. Ispod njih na ukrasnoj traci natpis »ŽIVIO/ VIVAT/ ELEJEN«. Ispod trake po sredini dolje prigodna pjesma. Lijevo lik hrvatskog bana s trobojnicom, stoji na tri grba (gore Hrvatske, lijevo dolje Slavonije, desno Dalmacije). Desno lik Mađara s mađarskom zastavom, stoji na mađarskom grbu.

MGZ, inv. br. 4658

196. MUŽEVI ILIRSKHE DOBE (1835–1850)

Crtali i litografirali Georg Angerer i Göschl, tiskao Theodor Mayerhofer, Beč, 1870.

Litografija; 378 x 520 mm; sign. d. l. »G. Angerer u. Göschl«, d. d. »Th. Mayerhofer Wien«, d. d. Dionička tiskara u Zagrebu.«, ispod po sredini naslov: »Muževi ilirske dobe (1835–1850).«

Ukupno prikazano 59 portreta najistaknutijih pripadnika ilirskog pokreta, svi u ovalima. U dva središnja velika ovala poprsja Ljudevita Gaja i Janka Draškovića. Ostali u 6 redova, u svakom ovalu ime prikazanog. Slijeva na desno: Stanko Vraz, Pavao Stooš, Stjepan Ivičević, Božidar Petranović, Dragutin Rakovac, Ante Kuzmanić, Ferdo Livadić, Fran Kurelac, dr. Dimitrije Demeter, Antun Nemčić, Mate Topalović, Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Ivan Mažuranić.

Ljudevit Vukotinović, Ivan Kukuljević Sakcinski, dr. Bogoslav Šulek, Luka Ilić, Ognjoslav Utješenović, Mijat Stojanović, Matija Ban, Petar Preradović, Ivan Trnski, Medo Pucić, Janko Drašković, Ljudevit Gaj, Metell Ožegović, Franjo Žigrović, Sidonija Rubido, Ambroz Vranyczany, Šime Ljubić, Matija Smodek, Nikola Zdenčaj, Vladislav Vežić, Nikola Vranyczany, Albert Štriga, Vatroslav Lisinski, Josip Jelačić, Ferdo Rusan, Juraj Tordinac, Jakov Užarević, Stjepan Ilijašević, Dragojla Jarnević, fra Grga Martić, Petar Bučar, Aleksa Praunsperger, Franjo Kulmer, Ivan Padovec, Davorin Trstenjak, Dragutin Seljan. Prvi otisci litografije izvedeni su u Beču, a zatim su se zbog velikog interesa nastavile tiskati u Zagrebu, u Dioničkoj tiskari.

PMH, inv. br. 21670

Lit.: Hrvatski narodni preporod, Zagreb, 1985, str. 283.

197. SAVEZ LJUDEVITA POSAVSKOGA SA SLOVENCIMA

Josip Franjo Mücke, Zagreb, 1868.
Ulje na platnu: 103 x 132 cm; sign. d. d. »J. F. Mücke 1867.«.

Jedna u nizu Mückeovih povijesnih kompozicija nastalih krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 19. stoljeća. Prizor usred prostornog šatora; desno Ljudevit Posavski, a lijevo predstavnik Slovenaca. Posve lijevo mladić sa štitom i kopljem, lijevo gore pozadina-pejzaž u suton dana.

PMH, inv. br. 5853

Lit.: M. Schneider, Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj, Zagreb, 1969, str. 59.

198. ŽENA IZ OKOLICE DUBROVNIKA

Crtao August Gerasch, litografirao Franz Gerasch, Beč, oko 1855.
Litografija; 385 x 285 mm; sign. l. d. »Gez. v. A. Gerasch«, d. d. »Lith. v. F. Gerasch«; gore »OESTERREICH'S NATIONALTRACHTEN«;

dolje br. 89, i ispod »Weib aus dem Ragusa-Kreis/ Dalmatien«.

U pejzažu na putu žena s košarom na glavi. Bijeli rubac, izražajne oči, bijela košulja preko koje je navučen zelenkasti prsluk dugih rukava s ukrasnim bordurama, tamna suknja sa zelenkastom pregačom, tamne čarape i niske cipele.

PMH, inv. br. 31739, Zbirka Mažuranić*

199. SELJAK IZ HRVATSKOG PRIMORJA

Crtao Christian Gottfried Heinrich Geissler, Leipzig, 1801–8.

Kolorirani bakrorez; 262 x 196 mm; bs. . ispod naslov lijevo: »Egy Paraszt a; Horváth-/ Littoralén« i desno »Ein Bauer vom littoral-/ Croatien«.

Lik muškarca u pejzažu, u pozadini klanac i more. Muškarac odjeven u bijelu košulju, smeđi kaputić, svijetlosmede hlače s ukrasnim našivcima kod pasa, smeđe opanke i nazuvke. Na glavi smeđi šešir široka oboda. Preko ramena o pas prebačen pojas s čuturicom. Desnom rukom drži batinu kojom tjera magarca natovarena s dvije bačve preko kojih je prebačen crveni prekrivač.

AH, inv. br. GZ 1051

Lit.: Prošlost i baština Vinodola, Zagreb 1988, str. 133.

200. ALEGORIJA (SKICA ZA LUNETU)

Franz Anton Maulbertsch (Maulpertsch?), Austrija, nakon 1750.

Ulje na platnu: 29,8 x 63 cm, bs.

Kasno-barokna kompozicija s anđelima u oblicima slikana u obliku lunete. Tonalitet topao, smeđi, s crvenkastim tonovima i rijetkim bijelim naglascima (liljan, traka oko anđela). Uramljeno u neobarokni okvir.

PMH, inv. br. 31726, Zbirka Mažuranić

Lit.: ELU, Zagreb 1896.

201. ČENGIĆ – AGA

Ulje na platnu: 107 x 80 cm; sign. d. d. »O. Iveković/ 1896.«.

1895. godine umro je Novica Cerović, junak Mažuranićeva epa »Smrt Smail-age Čengića«. Možda je nakon Cerovićeve smrti Iveković bio potaknut da naslika ovu kompoziciju.

U orijentalnom šatoru, u kojem prevladavaju crveni i topli smeđi tonovi, lijevo sjedi Smail-aga zavaljen na uzglavlje ležaja prekrivenog bijelim čupavim prekrivačem. Lijevo stolić, desno na stijenkama šatora okačeni štitovi i oružje. Ispod nogu Smail-age guslač.

PMH, inv. br. 31686, Zbirka Mažuranić

202. BUNDEVE

Nikola Mašić, Zagreb, 1878.

Ulje na platnu, kaširano na ljepenku: 25,7 x 38,7 mm, bs.

Nikola Mašić (Otočac 1852–Zagreb 1902) studira u Beču i Münchenu, gdje susreće i Isu Kršnjavog, i uz prekide i povratke u Zagreb završava studij. 1894. izabran za ravnatelja Strossmayerove galerije slika. Uglavnom slikao pejzaže i likove iz narodnog života.

Na žućkastosmedoj pozadini desno dolje zlatno-žuta bundeva obraštena blijedo-zelenim lišćem.

Gore više lijevo zelenkasta bundeva sa zelenijim lišćem.

MG, inv. br. 182

Lit.: Moderna galerija, Zagreb, 1987, str. 17; Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 294.

203. PERGOLA II

Nikola Mašić, Kapri, 1880.

Ulje na platnu: 56 x 63,4 cm, bs.

Slijeva nadesno u dubinu prolaz nadsvoden zelenilom. Desno zid, lijevo ograda sa stupovima. U dnu desno dvokrilna vrata s jednim otvorenim krilom.

MG, inv. br. 250

Lit.: Moderna galerija, Zagreb, 1987, str. 17.

204. DIJETE NA KLADENCU

Marko Murat, Beograd?, 1905.

Ulje na platnu: 34 x 27 cm; sign. l. d. ćirilicom »M. Murat/ 1905«.

Pastozno slikano dijete, stojeći, ruke na leđima; zlatnosmeda kosa do ramena, ružičasti inkarnat puti, zelenkastosmede-bijela haljina do ispod koljena, dugih rukava. Pozadina lijevo svijetlodra, desno se naziru obrisi zdenca u maslinasto-zelenim tonovima. Kompoziciona simetrija i ravnoteža postignuta crvenim detaljem u donjem desnom dijelu slike.

U drvenom secesijskom okviru.

PMH, inv. br. 31728, Zbirka Mažuranić*

Lit.: Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, 1989, str. 396–397..

205. PLEMIČKI GRB NIKOLIĆA PODRINJSKIH

Zagreb?, kraj 19. stoljeća

Papir, akvareliran; 280 x 215 mm, bs.

Obitelj Nikolić preselila se sredinom 18. stoljeća iz Bosne u Hrvatsku gdje je imala posjed Rakov potok. Nikola + 1868 bio je upravitelj pošte u Zagrebu. Barunski naslov s pridjevkom »od Podrinja« podijelio je car Franjo Josip I 1884. Vasiliju, advokatu u Zagrebu (kat. br. 127), i njegovoj djeci Vladimiru (kat. br. 157), Olgi i Elizabeti. Vladimir je krajem 19. stoljeća bio veliki župan Modruško-riječke županije i podoban Hrvatske. Štit razdjeljen u četiri polja sa srcem štita u kojem je plemićki grb obitelji Nikolić: u modrom polju na zelenom tlu korača dvorepi zlatni lav koji u uzdignutoj desnoj šapi drži mač, u lijevoj srebrni polumjesec; polja I i 4 zlatna s modrim šiljkom u kojem na srebrnoj uzici visi zlatna poštanska truba, sa svake strane šiljka je polovica

crnog raskriljenog orla; polja 2 i 3 crvena s kosom srebrnom valovitom gredom (rijekom) uz koju je desno gore zlatna šestokraka zvijezda, lijevo dolje srebrni polumjesec; nad štitom je barunska kruna, ispod štita na modroj vrpici geslo: FRANGAR NON FLACTAR /sic!/ (Bit ću uništen, ali neću pokleknuti), ispod gesla natpis ARMA FAMILIAE LIB./ eralium/ BARONUM: NIKOLIĆ DE PODRINJE (Grb obitelji slobodnih baruna Nikolić od Podrinja).

PMH, inv. br. 31734, Zbirka Mažuranić*

Lit.: V. Brajković, Grbovi, grbovnice – rodoslovlja, Zagreb, 1976 (u pripremi ponovljeno izdanje sa dodatnim podacima).

206. MUSTERZEITUNG

Beč, 1862.

a. Kolorirane litografije (12 komada); 200 x 280 mm, bs.

Na svakom listu naslov jednog od dvanaest mjeseci, ispod navedena godina 1862.

b. Litografije (23 komada); 568 x 785 mm i 391 x 572 mm, bs.

Na svakom listu nacrti krojeva, uzoraka, modernih detalja.

U tamnozelenim koricama na vezivanje. Na hrptu utisnuto: »Muster/ Zeitung 1862.«.

PHH, inv. br. 15029

PREDMETI UMJETNIČKOG OBRTA

207. GENEALOGIJA OBITELJI BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Ivana Brlić-Mažuranić, 1930.
pergamena, jelovina furnirana orahom, staklo,
68 x 77 cm

Na pergameni višebojno oslikano šest grbova obitelji Benko, Lendvaj, Daubachy, Mračić, Fodroczy i Praunspenger. Genealogija se nalazi u okviru izrađenom od uzglavlja kreveta Dimitrija Demetera. U sredini pergamene smještena je pjesmica Ivane Brlić-Mažuranić.

Ovo je jedna od kopija kojih je prema pričanju Ivana Brlić-Mažuranić dala izraditi pet, naime za svako svoje dijete po jednu.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

208. SALONSKA GARNITURA

Garnituru je Ivan Mažuranić sam nabavio.
Okolo 1850–60; neobarok.

Vel. sofa: 98 x 162 x 60 cm; stol: 78 x 124 x 72 cm; naslonjač: 100 x 66 x 58 cm; stolica: 100 x 46 cm.

Sastoji se od pet stolica, dva naslonjača, stola i sofe. Garnitura je furnirana orahom s presvlakom od zelenog samta iz kasnijeg vremena.

PMH, inv. br. 31677–31680, Zbirka Mažuranić

209. SALONSKA GARNITURA

Okolo 1830; bidermajer.

Vel. sofa: 100 x 177 x 60 cm; stolica: vis. 76 cm, promjer 57 cm; stol: vis. 80 cm, promjer 90 cm.

Sastoji se od sofe, dviju stolica i stola. Furnirana je orahom s presvlakom od prugaste pamučne tkanine s cvjetnim uzorkom iz kasnijeg vremena.

PMH, inv. br. 31673–31675, Zbirka Mažuranić

210. LEŽALJKA

Pripadala Ivanu Mažuraniću, djelomično prerađena.

Okolo 1870, g; neobarok.

Duž. 198 cm; šir. 80 cm; vis. 95 cm.

Izrađena od crno politirane orahovine s visokim tapeciranim (capitoné) naslonom i podnoškom za noge podržavana sa šest nogu različitog tipa.

PMH, inv. br. 31692, Zbirka Mažuranić

211. KREKET

Pripadao Ivanu Mažuraniću.
Prva polovica 19. st; bidermajer.

Duž. 200 cm; šir. 101 cm; vis. uzglavlja 76 cm.
Furniran orahom i politiran. Nalazi se na četvrtastim nožicama, s ukkladama na uzglavlju i podnožju kreveta.

PMH, inv. br. 31737, Zbirka Mažuranić*

212. NOĆNI ORMARIĆ

Dio uz krevet Ivana Mažuranića.
Prva polovica 19. st.

Vis. 66 cm; duž. 67,5 cm; šir. 33 cm.

Ormarić je dvokrilni s nišom i mjedenim prihvatima, furniran orahom.

PMH, inv. br. 31748, Zbirka Mažuranić*

213. ORMAR ZA KNJIGE

Iz ostavštine Dimitrija Demetera.
Prva polovica 19. st.; rani bidermajer.

Vis. 200 cm; šir. 135 cm; dub. 50 cm.

Ormar je dvokrilni sa staklenim vratima, furniran orahom.

PMH, inv. br. 31732, Zbirka Mažuranić

214. ZIDNO OGLEDALO

Iz ostavštine Dimitrija Demetera.
Prva polovica 19. st.

Vis. 147 cm; šir. 97 cm.

Brušeno ogledalo u okviru furniranom orahom, ukrašeno rezbarenim pozlaćenim ornamentima.

PMH, inv. br. 31693, Zbirka Mažuranić

Ilirski stolić iz ostavštine Dimitrija Demetra, sred. 19. st. kat. br. 215

215. ILIRSKI STOLIĆ

Iz ostavštine Dimitrija Demetera.
Rad domaćeg majstora, sredina 19. st.
Vis. 60 cm; promjer 56 cm.

Okrugla ploča stolića furnirana je orahom s javorovom intarzijom u obliku petokrake zvijezde. Šesterokutna je noga stola orijentalno oblikovana, a izrađena je od hrastovine, crno politirana i ukrašena javorovim aplikama u obliku grba sa šahovskim poljem, te zvijezde i polumjeseca.

PMH, inv. br. 31685, Zbirka Mažuranić

216. NASLONJAČI

Nekad vlasništvo obitelji Sermage, s posjeda Hališće na Varaždin–bregu.
Posjed je kasnije, preko Henriette Bernath, pripadao i Mažuranićima.

Druga polovica 18. st; stil Louis XVI.
Vis. 89 cm; šir. 66 cm; duž. 52 cm.

Izrađeni su od orahovine, naknadno bijelo obojene s presvlakom iz kasnijeg vremena.

PMH, inv. br. 31694/1, 2, Zbirka Mažuranić
Objavljeno u katalogu »Hrvatske zemlje i francuska revolucija«, Zagreb, 1989; kat. br. 212.*

217. ZIDNO OGLEDALO

Nekad vlasništvo kanonika Sermagea s posjeda u Vrapču.

Kraj 18. st. i početak 19. st.
Vis. 80,5 cm; šir. 38 cm.

Ogledalo je brušeno, u okviru izrađenom od bukovine obojene imitacijom oraha i s medaljonom u kojem se nalazi lik biskupa Haulika ili kanonika Sermagea. Klasicistički aplicirane rozete izrađene su od iskucane mjedi.

PMH, inv. br. 31684, Zbirka Mažuranić*

218. PISAĆI STOLIĆ

Vlasništvo barunice Ivane Kamenjak, udate Kušlan, supruge baruna Dragojla Kušlana, iz dvorca Pešćeno kraj Konjšćine.

Okolo 1820, g.

Vis. 78 cm; duž. 89 cm; šir. 53 cm.

Stolić je furniran orahom, sa sedam ladica i s mjedenim graviranim okovima.

PMH, inv. br. 31723, Zbirka Mažuranić

219. KOMODE

Iz obitelji Kušlan.

Druga polovica 18. st.; stil Louis XVI.
Vis. 88 cm; duž. 114 cm; šir. 55 cm.

Komode su furnirane orahom, s mjedenim okovima na četvrtastim crno politiranim nogama. Nekada su stajale jedna na drugoj. Na komodi inv. br. 31682 noge su nove.

PMH, inv. br. 31681, 31682, Zbirka Mažuranić
Objavljeno u katalogu »Hrvatske zemlje i francuska revolucija«, Zagreb, 1989, kat. br. 213.

Sekreter iz obitelji Kušlan, prva pol. 19. st. kat. br. 219

220. SEKRETER

Iz posjeda obitelji Kušlan.

Prva polovica 19. st.

Vis. 170 cm; duž. 100 cm; šir. 50 cm.

Sekreter je furniran orahom. U gornjem se dijelu nalazi trinaest malih ladica flankiranih tokarenim stupićima, a u donjem, iza dvokrilnih vrata, smještene su dvije velike ladice.

PMH, inv. br. 31690, Zbirka Mažuranić

221. ZIDNO OGLEDALO S KONZOLOM

Nekad u posjedu obitelji Kušlan, iz dvorca Pešćeno kraj Konjšćine.

Druga polovica 19. st.; neorokoko.

Vel. ogledala 175 x 155 cm; vel. konzole 164 x 80 x 50 cm.

Brušeno ogledalo u bogato profiliranom, drvenom pozlaćenom okviru imitira talijanska barokna ogledala s akantovim lišćem. Drvena pozlačena konzola s mramornom pločom stoji na četiri noge, a ukrašena je neobaroknim i neorokoko motivima.

PMH, inv. br. 31676, Zbirka Mažuranić

222. STOLICA

Grobnik, oko 1800. g.
Vel. 100 x 45 x 37,5 cm.

Stolica s naslonom, izrađena od politirane orahovine.

PMH, inv. br. 31691, Zbirka Mažuranić

223. STOLICE

Sredina 19. st. drugi barok.
vis. 91 cm; šir. sjedala 49 cm

S naslonom u obliku medaljona, izrađene od orahovine. Presvlaka nova.

PMH, inv. br. 31731a, b,
Zbirka Mažuranić*

224. KOMODA

Kraj 18. st. i početak 19. st.; klasicizam.
Vis. 83 cm; dub. 64 cm; šir. 130 cm;

Izrađena je od masivnog oraha i politirana. Ima tri ladice s klasicističkim okovima i bravom od iskucane mjedi.

PMH, inv. br. 31160, Zbirka Mažuranić*

225. ORMARIĆ S ROLOOM

Kraj 18. i početak 19. st.; klasicizam.
Vis. 81 cm; šir. 66 cm; dub. 50 cm.

Furniran javorom s intarzijom od orahova furnira. U donjem je dijelu jedna duboka ladica s mjeđenim okovima. Fasadna je strana koja sadržava ladicu, vizualno podijeljena na dvije ladice.

PMH, inv. br. 31695, Zbirka Mažuranić*

226. ZIDNO OGLEDALO

Prva polovica 19. st.
Vis. 120 cm; šir. 65 cm.

Brušeno ogledalo u okviru furniranom javorom. Sa strane i u gornjem dijelu ogledala ukrasi u obliku tordiranih stupića.

PMH, inv. br. 31728, Zbirka Mažuranić

227. ORMAR

Oko 1825–30 g; rani bidermajer.
Vis. 181 cm; šir. 124 cm; dub. 54,5 cm.

Ormar je svijetlo politiran, furniran javorom s crnim romboidnim intarzijama na dvokrilnim vratima, te sa crno obojenim četvrtastim nogama.

PMH, inv. br. 31724, Zbirka Mažuranić*

228. STOL

Oko 1830; bidermajer.
Vis. 72 cm; promjer 115 cm.

Furniran orahom; ploča stola je okrugla, a centralna je noga u obliku kaneliranog stupa s plitkim poligonalnim postoljem na masivnoj bazi s konkavnim udubljenjima.

PMH, inv. br. 31683, Zbirka Mažuranić*

229. BLAGOVAONICA

Pripadala Aleksandri Nestoroff, unuci Ivana Mažuranića; blagovaonica je po izgledu i po izradi identična salonu, blagovaonici i spavaćoj sobi Ivane Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu, izrađenima oko 1892. g. prema narudžbi Vladimira Mažuranića, u Lepoglavi.

Kredenc: vis. 228 cm, šir. 147 cm, dub. 81 cm; stol: vis. 78 cm, promjer: 126 cm; stolica: vis. 104 cm, šir. naslona 41 cm, šir. sjedala 46 cm.

Sastoji se od kredenca, stola i sedam stolica. Izrađena je od masivnog oraha i orahova furnira, stakla, pletene trske i mramora. Ukrasi su tokareni i rezbareni.

PMH, inv. br. 31759, Zbirka Mažuranić*

230. SERVIS ZA JELO

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

1867. g.; Slavkov, Češka.

Servis je za 24 osobe, nekompletan. Izrađen je od porculana, višebojno oslikan, s valovito profiliranim rubovima.

a) Tanjur, plitki. Sign. utisnuta 616,9,33,S (12 komada). Promjer 24,5 cm.

b) Tanjur, duboki. Sign. utisnuta S,616,57 (6 komada). Promjer 24,5 cm

PMH, inv. br. 22615 a–f

c) Tanjur, veliki, duboki, podložak za zdjelu za juhu (djelomično oštećen). Signatura utisnuta 616,2036,67 (ostalo nečitko). Promjer 27,5 cm.

PMH, inv. br. 22616

d) Tanjur, veliki, plitki za kolače. Sign. utisnuta 616,S,83 (ostalo nečitko). Crvenim tušem na glazuri 2036,67. (2 komada). Promjer 30 cm.

PMH, inv. br. 22619 a,b

e) Zdjela za salatu; kvadratna oblika sa dvije probijene drške. Sign. utisnuta 23 (ostalo nečitko); (2 komada). Duž. 30 cm; šir. 26 cm.

PMH, inv. br. 22617, 22618

f) Pladanj, manji, za priloge; izdužena oblika sa dvije probijene drške. Sign. utisnuta S,616,127 i 616,101; (2 komada). Vel. 24x19,7 cm.

PMH, inv. br. 2262 a, b

g) Pladanj, veliki; izdužena oblika sa dvije probijene drške. Sign. utisnuta 23 III. Vel. 34,6x25,7 cm.

PMH, inv. br. 22621

h) Pladanj, veliki; izdužena oblika sa dvije probijene drške. Sign. utisnuta 23 II. Vel. 38x27,6 cm.

PMH, inv. br. 22622

i) Pladanj, veliki; izdužena oblika sa dvije probijene drške. Sign. utisnuta 23 III (?). Vel. 35x25 cm.

PMH, inv. br. 22629

j) Tanjurić, desertni. Sign. utisnuta S, 133,6 3/4 616. Crvenim tušem na glazuri singirano 2036, 67. (6 komada). Promjer 18,7 cm.

PMH, inv. br. 22630 a–f

k) Zdjela za juhu s poklopcem. Dvije reljefno ukrašene drške s plastičnim plodom na vrhu poklopca. Sign. utisnuta S,25. Crnim tušem na glazuri signirano 2036,67. Vis. s poklopcem 24,5 cm; promjer otvora 17 cm.

PMH, inv. br. 22623

l) Zdjela za varivo, okrugla. Sign. utisnuta S (ostalo nečitko). Promjer 25,7 cm.

PMH, inv. br. 22624

m) Posuda za umak s poklopcem i prigradenim tanjurićem, te žličicom. Drške reljefno ukrašene, poklopac s plastičnim plodom na vrhu. Sign. utisnuta S,616,20. Vis. s poklopcem 15 cm; duž. žličice 13,5 cm.

PMH, inv. br. 22625

n) Posuda za umak, velika, s poklopcem i žlicom. Drške reljefno ukrašene, poklopac s plastičnim plodom na vrhu. Sign. utisnuta S,616,6. Vis. s poklopcem 16 cm.

PMH, inv. br. 22626

o) Posuda za umak s poklopcem. Veličinom, oblikom, ukrasom i po signaturi jednaka posudi pod n). Poklopac oštećen, jedna drška nedostaje.

PMH, inv. br. 22627

p) Soljenka na nožici. Sign. utisnuta S,616,56. Crvenim tušem na glazuri signirano 2036. Rub soljenke oštećen. Vis. 5,5 cm; promjer 9,4 cm.

PMH, inv. br. 22628 Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 221

231. SERVIS ZA ČAJ

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

1867. g.; Chodau (Chodov) (?), Češka. inicijal kroz tri redazrađen od porculana, višebojno oslikan i pozlaćen. Rubni ukrasi izvedeni su u obliku stiliziranih geometrijskih ornamenata u crvenoj, crnoj i zlatnoj boji.

a) Šalica s tanjurićem; sign. utisnuta C,35,123 (6 kompleta). Vis. šalice 6,0 cm; promjer tanjurića 16 cm.

PMH, inv. br. 22631 (a–f) – 22632 (a–f)

b) Vrčić za mlijeko s drškom, bez signature. Vis. 13,5 cm.

PMH, inv. br. 22633

c) Posuda za šećer s poklopcem i dvije drške. Signirano zlatnom bojom 67, ostalo nečitko. Vis. s poklopcem, 14,5 cm.

PMH, inv. br. 22634

d) Čajnik s poklopcem i drškom. Signatura nečitka. Vis. s poklopcem 19,5 cm.

PMH, inv. br. 22635, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 222

232. SERVIS ZA JELO

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

Češka, Druga polovica 19 st. (Chodov, Slavkov i Dalovice).

Servis za 24 osobe, izrađen je od porculana višebojno oslikanog medaljonima s cvijećem. Rubovi su valovito profilirani, modro oslikani sa tri tanke pozlaćene linije. Signatura su različite: utisnuto u glazuri C, S i DALLAWITZ; zlatnom bojom 2426, ili crnim tušem 2426.

Servis se sastoji od 12 dubokih, i 30 plitkih tanjura, 12 desertnih tanjurića, posude za senf i za umak, soljenke, zdjele za juhu s poklopcem, 3 pladnja, 2 tanjura i dvije zdjele za priloge. Servis sveukupno sadržava 55 komada.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

233. VAZA S MEDALJONIMA

Vjenčani dar Ivana Mažuranića i njegove supruge Aleksandre Demeter Juliji Halper, unuci Jelisevete Demeter, sestre Aleksandre Demeter. 1860–70. g.

Vis. 48 cm; promjer 18 cm.

Izrađen je od porculana s drškama u obliku isprepletanih zmija s pastoralnim prikazom u medaljonima. Višebojno oslikana s pozlaćenim osmerokutno izvedenim podnožjem. Signatura utisnuta F&M (Fischer i Mieg), Pirkenhammer (Březová).

PMH, inv. br. 31730, Zbirka Mažuranić

234. SVJETILJKA

Prema dokumentaciji svjetiljku je Ivan Mažuranić kupio u Beču između 1862–65.g.

19. st.
Vis. 77 cm.

Izrađena od porculana, višebojno oslikana. U medaljonu prikaz Lede s labudom u naručju. Listoliko ukrašeno podnožje, obruč na trupu svjetiljke, stalak koji nosi posudu za ulje i drške izrađeni su od ornamentalne mjedi. Svjetiljka je preuređena na električno paljenje.

PMH, inv. br. 22603, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 227.

235. ŠALICE S TANJURIĆIMA

Nekad u vlasništvu Ivane Brlić-Mažuranić, Češka, sredina 19. st.

Šalica: vis. 5,7 cm; promjer 7,2 cm; tanjurić: promjer 12 cm.

Izrađeni od porculana, višebojno oslikani cvjetnim ukrasom, s pozlatom. Korpus šalice rebrast, drška uglata.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

236. ŠALICA S TANJURIĆEM

Šalica je nekad bila u posjedu austrijskog književnika Petera Roseggera (1843–1918), zatim je prešla u vlasništvo književnice i profesorice na ženskom Liceju na Gornjem gradu u Zagrebu Camille Lucerne (rođ. 1868) koja ju je poklonila svojoj prijateljici Ivani Brlić-Mažuranić, Češka, sredina 19. st.

Šalica: vis. 6,2 cm; promjer 8,3 cm; tanjurić: promjer 14,5 cm.

Izrađeni od porculana, višebojno oslikani bordurom cvjetnih grančica s nizom modrih polukrugova s lisnatom volutom, pozlačeni.

PMH, inv. br. 22636, Zbirka Mažuranić*

237. SERVIS ZA VOĆE

Pripadao Herti Mažuranić, rođ. Gagern, Celje, početak 20. st.; secesija.

Promjer tanjura 19 cm; stalak za voće: promjer 29 cm; vis. 13,5 cm.

Izrađen od modro obojene i glazirane kamenine s višebojnim plastičnim ukrasom leptira i vinove loze. Sastoji se od šest tanjurića i podnosa za voće na stalku. Signatura utisnuta na dnu: SCHÜTZ CILLI.

PMH, inv. br. 31746, Zbirka Mažuranić*

238. PODNOS ZA VOĆE

19. st.
Vis. 19 cm; promjer 18,5 cm.

Izrađen od egipatskog alabastera. Nožica i rub tanjura reljefno su dekorirani vegetabilnim motivima.

PMH, inv. br. 22605, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 226.

Vaza i podnos za voće, 19. st. kat. br. 238, 239

239. VAZA

19. st.
Vis. 61,5 cm; promjer 10,2 cm.

Izrađena od egipatskog alabastera. Bočni ukrasi reljefno su oblikovani poput fantastičnih životinja s biljnim ornamentima.

PMH, inv. br. 22602, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 225

240. SERVIS ZA PIĆE

Pripadao Ivanu Mažuraniću, 19. st. Zvečevo, Hrvatska.

Izrađen od bezbojnog brušenog stakla, nekompletan.

Servis za piće, 19. st. kat. br. 240

- a) Čaša za vodu, valjkasta oblika (6 komada); vis. 9,5 cm; promjer 7,4 cm
PMH, inv. br. 22606 a–f
- b) Čaša za crno vino, na nožici (6 komada); vis. 12 cm; promjer 6,4 cm
PMH, inv. br. 22607 a–f
- c) Čaša za bijelo vino, na nožici (2 komada); vis. 13,1 cm; promjer 7,6 cm
PMH, inv. br. 22608, a, b
- d) Čaša za šampanjac, na nožici (6 komada); vis. 16,5 cm; promjer 5 cm.
PMH, inv. br. 22610 a–f
- e) Čaša za bordo, (tzv. »Römer« tip čaše). Kupa ružičasto obojena na mliječno-bijeloj nožici (8 komada). Vis. 14,5 cm; promjer 5,2 cm.
PMH, inv. br. 22609 a–h
- f) Boca s čepom, lukovičasta oblika, Vis. 21,5 cm.
PMH, inv. br. 22611
- g) Boca s čepom, lukovičasta oblika, Vis. 22 cm.
PMH, inv. br. 22612
- h) Boca s čepom, lukovičasta oblika, Vis. 23 cm.
PMH, inv. br. 22613, Zbirka Mažuranić
Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 223.

241. ČAŠE

Pripadale Ivani Brlić-Mažuranić.

- a) Češka, oko 1850. g.
promjer otvora 8,5 cm; vis. 12 cm.
Bezbojno i mliječno staklo oslikano neprozirnim emajlnim bojama i pozlatom. Na oplošju višebojni cvjetni ukras, volute i pozlaćene obrubne pruge.
- b) Češka, oko 1850.g.
Promjer otvora 6,5cm; vis. 13 cm.
Bezbojno brušeno staklo oslikano crvenom lazurnom bojom. Na oplošju uzdužne fasete, vitičasti i cvjetni ukras.
- c) Češka, druga četvrtina 19. st.
Promjer otvora 8,5 cm; vis. 12 cm.
Bezbojno staklo, sloj modro prevučenog stakla ornamentalno brušen.
- d) Češka, druga četvrtina 19. st.
Promjer otvora 8,5 cm; vis. 12 cm.
Bezbojno staklo, sloj mliječno prevučenog stakla ornamentalno brušen.
Rijeka, ing. Viktor Ružić

Posuda za šećer, 19. st. kat. br. 242

242. POSUDA ZA ŠEĆER

19. st.; Pariz, Francuska.
Vis. 6,7 cm; promjer 11,8 cm.

Izrađena je od posrebrene mjedi, lijevana, iskucana i u unutrašnjosti pozlačena. Ima dvije drške. Na dnu utisnuti žig kvalitete 20, CHRISTOFLE, a u ovalu vaga, nadvišena sa četiri zvjezdice, flankirana s obje strane slovom C.

PMH, inv. br. 22601, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu » Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 224

243. PARADNA SABLJA BANA IVANA MAŽURANIĆA

Druga polovina 19. stoljeća.
Bjelokost, mjed, čelik, drvo, baršun.
Cijela dulj. 101 cm; dulj. sječiva 82 cm; šir. sječiva 3 cm; korice 85 cm.

Držak od bjelokosti s glavicom turskog tipa u obliku blago povijene lukovice s probojem u koji je uveden gajtan. Krsnica od mjedi s kasnobaroknim ukrasima čiji su kraci izvijeni u suprotnim pravcima. Sječivo čelično, jednobridno, zakrivljeno, žlijebljeno. S obje strane sječiva jetkani ukras vegetabilnih vitica. Korice drvene presvučene u baršun purpurne boje s bogato ukrašenim okovima. Na gornjim okovima koluti za privješanje. Na srednjem okovu grb Trojedne Kraljevine. Na svim mjedenim dijelovima vidljivi tragovi crvene, bijele i plave boje.

Narodni muzej i galerija Novi Vinodolski, C III 26/436

244. SVIJEĆNJAK

19. st.; Pariz, Francuska.
Vis. 43 cm.

Izrađen od posrebrene mjedi i lijevan. Svijećnjak je trokraki za četiri svijeće. Žigovi utisnuti: 6,

CHRISTOFLE, u ovalu vaga nadvišena sa četiri zvjezdice, flankirane s obje strane slovom C.

PMH, inv. br. 22604, Zbirka Mažuranić
Objavljeno u katalogu »Iz obiteljskih ostavština«, I dio, Zagreb, 1978; kat. br. 228.

245. MAGNATSKI LANAC

Pripadao Ivanu Mažuraniću. Dar Vlatka Mažuranića 1960. g.
Okolo 1850. g.
Duž. oko 75 cm.

Izrađen je od pozlaćena srebra, lijevan, cizeliran i graviran, s tragom prozirnog emajla, ukrašen tirkizima i amaldinima. Žig utisnut u ovalu: TD.

GMK, inv. br. 253

Srebrni pokal, 1864. g. kat. br. 246

246. SREBRNI POKAL

1864. g.

Vis. 28 cm; promjer otvora 10,5 cm; promjer podnožja 12,5 cm.

Pokal je ukrašen habzburškim grbom i grbom Trojedne Kraljevine. Uokolo teče natpis: »Na Ivanje godine 1864 / posvetili prvom dvorskom kancelaru / Trojedne kraljevine / najvernijemu sinu naše Domovine / Ivanu Mažuraniću / njegovi štovatelji i hrvatski domoljubi«. Na postolju je

Sprava za rezanje cigara, kat. br. 292; libela kat. br. 262; lornjoni kat. br. 287 i 288; tintarnice kat. br. 281 i 282; šestar kat. br. 260; upijač za tintu kat. br. 285; pečatnjaci kat. br. 271-273; sunčani sat kat. br. 259; sprava za otiskivanje suhog žiga kat. br. 268

Servis za čaj I. Mažuranića, Chedov, 1867. g. kat. br. 231

Čaše Ivane Brlić-Mažuranić, Češka oko 1850. g. kat. br. 241

Dio servisa za jelo Ivana Mažuranića, Češka 1867. g. kat. br. 230

Dio servisa za jelo Ivana Mažuranića, Češka, druga pol. 19. st. kat. br. 232

reljefno izvedena česma s likovima guslara, mačevaoca i spavača. Žig utisnut na dnu: In München, Kro..bitter i mala punca u obliku strelice. Narodni muzej i galerija, Novi Vinodolski

247. **ŽLICE**

Pripadale Aleksandri Demeter.
Kupljeno kod zlatara Goriuppa u Grazu 1856. g.
Duž. 26 cm.
Izradene su od srebra s inicijalima AD i žigom GORIUPP te nečitkom puncom u ovalu.
Privatno vlasništvo, Zagreb

248. **NOŽEVI**

Pripadali Aleksandri Demeter.
Izrađeni do 1870. g.
Duž. 21,7 cm i 20,3 cm.
Drška od srebra, sječivo noža čelično. Punca nečitka.
Privatno vlasništvo, Zagreb

249. **NOŽ**

Pripadao Aleksandri Demeter.
raj 19. st.
Duž. 19,6 cm.
Drška od kosti s tri metalne zakovice. Sječivo čelično.
Privatno vlasništvo, Zagreb

250. **SVIJEĆNJAK**

Vis. 25,5 cm; promjer baze 13 cm.
Svijećnjak je izrađen od mjedi s monogramom IM na okruglom podnožju.
Na dnu utisnut žig: A:SAMASSA IN LAIBACH.
PMH, inv. br. 36658, Zbirka Mažuranić

251. **VAGA ZA PISMA**

Pripadala Ivani Brlić-Mažuranić.
Vis. 35 cm; šir. 15,7 cm.
Nagibna vaga ili vaga za pisma izrađena je od željeza i mjedi. Sastoji se od stalka s pomičnom nožicom s jedne strane i vijka za naravnavanje s druge strane. Na skali za očitavanje težine od 0-500, markirano je svakih 50 grama. Na tzv. »paralelnoj vodilici« nalazi se zdjelica za polaganje tereta spojena s polugom na kojoj je nagibni uteg.
PMH, inv. br. 25570, Zbirka Mažuranić; dar dr. Ive Brlića, Jesenice, 1967. g.*

Prsten Smail-age, kat. br. 252

252. **PRSTEN SMAIL-AGE**

Ovaj je prsten Ivan Mažuranić dobio na dar od Đordija Cerovića, crnogorskog vojvode i sina junaka Novice koji je handžarom ubio Smail-aga, pošto je bio objavljen ep »Smrt Smail-age Čengića«.
Promjer prstena 20 mm; promjer oka 22 mm.
U središnjem je oku prstena, pod staklom, lik guštera okovan srebrnim limom i ukrašen tordiranom srebrnom žicom. Gušter ovdje najvjerojatnije simbolizira dušu koja traga za svjetlošću.
Ing. Viktor Ružić, Rijeka

253. **PODLOŽAK SA STALKOM ZA ŠIBICE**

Pripadao Ivani Brlić-Mažuranić.
Vel. 31,5 cm x 27,5 cm.
Izrađen od željeznog lima presvučenog mesingom. Trokutasta oblika sa odsječnim uglovima. Žig: BAVARIA, u rombu GBN.
PMH, inv. br. 25569, Zbirka Mažuranić, dar Ive Brlića, Jesenice, 1976.*

254. **SVIJEĆNJAK**

Pripadao Ivani Brlić-Mažuranić.
Vis. 4,1 cm; duž. 21,4 cm; šir. 13 cm.
Postolje u obliku lista izrađeno je od željeza, stak za svijeću od mjedi s bakrenim zaštitnim tanjurićem, a držak u obliku završetka strelice od posrebrene alpake. Žig BERNDORF A. S.
PMH, inv. br. 25573, Zbirka Mažuranić, dar dr. Ive Brlića, Jesenice, 1976. g.*

255. **TINTARNICA**

Pripadala Ivani Brlić-Mažuranić.
Duž. 16,5 cm; šir. 14,8 cm; vis. 6,4 cm.

Izrađena od mjedi. Osmerokutno fasetirano oplošje tintarnice sa staklenim uloškom za tintu i poklopcem. Na postolju je udubljenje za odlaganje pera.

PMH, inv. br. 25574, Zbirka Mažuranić, dar dr. Ive Brlića, Jesenice, 1976. g.*

256. **VAZA**

Pripadala Herti Mažuranić, rod. Gagern.
Oko 1910. g.; secesija.

Vis. 23,2 cm; promjer s drškama 31 cm; promjer otvora 18x20 cm.

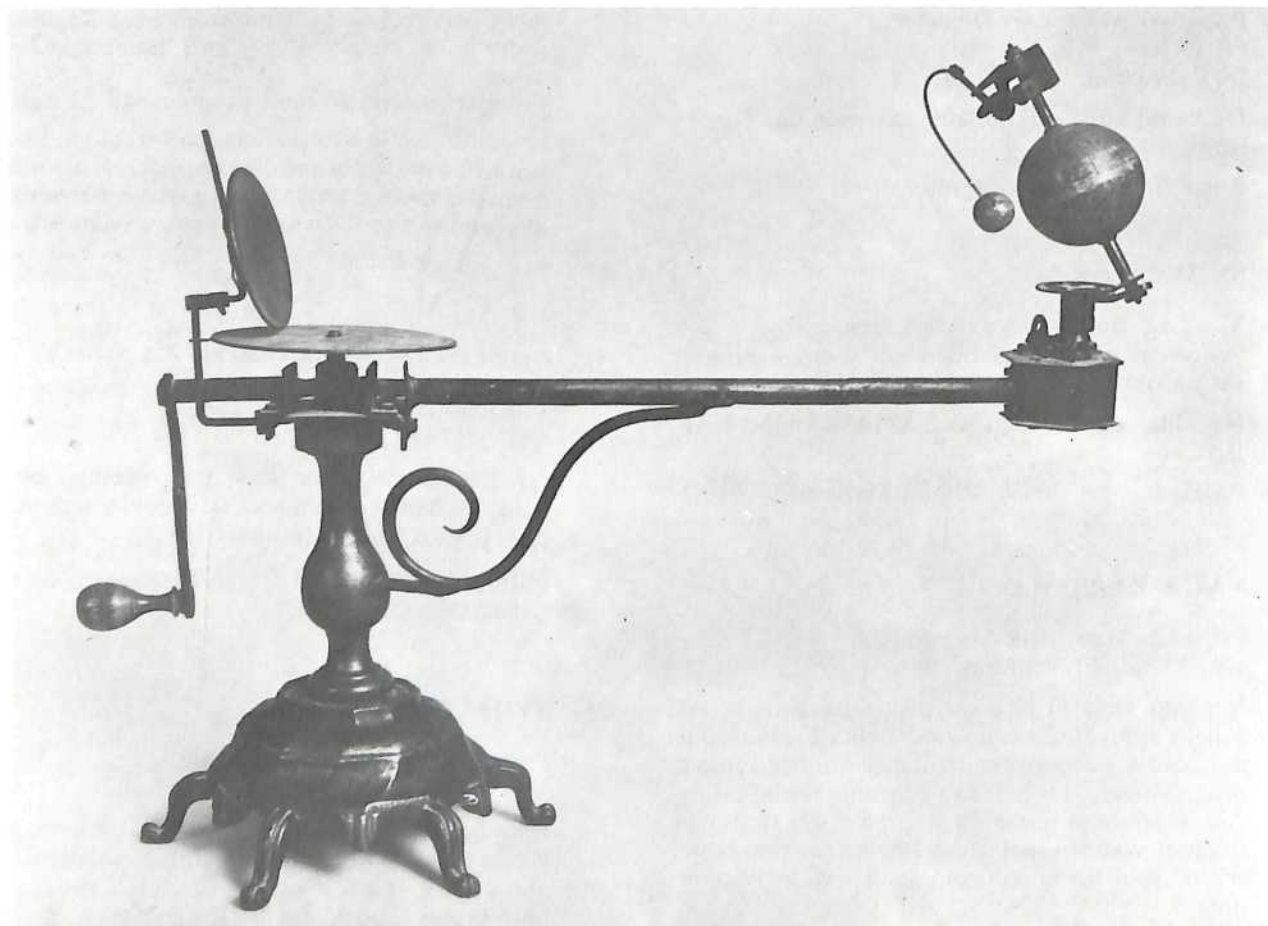
Izrađena od posrebnog kositra s dvije uglate drške koje nadvisuju profilirani rub posude.

PMH, inv. br. 31738, Zbirka Mažuranić*

257. **TELURIJ**

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

Vis. postolja do vrha zrcala: 40 cm; šir. 65 cm.

Telurij Ivana Mažuranića, 19. st. kat. br. 257

Model koji pokazuje mijene godišnjih doba, promjene dužine dana, te nastupe pomrčine Sunca i Mjeseca u toku godišnjeg obrtanja Zemlje oko Sunca. Sastoji se od globusa, nebeskog tijela i pločice sa znakovima zodijaka te zrcala. Izrađen je od drva i mjedi.

Narodni muzej i galerija, Novi Vinodolski

258. **DURBIN**

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

Najveća dužina 99 cm; promjer gornje leće 6 cm; puna visina stalka 238 cm.

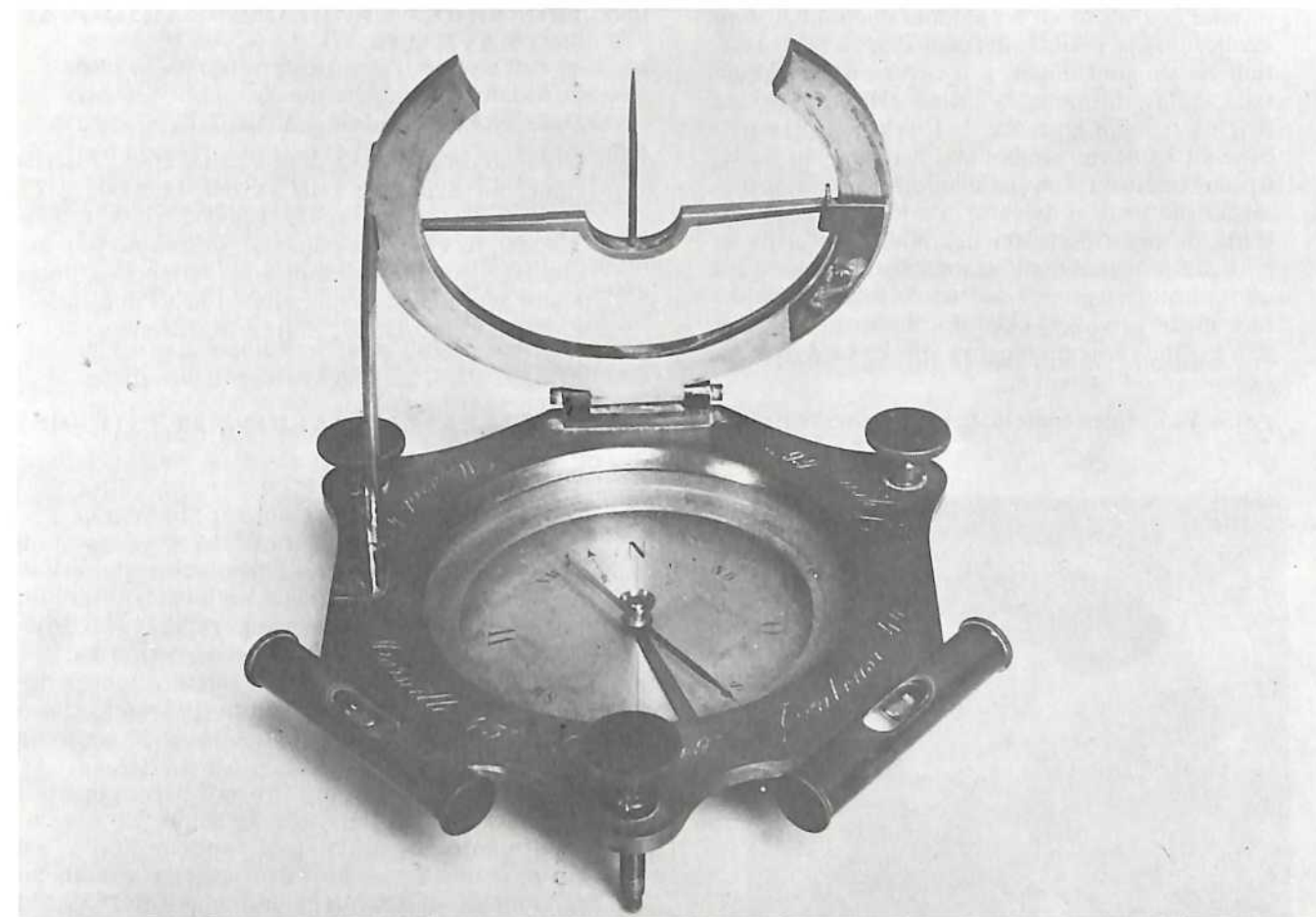
Sastoji se od pet dijelova koji ulaze jedan u drugi s valjkastim oplošjem od orahova drva. Smješten je u kutiju od ljepenke a zajedno s njom u kožnatu navlaku. Mjedeni stalak za durbin s vertikalnom i horizontalnom regulacijom završava šiljkom za zabijanje u zemlju.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

259. **SUNČANI SAT**

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

Promjer pločice 14 cm; promjer sunčanog prstena 10 cm; vis. 4 cm.

Sunčani sat, 19. st. kat. br. 259

Izrađen je od mjedenog lima.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

262. **LIBELA**

Duž. 19 cm; šir. 2,0 cm; vis. 2,2 cm.

Izrađena od mjedi i stakla.

PMH, inv. br. 31652, Zbirka Mažuranić

263. **PLANISFERE - KARTE ZVJEZDANOG NEBA**

Pripadale su Ivanu Mažuraniću.

a) Promjer 25,5 cm; priredio A. Klippel in Dortmund; izdavač: Deutsche Lehrmittel-Anstalt, Frankfurt a/M.

b) Vel. 27 cm x 27 cm; izdavač Otto Maier, Ravensburg.

c) Promjer 12,8 cm; izdavač London Geographical Institute.

Amatersko astronomsko pomagalo kojim se može utvrditi koji je dio sjevernog zvjezdanog neba (uočljivog iz Evrope) vidljiv bilo u kojem trenutku godine. Upotrebljava se tako da se

Ekvinokcijalni sunčani sat izrađen je od mjedi, a sastoji se od osmerokutne pločice kompasa s urezanim imenima gradova i njihovim geografskim širinama: Marseille 43°, Paris 49°, Toulouse 44°, Lyon 46°, Madrid 41°, te s dvjema libelama. Na gornjoj strani sata je kvadrant s oznakama stupnjeva od 0° do 70° i sunčani sat s gnomonom na podizanje s rimskim brojkama od IIII do XII i od I do VIII. Sat stoji na tri vijka koji služe za regulaciju vodoravnog položaja. Smješten je u drvenu kutiju presvučenu papirom, iznutra baršunastom tkaninom.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

260. **ŠESTAR**

Pripadao Ivanu Mažuraniću.

Duž. 11,9 cm.

Izrađen je od mjedi s čeličnim šiljcima.

PMH, inv. br. 31651, Zbirka Mažuranić

261. **KUTOMJER**

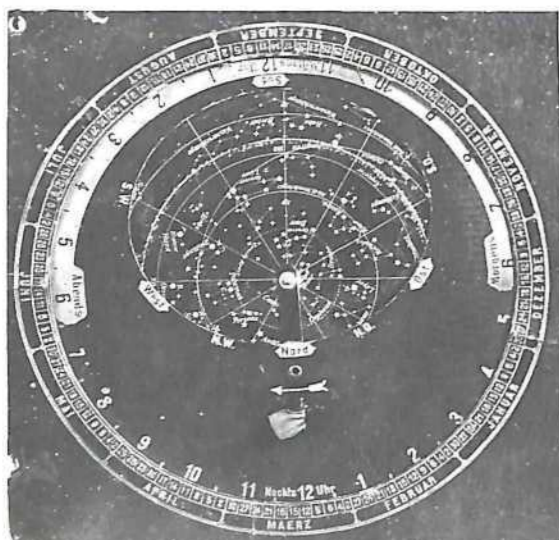
Pripadao Ivanu Mažuraniću

Duž. 15,9 cm; vis. 8,0 cm.

oznaka za traženi sat na jednom dijelu planisfere namjesti da se podudara s oznakom za željeni datum na drugom dijelu, a u otvoru se pojavljuje tada vidljiv dio neba. Veličine zvijezda (1–5 na dvjema manjim kartama, 1–4 na najvećoj) označene su različitim simbolima, a njihovi su nazivi ispisani latinski (na najmanjoj), odnosno njemački (na drugim dvjema). Za identifikaciju zvijezda na nebu podešeni instrument postavlja se tako da se oznake za strane svijeta podudaraju sa stvarnim stranama svijeta. S pomoću planisfere može se vidjeti i položaj Sunca bilo za koji dan i očitati vrijeme njegova izlaska i zalaska. Izrađene su od ljepenke.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

Planisfera – karta zvjezdanog neba, 19. st. kat. br. 263

264. PUTNI DALEKOZOR

Nekad vlasništvo Ivana Mažuranića. Puna dužina 24,7 cm; promjer 1,7 cm.

Dalekozor je izrađen od mjedi, valjkastog je oblika s dvije leće, na izvlačenje. Nalazi se u kožnatoj navlaci s vrpcom za nošenje oko vrata.

Arhiv i knjižnica obitelji obitelji Brlić, Slavonski Brod

265. GEODETSKO RAVNALO

Pripadalo Ivanu Mažuraniću. Duž. 41,6 cm; šir. 4,7 cm.

Izrađeno od mjedi s ucrtanom mrežom za prenošenje mjerila u centimetrima s jedne strane i u bečkim palcima s druge strane.

PMH, inv. br. 31672, Zbirka Mažuranić

266. TROBRIDO GEODETSKO-KARTOGRAF-SKO RAVNALO

Pripadalo Ivanu Mažuraniću. Duž. 38,2 cm; bridovi 2,5 cm.

Izrađeno od kruškova drva s oznakama za iscrtavanje mjerila 1:1, 1:10, 1:100, 1:1000, 1:25, 1:250, 1:2500, 1:50, 1:500, 1:5000, 1:200, 1:2880, 1:28800, te s bečkim palcima. Smješteno je u kutiju od ljepenke sa zapisom: »Blagopokojnom Ivanu Mažuraniću banu, služilo je to mjerilo.« PMH, inv. br. 31648, Zbirka Mažuranić

267. CAMILLE FLAMMARION: LES TERRES DU CIEL,

Paris, 1884.g.

Ovu je knjigu Ivan Mažuranić držao u rukama u trenutku kad je umirao u svojoj sobi s pogledom na Tuškanac, u Jurjevskoj 5 na Gornjem Gradu. U knjizi je sačuvan autografski zapis Ivane Brlić-Mažuranić, banove unuke, o djedovoj smrti:

Nekoliko časaka prije svoje smrti, izmučen teškom samrtnom borbom, spustio je Ivan Mažuranić svoju glavu nad ovu knjigu, koja je otvorena pred njim ležala. –

Posljednji časovi njegova života bili su potresni. – Držeći uru u ruci sjedio je starac za stolom. Pred njim otvorene knjige i papir na koji je još čas prije bilježio. – Široka prsa njegova radila su već mnogo sati mučno i silnim naporom. – Svaki čas pogledavao je sad na uru sad na prozor. (bilješka na margini: U zadnjoj sobi Jurjevske ul. 5 u Zagrebu, koja daje vidik na šumu Tuškanac.) kroz koji se na dubokom noćnom nebu vidjelo gdje polako prohode zvijezde. Gledajući na uru jeli ono slijedio tok tih zvijezda, koje je za čitavoga svoga života proučavao, ili je slijedio i bilježio napredovanje svoga umiranja? Jeli očekivao, hoće li u okviru toga prozora doskora sinuti užareni i prekrasni Arktur, koji ga je posljednje doba najviše zanimao ili je pazio kad li će se na taj prozor naglednuti ona, što je zemaljskome oku bljeda i strašna nad sve ine strave? –

Iza nekoga vremena prekrsti ruke nad ovu knjigu i položivši glavu na ruke, reče: »Kad će se ovo svršiti?« – Dugo vremena u strave punoj tišini nije bilo čuti ničega, do li napornog hroptanja silnih prsa starčevih u nejednakoj borbi sa pobjednicom, na sve vieke određenom nad svakom čovječjom snagom. Dugo trajala je ta borba, a iza starca stajali su, niemi i sklopljenih ruku, sin i kćeri njegove.

Iznenada, kao nadahnut nadčovječjom snagom, uspravi se on, visok i moćan, i okrenuvši se k njima, bolno i glasno povika: »Stojite i nepomažete mi, vi lipovi bogovi moji!« a onda povika silnim glasom: »Onamo!«

Uzpravno i sigurno koraknu jedan, dva puta, ali onda se zaljulja kao dub podrezani. Priskočiše sin i kćer njegova. Visoki kao i otac, vodili su starca. Veličajan prizor gdje umirući gorostas vuče djecu svoju i koraca s njima ravno, ravno »onamo«

kuda je nakanio! Smrtne oči vidjele su tamo samo zid sobe – i to baš onaj zid, na kojemu nije bilo ni vratiju ni prozora. Al onamo, baš za onim zidom, vidile su oči njegove, prosvjetljene već nadzemaljskom snagom, vidile su prostor otvoren i prekrasan, koji se je, presvođen zvijezdanim nebom, pružao tamo do tamne zagrebačke gore. Tamo za onim zidom zaista se razastro prostor taj, a duša njegova, koja nije više osjećala ograde ni zida, žudila je da se spline s tom obasjanom divnom noći. Zvala je ta divna noć dušu njegovu – ona, najbolja i prva vjesnica istine, kazivala mu je i u posljednji čas, da u onim prostorima ima nješto što nas čeka, kao što mati čeka zalutalo čedo svoje. – A »onamo« pod tamnom gorom, bielilo se i tiho počivalište, gdje svatko smiruje patnje svoje, da ih nova pokoljenja cviećem pokriju.

»Onamo!« viknuo je još jedanput, koraknuo još težkim i posljednjim naporom prema zidu – a onda se tielo njegovo spustilo bez glasa, bez daha, bez života na naslonjač.

Sunce je granulo u taj tren, palo je na ruku mrtvoga starca – a ja, koja ovo pišem, unuka njegova, tada petnajst godina stara, kleknula sam uz mrtvaca i poljubila sam tu ruku, koja me i danas, kad sam duboko zašla u zrelu dobu, vodi kroz život kadgod mu se putevi zamrse.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

268. SPRAVA ZA OTISKIVANJE SUHOG ŽIGA

Duž. 12,3 cm; šir. 7,7 cm; vis. 14,5 cm.

Izrađena je od drva i željeza, s drškom okovanom mjedi. Žig predstavlja inicijale IM (Ivan Mažuranić).

PMH, inv. br. 31655, Zbirka Mažuranić

269. PEČATNJAK

Duž. 11 cm; vel. pločice 2,0 x 1,7 cm.

Rožnata, crno obojena kruškolika drška sa srebrnom pločicom i monogramom IM (Ivan Mažuranić).

PMH, inv. br. 31663, Zbirka Mažuranić

270. PEČATNJAK

Duž. 13 cm; promjer pločice 2,5 cm.

Izdužena valjkasta drška od crnog kamena s mjedenom pločicom i monogramom HM (Henrietta Mažuranić).

PMH, inv. br. 31667, Zbirka Mažuranić

271. PEČATNJAK

Duž. 7,3 cm; pločice 1,7 x 1,5 cm.

Drvena, tokarena, crno obojena drška s kromiranom pločicom i monogramom IM (Ivan Mažuranić).

PMH, inv. br. 31662, Zbirka Mažuranić

272. PEČATNJAK

Duž. 6,5 cm; veličina pločice 1,5 x 1,2 cm.

Drvena, tokarena, smeđe obojena drška s mjedenom pločicom i monogramom, pisanim ukrajskom frakturom J. H. (?)

PMH, inv. br. 31664, Zbirka Mažuranić

273. PEČATNJAK

Duž. 4,8 cm; veličina pločice 1,5 x 1,3 cm.

Izrađen od mjedi s monogramom I (Ivan).

PMH, inv. br. 31666, Zbirka Mažuranić

274. PEČATNJAK

Duž. 3,5 cm; veličina pločice 1,5 x 1,2 cm.

Izrađen od mjedi s monogramom PM (Paulo ??? Mažuranić).

PMH, inv. br. 31665, Zbirka Mažuranić

275. PEČATNJAK HRVATSKOG SABORA

Hrvatski sabor 1865. izabrao je regnikolarnu deputaciju koja će s ugarskom deputacijom utvrditi uvjete pod kojima će Hrvatska prihvatiti realnu uniju s Ugarskom.

Gravirao Vilim König, Zagreb, 1865.g. Željezo; vis. 9,4 cm; promjer 4,5 cm.

Okrugla pečatna pločica. U pečatnom su polju, ispod austrijske carske krune, tri štita s grbovima: u sredini je šahovsko polje Kraljevine Hrvatske, lijevo je grb Dalmacije s tri okrunjene leopardove glave (2:1), i desno je grb Slavonije (između dviju rijeka, Save i Drave, trči kuna dok je iznad gornje rijeke šestokraka zvijezda). Uz rub pločice je natpis: PEČAT SABORA TROJ(edne) KRALJEVINE DALM(acije) HERV(atske) i SLAVON(ije) 1865.

PMH, inv. br. 25629. Darovao Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1909. g.

276. PEČATNJAK PREDSJEDNIŠTVA HRVATSKOG SABORA

Poslije Austro-ugarske nagodbe 1867. g. Ugarskoj nije odgovarala personalna unija u kojoj se Hrvatska nalazila prema Ugarskoj. Nastojala je nizom mjera da se taj status Hrvatske ukine. To je dovelo do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. g. koja je do kraja listopada 1918. g. važila kao temeljni državnopravni akt za Hr-

vatsku i za Ugarsku. Nagodba je dovela hrvatsku državu u punu političku i ekonomsku zavisnost od Ugarske.

Gravirao: Vilim König, Zagreb, 1868.
Željezo i drvo; vis. 12,3 cm; promjer 4,7 cm.

Okrugla pečatna pločica. U sredini pečatnog polja, ispod ugarske krune, nalazi se štít s grbovima Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Uz rub pločice natpis: PREDSJEDNIČTVO SABORA KRALJEVINE HRVATSKE SLAVONIJE I DALMACIJE.

PMH, inv. br. 25628, Darovao Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1909.

Čizme Ivana Mažuranića, druga pol. 19. st. kat. br. 277

277. ČIZME

Pripadale Ivanu Mažuraniću. Dar Vlatka Mažuranića 1960. g.
Druga polovica 19. st.
Duž. 30 cm; vis. 41 cm.

Izrađene su od crne kože s kožnom svijetlom podstavom i kožnatim donom. Na peti metalni pojačivač s kukom za mamuze. Gornji rub sare ukrašen srmom u zlatnom tropletu sa zvjezdolikom aplikacijom.

GMK, inv. br. 481 (a, b)

278. KOŽNATA TORBA

Pripadala Ivanu Mažuraniću.
Vis. 21 cm; šir. 25 cm.

Izrađena od crne kože s mjedenim zatvaračem, bravicom, i pločicom na preklopu džepa. Torba ima dugi remen za nošenje preko ramena. U torbi je zapis Ive Brlića sestri Zdenki Benčević: »Ivo – Zdenki 5. V. 1957. . . . Kožnata torba Mažuranića služila je, kad je išao u Vrabče, Bukovac, Vrhovac ili Perjavicu, da nosi novac za isplatu težaka. Još ju je nosio stari tata, Vladimir, a kad je mene u Vrabče slao, meni bi je dao i u nju stavio novac za nadnice. Mama ju je uzela i meni dala kad je stari tata umro. Ja nagadam, da bi ta torba mogla poticati od Matije Mažuranića, cestograditelja, koji je po Gorskom Kotaru etc. gradió ceste i nosio velike svote novaca. Dakako to je hipoteza!«

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

279. NOŽ ZA PAPIR

Pripadao Ivanu Mažuraniću.
Duž. 22,7 cm; šir. 2,5 cm.

Izrađen je od slonovače s inicijalima IM.
PMH, inv. br. 31653, Zbirka Mažuranić

280. POVEĆALO

Pripadalo Ivanu Mažuraniću.
Promjer 8,5 cm; duž. 17,5 cm.

Sastoji se od stakla okovanog mjedenim prstenom, s drvenom drškom.

PMH, inv. br. 31656, Zbirka Mažuranić

281. TINTARNICA

Pripadala Ivanu Mažuraniću.
Vis. 8,5 cm; promjer 12 cm.

Izrađena od bezbojnog stakla s poklopcem od kromirana željeza.

PMH, inv. br. 31668, Zbirka Mažuranić

282. TINTARNICA

Pripadala Ivanu Mažuraniću.
Duž. 27,7 cm; šir. 14,3 cm.

Podnožje tintarnice izrađeno je od mahagonija, okovano mjedi s dva otvora s poklopcima te bočicom od zelenog stakla s mjedenim poklopcem.

PMH, inv. br. 31670, Zbirka Mažuranić

283. TINTARNICA

Pripadala Aleksandri Mažuranić, rod. Demeter. Češka, oko 1860. g.
Duž. 15 cm; šir. 10,5 cm; vis. 6,5 cm.

Izrađena od porculana, višebojno oslikana i pozlačena.

PMH, inv. br. 31669, Zbirka Mažuranić

284. UPIJAČ ZA TINTU

Pripadao Aleksandri Mažuranić, rod. Demeter.
Duž. 12,5 cm; šir. 7,0 cm; vis. 6,5 cm.

Izrađen je od drva s drškom okovanom mjedi i pokrivenom prešanom kožom.

PMH, inv. br. 31650, Zbirka Mažuranić

285. UPIJAČ ZA TINTU

Pripadao Ivanu Mažuraniću.
Duž. 15 cm; šir. 6,5 cm; vis. 7,5 cm.

Izrađen od drva s mjedenim lijevanim okovom i graviranom drškom.

PMH, inv. br. 31649, Zbirka Mažuranić

286. NAOČALE

Pripadale Aleksandri Mažuranić, rod. Demeter.
Raspon 12 cm.

Crni okrugli okviri s pozlatom i staklom.

PMH, inv. br. 31659, Zbirka Mažuranić

287. LORNJON

Iz obitelji Ivana i Aleksandre Mažuranić.
Vel. 14 cm.

Drška od mjedi, pozlačena, s ostacima emajla.

PMH, inv. br. 31660, Zbirka Mažuranić

288. LORNJON

Iz obitelji Ivana i Aleksandre Mažuranić.
Vel. 10,8 cm.

Drška od mjedi, pozlačena.

PMH, inv. br. 31661, Zbirka Mažuranić

289. LEPEZA

Pripadala Afratiji Demeter, majci Aleksandre Mažuranić, rod. Demeter.
Početak 19. st.
Vis. 21 cm.

Vezena na svili, s rebrima od bjelokosti izrađenima na proboj.

PMH, inv. br. 27158, Zbirka Mažuranić

Objavljeno u katalogu »Hrvatske zemlje i francuska revolucija«, Zagreb, 1989; kat. br. 179.

290. PUTNI SAT

Pripadao Ivanu Mažuraniću.
Izradio Leopold Petrzyk u Beču, između 1852. i 1858. g.

Vis. s drškom 19 cm; baza kućišta 9,5 x 8 cm.

Kućište sata od mjedi, ustakljeno s četiri strane. Na bijelo emajliranom brojčaniku rimske brojke s čeličnim kazaljka, te malim brojčanikom za određivanje vremena buđenja. Signatura na brojčaniku: L. PETRZYK IN WIEN. U dnu baze ugravirano Schlägt Schl. nicht te naknadno urezano »Agram XI/1877.«

PMH, inv. br. 31671, Zbirka Mažuranić

291. PUTNI TERMOMETAR

Promjer 5,3 cm; veličina kutije 8,5 x 7,0 x 2,5 cm.

Termometar na metalnu oprugu u kućištu od pozlačene mjedi s prstenom za vješanje. Staklo nedostaje. Na gornjoj pločici ugravirana temperaturna skala u réaumurima, fahrenheitima i centigradima. Kazaljka čelična. Termometar se nalazi u kutiji od ljepenke presvučenoj crnom kožom.

PMH, inv. br. 31654, Zbirka Mažuranić

292. SPRAVA ZA REZANJE CIGARA

Duž. 10,5 cm; šir. 1,5 cm.

Izrađena je od kromirana željeza i slonovače.

PMH, inv. br. 31657, Zbirka Mažuranić

293. KUTIJA ZA DUHAN

Pripadala Ivani-Brlić Mažuranić koja ju je zajedno sa još četiri predmeta darovala svome unuku Vuku Milčiću.

Vis. 22,7 cm; promjer poklopca 14,1 cm.

Izrađena od lipova drva i tokarena. Postolje i poklopac ukrašeni žljebljenim koncentričnim krugovima. Natpis na oplošju kutije: »Ovih 5 drvenih predmeta i 3 kom. oružja vlasništvo su Vuka Milčića i predani meni 1935 na čuvanje.«

Prof. dr. Vuk Milčić, Zagreb

294. TABAKERA ZA KRATKE CIGARE (SMOTKE)

Tabakeru je, prema predaji, Ivanu Mažuraniću poklonio Dimitrije Demeter u Karlovcu, očekujući novi nastavak »Smrti Smail-age Čengića«.

Vel. 14,5 cm x 7,5 cm.

Izrađena je od kože, s mjedenim okovom, ukrašena crnom drvenom pločicom s apliciranim likom Venere od žućkastog papira.
Ing. Viktor Ružić, Rijeka

295. NOTES

Pripadao Ivanu Mažuraniću.
Vel. 11 cm x 7 cm.

Izrađen od kornjačevine ukrašene intarzijom srebra i plavim emajlom s inicijalima IM. U kori-cama je list od slonovače za bilješke, uz koji je pričvršćena srebrna olovka.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

Kutija za nakit baruna Kušlana, kat. br. 296

296. KUTIJA ZA NAKIT

Pripadala barunu Dragoju Kušlanu.
Oko 1830-ih god.; bidermajer.
Vel. 20,5 cm x 13,3 cm x 12,8 cm.

Izrađena je od javorova i jasenova drva, ovalnog oblika s poklopcem i unutarnjim pretincem s pregradom. Na poklopcu je u intarziji izveden sedefni ukras u obliku srca. Kutija stoji na četiri crne stožaste nožice i ima bravu s okovom od mjedi i ključić.

Ing. Viktor Ružić, Rijeka

297. NISKA OD BISERA

Pripadala Aleksandri Mažuranić, rod. Demeter.
Sredina 19. st.
Duž. 41,5 cm.

Kopča zlatna, s dva dijamanta.

Privatno vlasništvo, Zagreb

298. NISKA OD JANTARA

Pripadala Aleksandri Mažuranić, rod. Demeter.
Sredina 19. st.
Duž. 43,5 cm.

Privatno vlasništvo, Zagreb

299. TINTARNICA

Pripadala Ivani Brlić-Mažuranić, a prema tradiciji prethodno je bila u vlasništvu njezina djeda Ivana Mažuranića.

Vis. 20,5 cm; promjer 9,8 cm.

Izrađena od orahova drva, tokarena i rezbarena. Sastoji se od tri dijela, na navoj. Na dnu tintarnice zapis: Comparatum 1813 Karvanchich Em: Renovatu 1833.

Prof. dr. Vuk Milčić, Zagreb

300. RUČNI RAD

Izradila Ivana Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu.

Promjer 31 cm.

Kačkan plavim, bijelim i crvenim koncem s pamučnom tkaninom kockastog uzorka.

PMH, inv. br. 25571, Zbirka Mažuranić, dar Ive Brlića, Jesenice, 1976. g.*

301. VEZ NA SVILI

Vezla Neda Brlić svojoj majci Ivani Brlić-Mažuranić.

Vel. 29,8 cm x 24 cm.

Raznobojnim koncem i zlatnom niti izvezeni kitica cvijeća, leptir i monogram IBM. Podloga od ljepenke.

PMH, inv. br. 25568, Zbirka Mažuranić, Dar Ive Brlića, Jesenice, 1976. g.*

302. KNJIGA-KUTIJA ZA POSJETNICE

Uspomena Ivane Brlić-Mažuranić s jednog putovanja u Budimpeštu.

Vel. 16. cm x 9,6 cm x 3 cm.

Tvrdo ukorićena sa slikom Budimpešte na prednjim koricama. Tekst na francuskom jeziku sadržava program i vodič po gradu. Knjiga je iz 1931. g.

U kutiji je posjetnica: de la Comtesse Maurice Esterházy.

PMH, inv. br. 22638, Zbirka Mažuranić, dar Alke Škiljan, Zagreb.*

303. RUČNI RAD

Izradila Ivana Brlić-Mažuranić.

Vel. 69 cm x 62 cm.

Na bijeloj pamučnoj tkanini našiveni znakovi igračih karata s dva muška lika. Obrubljeno crvenim koncem.

PMH, inv. br. 22639, Zbirka Mažuranić, Dar Alke Škiljan, Zagreb*

304. NOŽ ZA PAPIR

Izradila vlastoručno Ivana Brlić Mažuranić 1937. g. svome sinu Ivi za uspomenu na Jesenice.

Duž. 31,8 cm; šir. 4,7 cm.

Izrađen od lipova drva i ukrašen fotografijama i natpisima »Kasiopeja« (s crtežom čamca), te »IVI SPOMEN NA JESENICE 1937. I. B. M.«

PMH, inv. br. 25572, Zbirka Mažuranić, dar dr. Ive Brlića, Jesenice, 1976. g.*

305. ZASTAVA BANA JOSIPA ŠOKČEVIĆA

1860. g.

Trobojni svileni damast, šiljak posrebrna mjed.

Vel. zastave 125x95 cm.

Hrvatska trobojnica u obliku lastavičjeg repa. S jedne strane slikani grbovi Trojedne Kraljevine, a s druge grb bana Šokčevića okrunjen barunskom krunom. Zastava je obrubljena srebrnim resama. Šiljak zastave izveden u obliku ilirskog simbola.

PMH, inv. br. 1637

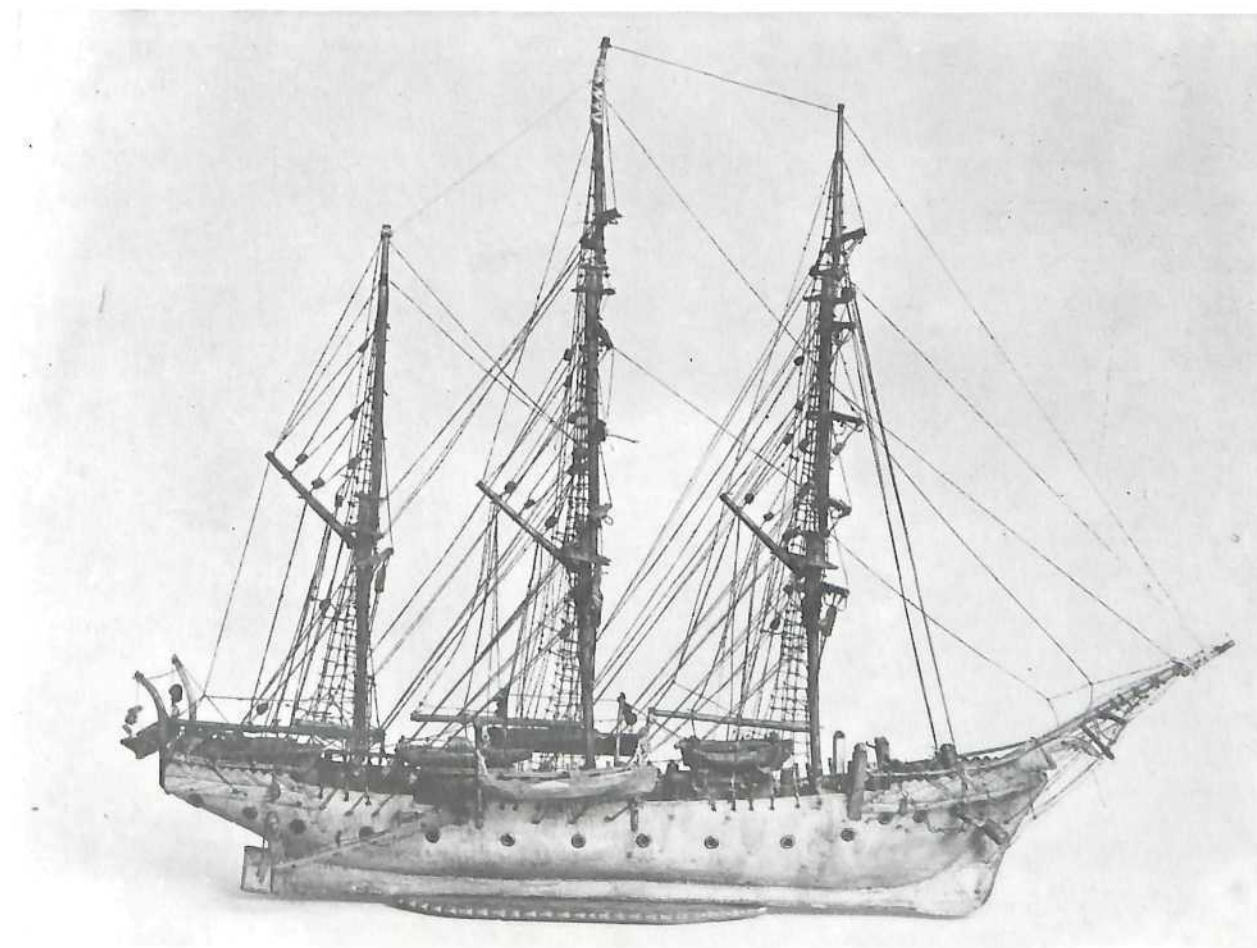
306. MODEL BRODA – BARK »BAN MAŽURANIĆ«

Bakar, 1875. g.

Vel. duž. 90 cm; vis. 72,5 cm.

Model je izrađen od javora i smreke. Bark »Ban Mažuranić«, jedrenjak duge plovidbe, sagrađen je 1874. g. u Bakru za Hrvatsko brodarsko društvo, a pušten u more 30. 5. 1875. g. uz prigodnu pjesmu dr. Ivana Trnskog: »Poleti, lažo, veselo i žurno, sa gradilišta si gizdava u visu, poskoči, skokom u to more burno, povitlaj stiegom hrvatskim u Klisu . . .« Izgradio ga je brodograditelj i vlasnik brodograđišta Škver u Mešćici, Mate Matrljan. Nosivost broda bila je 564 tona. Brod je plovio sve do 1903. g., kad je prodan u Tursku.

Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod

Model broda – bark »Ivan Mažuranić«, 1875. g. kat. br. 306

307. MAKETA KUĆE U NOVOM VINODOLSKOM

Iza I. svjetskog rata.
Duž. 39 cm; šir. 27 cm; vis. 19 cm.

Rodna kuća Ivana Mažuranića nalazila se u ulici Bogoslava Mažuranića, a između dva rata sagrađena je na njezinu mjestu osnovna škola, dok je danas ovdje Dječji dom »Anka Pađen«.

Rekonstrukciju stare kuće od pečene zemlje izradio je po sjećanju učitelj Potočnjak nakon I. svjetskog rata. Slična se maketa nalazi i u Narodnom muzeju i galeriji u Novom Vinodolskom, a izradio ju je isti autor.

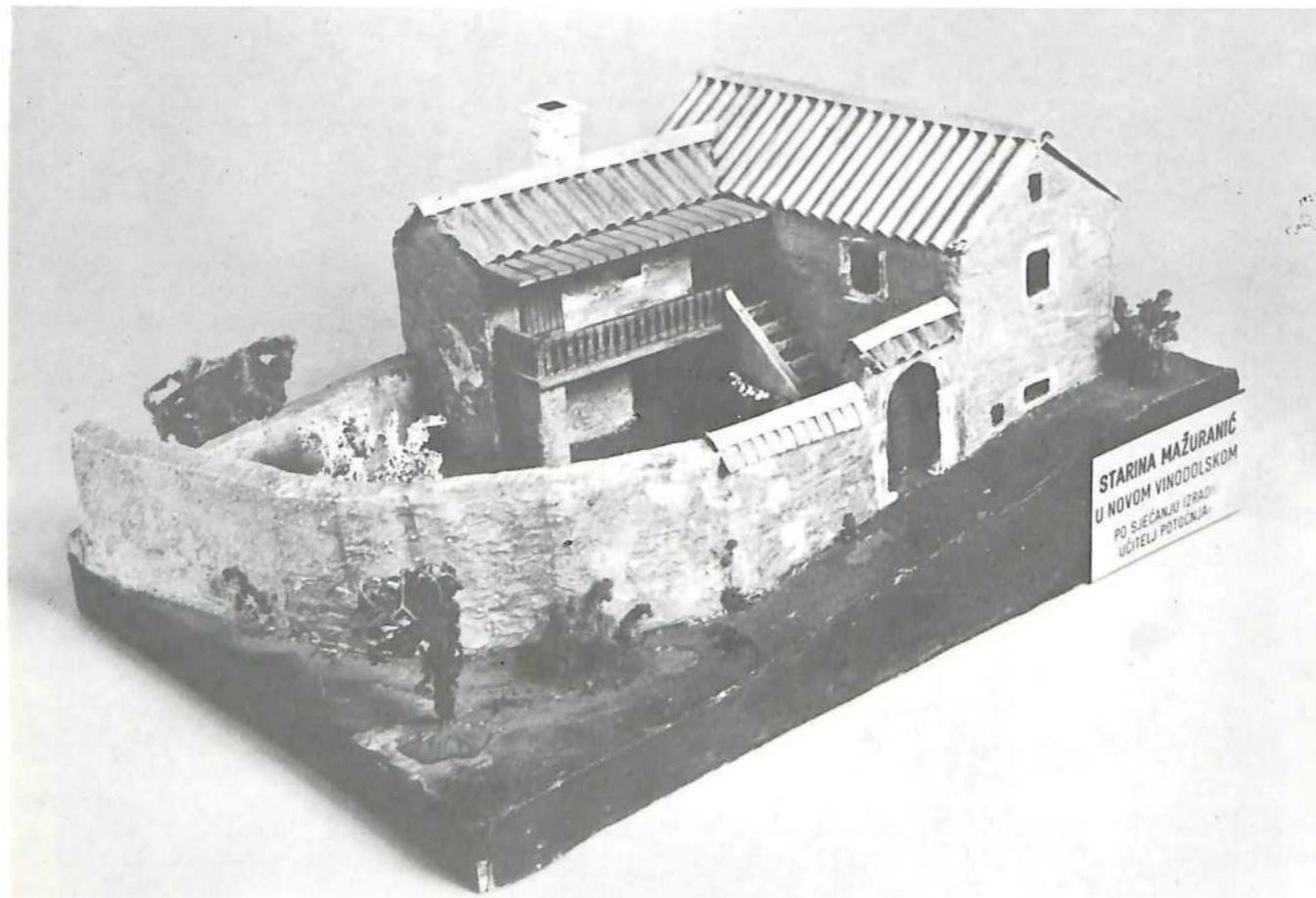
Arhiv i knjižnica obitelji Brlić, Slavonski Brod.

308. VASILJE JORDAN, »Ispod vremena otisci«

Mapa grafika akademskog slikara Vasilija Jordana, pisac teksta dr. Josip Bratulić

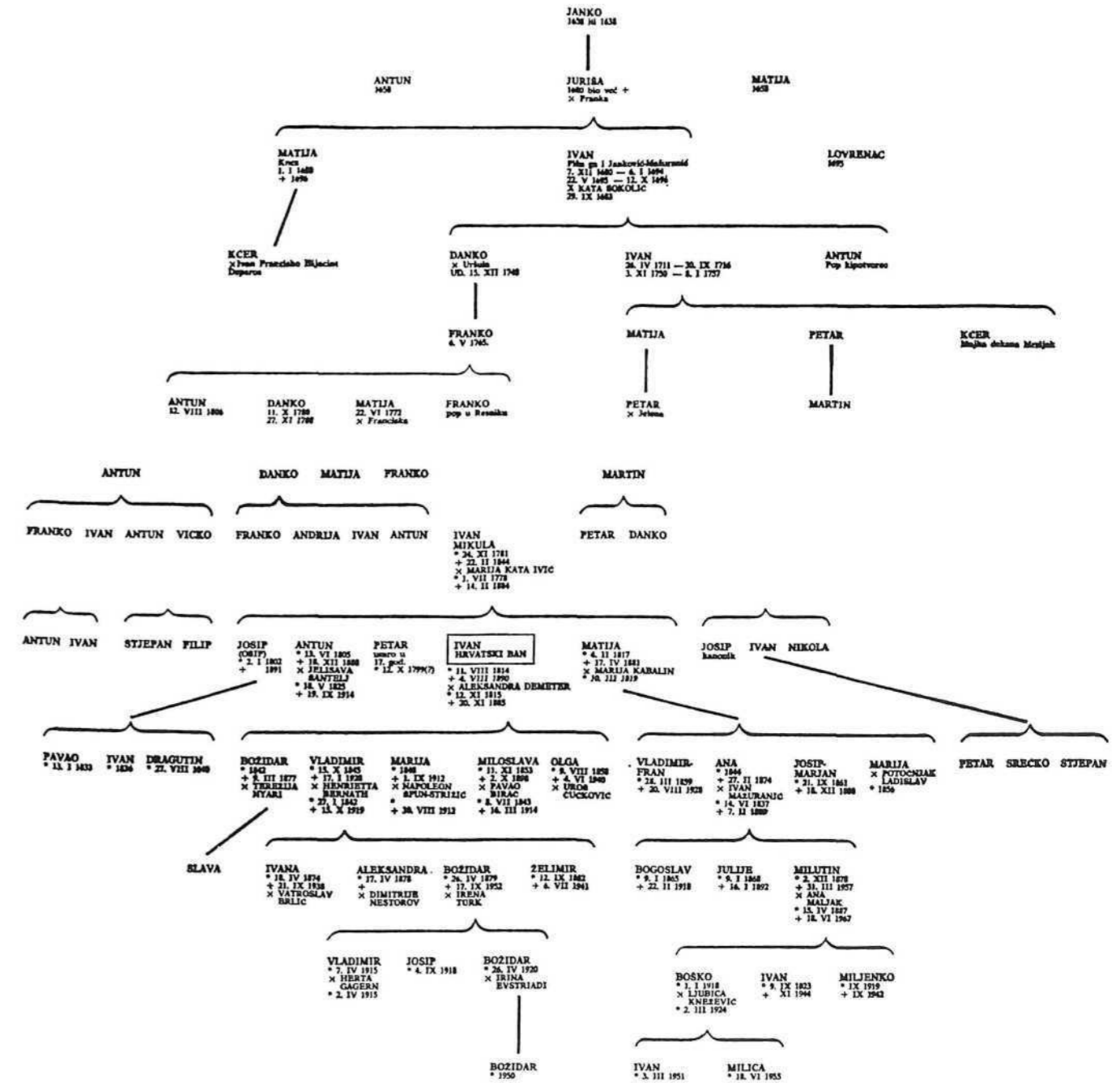
offsetografika, 6 motiva na temu spjeva »Smrt Smail-age Čengića«.

izdavač: Edicija »Mala« R.O. »Mladost«
tisak: Krešimir Štefanović, Zagreb

Maketa kuće I. Mažuranića u Novom Vinodolskom, kat. br. 307

RODOSLOVLJE
OBITELJI MAŽURANIC

FOTOGRAFIJE NA IZLOŽBI

ALEXANDER BACH (1813 – 1893) ministar unutrašnjih poslova, glavni predstavnik apsolutističke i centralističke politike Bečkog dvora.

MILAN MAKANEC (1843 – 1883) pravnik i političar, jedna od najistaknutijih ličnosti u politici narodne stranke.

IVAN FILIPOVIĆ (1823 – 1895) reformator i organizator školstva i pedagogije u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića.

MARIJAN DERENČIN (1836 – 1906) političar i književnik, predstojnik odjela za pravosuđe i glavni ideolog narodne stranke u vrijeme banovanja I. Mažuranića.

IMBRO IGNJATIJEVIĆ TKALAC (1824 – 1912), publicist, prijeni prijatelj Ivana Mažuranića u vrijeme njegova života u Karlovcu.

ČINOVNIČKA UNIFORMA U VRIJEME NEOAPSOLUTIZMA

RODOSLOVLJE OBITELJI MAŽURANIĆ

Idejna zamisao i izradba Berislav Brajković, akad. kipar.

PJESME I ČLANCI IVANA MAŽURANIĆA OBJAVLJENI U »DANICI« 1835 – 1845.

LITERATURA

1. A. BARAC, **Mažuranić**, Zagreb 1945.
2. I. Beuc, **Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)**, Zagreb 1969.
3. N. Brlić, **Kuća Brlićevih u Brodu-Memorialna kuća Ivane Brlić-Mažuranić**, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske broj 3–4, Zagreb 1973.
4. Vera Ciliga, **Slom politike narodne stranke (1865–1880)**, Zagreb 1970.
5. M. Despot, **Industrija građanske Hrvatske**, Zagreb 1970.
6. M. Gross, **Počeci moderne Hrvatske**, Zagreb 1985.
7. R. Horvat, **Ban Ivan Mažuranić o 40-godišnjici smrti njegove**, »Hrvatska revija« XI, Zagreb 1930.
8. P. Korunić, **Jugoslavizam i federalizam u hrvatskom nacionalnom preporodu 1835–1875**, Zagreb 1989.
9. M. Nehajev, **O Ivanu Mažuraniću, kancelaru i banu**, »Hrvatska revija« XI, Zagreb 1930.
10. A. Szabo, **Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860–1873**, Zagreb, 1988.
11. J. Šidak, **Ivan Mažuranić kao političar**, Kolo, Matica Hrvatska studeni – prosinac 1965, Zagreb.
12. J. Šidak, **Ivan Mažuranić**, Enciklopedija Jugoslavije VI, Zagreb 1965.
13. J. Šidak, **Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća**, Zagreb 1971.
14. Šidak-Gross-Karaman-Šepić, **Povijest hrvatskog naroda 1860–1914**, Zagreb 1968.
15. M. Živančević, **I. Mažuranić**, Sabrana djela I, II, III, IV, Zagreb 1979.
16. M. Živančević, **Ivan Mažuranić**, II dopunjeno izdanje, Zagreb 1988.

Popis ilustracija u boji:

Teodor Demeter, kat. br. 118
Salonska garnitura Ivana Mažuranića oko 1850–1860. g. kat. br. 208; podnos za voće od egipatskog alabastera iz obitelji Mažuranić, 19. st. kat. br. 238
Salonska garnitura iz obitelji Mažuranić, oko 1830. g. kat. br. 209; posuda za šećer, Francuska, 19. st. kat. br. 242; skica za lunetu, kat. br. 200.
Dragutin Weingärtner, Hrvatski sabor 1848. g. kat. br. 194
Sprava za rezanje cigara, kat. br. 292; libela kat. br. 262; lornjoni kat. br. 287 i 288; tintarnice kat. br. 281 i 282; šestar kat. br. 260; upijač za tintu kat. br. 285; pečatnjaci kat. br. 271–273; sunčani sat kat. br. 259; sprava za otiskivanje suhog žiga kat. br. 268
Servis za čaj I. Mažuranića, Chedov, 1867. g. kat. br. 231
Čaše Ivane Brlić-Mažuranić, Češka oko 1850. g. kat. br. 241
Magnatski lanac Ivana Mažuranića, oko 1850. g. kat. br. 245
Putni sat Ivana Mažuranića, 1852–1858. g. kat. br. 290
Paradna sablja Ivana Mažuranića, druga pol. 19. st. kat. br. 243
Ivan Zäsche, Zagreb s juga, kat. br. 178
Vaza s medaljonima, 1860–1870. g. kat. br. 233; svjetiljka, kat. br. 234
Naočale Aleksandre Demeter, kat. br. 286; lepeza Afratije Demeter, kat. br. 289; tintarnica Aleksandre Demeter, kat. br. 283; niska od jantara Aleksandre Demeter, kat. br. 299
Oton Iveković, Čengić-aga kat. br. 201
Dio servisa za jelo Ivana Mažuranića, Češka 1867. g. kat. br. 230
Dio servisa za jelo Ivana Mažuranića, Češka, druga pol. 19. st. kat. br. 232

Popis crno bijelih ilustracija:

Sekreter iz obitelji Kušlan, prva pol. 19. st. kat. br. 219
Ilirski stolić iz ostavštine Dimitrija Demetra, sred. 19. st. kat. br. 215
Vaza i podnos za voće, 19. st. kat. br. 238, 239
Posuda za šećer, 19. st. kat. br. 242
Servis za piće, 19. st. kat. br. 240
Čizme Ivana Mažuranića, druga pol. 19. st. kat. br. 277
Srebrni pokal, 1864. g. kat. br. 246
Telurij Ivana Mažuranića, 19. st. kat. br. 257
Planisfera – karta zvjezdanog neba, 19. st. kat. br. 263
Model broda – bark »Ivan Mažuranić«, 1875. g. kat. br. 306
Maketa kuće I. Mažuranića u Novom Vinodolskom, kat. br. 307
Sunčani sat, 19. st. kat. br. 259
Prsten Smail-age, kat. br. 252
Kutija za nakit baruna Kušlana, kat. br. 296
Pismo Aleksandre Demeter Ivanu Mažuraniću kat. br. 24
Pismo Ivana Mažuranića Aleksandri Demeter kat. br. 23
Rukopis pjesme Ivana Mažuranića »Javor i tamjanika«
Rukopis pjesme Ivana Mažuranića »Pisma od Vinodolca Skolana« kat. br. 4
Ivan Mažuranić, kat. br. 151
Ivan Mažuranić, litografirao G. Marastoni, 1874. g.
Ivana Brlić-Mažuranić, kat. br. 139
Diploma poglavarstva i zastupništva kraljevskog slobodnog grada Zagreba, kat. br. 102 (korice)
Diploma poglavarstva i zastupništva kraljevskog slobodnog grada Zagreba, kat. br. 102 (prva stranica)
Dimitrije Demeter kat. br. 140
Szombathely, kat. br. 175
Novica Cerović, kat. br. 180
Pešćeno, kat. br. 192
Diploma Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva iz Zagreba, kat. br. 107
Dragojlo Kušlan, kat. br. 146

INDEKS OSOBNIH IMENA

A

Adamić, obitelj 52, 54
Adrovski 102
Albrecht, Dragutin 58, 60, 61,
76–77, 80–81, 100
Alt, Rudolf von 95,
Angerer, Georg 103

B

Babić, Ljubo 57, 59
Babukić, Vjekoslav 42, 46, 103
Bach, Aleksandar 17, 32, 73, 75,
87, 89
Baltić, Mojsije 103
Ban, Matija 104
Barac, Antun 43, 48
Batthyany, Lajos 16, 31
Bauer, Joseph (Josip) 91, 93
Beda, Francesco 84–85
Bedežević Komorski, Koloman
83, 86–87
Belics, Basilius 80
Benčević, Zdenka 118
Benčić, G. 89
Benko 106
Berghofer, Đuro 82
Bernath, obitelj 52–54
Bernath, Alojzija rod. Danisch
88
Bernath, Heinrich 51, 83, 88
Bernath, Henrietta 107
Berndorf 113
Beuc, Ivan
Bogner, Anton 98
Bogović Mirko 17, 32, 75, 80,
103
Bollaa, Hermann 87
Borelli, Fran 94
Borošak-Marijanović, Jelena 10,
22
Borsos 89
Bošnjaković, Stjepan 79
Bothe, E.F. 57, 60, 85
Božović, Petar 80

Brajković, Berislav 10
Brajković, Vlasta 105
Branislav (novine) 42, 46
Bratulić, Josip 10, 44
Bregovac-Pisk, Marina 10, 58
Brlić, obitelj 52, 54, 85, 88, 114–
118, 121–122
Brlić, Andrija Torkvat 74
Brlić, Ignjat 94–95
Brlić, Ivo 113–114, 118, 120–121
Brlić, Nada 120
Brlić, Vatroslav 88
Brlić-Mažuranić, obitelj 106–107
Brlić-Mažuranić, Ivana 51–54,
88, 106, 108, 110–111, 113–114,
116, 119–121
Bronzini, Giovanni Battista 96
Bučar, Petar 104
Bukovac, Vlaho 86
Bužan, Herman 17, 32, 103

C

Canci, August Alexius 84–86
Castelli 17, 22, 74
Cerović, Đorđe 52, 54, 78, 113
Cerović, Novica 52, 54, 57, 59,
78, 83, 99, 104, 113
Christofle 112
Csa asza ar (Časar), Ferencz 13,
28, 41, 45, 65–66
Csorio, Mato 79
Cuvaj, Đuro 80
Cvitanović, Đurdica 102

Č

Čengić, Smail-aga 9, 15, 29, 41–
43, 45, 47–48, 52, 54–55, 57, 59,
71, 78, 83–85, 104, 113, 119
Čengićkinja, baba 43, 48
Čermak, Jaroslav 57, 59, 99
Čizov, F.V. 14, 29
Čučković, Dana 51, 53
Čučković, Marta 51, 53

D

Daubachy, obitelj 106
Daubachy-Doljska, Fanny 58, 61
Daničić, Đuro 22, 39
Dauthage, Adolf 89

Deak, Ferencz 20, 36
Decker, Gabriel 51, 54, 87
Demeter, obitelj 51–54
Demeter, Afratija 14, 28, 119
Demeter, Aleksandra 14, 28–29,
42, 51–54, 68–70, 73, 77, 84–85,
89, 91, 109, 113, 118–120
Demeter, Dimitrije 14, 22, 28,
39, 42, 75, 83, 85, 87–89, 103,
106–107, 119
Demeter, Grigorije 28
Demeter, Jelisaveta (Elizabeta)
ud. Nikolić 14, 28, 51, 54, 109
Demeter, Marija ud. Dumtsa
14, 28
Demeter, Naum 14, 28
Demeter, Roza 14, 28
Demeter, Teodor (Demetrović
Gligorov) 83
Devide, Josip Ferdo 76
Deželić, Đuro 77
Dežman, Ivan 58, 60
Dobrić, Jozo 80
Dobrić, Nikola 80
Dobronić, Lelja 100–101
Drašković, obitelj 68
Drašković, Đuro 58, 61
Drašković, Janko 103–104
Dumtsa, Anton 14, 29
Dušan, car 57, 60

E

Eberle 95
Einsle, Anton 89
Elinger 91
Elizabeta (Jelisava), carica 103
Esterhazy, Maurice 120

F

Fanto, A. 82
Ferdinand V, car 89
Ferić, Tadija 14, 28, 67
Fernkorn, Anton 89
Filipović, Ivan 17, 32, 75
Fischer 109
Flammarion, Camille 116
Fodroczy, obitelj 106
Fodroczy, Aleksandar 89
Frangeš, Ivo 43, 48, 84, 86, 88–
89, 94, 99
Frankopan, obitelj 13, 27
Frankopan, Franjo Krsto 58, 60,
86

Franjo Josip I, car 18, 33, 58,
60, 75, 78, 84, 89, 91, 94, 103,
105
Frigan, Vjekoslav 79,

G

Gaj, Ljudevit 14–15, 28–29, 41–
42, 45–46, 66–67, 70, 71, 74, 99,
103–104
Gavella 102
Geissler, Christian Gottfried
Heinrich 104
Gerasch, August 104
Gerasch, Franz 104
Goriupp 113
Gaaschl 103
Grahor, Janko 80, 100–101
Grčević, Nada 93
Grčević, Nenad
Gross, Mirjana
Grubor, Đ. 43, 48
Grubešić, J. 80
Gundulić, Ivan 15, 29, 42–44,
46–48, 52, 55, 71, 84, 99

H

Hablitschek, Joseph 97
Halper, Julija 109
Hartmann, Leopold 103
Hatz, Pavao 80
Haulik, Juraj de Varallya 23, 67,
89, 107
Havliček, Ivan 71
Hellenbach, Lazar 95
Heceg, Tomo 80
Hochbaum, Louis 80, 81
Haafelich, Johann 89
Haagelmaaller, Johann 95–97
Horacije 41, 45–46
Horvath, Josip 79
Horvat, Josip 83, 85–87, 95
Haatzendorf, Hugo Conrad 87
Hruškovec, Boltek 71
Haahn, Julije 58, 60–61, 80, 100

I

Ilić, Sebastijan 103–104
Ilijašević, Stjepan 104
Ivan, nadvojvoda 16, 31, 72

Iveković, Oton 51, 54, 104
Ivić, Marija 13, 27, 65
Ivičević, Stjepan 103

J

Jacomini 100
Jagić, Đ. 82
Jakšić, trgovac 51, 53
Jakšić, Danilo 84
Jakšić, Jelisava (Ješa) 84
Jambrišak, Janko 100
Janković, (Mažuranić) obitelj
13, 27, 68
Janković Daruvarski, Julije 94–
95
Jarnević, Dragojla 104
Jelačić, Josip 9–10, 16–17, 30–
32, 43, 48, 52, 54, 58, 60, 72, 74,
81, 86, 89, 94, 103–104
Jeličić, Janko 10
Joka, serežan 103
Jordan, Julije 82
Jordan, Vasilije 9
Josip, nadvojvoda 82
Jovanović, Anastas 103
Juraj, knez vinodolski 13, 27
Juran i Sofija (drama) 14, 29, 42,
46, 68
Jurišić, Nikola 58, 60
Jurriczekk, A. 100
Jurković, Ivan 81

K

Kačić-Miošić, Andrija 13, 27,
41, 43, 45, 48, 58, 60
Kamenov, Krunoslav 103
Kamenjak, Ivana ud. Kušlan 107
Kapetanić, D. 43, 48
Karadžić, Vuk Stefanović 22, 39
Karas, Vjekoslav 86
Karletzky (Karlecki), braća 66
Karvanchich 120
Kašnar, Željka 80, 81, 82
Katzler, Vincenz 94
Kečkemet, Duško 99
Kelemen, Ferdo 93
Kienberger, W. 49
Kiepach, Marcel 98
Klein, Franjo 100–101
Klippel, A. 115
Klobučarić, Dragutin 103
Klović, Julije 58, 60
Kaanig, Vilim 117–118

Koleszar, Dragutin 80
Kollar, Jan 14, 28
Kollarž, Ferenc 93
Koller 89
Kontakt, Đuro 80
Kos, Martin 80
Kovačić, Ante 43, 48
Kovačić, Edmund 100
Kožina, Mato 80
Krestić, Nikola 73
Kriehuber, Joseph 89, 93
Krištofor, knez 13, 27
Kršnjavi, Izidor 57–60, 83, 85,
87, 105
Kršnjavi, Mirko 90
Kuković, G. 80, 101
Kukuljević, obitelj 52, 54
Kukuljević Sakcinski, Antun 42,
46, 103
Kukuljević Sakcinski, Ivan 18,
22–23, 33, 39, 42, 44, 46, 49, 68,
73–74, 87, 99, 103–104
Kulmer, Ferdinand 103
Kulmer, Franjo 89, 103–104
Kulmer, Miroslav 76
Kurelac, Fran 58, 60, 99, 103
Kušlan, obitelj 52, 54, 102, 107
Kušlan, barunica 51, 53
Kušlan, Dragutin (Dragojlo) 14–
15, 17, 29, 31, 51, 53, 71, 73, 90,
103, 107, 120
Kušlan, Ivana rod. Kamenjak
90, 107
Kuzmanić, Ante 103
Kvaternik, Eugen 18, 34, 75

L

Ladević 69
Lange, G.G. 97
Lazković, Đuro 80
Le Pescheur 90–91
Lendvaj 106
Lentulaj, Mirko 17, 32, 73
Lieder 91
Lisinski, Vatroslav 89, 104
Livadić, Ferdo 103
Lovrić, M.J. 81
Lucerna, Camilla 110
Lucić, Hanibal 43, 48
Lukšić, Abel 91, 93

Lj

Ljubić, Šime 104
Ljutomišl 57

M

Maier, Otto 115
Manzoni, Annibale 96
Marastoni, Giuseppe 92
Maravić, Sava 103
Marković, Franjo 43, 47–48
Marochino-Mayr, Mira 98
Martić, Grga 103–104
Martinac, pop 43, 48
Martinović, Sava 99
Marulić, Marko 43, 48
Maruševski, Olga 87
Mašić, Nikola 57–60, 87, 104–105
Matrljan, Mate 121
Maulbertsch, Franz Anton 104
Mažuranić, obitelj 13, 51–55, 102
Mažuranić, zbirka 51, 53, 65, 70–72, 83–88, 89–91, 93, 95–98, 104–119
Mažuranić, Antun (18. st.) 13, 27
Mažuranić, Antun (1805–1888) 13–15, 27–28, 41–42, 46, 52, 54–55, 69, 73–74, 77, 84, 90, 94, 103
Mažuranić, Bogoslav 122
Mažuranić, Božidar (1842–1881) 14, 29, 85–86, 91
Mažuranić, Božidar (1879–1952) 88
Mažuranić, Henrietta 117
Mažuranić, Herta rođ. von Gager 9, 51, 53–54, 110, 114
Mažuranić, Ivan (konjanik u krajini) 13, 27
Mažuranić, Ivan (1814–1890) 9, 11, 13–23, 25, 27–39, 41–49, 51–54, 57, 59, 65–85, 87–95, 97, 99–100, 102–104, 106, 108–110, 112–122
Mažuranić, Ivan Petrov 13, 27, 65
Mažuranić, Johann vidi Ivan (1814–1890)
Mažuranić, Josip (1802–1891) 13, 27
Mažuranić, Marija ud. Špun-Strižić 14, 29
Mažuranić, Marina 85
Mažuranić, Matija (1827–1881) 13, 27, 52, 55, 118
Mažuranić, Paolo (?) 117
Mažuranić, Petar (?1799–?) 13, 27
Mažuranić, Slava ud. Birač 14, 29, 91
Mažuranić, Stanko (sin Iv. Ma-

žuranića) 14, 29
Mažuranić, Olga ud. Čučković 14, 29
Mažuranić, Vladimir (1845–1928) 14, 29, 42, 46, 51–52, 54, 83, 85, 88, 108, 118
Mažuranić, Vladimir (Vlatko) 51, 53–54, 90, 112, 118
Mažuranić, Želimir 51–54
Maxuranich, Jean vidi Ivan Mažuranić (1814–1890)
Mayerhofer, Theodor 103
Melnar, Anton 77
Mickiewicz, Adam 14, 16, 28, 30, 43, 48, 72
Miljanov, Marko 99
Mišnić, Nikola 80
Medulić, Andrija 58, 60
Merćep, M. 87, 91
Mesić, Matija 84, 99
Mieg 109
Mikić, Gr. 79
Miklošić, Franjo 22, 39
Mikluš, knez 13, 27
Milčić, Vuk 119–120
Miletić, Stjepan 102
Miski, Ante 80
Miškatović, Josip 86, 91–92
Moses, J. 81
Mračić 106
Mrazović, Matija 20, 21, 23, 36, 58, 60, 77, 92
Maacke, Josip Franjo 57, 59, 85–87, 104
Muhić, Pavao 93
Maaller, Leopold 93
Murat, Marko 105

N

Napoleon (Bonaparte) 65
Nemčić, Antun 103
Nenadović, Rade 42, 46
Nestoroff, Alka (Aleksandra) 51, 53–54, 108
Neumann, L.T. 95
Nikolić, Elizabeta 105
Nikolić, Olga 105
Nikolić, Vera 98
Nikolić, Vladimir 105
Nikolić Podrinjski, obitelj 105
Nikolić Podrinjski, Vasil (Vladimir) 85, 93, 105
Nikolić Podrinjski, Nikola (* 1868) 105
Nicolus Nic. (Nikolić, Nikola) 79

Nugent, Laval 96
Nyari, Terezija ud. Mažuranić 91
Njegoš, Petar Petrović 42, 47, 83, 85

O

Obpacher, braća 81
Omčikus, Filip 80
Orlić, Alma 10
Orlović, Petar 82
Osman, sultan 15, 29, 42–43, 46–48, 52, 55, 71, 84, 99
Ostoić, Hinko 80
Ožegović, Ljudevit 58, 60
Ožegović, Mirko 103
Ožegović Barlabaševečki, Metell 16–18, 31–32, 34, 93, 103–104

P

Pacel, Vinko 22, 39
Padovec, Ivan 104
Pandžić, Ankica 100
Pantos, Fentomaj 99
Paterno, F. 89
Pavić, Armin 22, 38
Pavlešić, Janko 79
Pejaković, Stjepan 22, 39
Perkovac, Ivan 19–20, 34–35, 77, 93
Petranović, Božidar 73, 103
Petryk, Leopold 119
Pietzner 85
Pintarić 22, 38
Platzer 58, 61
Plochberger, Ivan stariji 100–101
Pogledić, Dragutin 93
Poldrugáč, Josip 75
Pommer, Franjo 58, 61
Pongratz, Guido 100
Popovich, Anastas 79
Posavski, Ljudevit 57, 59, 104
Potočnjak 122
Praunsperger, obitelj 106
Praunsperger, Aleksa 104
Preradović, Petar 58, 60, 99, 103–104
Prettner, Ivan Nepomuk 15, 29, 72
Prica, Maksimilijan 14, 18, 23, 29, 34, 71, 76–77
Pucić, Medo 104
Puškin, Aleksandar 14, 28

Q

Quiquerez, Ferdo 57–60, 83–87, 97–99

R

Rački, Franjo 18, 23, 34, 77, 93
Rajačić, Josif 103
Rakovac, Dragutin 103
Rau, Johann 103
Rauch, Levin 20, 36, 77, 83, 86, 93
Rauh, Joseph 95–97
Reiffenstein 91, 93, 98, 103
Reljković, Matija Antun 43, 48, 99
Rendić, Ivan 57–60, 83, 86, 99
Rin, Tommaso da 84–86
Rohbock, Ludwig 97
Raasch 91, 93, 98, 103
Rosegger, Petar 110
Rottmann, Leopold 95
Rubido, Sidonija 104
Rusan, Ferdo 104
Rušnov, Maksimilijan 75
Ružić, obitelj 52, 54
Ružić, Đuro 52, 54
Ružić, Viktor (ban) 52, 54
Ružić, Viktor ing. 9, 52, 54, 77, 79–80, 81, 82, 106, 109–111, 113, 119–120
Ružičić, G. 80

S

Samassa, A. 113
Sandmann, Joseph Franz 95–97
Sasin, Antun 43, 48
Schmerling, Anton 17–20, 23, 32, 34–35, 73–74, 92
Schneider, Darko 98
Schneider, Marijana 83–87, 95–98, 103–104
Schrecker, Ignatz 90
Schrott, Josip 103
Scott, George 85
Seeberger, C. 49
Selb, August 88–89
Seljan, Dragutin 104
Sermage, grofovi 51, 53, 107
Smodek, Matija 103–104
Sreznjevski, Ismail 14, 23, 29, 39, 44

Standl, Ivan 58, 61, 92–94
Starčević, Ante 18, 34, 43, 48, 99
Stipetić, Dragutin 79
Stjepan II 57, 59
Stojanović, Mijat 104
Stoos, Pavao 103
Stoufs, Joseph 89, 94
Strohberger, Joseph 98
Strossmayer, Josip Juraj 18, 23, 33–34, 58, 60, 77, 86, 94, 103
Stroy, Mihael 51, 54, 83, 88
Suppan (Župan), Franjo 70, 72

Š

Šafarik, Pavel Josip 14, 28
Šarić, Rudolf 10
Šegvić, K. 43, 48
Šenoa, August 58, 60, 86
Šišić, Ferdo 93, 95
Škiljan, Alka 120
Škiljan, Dubravko 83
Škiljan, Maja 10, 52, 103
Šokčević, Josip 18, 75–76, 86, 94, 121
Špun-Strižić, Napoleon 14
Štriga, Albert 104
Šulek, Bogoslav 43, 48, 77, 104

T

Thaller 79
Theodorović, Milan 82
Thun, Lav 15, 30
Tkalac, Imbro 14, 29
Tkalčić 90
Tomaj, E. 81
Tommaso, Nikola 99
Tomay, pl. Vilim 81
Tomičić, Jasna 10
Tomislav, 57, 60
Topalović, Mate 103
Tordinac, Juraj 104
Trnski, Ivan 104, 121
Trstenjak, Davorin 104
Taark, trgovac 51, 53
Taark, Franjo 86
Taark, Irena 86
Turković 94

U

Udvardy, Gyula 83
Urica, Nikola 79

Uarmeny, Ferencz 13, 28, 41, 45, 66
Utješnović, Ognjoslav 104
Užarević, Jakob 14–15, 29, 70, 104

V

Vakanović, Antun 14, 29, 83, 87
Varga, Đuro 93
Varga, Ivan 93
Veber 84
Vergilije 43
Vesel, Franjica 87, 89
Vežić, Vladislav 104
Vončina, Ivan 86, 92, 94
Vraniczany, Ambroz 14, 28, 29, 73, 94, 103–104
Vraniczany, Nikola 14, 29, 104
Vraz, Stanko 42–43, 46, 48, 103
Vukotinović Farkaš, Ljudevit 18, 87, 103–104
Vuković, Mato 103
Vulović, Svetislav 43, 48

W

Waidmann, Kuno 101–102
Weingaartner, Dragutin 58, 60, 103
Weller, Gustav 102
Winder 51, 54
Winezky, Joseph 90
Wlahovics, M. 80

Z

Zasche, Ivan 58, 61, 98
Zdenčaj, Aleksandar 103
Zdenčaj, Nikola 104
Zlamalik, Vinko
Zrinjski, Nikola 57, 59
Zrinjski, Petar 86
Zvonimir, kralj 57, 60, 85

Ž

Žerjavić, Ferdinand 14, 28
Žigrović Pretočki, Franjo 73, 103–104
Živančević, Milorad 41, 43, 45, 48, 66, 84
Živković, Jovan 94–95, 101–102
Žunec, Stjepan 80

INDEKS ZEMLJOPISNIH IMENA

A

Austrija 15–20, 29–31, 33–36, 58, 60, 71–72, 76–77, 89, 99, 101*102, 104

B

Bakar 121
Banija 17, 32
Beč (Wien), 15, 17–18, 21–23, 32–33, 36–37, 39, 57–58, 60, 72–77, 80–81, 86–87, 89–91, 93–95, 98, 101, 103–105, 110, 119
Beograd 42, 46, 105
Bjelovar 80
Bled 85
Bosna i Hercegovina 22, 38, 105
Breznica 102
Budim 85
Budimpešta 29, 36, 89, 91, 120
Budva 22, 39, 96–97
Bukovac 77, 118

C

Celje (Cilli) 110
Cernik 91
Cetingrad 58, 60
Cetinje 57–60, 78, 83, 85, 99
Chedav (Chadov) 109
Cres 22, 39
Crna Gora 57, 59, 83–84, 99
Cvetković 16, 30, 43, 48

Č

Češka 102, 108–111

D

Dalovice (Dallowitz) 109
Dalmacija 16–19, 22, 31–35, 38–39, 71–73, 75–77, 79–80, 81, 82, 84, 95–97, 103–104, 117–118
Dobrota 95
Darmstadt 97
Dortmund 115
Draganić 16, 30, 43, 48
Drniš 95–96
Drobnjak 83, 99
Dubrovnik 102, 104

Đ

Đakovo 86, 91

E

Elafiti (otočje) 22, 39
Erdelj 19

F

Fahrafeld 99
Firenca 99
Frankfurt am Main 115
Francuska 112
Fužine 93

G

Gorica 102
Grab 96
Grabrovnica 99
Grahovo (polje) 43, 47
Graz 100–102, 113
Grobnik 107
Gyaar 67

H

Hališće 107
Harmica 93
Hietzing 93
Hoćin 71
Hvar 94
Hrašće 51, 53
Hrvatska 11, 15–23, 28, 30–39, 41–46, 48–49, 51, 53, 57–60, 71* 73–78, 80–87, 93–95, 99, 100, 102–105, 110, 117–118

Hrvatsko primorje 15–16, 23, 29–30, 43, 104
Hinterbraahl 83

I

Imotski 96, 99
Istra 18, 22, 33, 39, 75
Italija 58, 60, 85, 87, 99, 102

J

Jalžabet 82
Jesenice 113–114, 120–121
Jugoslavija 105

K

Kalnik 92
Kaniža 72
Kapri 105
Karlovac 14–17, 28–30, 32, 42–43, 46–48, 51–54, 68–73, 84–85, 87, 90–91, 93–94, 100, 119
Klagenfurt (Celovec) 102
Klis 121
Konjščina 51, 53, 107
Kostajnica 87
Krapina 90
Krk 13, 22–23, 39, 44, 49
Križevci 78, 80, 81, 87
Kvarnerski otoci 18, 33, 39

L

Legrad 83
Leipzig 104
Lepoglava 108
London 115
Lošinj 22, 39
Lovrečina 87
Lužnica 86
Lyon 91, 115

Lj

Ljubljana (Laibach) 84, 86, 88–89, 94, 99, 101–102, 113

M

Madrid 115
Mađarska 15, 17, 41, 43, 97
Marseille 115
Medimurje 17–18, 32, 33, 73
Mešćica 121
Mljetičak 42
Modruš 13
Monarhija (Austrijska) 15–18, 20–23, 31, 33–34, 36, 39, 58, 60
Moskva 14, 29
Maanchen 57–60, 81, 87, 104, 113

N

Našice 87
Njemačka 58, 60–61, 102
Njemačko carstvo 15, 20, 30, 35–36
Novi Sad 15, 29, 42, 46, 52, 55, 68, 84
Novi Vinodolski 13, 19, 22, 27, 34, 38, 41, 49, 52, 54, 65, 84, 90–91, 94, 96, 99, 112–114, 121

O

Ogulin 88
Omiš (Almissa) 96
Osijek 57, 59, 86–87, 91, 103
Otočac 81, 104
Otomanska imperija 41, 45

P

Pariz 57, 59, 85, 99, 112, 115–116
Perjavica 77, 118
Pešćeno 51, 53, 102, 107
Pešta 14, 20, 89–90, 94
Pirkenhammer (Brezova) 109
Požun 13
Provincijal (Banska Hrvatska) 22, 39
Pruska 20, 35

R

Rab 22, 39
Rakov Potok 105
Ravensburg 115
Rijeka (Fiume) 13–14, 23, 27–28, 39, 41, 45, 52, 54–55, 65–66, 75, 77, 79–80, 81, 82, 94, 96, 106, 109–111, 113, 120
Rim 57–60, 83, 93
Rogatec 94
Rusija 15, 30

S

Samobor 93
Schwarzau 101
Senj 13, 23, 44, 49, 94
Sisak 14, 29, 58, 60, 68, 81, 82
Slavkov 108–109
Slavonija 15–19, 22–23, 29, 32, 34, 38–39, 42, 44, 46, 49, 71–77, 80–85, 100, 103, 117–118
Slavonski Brod 52, 54, 85, 88, 94, 108, 114–118, 120, 121–122
Slovačka 89
Slovenija 16–17, 31, 72
Split 13, 99
Sremski Karlovci 94
Stari Grad 94
Stenjevec 101
Supetar 99
Sušak 71
Sv. Stefan 96–97
Szombathely (Sabaria) 14–15, 28–29, 41, 46, 66–67, 84, 97

Š

Šibenik 102

T

Tiegerfeld 102
Toulouse 115
Trnava 89
Trsat 96
Trst 58, 60, 99
Tursko carstvo 41, 45
Tušinja 83, 99

U

Ugarska 14–16, 18–21, 28–32, 34–36, 38, 43, 46, 48, 59, 66, 71* 72, 76–77, 86–87, 117–118

V

Varaždin 51, 53, 58, 60, 83
Varaždin breg 107
Velika Mlaka 103
Venecija 57–60, 88–89, 99
Vinkovci 94
Visoko 92
Vojna krajina 17, 19, 22, 32, 34, 39, 73
Vojvodina 16–17, 31, 32, 72–73
Vrapče 51, 53, 77, 100–101, 107, 118
Vrhovac 118

Z

Zadar 22, 39, 58, 60, 86, 94, 97
Zagreb (Agram) 14–15, 17, 21–23, 28–30, 32, 37–39, 41–43, 45–46, 48, 51–53, 57–61, 67–105, 107, 109–113, 116–120
Zvečevo 110

Ž

Županija križevačka 18, 33
Županija virovitička 18, 33
Županija zagrebačka 18, 33

SPONZORI

RADE KONČAR

INDUSTRIJA ELEKTRIČNIH PROIZVODA,
OPREME I POSTROJENJA

FOTOKEMIKA · ZAGREB

PODUZEĆE ZA PROIZVODNJU I PROMET FOTOMATERIJALA I OPREME S P.O.
ZAGREB, HONDLOVA 2

INA-NAFTAPLIN

JUGOBANKA

SAMOBORSKA BANKA, d.d - SAMOBOR

---

regeneracija

prva jugoslavenska industrija netkanog tekstila,
tafting tepiha i tapiserija-zabok, k.š. đalskog 4

CROATIA OSIGURANJE - ZAGREB

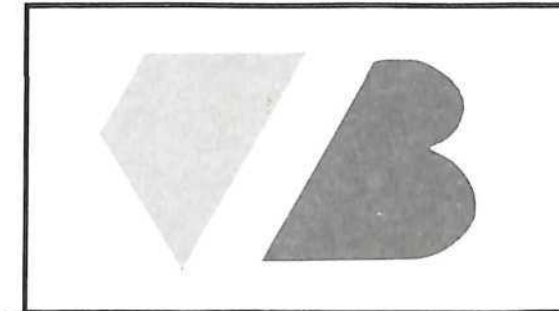
**RO ZA HOTELIJERSTVO I TRGOVINU JADRAN
OOUR "LIŠANJ" NOVI VINODOLSKI**

---

industrogradnja zagreb

gradi i prodaje: STANOVE, GARAŽE, POSLOVNI PROSTOR
U Novom Vinodolskom, rodnom gradu Ivana Mažuranića nudi ATRAKTIVNE APARTMANE
Informacije: Savska cesta 66, Zagreb, tel. 041/510-073, 514-036

komercijalna banka zagreb dd

TVORNICA PAPIRA

PAPER MILLS

Rijeka — Jugoslavija

**RIJEČKA
BANKA
RIJEKA**

dioničko društvo

ZRINJEVAC

KOMUNALNA HORTIKULTURNA RADNA ORGANIZACIJA n. sol. o.

41020 NOVI ZAGREB, Remetinečka cesta 15

GRADEVINSKA ZANATSKA RADNJA

Anton Trtanj, Dvoriček 30, Zagreb

TISKARA "ZAGREB" - SAMOBOR

Izdavač: Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
Za izdavača: Jasna Tomičić, prof.
Urednik: Jasna Tomičić, prof.
Recenzent teksta: »Ivan Mažuranić 1814–1890«:
Dr. Nikša Stančić
Prijevod: Vesna Ivančević
Korektura: Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
Index: Zora Gajski i Marina Bregovac-Pisk
Tehnički urednik: Jasenka Dojnić Kosec
Likovna postava izložbe: Berislav Brajković
akad. kipar, Zagreb
Tisak: »Zagreb« Samobor
Naklada: 1000

YU ISBN – 86 – 8115– 06 – 5